

CINGHIZ
AITMATOV

**CÎNTECUL STEPEI,
CÎNTECUL MUNTILOR**

EDITURA ALBATROS

CINGHIZ AITMATOV

CÎNTECUL STEPEI,
CÎNTECUL MUNȚILOR

Coperta de ION COSMA

CINGHIZ AITMATOV

CÎNTECUL STEPEI, CÎNTECUL MUNȚILOR

Geamilia
Plopșorul meu cu băsmăluță roșie
Vaporul alb
Cocorii timpurii

În românește de NICOLAE ILIESCU

EDITURA ALBATROS • BUCUREȘTI

1989

Чингиз Айтматов:

Дикамиля. Тополек мой в красной космике.

Белый пароход. Ранние журавли

In editia: *Собрание сочинений в трёх томах*, Москва, «Молодая гвардия», 1983.

ISBN 973-24-0037-4

GEAMILIA

*Tuturor celor de-o vîrstă cu mine, care
au crescut în mantalele părinților și ale
fraților mai mari.*

Iată-mă din nou în fața acestui tablou nu prea mare, pus într-o ramă modestă. Miine în zori plec în ail * și, nu știu de ce, stau și privesc tabloul, îl privesc îndelung și stăruitor, așteptînd parcă să-mi ureze drum bun.

Nu l-am expus niciodată în vreo expoziție. Mai mult, cînd rudele din ail vin la mine în vizită, îl așez într-un loc tainic, ca să nu poată fi văzut. Nu conține nimic de care să-ți fie rușine, dar nici o capodoperă nu este. E un tablou simplu, simplu precum pămîntul înfățișat în el.

În planul din spate — o fișie dintr-un cer spălăcit de toamnă. Peste culmile îndepărtate ale unor munți, vîntul alungă nouriși tărați. În planul din față — stepă, așternută cu pelin cafeniu-roșcat. Și un drum negru nezvîntat încă după ploile căzute nu demult. Pe margine se înbulzesc tufe frînte de negară uscată. În lungul fîgașului spălat de ape se înșiruire urmele a doi drumeți. Pe măsură ce se îndepărtează, ele se ivesc tot mai șters, și ai crede că, după încă un pas, drumeții vor dispărea din cadru. Unul dintre ei... Dar toate la timpul lor.

Totul s-a petrecut pe vremea adolescenței mele. Era în cel de al treilea an de război. Pe frontul îndepărtat, undeva între Kursk și Oriol, luptau tații și frații noștri, iar noi, pe atunci niște băiețandri de vreo cincisprezece ani, munceam în colhoz. Munca de zi cu zi, munca trudnică de bărbat, căzuse pe umerii noștri încă firavi. Cel mai greu ne era în timpul secerișului. Săptămîni întregi nu treceam pe acasă, zile și nopți în șir ne aflam pe ogor, la arie ori în drum spre gară, unde erau cărate grînele.

Într-una din acele zile fierbinți, cînd secerile parcă dogoreau de atîta zor, întorcîndu-mă de la gară cu căruța goală, am hotărît să mă abat pe acasă.

* Sat.

Chiar lingă vad, pe un dîmb, la capătul ulișei, se află două gospodării imprejmuite de un *duval** durabil, străjuit de ploi. Sint casele noastre. E multă vreme de cînd cele două familii ale noastre trăiesc alături. Eu fac parte din Casa cea Mare. Am doi frați mai mari, amîndoi neînsurați, plecați pe front, și de mult n-am mai primit nici o veste de la ei.

Tatăl meu, bătrîn dulgher, se scula din viul nopții, își făcea rugăciunea și pleca la atelierul colhozului. Se întorcea numai seara tîrziu.

Acasă nu rămîneau decît mama și surioara mai mică.

În gospodăria vecină, sau cum i se mai spune în ail, Casa cea Mică, locuiesc rudele noastre apropiate. Nu știu precis cine, străbunicii ori stră-străbunicii noștri au fost frați buni, dar eu le zic rude apropiate, fiindcă trăim ca o singură familie. Așa se statornicise de pe vremea cînd, încă nomazi, bunicii noștri își așezau tabăra în același loc și își mînau laolaltă vitele la păscut. Tradiția asta am păstrat-o și noi. Cînd în ail s-a făcut colectivizarea, părinții noștri și-au ridicat casele alături. Trebuie să adaug că avem multe rude, întrecaga ulișă Aral, care se întinde de la un capăt la altul al ailului, între cele două riuri, este locuită de rudele noastre, cu toții ne tragem din același neam.

La scurtă vreme după colectivizare, stăpinul Casei celei Mici a murit. Nevasta lui a rămas cu doi feciori mici. După obiceiul străvechi al *adatului***, care încă mai era respectat în ail, o văduvă cu doi copii nu se putea mărta cu un străin, și neamurile noastre l-au pus pe tatăl meu să se însoare cu ea. Așa cerea datoria față de spiritul străbunilor, căci el era ruda cea mai apropiată a răposatului.

Astfel a apărut la noi cea de a doua familie. Casa cea Mică era socotită gospodărie aparte, cu acareturile și vitele ei, dar, de fapt, trăiam laolaltă.

Casa cea Mică a trimis și ea la armată doi feciori. Sadik, cel mai mare, a plecat la puțină vreme după însurătoare. Primeam scrisori de la ei, dar, e drept, la răstimpuri destul de mari.

În Casa cea Mică au rămas mama, căreia eu îi spuneam „*kici-apă*“, mamă-mică, și nora ei, nevasta lui Sadik. Amîndouă, din zori și pînă-n seară, munceau la colhoz. Mama cea mică, o femeie bună, îngăduitoare, care nu su-

* Imprejmuire, gard din chirpici.

** Adat — tradiție, lege nescrisă.

păra pe nimeni, la lucru nu rămânea mai prejos de cei tineri, indiferent dacă era vorba de săpat *ariku**, ori de udat zarzavaturile la grădină, într-un cuvânt, ținea zdravăn *ketmenul*** în mână. Parcă, drept răsplată, soarta îi dăruise o noră harnică. Geamilia îi semăna mamei, era destoinică și neobosită, numai că avea altă fire.

O iubeam nespus pe Geamilia. Și ea mă iubea. Eram buni prieteni, totuși nu îndrăzneam să ne adresăm unul altuia pe nume. Dacă ar fi fost din altă familie, i-aș fi zis, de bună seamă, Geamilia. Dar, ca nevastă a fratelui mai mare, îi spuneam „gene“, iar ea mie — „kicine-bala“, adică băiețel, deși nu mai eram deloc băiețel și ca vîrstă nu ne despărțeau prea mulți ani. Însă așa e obiceiul în ailuri: cumnata se adresează fraților mai mici ai bărbatului cu „kicine-bala“ ori „kaini“.

De gospodăria celor două case se ocupa mama, ajutată de surioara mea, o fetiță nostimă, cu firicele de ață împletite în cosițe. N-am să uit niciodată cu cîtă osîrdie munccea ea în acele zile grele. Ducea la păscut, dincolo de grădinile de zarzavat, micii și vițelii din ambele gospodării, aduna vreascuri și tizic, ca să așem cu ce face focul, și tot ea, surioara mea cea cîrnă, înveselea singurătatea mamei, alungîndu-i gîndurile triste despre feciorii dispăruți fără urmă.

Numai mamei, marea noastră familie îi datora armonia și bunăstarea din casă. Ea era suverana celor două gospodării, ocrotitoarea dîrză a căminului. Din fragedă tinerețe intrase în familia bunicilor noștri nomazi și pe urmă le-a cîstit cu sfințenie amintirea, conducînd cele două familii cu toată dreptatea. În ail trecea drept cea mai respectabilă soție, vrednică și cu multă experiență de viață. Nimic nu se făcea în casă fără știrea ei. De fapt, oamenii din ail nu-l socoteau pe tata capul familiei. Deseori, cînd vreunul voia să-l caute pentru cine știe ce treabă, îi auzeai spunînd: „Să nu te duci la *ustaka* — așa sînt numiți la noi, în semn de respect, meșteșugarii — în afară de barda lui, el n-are habar de nimic. La ei, mama cea mare este capul. Du-te la ea, e mai bine...“

Trebuie să spun că, deși eram foarte tînăr, eu mă amestecam adesea în treburile gospodăriei. Asta era cu puțință pentru că frații mei mai mari plecaseră pe front. Și de cele mai multe ori în glumă, dar uneori și în serios,

* *Arik* — canal de irigație.

** *Ketmen* — unealtă agricolă, sapă.

eram numit *gighitul** celor două familii, ocrotitorul și susținătorul lor. Mă făleam cu asta și mereu eram stăpînit de simțămîntul răspunderii. În plus, mama încuraja aceste semne de independență. Ea dorea să devin gospodăru bun și isteț, să nu fiu ca tata, care dă la rîndea și taie cu ferăstrăul fără să scoată o vorbă cît e ziua de mare.

Așadar, am oprit căruța lingă casă, la umbra unei sălcii, am slăbit șleaurile hamurilor și, cînd mă îndreptam spre poartă, l-am zărit pe Orozmat, brigadierul nostru. Era călare, cu cîrja legată de șa, ca întotdeauna. Alături de el se afla mama. Discutau ceva cu aprindere. Apropiindu-mă, am auzit glasul mamei :

— Nici pomeneală ! Zău, unde-ai mai văzut ca o femeie să care saci cu căruța ? Nu, dragul meu, să-mi lași nora în pace, să muncească așa cum a muncit. Că și fără asta nu-mi vîd capul de griji, crezi că e ușor să te descurci cu două gospodării ? Noroc că mi s-a mai mărit copila... De-o săptămînă nu mă pot îndrepta de șale, de parcă aș fi bătut pîslă la pîuă, iar porumbul s-a ofilit de tot, tînjește după apă ! vorbea ea cu însuflețire, vîrîndu-și mereu colțul turbanului după gulerul rochiei, cum făcea de obicei cînd era supărată.

— Uf, ce om ești și dumneata ! a rostit Orozmat dez-nădăjduit, clătînîndu-se în șa. Dacă aș avea piciorul înfreg și nu ciotul ăsta, aș mai sta eu să mă rog de dumneata ? Aș fi încăreac singur sacii în căruță și aș fi mînat caii că altădată !... Știu că nu e treabă de femeie, dar de unde să luăm bău bați ?... Iată de ce am hotărît să ne adresăm nevestelor de ostași. Dumneata nu te învoiești să-ți lași nora, iar pe noi ne ocărăse șefii și ne fac cu ou și cu oțet... Soldații au nevoie de piine, iar noi nu ne facem planul. Păi se poate una ca asta ?

Mă apropiam de ei, tîrînd biciul prin colb, și, cînd brigadierul m-a observat, s-a bucurat nespus, pesemne l-a fulgerat o idee.

— Dacă te temi atîta pentru nora dumitale, iată, a zis el arătînd vesel spre mine. Seît, cumnatul ei, nu va îngădui nimănui să se atingă de ea. Nu încape îndoiială ! Seît este un băiat de ispravă. Băieții ăștia sînt sprijinul nostru, în ei ne este nădejdea...

Mama nu l-a lăsat pe brigadier să-și termine vorba.

— Vai de mine, cum arăți ! Ca o haimana ! a început ea să se tînguie. Și părul ți-a crescut ca o coamă... Păi,

* Gighit — tînăr puternic, viteaz, călăreț iscusit.

cum să nu, taică-tău, drăguțul de el, nu-și găsește vreme să-și tundă băiatul...

— Foarte bine, băiatul poate să se zbenguie astăzi acasă, la bătrîni, să se tundă... a zis Orozmat, ținînd cu șiretenie isonul mamei. Seîť, astăzi rămii acasă, ai grijă de cai, să mănînce bine, iar miine dimineată o să-i dăm și Geamilei o căruță : veți lucra împreună. Ia seama la mine, tu răspunzi de ea. *Baibice* *, să nu fii îngrijorată, Seîť nu va îngădui nimănui s-o jignească pe Geamilia. Și, ca să nu mai fie nici o îndoială, îl trimît cu ei și pe Daniar. Îl cunoașteți : flăcăul acela blind, care s-a întors de curînd de pe front... Vor merge în trei cu grînele la gară și nimîni nu va cuteza să se atingă de nora dumitale. Nu-i așa, Seîť ? Tu ce zici, uite, vrem s-o trecem pe Geamilia la căruțași, dar maică-ta se împotrivește. Înduplec-o tu.

Am fost măgulit de lauda brigadierului și de faptul că îmi cerea sfatul ca unui om mare. În plus, mi-am și închipuit cît de grozav ar fi să merg împreună cu Geamilia la gară. Așa că, alcătuiindu-mi o figură serioasă, i-am zis mamei :

— N-are ce să pățească. Doar n-au s-o mănînce lupii...

Și, ca un căruțaș încercat, am scuipat printre dinți și am pășit agale mai departe, tîrînd biciul după mine și clătînîndu-mi umerii cu gravitate.

— Ia te uită la dînsul ! a exclamat mama mirată și parcă bucurîndu-se, dar numaidecît a strigat supărată : *Ți-arăt eu ție lupi ! De unde știi tu, deșteptule ? !*

— Dar cine altul să știe ? Doar e gighitul a două familii, puteți fi mîndri de el ! mi-a luat Orozmat apărarea, uitîndu-se temător la mama, nu cumva s-o apuce iar în-căpățînarea și să se răzgîndească.

Mama însă nu l-a contrazis, ci doar a lăsat deodată capul în jos și, oftînd din greu, a rostit :

— El și gighit ! Nu-i decît un copil care trudește zi și noapte fără preget... Gighiții noștri scumpi, numai unul Dumnezeu știe pe unde sînt ! Curțile ne-au rămas pustii, ca o tabără părăsită...

Mă depărtasem binișor și n-am mai auzit ce spunea mama. Din mers, am plesnit cu biciul colțul casei, stîrnind o trîmbă de praf, și, fără să răspund la surîsul surioarei, care făcea turle de tizic, am intrat grav sub șopron. Aci,

* Soția cea mai vîrstnică. Termen de respect pentru femei.

m-am așezat pe vine și am început să mă spăl fără grăbă pe mâini, turnîndu-mi apă din ulcior. Apoi am intrat în casă și am băut o cană de lapte bătut. Mi-am mai turnat una, am pus-o pe fereastră și am început să lărîm pline în ea.

Mama și Orozmat se aflau tot în curte, însă acum nu se mai sfădeau, ci vorbeau potolit și încet. Pesemne că vorbeau despre frații mei. Mama își ștergea mereu cu mîneca rochiei ochii umflați de plîns și, încuviințînd din cap la cuvintele lui Orozmat, care, se pare, o îmbărbăta, privea cu ochi încețoșați undeva departe, departe, pe deasupra copacilor, de parcă spera să-și vadă acolo feciorii.

Pradă tristeții, părea că se învoise cu propunerea brigadierului. Iar el, mulțumit că obținuse ce și-a dorit, a lovit calul cu *kamceaua* * și a ieșit din curte în buiestru.

Nici mama, nici eu nu bănuiam cum se vor sfîrși toate astea.

Nu mă îndoiam cîtuși de puțin că Geamilia va izbuti să se descurce cu o căruță trasă de doi cai. Se pricepea la cai, căci era fiica unui herghelieg, dintr-un ail de munte, Bakair. Sadik al nostru era tot herghelieg. Cică odată, într-o primăvară, la alergări de cai, el n-ar fi izbutit s-o ajungă pe Geamilia. Nu știu dacă era adevărat sau nu, dar oamenii ziceau că, după asta, Sadik, supărat, a răpit-o. Alții însă susțineau că s-au căsătorit din dragoste. Oricum ar fi fost, n-au trăit împreună decît patru luni. Pe urmă a început războiul, și Sadik a plecat la armată.

Nu-mi dau seama de ce, poate pentru că Geamilia încă de mică păzise hergheliile împreună cu tatăl său — n-o avea decît pe ea, și ca fată, și ca băiat — dar în firea ei se făceau simțite oarecari trăsături bărbătești, ceva aprig, uneori chiar violent. Și de muncit muncea ca un bărbat, cu rîvnă și fără preget. Cu vecinele știa să se înțeleagă, dacă însă era jignită pe nedrept, n-o întorcea nimeni în cuvinte de ocară, ba, uneori, mai și tîrnuia pe vreuna dintre buclucașe.

Vecinii veneau deseori să se plîngă :

— Grozavă noră aveți ! Nu v-a trecut bine pragul casei, dar gura îi merge ca o moară neferecată. Nici tu rușine, nici tu respect !

— Foarte bine că e așa ! le răspundea mama. Norei noastre îi place să spună adevărul în față. E mai bine așa

* Kamcea — nagaică, bici, cravașă.

decît să te ascunzi și să muști pe furiș. Ale voastre fac pe mironosițele, iar mironosițele sînt ca ouăle sîricate : pe dinafară — netede și albe, pe dinăuntru — put de te trăsesc.

Tata și mama cea mică nu erau niciodată aspri și cicălitori cu Geamilia, așa cum trebuie să fie niște socri. Ei se purtau frumos cu ea, o iubeau și nu doreau decît să fie credincioasă lui Dumnezeu și bărbatului.

Eu îi înțelegeam. Cum aveau patru feciori pe front, Geamilia, singura noră în cele două gospodării, era mîngîierea lor, iată de ce o prețuiau atît. N-o înțelegeam însă pe mama. Ea nu era omul care să iubească pe cineva cu îna, cu două. Mama mea avea o fire autoritară și aspră. Trăia după regulile ei și nu se abătea niciodată de la ele. În fiecare an, odată cu sosirea primăverii, așeza în curte vechea noastră iurtă, făcută de tata în tinerețe, și o afuma cu ienupăr. Și pe noi ne-a crescut, învățîndu-ne să fim harnici și să-i respectăm pe cei vîrstnici. De la toți membrii familiei cerea o supunere oarbă.

Iată însă că Geamilia, chiar din primele zile ale venirii ei la noi, s-a dovedit a fi altfel de cum se cuvenea să fie o noră. E drept, îi respecta pe cei mai în vîrstă, îi asculta, dar nu-și pleca niciodată capul în fața lor. În schimb nici nu clevea în șoaptă, întorcîndu-se cu spatele, ca alte neveste tinere. Spunea întotdeauna deschis tot ce gîndea și nu se ferea să-și exprime părerile. Mama îi lua deseori apărarea, era de acord cu ea, însă avea de fiecare dată ultimul cuvînt.

Cred că mama vedea în Geamilia, în sinceritatea și în dragostea ei pentru dreptate, un om egal cu ea și în taină ȳisa s-o lase cîndva în locul său, să facă din ea o *baibice* la fel de autoritară, ocrotitoare neînduplecată a căminului.

— Mulțumește lui Allah, fata mea, o povățuia mama, ai intrat într-o casă bună, o casă binecuvîntată. Asta-i norocul tău. Fericirea ta. O femeie este fericită cînd naște copii și are belșug în casă. Ție o să-ți rămînă tot ce am agonisit noi, bătrînii, căci doar n-o să luăm nimic cu noi în mormînt. Numai că fericirea face casă bună doar cu cel ce-și păstrează cîntea și cugetul curat. Să ȳii minte asta și să te păzești !

Geamilia avea însă în firea ei ceva care le tulbura pe soacre : era neobișnuit de veselă, ca un copil. Uneori, ai fi zis fără nici o pricină, începea să rîdă în hohote, fericită. Iar cînd se întorcea de la lucru, ea nu intra, ci dădea buzna în curte, sărind peste *arık*. Apoi, așa, din senin, se

repezea să le îmbrățișeze și să le sărute cînd pe o soacră cînd pe cealaltă.

Și-i mai plăcea Geamiliei să cînte, mereu înțina cîte ceva, fără să se sfiască de cei bătrîni. Firește, toate acestea nu se potriveau cu părerea statornicită în ail despre felul cum trebuia să se poarte o noră în familie, însă amîndouă soacrele nu se nelinișteau. Cu timpul, ziceau ele, o să se cumîntească, în tinerețe toate sînt la fel. Pentru mine însă, Geamilia n-avea asemănare. Ne simțeam grozav împreună, eram voioși și puteam să rîdem din nimic, să ne fugărim prin curte.

Geamilia era frumoasă. Bine făcută, zveltă, cu părul aspru și drept împletit în două cozi groase, își lega cu iscusință bașmaua albă trăgînd-o ușor pieziș pe frunte ; îi ședea bine și îi punea în valoare pielea smeadă și netedă a feții. Cînd Geamilia rîdea, ochii ei negri ca pana corbului, migdalați, scăpărau de însuflețire tinerească, iar cînd se pornea deodată să cînte cuplete populare piperate, în ochii ei frumoși apărea o strălucire nefeciorelnică.

Adeseori vedeam cum gîghiții, mai cu seamă cei întorși de pe front, o mînceau din ochi. Și Geamiliei îi plăcea să glumească, dar, ce-i drept, le dădea peste mîna celor ce întreceau măsura. Și totuși, toate acestea mă răneau întotdeauna. Eram gelos, așa cum sînt geloși frații mai mici pe surorile lor, și dacă o zăream pe Geamilia înconjurată de tineri mă străduiam în fel și chip să-i stînjenesc. Mă înfoiam și îi priveam cu atîta răutate, de parcă, prin înfățișarea mea aș fi vrut să le spun : „Ia nu vă mai grozăviți atîta ! E nevasta fratelui meu și să nu credeți că n-are cine s-o apere !“

În asemenea clipe, cu o obrăznicie voită, mă amestecam în discuție cînd trebuia și cînd nu trebuia, încercînd să-i iau în deridere pe curtezanii ei, iar cînd din asta nu ieșea nimic, îmi pierdeam cumpătul și mă încruntam furios.

Flăcării izbucneau în rîs :

— Uitați-vă la el ! Vai, ce dandana, se pare că e cumnata lui, și noi nici n-am știut !

Eu mă stăpîneam, dar simțeam că mă trădează urechile roșii ca focul și, de ciudă, ochii mi se umpleau de lacrimi. Geamilia, draga mea *gene*, mă înțelegea. Abținîndu-se cu greu să nu izbucnească în rîs, devenea dintr-odată serioasă.

— Da voi ce credeți ? Că găsiți *gene* pe toate drumurile ? le spunea ea gîghiților luînd o înfățișare plină de

importantă. Poate'la voi, la noi însă nu ! Hai să mergem, *kaini*, dă-i încolo !

Și, semețindu-se, Geamilia își ridică mândră capul, dînd provocator din umeri, și pleca împreună cu mine, zîmbind în tăcere.

În acel zîmbet citeam și ciudă, și bucurie. Poate că atunci își zicea : „Cît ești de prostuț ! Dacă aș vrea să-mi dau friu liber, cine crezi, că m-ar opri ? Poate să mă păzească toată familia, tot degeaba !“ În astfel de clipe tăceam vinovat. Da, eram gelos pe Geamilia, o divinizam, mă mîndream că-mi este *gene*, mă mîndream cu frumusețea și cu firea ei liberă, independentă. Eram cei mai buni prieteni și nu ascundeam nimic unul de celălalt.

În acele zile erau puțini bărbați în ail. Profitînd de asta, unii flăcăi erau obraznici cu femeile și le tratau cu dispreț : n-are rost să le cauți prea mult în coarne, trebuie doar să le faci un semn cu degetul și oricare aleargă după tine.

Într-o zi, la cositul finului, Osmon, o rudă a noastră îndepărtată, s-a legat de Geamilia. Era și el dintre cei ce socoteau că nici o femeie nu le rezistă. Geamilia i-a dat cu ostilitate mîna la o parte și s-a ridicat de lîngă stogul, unde se odihnea la umbră.

— Lasă-mă-n pace ! a rostit ea îndurerată și i-a întors spatele. De fapt, la ce te poți aștepta de la unii ca voi, armăsari turbați ce sînteți !

Tolănit lîngă stog, Osmon a strîmbat din buză cu dispreț :

— Mița, cînd n-ajunge la carne, zice că-i stricată... Ce te fandosești ? Sînt sigur că și tu poțtești de nu mai poți, dar faci pe smerita.

Geamilia s-a întors brusc.

— Poate că poftesc ! Ne-a fost hărăzită o soartă grea, iar tu rîzi ca prostul. O sută de ani de-aș sta fără bărbat, dar pe tine nici măcar n-aș scuipa — mi-e silă ! Tare aș vrea să știu, cine s-ar fi uitat la tine, de n-ar fi fost războiul !

— Păi, asta zic și eu ! E război, și turbezi fără *kameceaua* bărbatului ! a rînjit Osmon. Ehei, dac-ai fi tu muiera mea, te-aș dezbrăca în pielea goală și atunci ai ciripi altfel.

Geamilia a vrut să se repeadă spre el, să-i mai spună ceva, dar n-a mai scos nici o vorbă, socotind că nu merită să-și pună mintea cu el. L-a privit lung, și în ochii ei se

citea numai ură înverșunată. Apoi a scuipat disprețuitor, a luat furca de jos și s-a îndepărtat.

Mă aflu în căruță, de cealaltă parte a stogului. Când m-a văzut, Geamilia s-a întors brusc și a pornit în altă direcție. A înțeles în ce stare sufletească eram. Aveam impresia că cu fusesem jignit și acoperit de rușine. Cu durere în suflet, îi făceam muștrări :

— De ce-i bagi în seamă pe ăștia, de ce stai de vorbă cu ei ?

Toată ziua, pînă scara Geamilia a fost posomorită, n-a schimbat nici o vorbă cu mine și n-a mai ris ca altădată. Când apropiam căruța de ea, ca să nu mă lase să vorbesc despre jignirea cumplită ce o tănuia în suflet, înfigea furca într-o pală uriașă de fin, o ridica dintr-o opintire și, cu fața ascunsă după ea, o ducea la căruță. O zvîrlea dintr-o smucitură și numaidecît se îndrepta spre altă pală. Căruța se umplea repede. Îndepărtîndu-mă, întorceam capul și o vedeam cum stătea o clipă-două abătută, rezemată în coada furcii, gîndindu-se la ceva, apoi, parcă trezindu-se brusc, se apuca iar de lucru.

După ce am încărcat ultima căruță, Geamilia, ca și cum ar fi uitat de tot ce-i pe lume, a privit lungă vreme asfințitul. Acolo, dincolo de rîu, undeva la capătul stepei cazahe, ca gura unui *tandir** aprins, ardea domol soarele unui amurg de vară, din vremea cositului. Cobora încet spre orizont, împurpurînd cu văpaia lui norii pufoși de pe cer și aruncînd cele din urmă raze peste stepa liliachie, învăluită, prin locurile mai joase, de umbrele albastrui ale înserării. Geamilia privea asfințitul cu încintare mută, ca și cum i se arăta o fantasmă de basm. Chipul îi strălucea de gingășie, iar pe buze i se așternuse un zîmbet blind de copil. Și atunci, de parcă ar fi răspuns muștrărilor mele nerostite, care încă îmi mai stăruiau pe buze, s-a întors spre mine și a început să vorbească pe tonul celui ce continuă o discuție :

— Nu te mai gîndi la el *kicine-bala*, dă-l încolo ! Țsta nu-i om !

Geamilia a tăcut, petrecînd cu privirea muchia soarelui ce se stinge, și, oflînd, a continuat gînditoare :

— De unde să știe unul ca Osmon ce e în sufletul omului ? Nimeni nu știe... Poate nici nu se află pe lume astfel de bărbați...

* Cuptor cu gura rotundă, construit în pămînt lîngă casă, pentru copt lipii.

În vreme ce întorceam caii, Geamilia izbutise să se alăture femeilor care munceau lângă noi, și numaidecît am auzit glasurile lor răsunătoare, voioase. Mi-e greu să spun ce se petrecuse cu ea : poate că i se înseninase sufletul cînd a privit asfințitul soarelui sau, poate, era bucuroasă pur și simplu pentru că muncise bine. Ședeam în căruța încărcată cu fin și mă uitam la Geamilia. Își smulsese băsmăluța albă de pe cap și alerga după o prietenă prin cositura adumbrită de înserare, cu brațele larg deschise. Poalele rochiei îi fluturau în vînt. Și, deodată, am simțit că și pe mine m-a părăsit tristețea : „N-are ros să te gîndești la flecăreala lui Osmon !“

— Hi-i-i, la drum ! am zis eu, dînd bice cailor.

În ziua aceea, cum mi-a spus și brigadierul, am hotărît să-l aștept pe tata ca să mă tundă și, pînă la întoarcerea lui, m-am apucat să răspund la scrisoarea lui Sadik. Și în privința scrisorilor în familia noastră se statorniciseră anumite reguli : frații le trimeteau pe numele lui tata, poștașul din ail i le înmîna mamei, iar obligația mea era să le citesc și apoi să scriu răspunsul. Eu știam ce scrie Sadik înainte de a citi. Toate scrisorile lui semănau una cu alta ca oile dintr-o turmă. Începea întotdeauna cu titlul „Răvaș de sănătate“, după care ne spunea invariabil : „Trimit această scrisoare prin poștă familiei mele care trăiește în înfloritul și înmiresmatul Talas, preaiubitului și scumpului meu tată Giolciubai...“ Mai departe urmau mama mea, mama lui, iar apoi noi ceilalți, într-o ordine strictă. După asta — nelipsitele întrebări despre sănătatea și bunăstarea *aksakalilor* * neamului, ale rudelor apropiate, și numai la sfîrșit de tot, parcă în pripă, Sadik adăuga : „De asemenea, trimit salutări soției mele, Geamilia...“

Firește, cînd tata și mama trăiesc, cînd aksakalii și rudele apropiate din ail sînt bine-sănătoși, a te adresa mai întîi soției și mai cu seamă a trimite scrisoarea pe numele ei este pur și simplu nepotrivit, ba chiar lipsit de cuviință. Așa socotea nu numai Sadik, ci oricare bărbat care se respectă. Și nu încăpea nici o discuție, căci era unul dintre obiceiurile respectate în ail. Noi însă nici nu ne gîndeam la asta, nu ne ardea de așa ceva. Fiecare scrisoare era un eveniment așteptat și un prilej de bucurie.

* Aksakal — „barbă albă“, om bătrîn, căpetenie. Termen de respect pentru bătrîni.

Mama mă punea să citesc scrisoarea de cîteva ori, apoi, cu înduioşare plină de evlavie, o lua în mîinile ei crăpate şi o ţinea cu atîta stîngăcie, ca pe o pasăre gata-gata să-şi ia zborul. Mişcîndu-şi cu greu degetele înţepenite, împătura la loc scrisoarea în triumghi.

— Ah, scumpii mei, vom păstra scrisorile voastre ca pe un talisman ! rostea ea cu glasul tremurînd. Uite că întrebă ce face tata, ce face mama, ce fac rudele... Păi, noi ce să facem ? Că doar sîntem aici, acasă. Dar cum o duceţi voi ? Măcar un cuvîntel, acolo, să mîzgăliţi pentru noi : trăiesc, şi nimic mai mult, altceva nu ne trebuie...

Mama privea încă îndelungă vreme scrisoarea împăturită în triumghi, apoi o ascundea într-un săculeţ de piele, unde le ţinea pe toate, şi-l încuia în cufăr.

Dacă în vremea asta Geamilia era acasă, mama îi dădea şi ei scrisoarea s-o citească. Ori de cîte ori lua scrisoarea în mînă, observam cum se îmbujora la faţă. Citea în gînd, cu lăcomie, alergînd zorită cu privirea peste rînduri. Dar pe măsură ce se apropia de sfîrşit, umerii i se lăsau tot mai jos şi dogoarea din obraji i se stîngea încetul cu încetul. Îşi încrunta sprîncenele îndărătnice şi fără a mai citi ultimele rînduri îi înapoia mamei scrisoarea cu nepăsare, parcă i-ar fi dat îndărăt un lucru luat cu împrumut.

Mama, se vede, înţelegea în felul său starea sufletească a nurerii şi încerca s-o îmbărbăteze.

— Ce-i cu tine ? zicea ea, încuind cufărul. În loc să te bucuri, te-ai întristat. Crezi că doar tu ai bărbatul pe front ? Năpasta a căzut nu numai pe capul tău, aşa că îndură şi tu cum îndură toţi. Căci nu e femeie care să nu tînjească de dorul bărbatului său... Tînjeşte, dar nu-ţi arăta dorul, tăinuieşte-l în tine !

Geamilia tăcea. Dar privirea ei îndărătnică, melancolică, parcă spunea : „Dumneata, măicuţă, nu înţelegi nimic !“

Şi de data aceasta, Sadik scria tot din Saratov. Era internat acolo în spital. Ne anunţa că de va da Dumnezeu la toamnă se va întoarce acasă din pricina rănilor. Despre asta ne scrisese şi mai înainte şi ne bucuram cu toţii că o să-l revedem în curînd.

Totuşi în ziua aceea n-am rămas acasă. M-am dus la arie, unde înnoptam de obicei. Am minat caii în cîmpul de lucernă şi i-am împiedicat. Preşedintele nu îngăduia să paştem vitele în lucernă, dar, ea să am cai bine hrăniţi şi buni de treabă, eu încălcam această oprelişte. Ştiam un

loc mai ferit, într-o văioagă, și apoi, noaptea, nimeni nu putea să bage de seamă. De data asta însă, când, după ce deshămasem, îmi duceam murgii la păscut, am observat că cineva fusese mai vrednic și adusese patru cai în lăcăr. Asta m-a revoltat. Căci doar eram stăpînul unei căruțe cu doi cai, ceea ce îmi dădea dreptul să mă revolt. Fără a sta pe gînduri, am hotărît să-i alung undeva mai departe, ca să-l învăț minte pe nerușinatul care mi-a încălcat domeniile. Am recunoscut însă numaidecît cei doi cai ai lui Daniar, acela despre care pomenise brigadierul. Amintindu-mi că din ziua următoare vom căra împreună grîul la gară, i-am lăsat caii în pace și m-am întors la arie.

Daniar era acolo. Tocmai sfîrșise de uns osiile căruței, și acum înșuruba piulițele.

— Danike, caii din văioagă sînt ai tăi ? l-am întrebat eu.

Daniar a întors capul încet.

— Doi sînt ai mei.

— Și cealaltă pereche ?

— Sînt ai... Geamilici, parcă așa îi zice, sînt caii ei.

Ce-ți este ea ? Gene ?

— Da, gene.

— Chiar brigadierul i-a dus acolo. Mi-a zis să am grijă de ei...

Ce bine că nu i-am alungat !

Se înnoptase. Vîntulețul de seară, ce adia dinspre munți, se potolise. La arie, de asemenea, se așternuse liniștea. Daniar s-a așezat alături de mine pe un slog de paie, dar n-a trecut mult și s-a ridicat, îndreptîndu-se spre rîu. S-a oprit în apropiere, pe malul abrupt, și a rămas în picioare, cu miinile la spate și cu capul ușor înclinat către umăr. Stătea cu spatele la mine. Silueta-i lungă, colțuroasă, parcă cioplită cu barda, se contura limpede în lumina blîndă a lunii. Părea că ascultă cu luare-aminte zgomotul rîului, care, noaptea, se auzea din ce în ce mai tare, la praguri. Ori, poate, asculta cine știe ce zvonuri și șoapte ale nopții pe care urechea mea nu era în stare să le surprindă. „Ce om ciudat, iar și-a pus în gînd să înnopteze lîngă rîu !“ mi-am zis eu surîzînd.

Daniar apăruse de curînd în ailul nostru. Într-o zi, cînd oamenii erau la cosit, a venit în goană un băiețandru spunînd că în ail a sosit un soldat rănit, dar cine e și al cui — nu știe. Vai, să fi văzut ce-a fost acolo ! Căci așa era în ail : cînd se întorcea vreun ostaș de pe front, toată lumea, cu mic, cu mare, alerga buluc să-l vadă, să-i strîngă

mîna, să-l iscodească dacă nu știe ceva despre cei dragi, să afle noutăți. Atunci s-a stîrnit o zarvă de neînchipuit. Toți încercau să ghicească: poate s-a întors fratele, poate cuscruțul?... Și s-au pornit cogașii să afle despre ce e vorba.

De fapt, Daniar era consăteanul nostru bun, născut în ail. Oamenii povesteau că rămăsese orfan de mic. Trei ani a pribegit pe la casele altora, apoi a luat drumul spre kazahî, în stepa Ceakmakului — rudele lui din partea mamei erau kazahî. În ail, băiatul nu avea rude apropiate, care să-l aducă îndărăt și astfel a fost uitat. Cînd era întrebare cum a dus-o de cînd a plecat de acasă, Daniar răspundea în doi peri. Și totuși îți dădea seama că a sorbit pe săturate din paharul amar al necazurilor și a cunoscut din plin soarta de orfan. Viața îl purtase, precum vîntul ciulinii, prin tot felul de locuri. Multă vreme a păscut oile pe pămînturile sterpe din Ceakmak, iar cînd a crescut mare, a săpat canale în deșerturi, a lucrat în noile sovhozuri cultivate de bumbac, apoi în minele din Angren, lingă Tașkent, de unde a plecat în armată.

Oamenii au privit cu ochi buni întoarcerea lui Daniar în ailul natal. „A pribegit multă vreme pe melcaguri străine, dar s-a întors. Înseamnă că i-a fost scris să bea apă din arikul strămoșesc. Și nici limba nu și-a uitat-o, mai scapă uncori cuvinte din kazahă, dar, altfel, vorbește curat!“

„*Tulparul** își găsește herghelia peste nouă mări și nouă țări. Cine nu-și iubește patria și poporul? Bravo ție că te-ai întors! Noi ne bucurăm, iar spiritele strămoșilor tăi sînt mulțumite. Iaca, va da Dumnezeu și-l vom înfrînge pe neamțul și o să trăim în pace. Iar tu, ca și alții, o să-ți întemeiezi o familie, se va înălța fumul și deasupra căminului tău!“ spuneau aksakalii.

Amintindu-și de străbunii lui Daniar, ei au stabilit fără tăgadă din ce neam făcea parte. Astfel a apărut în ailul nostru o „nouă rudă“ — Daniar.

Și iată că, într-una din zile, brigadierul Orozmat a venit la fin cu un soldat înalt, puțin adus de spate, schiopătînd ușor de piciorul stîng. Cu mantaua aruncată peste umăr, el pășea repede, străduindu-se să nu rămînă în urma iepei în buiestru a lui Orozmat. Lingă lunganul de Daniar, brigadierul, mărunțul la trup și vioi, semăna cu

* Tulpar — cal năzdrăvan.

o găinușă de baltă plină de neastîmpăr. Văzîndu-i, băieții chiar au izbucnit în rîs.

Avînd piciorul încă beteag — nu-l putea îndoi din genunchi — Daniar nu era bun de cosaș și a fost dat la mașinile de cosit, pe care lucram noi, copiii. Cîstit vorbind, nu prea ne-a plăcut de el. Ne stînjea, întii și-ntii, firea lui închisă, necomunicativă. Vorbea puțin, iar cînd vorbea, simțeau că în vremea asta se gîndea la cu totul altceva, că are niște gînduri ale lui și nu-ți dădea seama dacă te vede ori nu, deși te privea drept în față cu ochii lui vișători.

— Bietul flăcău, pesemne că nu-și poate veni în fire după cele îndurate pe front ! spuneau oamenii despre el.

Însă, lucru interesant, cu toate că era veșnic îngîndurat, Daniar lucra repede și cu spor, și cineva din afară ar fi putut crede că e un om deschis și comunicativ. Pesemne, copilăria grea, de orfan, îl învățase să-și ascundă gîndurile și simțămintele, să fie reținut. Tot ce se poate.

Buzele lui subțiri, cu zbîrcituri pronunțate în colțuri, erau întotdeauna strînse, ochii priveau trist, liniștit, și doar sprîncenele mlădii îi înviorau chipul uscățiv, mereu obosit. Cîteodată își încorda atenția de parcă auzea ceva ce alții nu erau în stare să audă și, atunci, sprîncenele îi zburau în sus, iar în ochi i se aprindea o încîntare de neînțeles. Și multă vreme, după aceea, surîdea, bucurîndu-se de ceva numai de el știut. Toate astea ni se păreau ciudate. Dar el avea și alte ciudățenii. Seara, după ce deslămam caii, ne adunam lingă colibă, așteptînd ca bucătăreasa să pregătească mîncarea. Daniar însă urca dealul străjii * și rămînea acolo pînă se lăsa întunericul.

— Ce-o fi făcînd acolo ? L-o fi pus cineva de strajă ? rîdeam noi.

Odată, împins de curiozitate, m-am călărat și eu pe deal în urma lui Daniar. Nu mi se părea a fi nimic deosebit acolo. Jur-împrejur se întindea stepa submontană, cufundată în amurgul liliachiu. Încet-încet, cîmpiile deveneau mai întunecoase și își pierdeau contururile, părăind că se toposesc în liniștea nesfîrșită.

Daniar nici n-a băgat de seamă cînd am venit ; ședea, înlănțuindu-și genunchii cu mîinile, cu privirea, gînditoare și senină, așintită undeva, în zare. Și din nou mi s-a

* Înălțime de unde pot fi cuprinse cu privirea toate împrejurimile. Denumirea a rămas la kirghizi, de pe vremea năvălirilor nomade.

părut că ascultă cu încordare niște sunete ce nu puteau răzbate pînă la auzul meu. Din cînd în cînd își ciulea urechile și încremenea cu ochii larg deschiși. Părea chinuit de un zbucium, și îmi venea să cred că se va ridica numaidecît și își va deschide sufletul, dar nu în fața mea — pe mine nici nu mă vedea — ci în fața a ceva uriaș, necuprins și necunoscut mie. Pe urmă însă l-am privit și nu l-am recunoscut : era abătut și istovit, ca și cum s-ar fi odihnit după o zi de muncă.

Fînețele colhozului nostru sînt împrăstiate în lunca rîului Kurkureu. Nu departe de noi, rîul scapă din strînsura defileului și năvălește la vale într-un torent turbat, nestăvilit. Cînd începe cositul, începe și revărsarea apelor de munte. Încă din faptul serii, apele prindeau să crească, tulburi și înspumate. Pe la miezul nopții mă trezeam de vuietul strașnic al rîului. Noaptea senină, albastră, privea cu stele în colibă, vîntul rece se dezlănțuia în rafale, pămîntul dormea, și doar rîul care vuia părea că se năpustește amenințător peste noi. Deși nu ne aflam chiar pe mal, noaptea, apa ți se părea atît de aproape, încît, fără să vrei, te apuca teama : dacă iese din maluri și va mătura totul în cale ? Tovarășii mei dormeau somnul adînc al coșailor, eu însă nu puteam să adorm și ieșeam afară.

Este sublimă noaptea în lunca rîului Kurkureu. Iei colo, ca niște pete întunecate, se zăresc caii împiedicați. Au păscut pe săturate iarba înrourată și acum picotesc ușor, fornăind în răstimpuri. Iar alături, încovoind și biciuind tufele de răchită, izbucnind peste mal, Kurkureul își rostogolește surd pietrele. Neînduplecatul rîu umple noaptea cu vuietul lui furios și amenințător. Simți cum te cuprind fiorii reci ai spaimii.

În astfel de nopți îmi aduceam mereu aminte de Daniar. De obicei, el se culca într-un stog de fîn, chiar pe mal. Oare nu i-o fi teamă ? Cum de nu-l asurzește zgomotul rîului ? Doarme sau e treaz ? De ce înnoptează singur lîngă rîu ? Ce găsește în asta ? Ciudat om, parcă ar fi de pe altă lume. Unde o fi acum ? Privesc de jur împrejur — nimeni. Malurile dispar în depărtare, alcătuiind colnice cu povîrnișuri line, în întuneric se deslușesc piscurile munților. Acolo, la cumpăna apelor, domnește liniștea și licărul stelelor.

Venise, cred, vremea ca Daniar să-și facă prieteni în ail. Dar el rămînea mai departe însingurat ca și cum n-ar fi cunoscut înțelesul cuvintelor prietenie și vrajbă, simpatie și pizmă. Și doar se știe că în ail este socotit gighit

de vază acela care poate să se bată pentru sine și pentru alții, cel ce e în stare să facă bine, iar câteodată chiar să pricinuiască rău, care nu se lasă mai prejos decât aksakalii și dă porunci și îndrumări la petreceri și praznice. Pe un astfel de gighit și femeile pun ochii.

Dacă însă omul, asemeni lui Daniar, se ține la o parte și nu se amestecă în treburile curente ale ailului, atunci unii pur și simplu nu-l bagă în seamă, iar alții spun cu îngăduință :

— De pe urma lui — nici folos, nici ponos. Trăiește, sărmanul, își tiră și el zilele cum poate. Să fie sănătos...

De obicei, un astfel de om devine obiectul batjocurilor și al milei. Iar noi, băiețandrii, care voiam să părem mai în vîrstă, ca să fim pe picior de egalitate cu gighiții adevărați, dacă nu în față, măcar între noi rîdeam neîncetat de Daniar. Rîdeam chiar și de faptul că își spăla singur bluza de soldat în rîu. O spăla și o îmbrăca încă umedă : nu avea decât una.

Ciudat lucru însă, deși Daniar părea un flăcău liniștit și care nu făcea rău nimănui, noi nu cutezam totuși să-l tratăm ca pe un apropiat de-al nostru. Și nu pentru că era mai în vîrstă — mare lucru, trei sau patru ani diferență, cu alții de anii lui nu ne sinchiseam și îi tutuiam — și nici pentru că ar fi fost aspru sau trufaș, ceea ce uncori inspiră un fel de respect. Nu, îngîndurarea lui mută, ursuză, tăinuia ceva inaccesibil, care ne oprea, chiar pe noi, gala oricînd să luăm în derîdere pe oricine.

Poate că o anumită întîmplare a constituit pricina reținerii noastre. Eu eram un băiat tare curios și descori și cîiam lumea cu întrebările mele. Dar plăcerea mea cea mai mare era să-i descos pe ostașii întroși de pe front. Cînd Daniar a apărut la noi, la cosit, nu știam cum să găsească un prilej potrivit ca să aflu ceva de la el, cel proaspăt venit de pe front.

Într-o seară, după cină, ne strînseserăm lingă foc și ne odihneam în tihnă.

— Danike, povestește-ne ceva despre război pînă ce ne-om duce la culcare, l-am rugat eu.

La început, Daniar n-a rostit nici o vorbă, ca și cum s-ar fi supărat. A privit îndelung jocul flăcărilor, apoi și-a ridicat ochii înspre noi.

— Despre război, zici ? a întrebat el și, răspunzînd parcă unor gînduri ale lui, a adăugat surd : Nu, mai bine să nu știți nimic despre război !

Pe urmă s-a întors, a luat o mînă de buruieni, le-a aruncat pe foc, scormonind în jăratec, fără să se mai uite la noi.

Și n-a mai scos nici o vorbă. Dar și numai din fraza scurtă pe care o rostise, am înțeles că nu-i atît de simplu să vorbești despre război, că din asta nu poate ieși o poveste bună de spus înainte de culcare. Războiul s-a așezat ca un cheag de sînge în adîncul inimii oamenilor, și nu e ușor să povestești despre el. Mi-a fost rușine de mine. Și niciodată nu l-am mai întrebat pe Daniar despre război.

Însă nu numai prin asta și-a cîștigat respectul. Seara aceea a fost uitată repede, la fel de repede cum a pierit în ail și interesul pentru Daniar. Firea lui retrasă, închisă, trezea în oameni nepăsare ori pur și simplu milă.

— Un biet pribeag, un băiat necăjit, spuneau despre el. Bine că muncește la colhoz, are și el o bucată de piine, altfel n-avea decît să plece cu traista la cerșit... E bun și blînd ca un mieluşel.

Treptat, oamenii s-au obișnuit cu firea ciudată a lui Daniar, iar pe urmă au încetat să-i mai acorde atenție. Poate că era firesc să fie așa : dacă omul nu se manifestă în nici un fel, cu vremea este uitat.

A doua zi, dis-de-dimineață, eu și Daniar am adus caii la aric. Tocmai atunci venise și Geamilia. Cînd ne-a văzut, a strigat încă de departe :

— Hei, *kicine-bala*, adu încoace caii mei ! Dar hamurile unde sînt ?

Și cu aer de om priceput, ca și cînd era căruțaș de-o viață, a început să cerceteze căruțele, încercînd cu lovituri de picior dacă butucii roților sînt bine potriviți.

Cînd ne-am apropiat, călare, înfățișarea noastră a făcut-o să rîdă. Picioarele lungi și subțiri ale lui Daniar se bălăbăneau în cizmele din pinză impermeabilă, cu turetele largi, gata-gata să-i cadă. Iar eu, desculț, îndemnam calul cu călcîiele bătucite și negre.

— Tiii, ce mai pereche, a exclamat Geamilia cu haz și numaidecît a început să ne comande : Hai, mai cu viață, să trecem prin stepă înainte de a se așterne arșița !

A luat caii de căpăstru, i-a dus plină de hotărîre la căruță și s-a apucat să-i înhame. Și a săvîrșit totul singură, doar o singură dată m-a rugat să-i arăt cum se prind hățurile. Pe Daniar nu-l lua în seamă, de parcă n-ar fi fost alături.

Fermitatea și siguranța de sine sfidătoare a Geamiliei pesemne că l-au uimit pe Daniar. Se uita la ea, ai fi zis, cu dușmănie, dar în același timp și cu o admirație ascunsă, strângându-și buzele cu răceală. Când, fără să scoată o vorbă, a ridicat sacul cu grâu de pe cîntar și l-a dus la căruță, Geamilia a tăbărît cu gura pe el :

— Cum adică, o să ne opintim așa, de unul singur ? Nu, draguțule, așa nu merge, ia dă mîna încoace ! Hei, *licine-bala*, ce te uiți ? Suie-te în căruță și așază sacii !

Geamilia singură l-a apucat pe Daniar de mînă, și cînd au ridicat împreună sacul pe brațe, el, sărmanul s-a înroșit tot de fisticăală. Apoi, de fiecare dată cînd cărau sacii, strângându-și cu putere mîinile, și capetele lor mai-mai că se atingeau, vedeam cît de stîmjenit se simțea Daniar, cu cîtă încordare își mușca buzele și cum se chinuia să n-o privească pe Geamilia în față. Ea însă nici nu se sinchisea, schimba glume cu femeia de la cîntar, ca și cînd Daniar nici n-ar fi fost alături. Iar cînd căruțele au fost încărcate și am luat hăturile în mînă, Geamilia mi-a făcut cu ochiul și a zis rîzînd :

— Hei, tu, cum îți zice, parcă Daniar ? S-ar părea că ești bărbat, ia-o înainte să ne deschizi drumul !

Tot fără să scoată o vorbă, Daniar a dat bice cailor și căruța s-a smucit din loc. „Of, săracul de tine, mai ești și rușinos, pe deasupra !” am zis eu în gînd.

Aveam de străbătut cale lungă pînă la gară : vreo douăzeci de kilometri prin stepă și apoi prin defileu. Era bine că pe tot parcursul drumul cobora la vale și nu era istovitor pentru cai.

Ailul nostru, Kurkureu, este așezat pe malul riului, în coasta Muntelui Mare, și se întinde pînă la Muntele Negru. Și pînă cînd intri în defileu, întregul ail, cu coroanele întunecate ale copacilor, îți stă mereu dinaintea ochilor.

Izbuteam să facem doar un singur drum pe zi. Plecam de dimineață și ajungeam la gară după-amiază.

Soarele dogorea necruțător, iar la gară era o îmbulzeală de nedescris : căruțe și harabale cu saci, venite de pe tot întinsul văii, boi și asini, încărcăți cu poveri, din colhozurile de munte îndepărtate. Erau însoțiți de copilandri și neveste de soldați, negri, cu hainele decolorate de soare, desculți, cu picioarele zdrelite de pietre și cu buzele crăpate pînă la sînge de arșiță și de praf.

La poarta centrului de recepționare a grînelor atîrna o pancartă : „Fiecare spic de grâu pentru front !” În curte — invălmășeală, înghionteală, strigătele chirigiilor. Alături,

dincolo de un duval nu prea înalt, face manevre o locomotivă, aruncînd rotocoale groase de abur fierbinte și răspîndind miros de funingine și de zgură. În apropiere, trec în goană trenuri, huruind asurzitor. Căscîndu-și boturile băloase, cămilele zbiară furios și disperat, nevrînd să se ridice de jos.

La punctul de recepție, sub un acoperiș de tablă încinsă, — munți de grîne. Sacii trebuie cărați, pe o scară de scînduri, sus, chiar sub acoperiș. Mirosul înăbușitor de grîu, praful îți taie respirația.

— Hei, flăcăule, fii atent la mine ! strigă de jos recepționarul cu ochii înroșiți de nesomn. Urcă sus, chiar în vîrf !

Amenință cu pumnul și începe să sudaie de mama focului.

De ce-o fi înjurînd ? Căci doar știm unde ducem sacii, și-i ducem. Grîul ăsta îl purtăm pe umerii noștri chiar din ogoare, unde a fost crescut și adunat bob cu bob de către femei, bătrîni și copii, unde și acum, în toilul secerișului, combinerul se chinuie cu o combină prăpădită care și-a trăit de mult traiul, unde spinările femeilor sînt veșnic încovoiate deasupra secerilor încinse, unde minulele de copii adună grijiulii ficcare spic căzut.

Și acum mi-aduc aminte cît de grei erau sacii pe care i-am cărat pe umeri. Asta este o muncă pentru bărbați foarte puternici. Suiam, clătîindu-mă pe scîndurile scării care scîrțîia și se îndoia, strîngînd cu disperare în dinți un colț de sac, ca să-l pot ține, să nu-l scap. Mă ustura în gît din pricina prafului, coastele mă dureau sub apăsarea greutății, dinaintea ochilor îmi apăreau cercuri de foc. Și de cîte ori, la jumătatea drumului, simțind că nu mai pot, că sacul îmi alunecă neînduplecat din spate, am vrut să-l arunc și să mă rostogolesc odată cu el pînă jos ! Dar în urmă veneau oameni. Și ei cărau saci — băiețandri de seama mea, neveste de ostași care aveau copii ca mine. De n-ar fi fost război, le-ar fi lăsat cineva să care asemenea poveri ? Nu, n-aveam dreptul să dau îndărăt cînd femeile făceau aceeași muncă !

Iat-o pe Geamilia, merge înainte, cu poalele rochiei prinse-n briu, și eu văd cum se încordează mușchii viguroși ai picioarelor ei frumoase, cu pielea oacheșă, văd cu cîtă efortare își cumpăneste ea trupul suplu, îndoindu-se ca un arc sub povara sacului. Din cînd în cînd, se oprește o clipă, parcă simțind că mă părăsesc puterile cu fiecare pas.

— Curaj, *kicine-bala*, a mai rămas puțin !

Și glasul ei răsună înăbușit, sugrumat parcă.

La întoarcere, după ce goleam sacii, îl întâlneam pe Daniar. Suia pe scară cu pas vînjos și măsurat, ca întotdeauna singur și tăcut. Ajungînd în dreptul nostru, o măsura pe Geamilia cu o privire arzătoare, întunecată, iar ea, îndreptîndu-și spinarea istovită, își potrivea rochia mototolită. Așa o privea de ficare dată, ca și cum o vedea pentru întia oară, iar Geamilia continua să nu-l bage în seamă.

Da, așa se întîmpla mereu : Geamilia ori rîdea de el, ori nu-i acorda nici o atenție. Totul atîrna de starea ei sufletească. Iată, de pildă, odată, cînd mergeam cu căruțele la pas, nu știu ce i se năzare, că-mi strigă : „Hei, dă-i bătaie !” Și, chiuind și învîrtind biciul deasupra capului, pornește caii la galop. Eu după ea. Îl ajungeam și-l lăsam în urmă pe Daniar, învăluit în nori groși de praf, care nu se risipeau multă vreme. Era o glumă, dar nu oricine ar fi răbdat una ca asta. El însă nu arăta că s-ar fi supărat. Cînd îl depășeam, se uita posomorît și în același timp cu admirație la Geamilia care rîdea de mama focului stînd în picioare în căruță. Daniar o privea chiar și prin norii de praf. Și în privirea lui se putea citi ceva blînd, atotcietător, dar eu deslușeam în ea și un alean îndărătnic, ascuns.

Nici batjocurile și nici totala indiferență a Geamiliei nu l-au scos vreodată din fire pe Daniar. Parcă s-ar fi jurat să îndure totul. La început îmi era milă de el și de cîteva ori i-am zis Geamiliei :

— De ce rizi de el, *gene*, e un om atît de blînd !

— Dă-l încolo ! rîdea ea dînd din mîină. Glumesc și eu, ursuzul ăsta n-o să pățescă nimic !

Pe urmă am început și eu să rîd și să glumesc pe seama lui Daniar nu mai prejos decît Geamilia. Începuseră să mă îngrijoreze privirile lui ciudate și stăruitoare. Doamne, cum o mai privea cînd ea își sălta sacul pe umeri ! E drept că în această hărmălaie și înghesuială, în această învălmășeală de bazar care domnea în curtea centrului de recepționare, printre oamenii răgușiți, forfotind încoace și-ncolo, Geamilia atrăgea luarea-aminte prin mișcările ei pline de siguranță, precise, prin mersul ușor, de parcă totul se petrecea într-un spațiu neîngrădit.

Și era cu neputință să nu te uiți la ea cu admirație. Ca să ia sacul de pe marginea căruței, se lungea, arcuindu-se, își potrivea umărul și își lăsa capul pe spate, încît

gîtul frumos i se dezgolea, iar cozile-i, bătînd în brun-roșcat din pricina soarelui, aproape că atingeau pămîntul. Daniar se oprea ca din întîmplare și o petrecea cu privirea pînă la ușă. Credea pesemne că nu-l vede nimeni, dar mie nu-mi scăpa nimic și toate astea începeau să nu-mi placă și chiar mă răneau în simțămintele mele, căci nu-l puteam nicicum socoti pe Daniar vrednic de Geamilia.

„Ca să vezi, dacă nici el nu se poate stăpîni s-o admire, ce să mai vorbim de ceilalți ?” se revolta întrecaga mea ființă. Și egoismul copilului se răscolea în mine, prefăcîndu-se într-o gelozie aprinsă. Căci, se știe, pentru cei dragi, copiii sînt întotdeauna geloși pe străini. Și în loc de milă, acum încercam față de Daniar un sentiment de dușmănie și mă bucuram cu răutate cînd cineva ridea de el.

Însă glumele mele și ale Geamiliei au sîrșit într-o zi foarte trist. Printre sacii în care căram grîul se afla și unul uriaș, de șapte puduri, cusut dintr-o țesătură de lînă. De obicei îl săltam în doi, unul singur n-ar fi fost în stare. Și iată că, odată, la arie, ne-am pus în minte să ridem de Daniar. Am pus acel sac mare în căruța lui, iar peste el am așezat alții. Pe urmă, în drum spre gară, cînd am trecut printr-un sat rusesc, eu și Geamilia am sărit într-o livadă, am luat mere și am rîs tot drumul : Geamilia azvîrlea cu mere în Daniar. Apoi, ca de obicei, am trecut în goană pe lîngă el, lăsîndu-l în urmă, învăluit într-un nor de praf. Ne-a ajuns abia dincolo de defileu, la o trecere peste calea ferată : era lăsată bariera. De aici am mers împreună pînă la gară, și nu știu cum s-a întîmplat că am uitat cu desăvîrșire de sacul cel uriaș. Ne-am amintit de el numai cînd eram pe sîrșite cu descărcatul. Geamilia m-a înghiontit și'rengărește și mi-a făcut semn din cap înspre Daniar. El stătea în căruță, privind sacul cu îngrijorare și, pesemne, chibzuia ce să facă. Apoi și-a aruncat privirea în jur și cînd a văzut-o pe Geamilia rîzînd pe înfundate s-a înroșit ca racul, pricepuse toată tărășenia.

— Strînge cureaua bine, să nu-ți cadă pantalonii pe drum ! i-a strîgat Geamilia.

Daniar ne-a fulgerat din ochi, și n-am apucat să ne dezmeticim, că el a tras sacul pe fundul căruței, l-a așezat pe margine, a sărit jos, ținîndu-l cu mîna și, săltîndu-l în spate, a pornit. La început ne-am prefăcut că nu vedem ceva deosebit în asta. Alții cu atît mai mult, n-au băgat de seamă nimic : ia, un om cu sacul în spinare, ca toți ceilalți. Cînd însă Daniar a ajuns lîngă scara de scînduri, Geamilia s-a apropiat în fugă de el :

— Aruncă sacul, am glumit !

— Pleacă, a spus el printre dinți și a pornit pe scară în sus.

— Uitați-vă, îl duce ! a rostit Geamilia, parcă dezvinovățindu-se.

Mai ridea încă, încetișor, dar râsul ei răsuna oarecum nefirese, ca și cum se forța să ridă.

Am băgat de seamă că Daniar începuse să șchiopăteze mai tare de piciorul rănit. Oare cum de nu ne-am gândit la asta mai înainte ? Nici acum nu-mi pot ierta acea glumă prostească, fiindcă eu am fost cel care a născocit-o !

— Întoarce-te ! a strigat Geamilia, iar râsul ei nu mai era deloc vesel.

Însă Daniar nu se mai putea întoarce : în urma lui veneau alți oameni.

Nu-mi mai amintesc prea bine ce-a urmat. L-am văzut pe Daniar încovoiat sub povara sacului uriaș, am văzut capul lui aplecat în jos și buza mușcată pînă la sînge. Mergea încet, trăgîndu-și cu băgare de seamă piciorul rănit. Fiecare pas îi pricinuia pesemne o durere atît de mare, încît capul îi zvîcnea într-o parte, și el încremenea pentru o clipă. Și pe măsură ce urca mai sus pe scară, se clătina mereu mai tare la stînga și la dreapta, sub greutatea sacului. Gitul mi se uscase de spaimă și rușine. Împietrit de groază, simțeam cu toată ființa mea apăsarea poverii lui și durerea cumplită din piciorul rănit. Iată-l clătînîndu-se, din nou, și dinaintea ochilor mei totul a început să se leגעne, să se întunece, pămîntul mi-a fugit de sub picioare.

M-am trezit din înțepenire numai cînd, deodată, cineva mi-a strîns mîna cu atîta putere, încît am simțit că mă dor degetele. N-am recunoscut-o pe Geamilia din prima clipă. Era albă ca varul, cu pupilele mărite în ochii larg deschiși și cu buzele încă tresărind sub ecoul râsului de mai înainte. Atunci, nu numai noi, ci toți cei ce se aflau acolo, chiar și recepționarul, s-au strîns la capătul scării. Daniar a mai făcut doi pași, a vrut să-și potrivească sacul în spate, apoi a început să se lase încet într-un genunchi. Geamilia și-a acoperit fața cu palmele.

— Aruncă-l ! Aruncă sacul ! a strigat ea.

Însă, nu știu de ce, Daniar n-a aruncat sacul, deși demult ar fi putut să-i facă vînt într-o parte, ca să nu-i răstoarne pe cei ce veneau din urmă. Auzind glasul Geamiliei, s-a opintit, și-a îndreptat piciorul și din nou a început să se clatine.

— Aruncă-l odată, neisprăvitule ! a urlat recepționerul.

— Aruncă-l ! strigau oamenii.

Daniar a rezistat și de data asta.

— Nu, n-o să-l arunce ! a șoptit cineva plin de convingere.

Și, pare-se, toți — cei ce veneau în urma lui pe scara de scinduri și cei ce se aflau jos — au înțeles că nu va arunca sacul, chiar dacă s-ar prăvăli odată cu el. Se lăsase o liniște mormântală. Dincolo de zid, afară, a șuierat sacadat o locomotivă.

Iar Daniar, surd, suia clătinându-se sub acoperișul de tablă încinsă, și scindurile scării se îndoiu sub greutatea lui. Cum făcea doi pași, pierzându-și echilibrul, se oprea, apoi se încorda din nou și pornea mai departe. Cei ce veneau în urmă se străduiau să-și potrivească mersul după al lui, oprindu-se și ei pentru o clipă. Asta îi istovea, și ei erau la capătul puterilor, dar nimeni nu s-a revoltat, nimeni nu l-a suduit. Ca și cum ar fi fost legați cu o funie nevăzută, oamenii mergeau cu povara lor precum pe o cărare primejdioasă, alunecoasă, unde viața unuia atârna de viața celui alt. În tăcerea plină de înțelegere și în clătinarea lor monotonă se simțea un ritm unitar, dureros. Un pas, încă un pas după Daniar, și încă unul. Câtă milă, câtă rugă fierbinte se citea în privirea nevastei de soldat care venea în urma lui, strângând din dinți ! Și ei i se împleticeau picioarele, dar se ruga pentru el.

Mai rămăsese puțin, și partea înclinată a scării lua sfârșit. Însă Daniar s-a clătinat din nou, piciorul rănit nu-l mai asculta. Ziceai că e gata-gata să se prăbușească dacă nu va arunca sacul.

— Fugi ! Susține-l din spate ! mi-a strigat Geamilia și, zăpăcită, a întins mâinile, de parcă astfel l-ar fi putut ajuta pe Daniar.

Am țîșnit în sus, pe scară. Strecurându-mă printre oameni și saci, am ajuns lângă el. M-a privit pe sub îndoitura cotului. Vinele i se umflaseră pe fruntea scăldată de sudoare, ochii injectați de sînge m-au fulgerat cu minie. Am vrut să apuc de sac.

— Pleacă ! a șuierat el amenințător și a pornit mai departe.

Cînd Daniar, gîfîind din greu și șchiopătînd, a coborît, brațele îi atîrnau moi în lungul trupului. Toți s-au dat la cuși la o parte, iar recepționerul nu s-a putut stăpîni și a început să strige :

— Ce, măi flăcău, ai căpiat ? Crezi că eu nu sînt om, crezi că nu ți-aș fi îngăduit să golești jos ? De ce cari asemenea saci ?

— Mă privește, a răspuns încet Daniar.

A scuipat într-o parte și s-a îndreptat spre căruță. Noi nu îndrăzneam să ne ridicăm ochii. Ne era rușine și ciudă că pusese la inimă gluma noastră proastă.

Toată noaptea am mers în tăcere. Pentru Daniar era ceva firesc. Din pricina asta nu ne puteam da seama dacă e supărat sau a uitat totul. Simțeam o apăsare pe suflet, aveam muștrări de cuget.

Dimineața, cînd ne-am dus să încărcăm la arie, Geamilia a luat sacul cu ghinion, a pus piciorul pe una din marginile lui și a tras cu putere de cealaltă. Sacul s-a rupt pîrîind.

— Na, i-ați țolul ! a zis ea, azvîrlind sacul la picioarele femeii de la cîntar, care o privea înmărmurită. Și să-i spui brigadierului să nu mai vină cu astfel de saci !

— Ce ți-a venit ? Ce-i cu tine ?

— Nimic !

În ziua următoare, Daniar nu și-a arătat prin nimic supărarea, era tăcut ca și înainte, numai că șchiopăta mai rău ca de obicei, mai ales cînd căra sacii. Se vede că ieri își zgîndărise serios rana. Și asta ne amintea mereu de vina noastră. Dacă ar fi rîs ori ar fi glumit, ne-ar fi fost mai ușor și am fi uitat de tot ce se petrecuse între noi.

Geamilia, de asemenea, încerca să se poarte ca și cînd nu se întîmplase nimic deosebit. Mîndră, a rîs toată ziua, însă eu am băgat de seamă că nu era în apele ei.

De la gară ne-am întors tîrziu. Daniar mergea înainte. Era o noapte minunată. Cine nu cunoaște nopțile de august cu stelele lor îndepărtate și în același timp apropiate, neobișnuit de strălucitoare ?! Poți vedea orice stea, fie ea cît de mică. Iată, una dintre ele, tîvită parcă pe margini cu promoroacă, toată numai licărire de raze mici și reci, privește spre pămînt din cerul întunecat cu o uimire naivă. Treceam prin defileu și nu mi-am luat ochii de la ea multă vreme. Căi mergeau de plăcere la trap spre casă, pietrișul scîrțîia sub roți. Vîntul aducea din stepă pulberea amăruie a pelinului înflorit, mireasma abia simțită de secară coaptă, și toate acestea, laolaltă cu mirosul de păcură și cu cel de hamuri, îmbibate cu sudoare de cal, îți stîrneau o amețeală ușoară.

De o parte, deasupra drumului, alinau stînci năpădite de tufe de măceș, iar de cealaltă, jos de tot, în lăstărișul de lozie și plop sălbatic, se zbuciuma tumultuosul Ku kureu. Din cînd în cînd, undeva în urmă, se auzea huruitul pătrunzător al trenurilor ce treceau peste pod, care, îndepărtîndu-se, lăsau pentru multă vreme în urma lor țacănitul roților.

Era plăcut să mergi pe răcoare, să privești spinările unduioase ale cailor, să asculți noaptea de august și să-i respiri miresmele. Geamilia mergea înaintea mea. Lăsînd hățurile, privea împrejur și înghina încetîșor o melodie. Îmi dădeam seama că tăcerea noastră o apăsă. Într-o astfel de noapte e cu neputință să taci, într-o astfel de noapte îți vine să cînti !

Și ea a început să cînte. A început să cînte poate și pentru că voia astfel să readucă naturalețea de dinainte în relațiile noastre cu Daniar, pentru că voia să alunge sentimentul de vină față de el. Avea o voce sonoră, plină de ardoare, și cînta cîntecele cunoscute ale ailului, cum ar fi : „Flutura-voi băsmăluța de mătase“, sau „La drum lung plecat-a dragul meu“. Știa multe cîntece și le cînta simplu, din toată inima, și îți era drag s-o asculți. Însă, deodată, s-a oprit din cîntat și i-a strigat lui Daniar :

— Hei, Daniar, cîntă și tu ceva ! Gighit ești tu sau ce ?

— Cîntă. Geamilia, cîntă tu ! a răspuns Daniar fisticit. Te ascult, sînt numai urechi !

— Da ce, crezi că noi n-avem urechi ? N-ai decît, dacă nu vrei — treaba ta !

Și Geamilia a început din nou să cînte.

Cine poate ști de ce l-o fi rugat să cînte. Poate așa, pur și simplu, ori poate voia să-l stirnească la vorbă. Cred că mai degrabă dorea să stea de vorbă cu el, căci după o vreme i-a strigat :

— Ia spune, Daniar, tu ai iubit vreodată ? și a izbucnit în rîs.

Daniar n-a răspuns. Nici Geamilia n-a mai spus nimic.

„Ți-ai găsit pe cine să rogi să cînte !“ mi-am zis cu zîmbind.

Lîngă un pîrîu care întretăia drumul, tăcînd cu potcoavele pe pietrele umede, argintii, caii au încetinit mersul. Cînd am trecut de el, Daniar a dat bice cailor și deodată a început să cînte cu voce stînjănită care se întrerupea la hopuri :

*Munții mei, munți azurii,
Pământ al străbunilor mei !*

S-a poticnit brusc, a tușit, însă următoarele două versuri le-a cîntat cu o voce profundă, din piept, e drept, puțin răgușit :

*Munții mei, munți azurii,
Leagănul meu...*

Aici s-a poticnit din nou, ca și cum s-ar fi speriat de ceva, și n-a mai reluat.

Mi-am închipuit cît se poate de viu cum s-a fisticit. Dar chiar și în această cîntare sfioasă, întreruptă, era ceva neobișnuit de tulburător, și glasul lui era frumos, nici nu-ți venea să crezi că acesta era Daniar.

— Ia te uită ! am zis eu neputîndu-mă stăpîni.

Iar Geamilia a exclamat :

— Unde ai fost pînă acum ? Hai, cîntă, cîntă ca lumea !

În fața noastră a apărut o dungă de lumină : se apropia ieșirea din defileu. Dinspre vale se simțea adierea unui vînt ușor. Daniar s-a pornit să cînte din nou. La început tot așa de sfios, șovăielnic, însă, treptat, glasul lui a prins puteri, a umplut defileul, și ecoul îi răspundea dinspre stîncile îndepărtate.

Cel mai mult m-a impresionat pasiunea, focul ce răzbătea din melodie. Nu știam cum să numesc asta, și nici acum nu știu, mai precis nu pot să definesc : oare era numai glas sau și altceva mai important, care izvorăște din însuși sufletul omului, ceva în stare să stîrnească și în altul aceeași tulburare, să dea viață celor mai tainice și mai scumpe gânduri ?

Ah, dacă aș putea, măcar cît de cît, să redau cîntecul lui Daniar ! Era un cîntec aproape fără cuvinte, și, fără cuvinte, el dezvăluia un mare suflet de om. Niciodată — nici înainte, nici mai tîrziu — n-am mai auzit un astfel de cîntec : nu semăna cu melodiile kirghize și nici cu cele kazahe, în el se regăseau și unele, și celelalte. Muzica lui Daniar absorbise cele mai frumoase dintre melodiile celor două popoare, îmbinîndu-le original într-un cîntec unic, irepetabil. Era cîntecul munților și al stepelor, care aci se înălța semeț, ca munții Kirghiziei, aci se așternea slobod, precum întinsul stepei cazahe.

Ascultam și mă minunam : „Așadar, iată ce fel de om e Daniar ! Cine ar fi putut crede ?“

Mergeam prin stepă, pe un drum lin, bătătorit, și acum cîntarea lui Daniar se avînta spre întinderi nemărginite, alte și alte melodii se schimbau între ele cu o mlădiere neobișnuită. Este oare alt de bogat ? Ce s-a întîmplat cu el ? Parcă de mult aștepta să vină o zi a lui, un ceas al lui !

Și dintr-odată am înțeles toate ciudățeniile sale, care stîrneau uimirea și glumele oamenilor, — înclinarea spre visare, dragostea de singurătate, firea lui taciturnă. Am înțeles de ce stătea seri de-a rîndul pe dealul străjii și de ce rămînea singur lingă rîu, peste noapte, de ce asculta întruna sunete de neauzit pentru alții și de ce uneori ochii lui străluceau, iar sprîncenele, de obicei încruntate, i se înălțau spre frunte. Era un om adînc îndrăgostit. Dar nu era îndrăgostit — mi-am dat eu seama — de o altă făptură omenească ; era o altfel de dragoste, o dragoste nemărginită de viață, de pămînt. Da, el păstra această dragoste înlăuntrul său, în muzica sa, întreaga lui ființă trăia prin ea. Un om nepăsător n-ar fi putut cînta astfel, oricît de frumoasă ar fi fost vocea lui.

Cînd credeam că s-a stins cel din urmă răsunset al cîntecului, o nouă izbucnire tulburătoare parcă a trezit stepa adormită. Și, plină de recunoștință, îl asculta pe cîntăreț, mîngîiată de melodia scumpă, din ea zămislită. Ca apele mării se unduiau holdele albastrii în așteptarea secerîșului, înliile luciri prevestitoare ale zorilor se furișau peste cîmp. Foșnea ușor frunzișul sălciilor de la moară, peste rîu se stîngea ultima suflare a focurilor din cantonamentele de cîmp, și cineva, ca o umbră, călărea neauzit pe lingă rîu, înspre ail, cînd dispărînd printre livezi, cînd apărînd din nou. Vîntul aducea dintr-acolo aromă de mere, mireasma dulceagă, de lapte proaspăt muls, a porumbului înflorit și adierea caldă a tîzicului pus la uscat.

Daniar a cîntat lungă vreme, cu uitare de sine. Amuțînd, noaptea de august îl asculta vrăjită. Pînă și caii trecuseră de mult la pas, de parcă se temeau să nu curne acest miracol.

Și deodată, pe cea mai înaltă și răsunătoare notă, Daniar și-a întrerupt cîntecul și, chiuind, a mînat caii la galop. Credeam că Geamilla va țîșni după el și m-am pregătit s-o umez dar ea nu s-a mișcat. Și așa precum mai înainte, cu capul plecat spre umăr, ea și acum în continuare mai asculta sunetele care pluteau undeva în vîrduh. Daniar dispăruse, iar noi n-am mai scos nici o vorbă pînă

În ail. Și oare mai trebuia să vorbim ? Căci prin cuvinte nu poți exprima întotdeauna totul...

Din ziua aceea, ceva parcă se schimbase în viața noastră. Acum așteptam neîncetat ceva frumos, neobișnuit și dorit. Dimineața încăream sacii la arie, soseam la gară și eram nerăbdători să plecăm cât mai repede de acolo și la întoarcere să ascultăm cîntecele lui Daniar. Glasul lui se cuibărise în mine, mă urmărea pas cu pas. Mă însoțea dimineața cînd alergam prin lucerna înrourată spre caii împiedicați, iar soarele, rîzînd, se rostogolea de după munți în întîmpinarea mea. Auzeam glasul lui și în foșnetul ușor al ploii aurii de grîu, aruncat în bătaia vîntului de către bătrînii vînturători, și în zborul lin, rofat, al eretelui singuratic din tăriile de deasupra stepei, în tot ce vedeam și auzeam mi se năzărea a desluși muzica lui Daniar.

Iar seara, cînd treceam prin defileu, mi se părea de fiecare dată că mă călătoresc într-o altă lume. Îl ascultam pe Daniar cu ochii închiși, și dinaintea mea prindeau viață tablouri uimitor de cunoscute și îndrăgite, din vremea copilăriei : cînd cirezi de nori gingași, albastru-fumurii, de primăvară, plutind sus, deasupra iurtelor, la înălțimile zborului de cocori, cînd herghelii în goană spre pășunile de vară, făcînd pămîntul să răsune de tropot și nechezat, și tineri armăsari cu coama neretezată și cu luciri negre, sălbatică, în priviri, alergînd semeți și bezmetici în jurul iepelor ; cînd turme de oi răsfirîndu-se ca o avalanșă lină pe povișuri ; cînd o cascadă prăvălindu-se de pe o stîncă și orbindu-te cu albeața spumei involburate ; cînd soarele asfințind domol în stepă, dincolo de rîu, în tufele de negară, și un călăreț solitar în depărtare, la geana învăpăiată a orizontului, gonind parcă pe urmele soarelui, la doi pași de el, dispărînd în tufișuri, înghițit de umbrele amurgului.

Nesfirșită se întinde dincolo de rîu stepa cazahă. A împins munții noștri într-o parte și-n alta și se așterne aspră și pustie. Însă în vara aceea de neuitat, cînd a izbucnit războiul, în stepă s-au aprins focurile, hergheliile cailor de trupă au întunecat-o cu nori de praf fierbinte, vestitorii goneau în toate părțile. Țin minte cum de pe malul celălalt un călăreț cazah a strigat cu glas gutural de cioban :

— Pe cai, kirghizi, ne-a călcat vrăjmașul ! și a pornit mai departe învăluit în trîmbe de praf, dispărînd în pîcla dogoritoare.

Stepa i-a ridicat pe toți în picioare, și cele dintii regimente ale călărimii noastre s-au urnit prin munți și prin văi într-un vuiet aspru, solemn. Mii de scări zăngăneau, mii de gighiți priveau în depărtările stêpei; înainte fil-fiiu steagurile roșii, în urmă, dincolo de colbul stîrnit de copite, se zbătea pe pămînt bocetul îndurerat și înălțător al mamelor și soțiilor: „Să vă ajute stepa, să vă ajute duhul viteazului nostru Manas!”*

Pe unde trecea norodul la război, rămîneau cărările amare...

Și tot acest univers de frumusețe pămîntească și de neliniști mi-l dezvăluia Daniar în cîntecele sale. Unde le-o fi învățat, de la cine le-o fi auzit? Am înțeles că astfel își putea iubi pămîntul numai acela care a tinjit de dorul lui ani îndelungați, care și-a cucerit prin suferință această iubire. Ascultîndu-l, mi-l închipuiam băiețel, cutreierînd pe drumurile stepei. Poate atunci s-au zămislit în sufletul lui cîntecele despre patrie? Ori poate atunci cînd străbătea drumurile de foc ale războiului?

Ascultîndu-l pe Daniar, îmi venea să mă aștern la pămînt și să-l îmbrățișez puternic numai pentru că un om îl poate iubi într-alit. Atunci am simțit pentru întîia oară că s-a trezit în mine ceva nou, ceva ce nu puteam încă defini, dar era ceva nestăvilit, era nevoia de a mă exprima, da, de a exprima, nu numai eu să văd și să percep lumea, ci să transmit și altora ceea ce văd, gîndurile și simțămintele mele, să povestesc oamenilor despre frumusețea pămîntului nostru cu tot alîta însuflețire cum știa să o facă Daniar. Încremeneam cuprins de o teamă instinctivă și de bucurie în fața a ceva necunoscut. Însă pe atunci încă nu-mi dădeam seama că trebuie să iau penelul în mînă.

Îmi plăcea să desenez încă de mic copil. Copiam pozele din cărțile de școală, și băieții spuneau că le fac „întocmai”. Mă laudau și învățătorii cînd aduceam desene la gazeta de perete. Pe urmă însă a izbucnit războiul, frații mei au plecat pe front, iar eu am părăsit școala și m-am dus să muncesc în colhoz, ca și toți ceilalți de-o vîrstă cu mine. Am uitat de culori și de pensule și nu credeam că o să-mi mai aduc vreodată aminte de ele. Dar cîntecele lui Daniar mi-au răvășit sufletul. Mergeam ca în vis și priveam lumea cu ochi uimiți, de parcă o vedeam pentru întîia oară.

Cît de mult s-a schimbat și Geamilia! Parcă nici nu existase vreodată acea fată vioaie, guralivă și veselă. O

* Viteaz kirghiz legendar, eroul epopului popular „Manas”.

tristețe luminoasă de primăvară i se așternuse peste ochii potoliți. Pe drum se gîdea mereu cu îndărătnicie la ceva. Un surîs tulbure, visător îi rătăcea pe buze, se bucura tăcută la gîndul unui lucru frumos, numai de ea știut. Cîteodată sălta sacul pe umeri și apoi rămînea nemișcată, cuprinsă de o sfială de neînțeles, ca și cum s-ar fi aflat în fața unui torent vijelios și nu știa ce să facă, să meargă ori să nu meargă mai departe. Pe Daniar îl ocolea, se ferea să-l privească în ochi.

Într-o zi, la arie, i-a spus cu o ciudă neputincioasă, silită:

— Zău, ai face bine să-ți scoți bluza aia. Dă-mi-o să ți-o spal !

Apoi, după ce a spălat-o, a întins-o la uscat și, așezîndu-se alături, a început s-o netezească stăruitor cu palmele, i-a privit în soare umerii decolorați și din nou s-a apucat s-o netezească, încet și trist.

Doar o singură dată în această vreme, Geamilia a rîs tare, molipsitor, și ochii i-au scăpărat ca și înainte. Într-o zi, s-a abătut pe la arie un grup de fete, femei tinere și gighiți întorși de pe front, venind de la strînsul lucernei.

— Hei, bailor *, nu se cade să mînceați numai voi plîne de grîu, dați-ne și nouă, altfel vă aruncăm în rîu !

Și gighiții au pus mîna pe furci.

— Nu ne speriem noi de furcile voastre ! Pe prietenele mele o să găsec cu ce să le cinstesc, voi însă descurcați-vă singuri ! a răspuns Geamilia cu glasul ei sonor.

— Dacă-i așa, atunci — cu toate în apă !

Și numaidecît, băieții și fetele au prins să se alerge unii pe alții și să-și dea brînci în apă, țipînd și rîzînd.

— Prinde-i, în apă cu ei ! rîdea, mai tare decît toți Geamilia, scăpînd sprințară de atacatori.

Ciudat lucru însă, gighiții parcă o vedeau numai pe Geamilia. Toți încercau s-o prindă și s-o strîngă în brațe. Și iată că trei flăcăi deodată au prins-o și au ridicat-o deasupra apei.

— Sărută-ne, altfel te aruncăm !

— Hai, faceți-i vînt !

Geamilia se zvîrcolea, rîdea, dîndu-și capul pe spate, și printre hohote își chema prietenele în ajutor. Însă acelea alergau zăpăcite pe mal să-și prindă băsmăluțele din rîu. În hohotul general al gighiților, Geamilia a zburat în apă. A ieșit cu părul ud și ciufulit, dar și mai frumoasă decît era. Rochia de stambă i se lipise de trup, reîntin-

* Bai — bogătaș în Asia Centrală.

du-i șoldurile rotunde și puternice, sinii feciorelnici, iar ea, fără să ia seama la nimic, ridea, legănându-se, și pe fața îmbujorată i se scurgeau șiroaie zglobii.

— Sărută-ne ! stăruiau gighiții.

Geamilia îi săruta, dar zbură din nou în apă și din nou ridea, aruncându-și pe spate, cu o mișcare a capului, șuvițele grele ale părului ud.

La arie, toți rideau de joaca celor tineri. Bătrînii vînturători, zvîrlindu-și lopețile, își ștergeau lacrimile, și fețele lor cafenii, brăzdate de zbircituri, străluceau de bucurie și de tinerețe, reînviată pentru o clipă. Rideam și eu din toată inima, uitînd de data asta gelozia și datoria de a o păzi pe Geamilia de gighiți.

Numai Daniar nu ridea. L-am observat din întîmplare și am amuțit. Stătea singur la capătul ariei, cu picioarele larg depărtate. Am crezut că se va desprinde din loc, se va repezi și o va smulge pe Geamilia din mîinile gighiților. O privea, fără să se cîntească, o privea cu ochi triști și plini de încîntare, în care puteai citi și bucurie și durere. Da, și fericirea și durerea lui se aflau în frumusețea Geamiliei. Cînd gighiții o strîngeau în brațe, silind-o să-i sărute, el lăsa capul în jos, făcea o mișcare ca și cînd ar fi vrut să plece, dar nu pleca.

În vremea asta l-a zărit și Geamilia. Și-a întrerupt brusc risul și a lăsat ochii în jos.

— Ne-am zbenguît destul, ajunge ! i-a astîmpărat ea pe gighiții dezlănțuiți.

Unul dintre ei a mai încercat s-o îmbrățișeze.

— Lasă-mă în pace ! a zis ea îmbrîncindu-l pe flăcău, și-a ridicat capul și, aruncînd o privire vinovată înspre Daniar, a fugit în tufișuri să-și stoarcă rochia.

Mie nu-mi era prea limpede totul în relațiile dintre ei și, drept să spun, îmi era teamă să mă gîndesc la una ca asta. Nu știu de ce însă nu mă simțeam în apele mele cînd vedeam că Geamilia se întristează și tot ea îl ocotea pe Daniar. Mai bine ar fi ris și ar fi glumit pe seama lui ca și înainte. Dar, totodată, mă cuprindea o inexplicabilă bucurie pentru ei cînd ne întorceam noaptea în ail și ascultam cîntarea lui Daniar.

Prin defileu, Geamilia mergea în căruță, cînd ieșeam în stepă, cobora și mergea pe jos. Și eu mergeam pe jos, era mai bine să mergi pe drum și să ascuți. La început mergeam fiecare pe lingă căruța lui, însă, pas cu pas, fără să ne dăm seama, ne apropiam din ce în ce mai mult de Daniar. O forță necunoscută ne atrăgea înspre el, ve-

iam să-i privim pe întuneric expresia feței, să-i vedem ochii : oare acela care cîntă este ursuzul Daniar ?

Și de fiecare dată observam cum Geamîlia, înfiorată și înduișată pînă la lacrimi, înîldea încet mîna spre el, însă el n-o vedea, el privea undeva în sus, departe, cu palma la ceafă, și se legăna dintr-o parte în alta, iar mîna Geamîliei se lăsa neputincioasă pe loitra căruței. Atunci tresărea, își retrăgea mîna brusc și se oprea. Stătea pironită în mijlocul drumului, abătută și uluită, privea îndelung în urma lui, apoi pornea iar.

Uneori mi se părea că eu și Geamîlia sîntem tulburați de același sentiment, la fel de neînțeles pentru amîndoi. Poate că acest sentiment era de mult tănuț în sufletele noastre și abia acum îi venise sorocul.

În timpul lucrului, Geamîlia mai uita, însă în rarele clipe de odihnă, cînd zăboveam la arie, nu-și afla locul. Se învîrtea pe lingă vînturători, se oferea să-i ajute, azvîrlea cu putere în bătaia vîntului cîteva lopeți de grîu, apoi lăsa brusc lopata și se îndrepta spre șirele de paie. Aci se așeza la umbră și, parcă temîndu-se de singurătate, mă chema lingă ea :

— Vino încoace, *kicine-bala*, să ne odihnim un pic !

În astfel de răgazuri așteptam întotdeauna să-mi spună ceva important, să-mi dezvăluie ce o frămîntă. Dar ea nu zicea nimic. Tăcută, îmi lua capul pe genunchi și, cu privirea pierdută în depărtări, își trecea mîna prin părul meu țepos și îmi mîngîia fața delicat, cu degete fierbinți, tremurătoare. O priveam de jos în sus și în chipul ei adumbrat de o neliniște tulbure și de dor parcă mă recunoșteam pe mine. Și pe ea o chinuia ceva, ceva se adunase în sufletul ei și se pîrguise, cerînd să iasă la iveală. Lucrul acesta o înfricoșa. O chinuia cumplit dorința de a-și mărturisii și totodată de a nu-și mărturisii că este îndrăgostită, la fel cum și eu doream și nu doream ca ea să-l iubească pe Daniar. Căci, dincolo de toate, era nora părinților mei, soția fratelui meu.

Astfel de gînduri însă îmi treceau prin minte doar pentru o clipă. Le alungam numaidecît. Pentru mine era o adevărată desfătare să-i privesc buzele fine, întredeschise ca la copii, ochii împăienjenii de lacrimi. Doamne, cît era de frumousă, cîtă inspirație și patimă răs-pîndea chipul ei luminos ! Toate astea, pe atunci, eu le vedeam numai, dar nu le înțelegeam întru totul. Chiar și acum îmi pun deseori întrebarea : oare iubirea nu este tot inspirație, la fel ca inspirația pictorului, a poetului ?

Privind-o pe Geamilia îmi venea să alerg de nebun prin stepă, întrebînd cerul și pămîntul ce să fac, cum să alung din mine această îngrijorare și această bucurie de neînțelese. Și, într-o zi, cred că am găsit răspunsul.

Ne întorceam, ca întotdeauna, de la gară. Se făcuse noapte, pe cer scăpărau roiuri de stele, stepa picotea somnoroasă, și numai cîntecul lui Daniar curma tăcerea, răsună și se stîngea în depărtarea blindă, întunecată. Eu și Geamilia mergeam după el.

Dar ce se întîmplase de data aceasta cu Daniar ? Din cîntecul lui răzbătea atîta dor și singurătate, încît simțai că te năpădesc lacrimile, de înțelegere și compătimire pentru el.

Geamilia mergea cu capul plecat, ținîndu-se strîns de loitra căruței. Și cînd glasul lui Daniar a început să urce din nou, ea și-a înălțat capul, a sărit din mers în căruță și s-a așezat lingă el. Ședea impietrită, cu brațele încrucișate pe piept. Eu mergeam alături, puțin înaintea lor, și îi priveam dintr-o parte. Daniar cînta ca și cînd n-o observase pe Geamilia lingă el. Am văzut-o cum și-a lăsat brațele în jos și, lipindu-se de Daniar, și-a rezemat capul de umărul lui. Doar pentru o clipă, ca tresărirea unui buiestraș lovit de bici, vocea lui a tremurat, apoi a răsunat cu forță sporită. Cînta despre dragoste !

Eram zguduit. Mi se părea că stepa a înflorit deodată, a început să freacă, a dat întunericul la o parte, și în largul acestei stepe eu am văzut doi îndrăgostiți. Ei însă nici nu mă observau, de parcă nici nu eram acolo. Mergeam și priveam cum ei, uitînd toțel pe lume, se legănu împreună în ritmul cîntecului. Nu-i mai recunoșteam. Era același Daniar cu bluza lui soldățească ponosită și deschiată la gît, dar ochii lui păreau că ard în întuneric. Era Geamilia mea, care se strînsese lingă el, tăcută și sfioasă, cu lacrimi strălucindu-i printre gene. Erau niște oameni noi, fermecați de viață, cum alții nu s-au mai văzut. Oare aceasta nu se putea numi fericire ? Căci toată dragostea lui nemăsurată pentru pămîntul natal, care zămislise în el această muzică însuflețitoare, Daniar i-o dăruia ei, el cînta pentru ea, cînta despre ea.

Am fost din nou cuprins de acea tulburare neînțeleasă pe care mi-o trezeau întotdeauna cîntecele lui Daniar. Și deodată am știut limpede ce vreau : vreau să-i pîctez.

M-am speriat de propriile mele gînduri. Însă dorința era mai puternică decît teama. Am să-i pîctez uite-așa, fericiți ! Da, așa cum sînt acum ! Voi putea oare ? Mi se

tăia răsuflarea de teamă și de bucurie. Mergeam cuprins de o uitare dulce, amețitoare. Și eu eram fericit, căci nu bănuiam cîte belele avea să-mi aducă mai tîrziu această dorință cutezătoare. Îmi ziceam că trebuie să văd pămîntul așa cum îl vede Daniar, că voi povesti cîntecul lui Daniar prin culori, vor fi și la mine munți, stepă, oameni, iarbă, nori, rîuri. „Dar de unde am să iau culori? mi-am zis eu atunci. De la școală n-or să-mi dea — au și ei nevoie de ele!“ Ca și cum de culori atîrna totul!

Pe neașteptate, cîntecul lui Daniar s-a întrerupt. Geamilia l-a îmbrățișat năvalnic, dar numaidecît s-a desprins, dîndu-se îndărăt, a încremenit pentru o clipă, apoi s-a smucit într-o parte și a sărit din căruță. Daniar a tras nehotărît de hățuri, și caii s-au oprit. Geamilia stătea în drum, cu spatele la el, pe urmă, întorcîndu-se pe jumătate, a ridicat capul și l-a privit, și abia stăpînindu-și lacrimile, a rostit :

— Ce te uiți ? Și după o scurtă tăcere a adăugat cu asprime : Nu te mai uita la mine, dă-i drumul ! și s-a dus la căruța ei. Iar tu ce te holbezi ! a tăbărit ea pe mine. Urcă-te în căruță și i-ați hățurile ! Ah, numai necazuri am eu voi !

„Ce-o fi apucat-o așa, din senin?“ mă întrebam eu nedumerit, dînd bice cailor. Dar nu era mare lucru să ghicești : îi venea greu, căci avea bărbat legitim, viu, undeva într-un spital din Saratov. Însă eu nu voiam în ruptul capului să mă gîndesc la nimic. Eram supărat pe ea și pe mine și poate aș fi urît-o pe Geamilia dacă aș fi știut că Daniar n-o să mai cînte, că n-o să mai am niciodată prilejul să-i mai aud glasul.

Simțeam că mă doboară o oboseală de moarte, dormeam să ajungem cît mai repede și să mă prăvălesc pe paie. Spinările cailor mergînd la trap se legănau în întunerie, căruța se hîrduca îngrozitor, hățurile îmi alunecau din mînă.

La arie, am scos cu chiu cu vai hamurile de pe cai, le-am aruncat sub căruță și m-am prăbușit lîngă cel mai apropiat stog de paie. De data asta, Daniar a trebuit să ducă singur caii la pășcut.

Însă în zori m-am trezit cu un sentiment de bucurie în suflet. Am să-i pictez pe Geamilia și pe Daniar. Am închis ochii și i-am văzut cît se poate de limpede așa cum îi voi înfățișa. Părea că nu mai rămînea decît să iau pensula și culorile și să mă apuc de pictat.

Am dat fuga la riu, m-am spălat, apoi am alergat la cai împiedicați. Lucerna rece, plină de rouă, îmi biciuia picioarele desculțe. Îmi înțepa tălpile numai crăpături, însă eu mă simțeam nemaipomenit. Alergam și observam din mers tot ce se petrecea în jur. Soarele răsărea de după munți, și înspre el își întindea cununa o floarea-soarelui, crescută întâmplător pe malul arikului. Era năpădită de lacomul susai, cu căpșoare alburii, dar ea nu se lăsa, sorbea cea dintâi, cu limbile ei galbene, razele dimineții, adăpind coșulețul îndesat al semințelor. Iată și locul de trecere peste arik, răscolit de roți și apa care se scurge pe urmele lăsate. Iată și o insuliță liliachie de izmă înmiresmată, înaltă pină la briu. Eu alerg pe pământul drag, iar deasupra mea se întrec în zbor rîndunelele. Ah, dacă aș avea culori să pictez și soarele de dimineață, munții azurii, și lucerna înrouată, și această singularică floarea-soarelui, crescută pe malul arikului!

Cînd m-am întors la arie, toată voia bună mi-a pierit dintr-odată. Am văzut-o pe Geamilia posomorită, trasă la față. Pescune că nu dormise toată noaptea, căci avea ceaccăne sub ochi. Nu mi-a zîmbit și nici n-a vorbit cu mine. Cînd însă a apărut brigadierul Orozmat, s-a apropiat de el și, fără a-i de binețe, i-a spus :

— Leuți-vă căruța ! Puteți să mă trimiteți oriunde, dar la gară eu nu mă mai duc !

— Ce s-a-ntîmplat, Geamaltai, a dat strechea-n tine ? s-a mirat cu blindețe Orozmat.

— Strechea stă sub coada vițelilor ! Să nu mă-ntrebi nimic ! Am spus — nu vreau și gata !

Zîmbetul s-a șters de pe chipul lui Orozmat.

— Vrei tu vrei, tot o să te duci cu griul la gară ! a zis el și a izbit cu cîrja în pămînt. Dacă te-a supărat cineva, spune-mi — am să rup cîrja pe spinarea lui. Dacă nu — atunci nu te mai prosti, căci griul este pentru soldați, e și al tău printre ei !

Și, întorcîndu-se brusc, s-a îndepărtat șchiopătînd.

Geamilia s-a fisticit, s-a aprins toată la față și, privind înspre Daniar, a oftat încet. Daniar stătea ceva mai departe, cu spatele la ea, și strîngea cu smucituri chingile hamurilor. Auzise toată discuția. Geamilia a mai rămas așa o vreme, strîngîndu-și biciul în palmă, apoi a dat din mină a dezădejde și s-a dus spre căruța ei.

În ziua aceea ne-am întors mai devreme ca de obicei. Tot drumul, Daniar a îndemnat caii întruna. Geamilia era posomorită și tăcută. Iar mie nu-mi venea să cred că

În fața mea se așterne o stepă pîrjolită, întunecată. Căci doar ieri fusese cu totul altfel. Parcă auzisem despre ea dintr-un basm, și nu-mi ieșea din cap acea imagine a fericirii care mă răscolise. Mi se părea că surprinsesem unul dintre crîmpeiele cele mai grăitoare ale vieții. Mi-l imaginam în cele mai mici detalii, și asta mă frămînta fără încetare. Și nu mi-am găsit liniștea pînă ce n-am furat de la cîntar o foaie albă de hîrtie groasă. Cu inima bătînd să-mi spargă pieptul, m-am ascuns după un stog și am așezat-o pe o lopată de lemn netedă, luată în drum de la vînturători.

— Allah, binecuvîntează ! am șoptit eu, precum tata, demult, cînd m-a suit pentru întîia oară pe cal, și am atins hîrtia cu creionul.

Erau cele dintîi linii sîngăce. Cînd însă pe hîrtie s-au profilat trăsăturile lui Daniar, am uitat de toate ! Mi se părea că acolo se așternuse stepa în noaptea aceea de august, că aud cîntecul lui Daniar și că îl văd chiar pe el, eu capul lăsat pe spate și cu pieptul dezgolit, că o văd pe Geamilia lipită de umărul lui. Era primul meu desen original : iată căruța, iată-i pe ei amîndoi, hățurile atîrnînd pe loitră, spinările cailor legănîndu-se în întuneric, și apoi stepa, stelele îndepărtate.

Desenam cu atîta încîntare, încît nu mai vedeam nimic în jur, și m-am trezit numai cînd deasupra mea a răsunat un glas :

— Hei, ai surzit ?

Era Geamilia. M-am zăpăcit, m-am înroșit și n-am izbutit să ascund desenul.

— Căruțele sînt de mult încărcate, de-un ceas te strigăm și tu — nicăieri ! Ce faci aici ?... Ce-i asta ? a întrebato ea și mi-a luat desenul. Hm ! și Geamilia a ridicat suferată din umeri.

Îmi venea să intru în pămînt. Geamilia a privit îndelung desenul, pe urmă și-a ridicat spre mine ochii triști și înlăcrimați.

— Dă-mi-l mie, *kicine-bala*... Am să-l păstrez ca amintire... a zis ea și, îndoiind hîrtia, a vîrît-o în sin...

Ieșisem demult la drumul spre gară, dar eu tot nu-mi puteam veni în fire. Totul se petrecuse ca în vis. Nu-mi venea să cred că desenasem ceva care semăna cu ceea ce văzusem. Însă undeva, în adîncul sufletului se și înfiripase un sentiment de triumf naiv, chiar de mîndrie, iar visurile — unul mai cutezător decît altul, unul mai ispititor decît altul — mă amețeau. Voiam să creez o mulțime

de alte tablouri, dar nu cu creionul, ci în culori. Așa n-am luat seama că mergeam foarte repede. Daniar era cel care gonea ca vîntul. Geamilia nu se lăsa nici ea mai prejos. Privea într-o parte și-n alta, uneori zîmbea duios și vinovat. Zimbeam și eu : înseamnă că nu mai e supărată pe mine și pe Daniar, și, dacă o să-l roage, va cînta din nou la întoarcere...

De data asta am ajuns la gară cu mult mai devreme ca de obicei, dar caii erau în spume. Daniar a început să care sacii de îndată ce am sosit. Era greu de înțeles de ce se grăbea și ce se întîmpla cu el. Cînd pe alături treceau trenurile, se oprea și le petrecea cu o privire îndelungă, gînditoare. Geamilia se uita și ea într-acolo, încotro privea și el, ca și cum încerca să priceapă ce gînduri are.

— Vino încoace, se mișcă o potcoavă, ajută-mă s-o scot, l-a chemat ea pe Daniar.

După ce Daniar a smuls potcoava de pe copita strînsă între genunchi și s-a îndreptat, Geamilia a început să vorbească încet, privindu-l în ochi.

— Ce faci, sau nu înțelegi ? Ori numai eu sînt pe lumea asta ?...

Daniar și-a întors privirea fără să scoată o vorbă.

— Crezi că pentru mine e ușor ? a oftat Geamilia.

Sprîncenele lui Daniar s-au ridicat în sus, s-a uitat la ea cu dragoste și tristețe și a rostit ceva, dar atît de încet, că n-am auzit ce, apoi s-a îndreptat cu pași repezi spre căsuța sa, pîrînd chiar mulțumit de ceva. Mergea și mîngîia potcoava. Mă uitam la el cu nedumerire : cu ce puteau să-l aline cuvintele Geamiliei ? Ce alinare mai e și asta, cînd omul îți spune oftînd din greu : „Crezi că pentru mine e ușor ?...”

Sfîrșisem descărcatul și ne pregăteam de plecare, cînd în curte a intrat un soldat rănit, slab, cu mantaua mototolită și cu o raniță în spate. Ceva mai devreme, în gară oprise un tren. Soldatul a privit de jur împrejur și a strigat :

— Hei, este careva din ailul Kurkureu ?

— Eu sînt din Kurkureu ! am răspuns, gîndindu-mă cine ar putea să fie.

— Al cui ești frățioare ?

Soldatul pornise către mine, dar deodată a zărit-o pe Geamilia și pe chipul lui s-a așternut un zîmbet mirat și bucuros.

— Kerim, tu ești ? a exclamat Geamilia.

— Vai, Geamilia, surioară ! a zis soldatul și s-a re-
pezit spre ea, strângându-i palma cu amândouă mâinile.
Era un consăteam de-al ei.

— Am nimerit la șanc ! Am trecut pe aici, parcă știam
că te întilnesc ! spunea el cu însuflețire. Vin de la Sadik,
am stat cu el în spital. Cu ajutorul lui Dumnezeu, se în-
toarce și el peste vreo lună-două. La despărțire i-am zis :
fă o scrisoare pentru nevastă-ta, am să i-o duc... Poftim,
iat-o, e neatinsă.

Și Kerim i-a întins scrisoarea împăturită în triumghi.

Geamilia a luat-o, s-a îmbujorat, apoi a pălit și, grijulie,
s-a uitat pieziș către Daniar. El stătea singur lângă căruță,
ca și atunci la arie, cu picioarele larg depărtate, și cu ochii
plini de deznădejde se uita la Geamilia.

Numaidecît, din toate părțile s-au adunat oamenii, sol-
datul și-a găsit printre ei și rude și cunoscuți, întrebările
curgeau cu nemiluita. Geamilia nici n-a apucat să-i mul-
țumească pentru scrisoare, cînd pe lângă ea a huruit că-
ruța lui Daniar, care a ieșit glonț din curte și, hurducîndu-
se la hopuri, a dispărut în trîmbe de praf.

— Hei, ai înnebunit ? au strigat oamenii în urma lui.

Soldatul fusese condus undeva, iar eu și Geamilia mai
stăteam încă în mijlocul curții și priveam norii de praf
care se îndepărtau tot mai mult.

— Să mergem, *gene*, am zis eu.

— Du-te, lasă-mă singură ! mi-a răspuns ea cu amă-
răciune.

Astfel, pentru prima oară în acest răstimp, ne-am în-
tors de la gară separați. Zăduful dogoritor îmi ardea bu-
zele uscate. Pămîntul pîrjolit, crăpat, care peste zi se incin-
sese pînă la alb, acum părea că se răcește, acoperindu-se
cu o brumă de sare. La asfințit, un soare șters, diform,
tremura într-o piclă la fel de alburie. Acolo, deasupra ori-
zontului se grămădeau norișori de furtună roșu-portocalii.
Un vînt uscat se abătea în rafale, așternînd pe boturile
cailor o pulbere albă și fluturîndu-le coamele, trecea mai
departe, rătăcind tufele de pelin pe coline.

„Oare o să plouă ?“ mi-am zis eu.

M-am simțit deodată lipsit de adăpost și cuprins de ne-
liniște. Am dat bice cailor, care se încapăținasă tot timpul
să treacă la pas. Dropii uscățivi, cu picioare lungi, fugeau
îngrijorate undeva, spre o vîlcea. Pe drum se găseau
frunze galbene de brusture de pustiu. Pe la noi nu există,
sînt aduse de undeva dinspre ținuturile cazahă. Soarele a

asfințit. Jur-împrejur — nici șipenie de om. Numai stepa istovită de ziua care se sfârșise.

Cînd am ajuns la arie, se întunecase de-a binelea. Liniște, nici o adiere de vînt. L-am strigat pe Daniar.

— S-a dus la rîu, mi-a răspuns paznicul. Pe zăpușcala asta, au plecat cu toții acasă. Ce să faci la arie, dacă nu bate vîntul ?

Am dus caii la păscut și am hotărît să trec pe la rîu — cunoșteam locul îndrăgît de Daniar.

Ședea ghemuit, pe mal, deasupra rîpii, cu capul plecat pe genunchi și asculta vuietul rîului. Îmi venea să mă apropiu, să-l îmbrățîșez și să-i spun ceva plăcut, frumos. Dar ce puteam eu să-i spun ? Am stat puțin deoparte și mi-am înapoiat. Apoi, culcat pe paie, am privit îndelung cerul întunecat, cu nori, și mi-am zis : „Oare de ce-o fi viața atît de complicată și de neînțeles ?“

Geamilia tot nu se întorsese. Pe unde o fi rătăcind ? Nu puteam să dorm, măcar că eram frînt de oboseală. Fulgere îndepărtate scăpărau deasupra munților din străfundurile norilor.

Cînd Daniar s-a întors, încă nu adormisem. Rătăcea fără rost pe arie, uitîndu-se întruna în lungul drumului. Pe urmă s-a trîntit pe paie de partea cealaltă a stogului unde mă întinsesem eu. Acum n-o să mai rămînă în ail, o să plece undeva. Dar încotro s-o apuce ? Singur, fără cămin, fără un rost, cine să aibă trebuință de el ? Prin somn, am auzit zgomotul unei căruțe care se apropia încet. Se pare că venise Geamilia...

Nu mai știu cît am dormit, însă deodată, chiar lingă ureche, niște pași au făcut paiele să foșnească, ca și cum o aripă umedă mi-ar fi atins ușor umărul. Am deschis ochii. Era Geamilia. Venea de la rîu, cu rochia stoarsă, răcoroasă. S-a oprit, a privit neliniștită în jur și s-a așezat lingă Daniar.

— Daniar, am venit, singură am venit, a rostit ea încet.

În jur domnea tăcerea, neauzit, un fulger a lunecat în jos.

— Te-ai supărat ? Te-ai supărat rău, nu-i așa ?

Și din nou tăcere, doar un ușor plescăit în apă — pesemne vreun bulgăre de pămînt se surpase din malul rîului.

— Am eu vreo vină ? Nici tu nu ești vinovat...

În depărtare, deasupra munților a bubuit un tunc. Un fulger a luminat dintr-o parte chipul Geamiliei. Ea s-a uitat din nou împrejur și s-a strîns lingă Daniar. Umerii

ei tresăltau convulsiv sub mâinile lui. Întinzându-se pe paie, s-a culcat alături de el.

Un vînt încă dogoritor a început să bată năvalnic dinspre stepă, a ridicat paiele în vârtejuri, s-a izbit de iurta subredă aflată la marginea ariei și a apucat-o strîmb pe drum, învîrtindu-se ca o sfîrlează. Și din nou s-au învălmășit printre nori fulgere albăstrii, din nou s-a spart deasupra, cu un trosnet sec, tunetul. Simțeam și frică, și bucurie : se apropia furtuna, ultima furtună de vară.

— Oare ai putut să crezi că o să te las pentru el ? șoptea Geamilia cu foc. Nu, niciodată ! El nu m-a iubit nicicînd. Pînă și scurtele salutări pentru mine le adăuga la sfîrșitul scrisorilor. N-am nevoie de el, cu dragostea lui tîrzie, zică lumea ce o vrea ! Iubitul meu, singuraticul meu, n-am să te dau nimănui ! Eu te iubeam de mult. Și cînd nu te cunoșteam — te iubeam și te așteptam, și tu ai venit de parcă știai că te aștept !

Fulgere albăstrii, unul după altul, frîgîndu-se, se înfigeau în rîu, sub malul rîpos. Picături reci, piezișe, de ploaie au început să răpăie foșnind pe paie.

— Geamilia, iubita mea, scumpa mea Geamaltai, o alinta Daniar cu cele mai drăgăstoase nume kazahe și kirghize. Și eu te iubesc de mult, te visam în tranșee, știam că-mi voi găsi dragostea pe meleagurile natale, tu ești aceea, Geamilia mea dragă !

— Întoarce-te, lasă-mă să te privesc în ochi !

Furtuna s-a dezlănțuit.

O bucată de pîslă smulsă de pe iurtă a început să se zbată, lovind din aripi ca o pasăre atinsă de plumbii necruțători. Biciuită de vînt, ploaia s-a pornit în rafale vertiginoase, ca și cum ar fi sărutat pămîntul. De-a lungul și de-a latul cerului întreg, în avalanșe puternice, răsunau bubuiturile tunetului. Deasupra munților, fulgerele scăpărau în văpăi sclipitoare, precum lalelele primăvara. Vîntul vuia și se zbuciuma între malurile înalte, rîpoase, ale rîului.

Ploua cu găleata, iar eu, vîrîndu-mă cu totul în paie, simțeam cum îmi bate inima sub palmă. Eram fericit. Încercam senzația celui care a ieșit pentru prima oară la soare după o boală lungă. Și ploaia, și lumina fulgerelor mă ajungeau sub învelișul de paie, dar mă simțeam bine și am adormit zîmbind, fără să mă dumiresc dacă cele ce auzeam erau șoaptele lui Daniar și ale Geamiliei ori foșnetul paielor sub picăturile ploii care se domolise.

Curînd se vor porni ploile, curînd va sosi toamna. De pe acum, în aer se simţea mireasma pelinului putrezit şi a paielei ude. Oare ce ne va aduce toamna ? Dar, nu ştiu de ce, la asta nu mă gîndeam.

În toamna aceea, după o întrerupere de doi ani, m-am dus din nou la şcoală. Deseori, la sfîrşitul lecţiilor, mergeam la rîu şi mă aşezam pe malul abrupt de lingă fosta arie, acum în parăgînă şi pustie. Aici, cu acuarele de şcoală, am pictat primele studii. Însă, chiar şi după aprecierile mele de atunci, nu toate erau izbutite.

„Ah, ce acuarele păcătoase ! Dacă aş avea culori adevărate...” îmi ziceam eu, deşi nici prin cap nu-mi trecea cum ar trebui să fie.

Abia cu mult mai tîrziu mi-a fost dat să văd culori adevărate, de ulei, în tuburi mici de plumb.

Dar culorile nu erau de vină, se pare că, totuşi, profesorii aveau dreptate : ca să te apuci de pictură, trebuie mai întîi să înveţi. Eu însă nici măcar nu visam la așa ceva. Cum aş fi putut să mă gîndesc la învăţătură, cînd fraţii mei de pe front nu dădeau nici un semn de viaţă, şi mama nici în ruptul capului nu m-ar fi lăsat să plec, căci acum eram singurul ei fecior, „gîghitul şi ocrotitorul celor două familii”. Fireşte, nici nu cutezam să aduc vorba despre asta. Iar toamna, parcă în ciudă, era atît de frumoasă, încît s-o tot pietezi.

Apa rece ca gheaţa a Kurkureului scăzuse, pe la prapuri, bolovanii dezgoliţi se acoperiseră cu muşchi verde-închis şi portocaliu. Odată cu cele dintîi îngheţuri, delicatesele ramuri de răchită, acum golaşe, se coloraseră în roşu, doar plopul îşi mai păstrau frunzele galbene, rezistente.

Afumate şi spălate de ploi, iurtele hergheligiilor răsăreau ici-colo ca nişte pete negre pe otava ruginie din luncă, deasupra lor se învălătuceau fuioarele albăstrii ale fumului. Armăsarii vînjoşi nechezau răsunător, iepile de prăsilă fuseseră separate, şi de acum pînă la primăvară va fi greu să-i mai ţii în herghelie. Vitele, coborîte din munţi, rătăceau în turme şi cirezi pe mirişti şi izlazuri. Stepă arămie şi uscată era împînzită de-a lungul şi de-a latul cu poteci bătătorite de copite.

Curînd a început să bată vîntul de stepă, cerul s-a acoperit de nori negri şi s-au pornit ploile reci, vestitoare ale ninsorilor. Odată s-a nimerit să fie o zi destul de bună, şi m-am dus la rîu atras de un scoruş roşu ca focul, crescut pe o limbă de nisip. M-am aşezat aproape de apă, printre tufe de răchită roşie. Era înspre amurg. Deodată am

zărit doi oameni, care după toate aparențele, trecuseră riul prin vad. Erau Daniar și Geamilia. Nu-mi puteam desprinde privirea de pe chipurile lor severe, îngrijorate. Daniar, cu ranița în spate, pășea repede, poalele mantalei deschise loveau turetcile din pînză impermeabilă ale cizmelor lui scilciate. Geamilia se legase cu 'o basma albă, lăsată spre ceafă, își pusese rochia cea mai bună, cu care se gătea cînd mergea la tîrg, iar peste ea — jacheta' de catifea vătuită. Într-o mîină ducea o bocceluță, iar cu cealaltă se ținea de chinga raniței lui Daniar. Mergeau și din cînd în cînd schimbau cîte o vorbă.

Iată-i, au apucat-o pe cărarea ce șerpuia printre tufele de negară, iar eu priveam în urma lor și nu știam ce să fac. Să-i strig ? Dar limba parcă mi se lipise de cerul gurii.

Cele din urmă raze purpurii au mîngîiat șirul noursilor țărcați alunecînd cu iuțeală de-a lungul munților, și numaidecît a început să se întunece. Daniar și Geamilia, fără să se uite îndărăt, se îndepărtau înspre halta de cale ferată. De vreo două ori am mai zărit capetele lor printre tufele de negară, apoi au dispărut.

— Geamilia-a-a ! am strigat eu din răspuțeri.

— A-a-a-a ! mi-a răspuns ecoul hai-hui.

— Geamilia-a-a ! am strigat încă o dată și, nemaîștiind de mine, am început să fug după ei de-a dreptul prin rîu.

Puzderie de stropi reci ca gheața mi-a inundat fața, hainele mi s-au udat, dar eu fugeam înainte fără să iau seama pe unde calc pînă cînd, împiedicîndu-mă de ceva, am căzut lat la pămînt. Zăceam întins, fără să ridic capul, cu obrajii scăldați în lacrimi. Simțeam o apăsare, de parcă întunericul mi se prăvălise peste umeri. Ușor și trist foșneau firele mlădii de negară.

— Geamilia ! Geamilia ! repetam eu printre hohote nestăvilite de plîns.

Mă despărțeam de oamenii cei mai apropiați, cei mai dragi. Și numai acum, întins pe pămînt, mi-am dat seama că o iubeam pe Geamilia. Da, era cea dintîi iubire a mea, iubire de copil.

Am rămas multă vreme așa, cu fața sprijinită pe brațul ud de lacrimi. Mă despărțeam nu numai de Geamilia și Daniar — mă despărțeam de copilărie.

Cînd am ajuns acasă, orbecăind prin întuneric, în curte era mare zarvă. Cîineva înșeua caii, iar Osmân, beat, jucîndu-și calul în friu, răgea în gura mare :

— De mult trebuia să-l alungăm din ail pe ciinele ăsta, pe corcitura asta de pripas ! Ne-a făcut neamul de ris ! De-o să-mi cadă în mână, îl ucid pe loc, să mă osindească, dar n-am să îngădui oricărei haimanale să ne ia mulierile ! Hai, pe cai, gighiți, n-are cum să ne scape, îl ajungem la gară !

Am înghețat : oare încotro vor s-o apuce ? Dar, incredințindu-mă că potera a pornit pe drumul cel mare spre gară, nu spre haltă, m-am furișat pe nesimțite în casă și m-am vîrît cu cap cu tot în cojocul tatii ca să nu-mi vadă nimeni lacrimile.

Cîte vorbe, cîte cleветiri s-au pornit în ail ! Femeile o judecau care mai de care pe Geamilia.

— Ce-o fi găsit la el ? Că toată averea lui era o manta prăpădită și niște cizme găurite...

— Păi cum, sărac lipit pămîntului ! O haimana, un vîntură-lume fără casă, fără masă, doar ce avea pe el. Lasă că o să vadă ea mîndrulița, dar va fi prea tîrziu.

— Așa e. Da ce, Sadik nu era un soț bun, nu era gospodar ? Ciți gighiți sînt ca el în ail ?

— Și soacra ? Nu dă Dumnezeu oricui o soacră ca a ei ! Unde mai găsești *baibice* ca ea ? Proasta, s-a nenorocit cu mîna ei, fără nici un rost !

Poate că eram singurul care n-o condamna pe Geamilia, pe fosta mea *gene*. Și ce dacă Daniar nu avea decît o manta veche și niște cizme găurite, eu știam prea bine că sufletește e mult mai bogat ca noi toți. Nu, nu puteam să cred că Geamilia va fi nefericită cu el. Îmi era însă milă de mama. Mi se părea că odată cu Geamilia a dispărut și tăria ei dinainte. Era tristă, trasă la față și, după cum îmi dau seama acum, nu se putea împăca în nici un chip cu gîndul că uneori viața sfarmă cu atîta brutalitate vechile rînduiri. Dacă un arbore puternic este smuls de furtună, el nu se va mai ridica niciodată. Înainte, mama nu ruga pe nimeni să-i bage ață în ac, nu-i îngăduia mîndria. Iată însă că, într-o zi, cînd m-am întors de la școală, am văzut cum îi tremurau mîinile și nu nimerea urechea acului. Plîngînd, m-a rugat :

— Bagă-mi ața în ac ! Și oftînd din greu a urmat : Geamilia o să se prăpădească... Eh, ce mai gospodină ar fi fost în familie ! S-a dus... S-a lepădat de noi... De ce-o fi plecat ? Trăia rău la noi ?...

Aș fi vrut s-o îmbrățîșez, s-o liniștesc, să-i povestesc ce fel de om e Daniar, dar n-am cutezat, aș fi jignit-o pentru toată viața.

Și totuși participarea mea nevinovată în această poveste a încetat să mai fie o taină...

Curînd s-a întors Sadik. Firește, suferea, deși, la beție, îi spunea lui Osmon :

— A plecat — călătorie sprîncenată ! O să dea ortul popii pe undeva. De muieri, slavă Domnului, nu ducem lipsă. Să fie ele și cu păr de aur, nu fac nici cît cel mai prăpădit flăcău.

— Așa e ! răspundea Osmon. Păcat că nu mi-a căzut atunci în mină, l-aș fi ucis ca pe un ciine ! Iar ca trebuia luată de păr și legată de coada unui cal ! Pesemne că au apucat-o spre sud, la plantațiile de bumbac, ori s-au dus la kazahi, știe el, că e de mult pe drumuri ! Dar nu-mi dă prin cap cum au potrivit totul de n-a aflat nimeni și nimănui nu i-a trecut prin minte. Numai ea, nemernica, a pus totul la cale ! Ah, ce i-aș...

Auzindu-l cum vorbește, tare îmi venea să-i zic : „Nu poți uita cum ți-a dat peste nas atunci, la cosit. Ce canalie ești !“

Și iată că într-o zi ședeam acasă și desenam ceva pentru gazeta de perete. Mama trebăluia pe lingă sobă. Deodată, în odaie, a dat buzna Sadik. Palid, cu ochii scăpărînd de furie, s-a năpustit asupra mea, vîrîndu-mi sub nas o foaie de hîrtie.

— Tu ai desenat asta ?

Am rămas năuc. Era cel dintîi desen al meu. Daniar și Geamilia m-au privit în clipa aceea parcă vii.

— Eu.

— Asta cine e ? a zis el, arătînd cu degetul pe hîrtie.

— Daniar.

— Trădătorule ! mi-a strigat în față Sadik.

A rupt desenul în bucățele și a ieșit trîntind ușa cu putere.

După o tăcere lungă, apăsătoare, mama m-a întrebat :

— Știi ?

— Da, știam.

Cu cîtă dojană și nedumerire m-a privit ea atunci, reze-mîndu-se de sobă... Iar cînd am spus : „Am să-i desenez din nou !“ ea a clătinat tristă și neputincioasă din cap.

Priveam bucățelele de hîrtie împrăștiate pe jos și sim-țeam cum o obidă cruntă îmi clocotește în piept, sufocîndu-mă. Să mă socotească trădător — n-au decît ! Pe cine am trădat ? Familia ? Neamul nostru ? Dar n-am trădat adevărul, adevărul vieții, adevărul acestor doi oameni. Nu

puteam să vorbesc nimănui despre toate astea, nici măcar mama nu m-ar fi înțeles.

Totul mi s-a întunecat dinaintea ochilor, mi se părea că bucățelele de hîrtie se învîrtesc pe dușumea de parcă erau vii. Clipa cînd Daniar și Geamilia m-au privit din desen mi s-a întipărit atît de puternic, încît mi s-a năzărit deodată că aud cîntecul lui Daniar, pe care l-a cîntat în acea noapte memorabilă de august. Mi-am amintit cum au plecat din ail și am simțit că mă cuprinde dorința năvalnică de a porni la drum, de a porni, ca și ei, hotărît și cutezător, pe drumul cel greu al fericirii.

— Plec la învățătură... Să-l vestești pe tata. Vreau să mă fac pictor ! i-am spus cu mamei cu glas plin de tărie.

Eram incredințat că va începe să plîngă și să mă dojenască, pomenindu-mi de frații care au pierit în război. Dar, spre uimirea mea, n-a plîns. A spus doar încet, cu tristețe :

— Du-te... V-au crescut aripile și acum zburăți după voia voastră... Nu putem ști cît de înalt o să vă fie zborul. Poate aveți dreptate. Du-te... Cine știe, acolo s-ar putea să te răzgîndești. Asta nu-i meserie — să desenezi, să pictezi... Du-te și învață, ai să vezi... Dar să nu uiți de casa ta...

Din ziua aceea, Casa cea Mică s-a despărțit de noi. Iar eu, în scurtă vreme, am plecat la învățătură.

Asta-i toată povestea.

La Academie, unde am fost trimis după absolvirea școlii de arte, am prezentat ca lucrare de diplomă tabloul la care visam de mult.

E ușor de ghicit că în acest tablou erau înfățișați Daniar și Geamilia. Merg pe un drum de stepă, toamna. Înaintea lor — zarea albastră, luminoasă.

Știu că tabloul meu nu e desăvîrșit. Nu-i nimic, măiestria nu vine dintr-odată. Dar mi-e nespus de drag, este primul meu zbucium creator conștient.

Și astăzi se întîmplă să am eșecuri, nu duc lipsă nici de acele clipe grele cînd îmi pierd încrederea în mine. Atunci parcă mă cuprinde dorul de tabloul meu drag, de Daniar și Geamilia. Îi privesc îndelung și de fiecare dată încep să vorbesc cu ei :

„Unde sînteți voi acum, pe ce cărări vă umblă pașii ? Astăzi, în stepa noastră au apărut multe drumuri noi, în tot Kazahstanul, pînă în Altai, pînă în Siberia ! Mulți oameni cutezători trudesc acolo. Poate și voi ați pornit spre acele meleaguri ? Ai plecat, draga mea Geamilia, prin

stepa nemărginită, fără să întorci capul înapoi. Poate ai obosit, poate ți-ai pierdut încrederea în tine ? Sprijină-te de umărul lui Daniar. Iar el să-ți cînte cîntecul de dragoste, cîntecul lui despre pămînt, despre viață. Stepa să freacăte și să lumineze în toate culorile ! Să-ți amintești noaptea aceea de august ! Mergi înainte, Geamilia, să nu-ți pară rău, nu ți-a fost ușor, dar ți-ai aflat fericirea !“

Mă uit la ei — și aud glasul lui Daniar. Mă cheamă la drum — înseamnă că e timpul să pornesc. Mă voi duce prin stepă în ailul meu, și acolo voi descoperi alte culori.

Fie ca în tot ce am să aștern pe pînză să răsune cîntecul lui Daniar ! Fie ca în tot ce am să aștern pe pînză să bată inima Geamiliei !

PLOPŞORUL MEU
CU BĂSMĂLUȚĂ ROȘIE

ÎN LOC DE PROLOG

Prin natura îndeletnicirii mele de ziarist aveam deseori prilejul să călătoresc în Tian-Șan. Odată, într-o primăvară, pe cînd mă aflam la centrul regional Narîn, am fost chemat grabnic la redacție. S-a întîmplat ca autobuzul să plece cu cîteva clipe înainte ca eu să ajung la autogară. Următorul pleca doar peste vreo cinci ceasuri. Nu-mi rămînea altceva de făcut decît să încerc să găsesc o mașină de ocazie, și astfel am ieșit la șoseaua care trecea pe la marginea orășelului.

La cotitură, lângă stația de benzină, se afla un camion. Șoferul tocmai sfîrșise de alimentat — înșuruba capacul rezervorului. M-am bucurat. Pe parbrizul cabinei se afla semnul rutelor internaționale „SU” — Uniunea Sovietică. Asta însemna că mașina venea din China și mergea la Rîbacie, la autobaza Întreprinderii de Transporturi Internaționale, de unde întotdeauna se poate ajunge ușor la Frunze.

— Plecați acum ? Fiți bun, luați-mă și pe mine pînă la Rîbacie ! l-am rugat eu pe șofer.

A întors capul, m-a privit pieziș peste umăr și, îndreptîndu-se, a rostit liniștit :

— Nu, *agai* *, nu pot.

— Vă rog mult ! Am o treabă urgentă, sînt chemat la Frunze.

Șoferul m-a privit din nou posomorît.

— Înțeleg, dar nu vă supărați, *agai*. Nu iau pe nimeni. Eram mirat. Cabina era liberă, ce-l costa să ia un om ?

— Sînt ziarist. Mă grăbesc. Plătesc oricît...

— Nu-i vorba de bani, *agai* ! m-a întrerupt el tăios și a izbit supărat cu piciorul în roată. Altădată vă duc pe

* Termen de respect folosit față de bărbați mai în vîrstă (textual : frate mai mare).

degeaba, dar acum... Acum nu pot ! Nu vă supărați. Curînd or să apară alte mașini de-ale noastre, puteți să plecați cu oricare, dar eu nu pot...

„Pesemne, trebuie să ia pe cineva în drum“, mi-am zis eu.

— Nici măcar sus, în benă ?

— Nici acolo... Vă rog mult să nu vă supărați, *agai*.

Șoferul s-a uitat la ceas și a început să dea semne de grabă.

Uluit la culme, am ridicat din umeri și am privit cu nedumerire spre femeia de la stația de benzină, o rusoaică în vîrstă, care în toată vremea aceasta ne urmărea tăcută de la fereastră. Ea a clătinat din cap, parcă ar fi zis : „Nu stăruieți, lăsați-l în pace“. Ciudat !

Șoferul a urcat în cabină, și-a vîrît între buze o țigară neapinsă și a pornit motorul. Era încă tînăr, să tot fi avut vreo treizeci de ani, înalt și puțin adus de spate. Mi s-au întipărit în minte mîinile lui mari și viguroase încheștate pe volan și ochii cu pleoapele coborîte de oboseală. Înainte ca mașina să se urnească din loc, și-a trecut palma peste față și, într-un chip ciudat, oftînd adînc, a privit înainte, pe drumul ce suia în munți.

Mașina a pornit.

Femeia a ieșit din gheretă. Pesemne că voia să mă liniștească.

— Nu vă faceți inimă rea, o să plecați și dumneavoastră îndată.

N-am zis nimic.

— Suferă bietul flăcău... E o poveste lungă... Cîndva a locuit aici la noi, la baza de transbordare...

N-am apucat s-o ascult pînă la capăt. Se apropia în viteză o „Pobedă“.

Am ajuns camionul din urmă destul de tîrziu, abia lîngă defileul Dolon. Mergea cu viteză foarte mare, neîngăduită nici celor mai încercați șoferi din Tian-Șan. Fără să-și încetinească mersul la cotituri, duduind asurzitor, mașina zbura sub stîncile spînzurate deasupra șoselei, țîșnea năvalnic spre vîrfurile pantelor și numaidecît, parcă prăvălindu-se, dispărea la coborișuri, ca să apară apoi înainte cu marginile prelatei fluturînd pe lîngă obloane.

Totuși „Pobeda“ și-a dovedit superioritatea și a depășit camionul. M-am uitat îndărăt : oare ce-o fi cu omul ăsta, încotro gonește ca un disperat ? În vremea asta s-a pornit o ploaie cu grindină, cum se întîmplă descori în trecătoare. Printre șuvoaiele piezișe, biciuitoare, de ploaie și grin-

dină, dincolo de parbriz, i-am zărit fața palidă, încordată, cu țigara strînsă între dinți, și mîinile care alunecau cu gesturi largi și repezi pe volan, răsucindu-l brusc într-o parte și-n alta. Nici în cabină și nici în bena camionului nu se afla nimeni.

La scurtă vreme după ce m-am întors din Narin am fost trimis în sudul Kirghiziei, în regiunea Oș. Cum se știe, ziaristul este mereu în criză de timp. Am ajuns la gară în goană mare cu puțin înainte de plecarea trenului și m-am năpustit în compartiment fără să iau seama numaidecît la călătorul care ședea cu fața la fereastră. Acesta nu s-a întors nici cînd trenul a prins viteză.

La radio se transmitea un cîntec cunoscut, interpretat la komuz. Era o melodie kirghiză pe care mi-o reprezentam a fi cîntecul unui călăreț singuratic trecînd prin stepă la ceasul dinaintea amurgului. Drumul e lung, stăpă nesfîrșită — poți să gîndești și să cînti încetîșor. Să cînti despre ceea ce porți în suflet. Cîte gînduri nu-i vin omului în minte cînd rămîne singur cu sine însuși, cînd în jur e liniște și nu se aude decît tropotul copitelor? Strunele răsunau în surdină, precum susurul apei trecînd peste pietrele netede, alburii, din arik. Komuzul zicea că foarte curînd soarele va dispărea dincolo de coline, că răcoarea albăstrie se va lăsa nesimțită pe pămînt, iar pelinul argintiu și colilia galbenă vor începe să se unduiască, scuturîndu-și polenul la marginea drumului cafeniu. Stepă îl va asculta pe călăreț și va gîndi, și va cînta împreună cu el...

Poate, cîndva, pe aceste meleaguri o fi trecut un asfel de călăreț... Pesemne tot așa se stîngea vîpaia asfințitului, pîlînd încetul cu încetul, iar omătul munților pesemne, ca și acum, mîngîiat de ultimele raze, devenea trandafiriu, umbrindu-se apoi cu repeziciune.

Dincolo de fereastră se perindau în goană livezi, vii, lanuri verzi de porumb lăstărit. O căruță trasă de doi cai, încărcată cu lucernă proaspăt cosită grăbea spre trecerea peste calea ferată. S-a oprit la barieră. Un băiețandru ars de soare, într-un tricou rupt, decolorat, și în pantaloni sumeși mai sus de genunchi, s-a ridicat din lucernă, prîvind trenul, a zîmbit și a făcut cuiva cu mîna.

Melodia curgea uimitor de lin în ritm cu mersul trenului. În locul tropotului de copite țâcăneau roțile la imbinarea șinelor. Vecinul meu ședea lingă mîsulă, cu fața ascunsă în palmă. Aveam impresia că și el îngina cîntecul călărețului singuratic. Nu știu dacă era nețăgîl sau numai visător, însă pe chipul lui se citea ceva trist, o durere parcă

nestinsă. Era atât de cufundat în gânduri, încît nici nu mi-a observat prezența. Am încercat să-i deslușesc trăsăturile. Unde l-am mai întîlnit eu pe acest om ? Chiar și miinile mi se păreau cunoscute — negricioase, cu degete lungi și puternice.

Și deodată mi-am amintit : era șoferul care n-a vrut să mă ia în mașină. Cu asta m-am liniștit. Am scos o carte. Merita oare să-i amintesc de mine ? Fără îndoială, el m-a uitat de mult. Cîți oameni nu întîlnesc șoferii la drum ?

Am mai mers așa o vreme, fiecare văzîndu-și de ale lui. Afară începuse să se întunece. Tovarășul meu de drum s-a hotărît să-și aprindă o țigară. Și-a scos pachetul și a oftat zgomotos înainte de a scăpăra chibritul. Apoi a ridicat capul, m-a privit cu uimire și dintr-odată s-a înroșit. Mă recunoscuse.

— Bună seara, *agai* ! a rostit el zîmbind vinovat.

I-am întins mîna.

— Mergeți departe ?

— Da... departe ! a răspuns el scoînd fumul pe nas și, după o scurtă tăcere, a adăugat : În Pamir.

— În Pamir ? Înseamnă că avem același drum. Eu merg la Oș... În concediu ? Sau v-ați mutat cu serviciul ?

— Da, cam așa ceva... Vreți o țigară ?

Fumam amîndoi în tăcere. Se părea că nu mai avem despre ce vorbi. Vecinul meu a căzut din nou pe gânduri.

Ședea cu capul lăsat în jos, legănîndu-se în ritmul trenului. Mi s-a părut schimbat mult față de cum îl văzusem întîia oară. Slăbise, era tras la față, trei cute adînci îi brăzdau fruntea. Pe chip i se așternuse o umbră întunecată, de la sprîncenele împreunate la rădăcina nasului. Pe neașteptate, însoțitorul meu a zîmbit trist și m-a întrebat :

— De bună seamă că v-ați supărat rău pe mine atunci, nu-i așa, *agai* ?

— Cînd ? Nu-mi aduc aminte...

Nu voiam ca omul să se simtă stîngerit față de mine. Dar el mă privea cu o căință atât de sinceră, încît am fost nevoit să recunosc :

— A-a... atunci... Fleacuri. Am și uitat. Cîte nu se întîmplă la drum. Dumneata îți mai aduci aminte ?

— Altădată poate așa fi uitat, dar în ziua aceea...

— Dar ce s-a întîmplat ? O pană de motor ?

— Cum să vă spun, n-am avut pană, era altceva... a rostit el căutîndu-și cuvintele, însă pe urmă a izbucnit în ris, mai bine zis s-a forțat să ridă. Acum v-aș duce cu mașina oriunde, numai că, vedeți, și eu sînt călător...

— Nu-i nimic, calul calcă pe aceeași urmă și de o mie de ori. Poate o să ne mai întâlnim vreodată...

— De bună seamă, dacă ne mai întâlnim, eu însumi am să vă ure în cabină !

— Ne-am înțeles, nu-i așa ? am glumit eu.

— Vă făgăduiesc, *agai* ! a răspuns el înveselindu-se.

— Totuși de ce nu m-ai luat atunci ?

— De ce ? s-a mirat el și s-a înnegurat brusc.

A tăcut, lăsându-și privirea în jos, s-a aplecat asupra țigării, trăgînd cu îndrăjire fumul în piept. Mi-am dat seama că nu trebuia să-i pun această întrebare și m-am fîsticit, neștiind cum să-mi îndrept greșala. El a strivit chiștocul în scrumieră și cu mare greutate și-a smuls din piept :

— Nu puteam... Mă duceam să-mi plimb băiatul. Mă aștepta atunci...

— Băiatul ? m-am mirat eu.

— E poveste lungă... Vedeți... Cum să vă explic...

Și-a aprins din nou o țigară, ca să-și înăbușe tulburarea și, brusc, privindu-mă în față ferm, grav, a început să-mi povestească despre el.

Așa am avut prilejul să ascult povestirea șoferului.

Timp aveam berechet — trenul face pînă la Oș aproape două zile și două nopți. Nu l-am zorit și nu l-am întrerupt cu întrebări : e mai bine cînd omul povestește totul pe îndelete, retrăind întâmplările, cufundîndu-se în gînduri, oprindu-se la jumătate de cuvînt. Însă a trebuit să fac eforturi mari ca să nu mă amestec în povestirea lui, pentru că prin voia hazardului și mulțumită profesiei mele de ziarist plină de neastîmpăr știam cîte ceva despre el și despre oamenii cu care destinul îl adusese față în față. Aș fi putut să completez cele povestite de șofer și să-i explic multe lucruri, dar am hotărît să fac asta numai după ce voi asculta totul pînă la capăt. Pe urmă însă m-am răzgîndit. Și socotesc că n-am făcut rău. E mai bine să povestească eroii înșiși. Așadar ascultați-i.

POVESTIREA ȘOFERULUI

...Totul a început pe neașteptate. Pe vremea aceea, tocmai mă întorsesem din armată. Mi-am făcut stagiul la o unitate de motorizate, iar înainte de asta am absolvit școala medie de zece ani și am lucrat ca șofer. Fiind orfan, am fost crescut la casa de copii. Prietenul meu Alibek

Geanturin fusese demobilizat cu un an mai înainte. Lucra la autobaza din Ribacie. M-am dus la el. Eu și Alibek visam demult să ajungem în Tian-Șan sau în Pâmîr. M-au primit bine și mi-au oferit un loc la cămin. Și mi-au dat chiar și un „ZIL” aproape nou, fără nici o zgîrîtură... Trebuie să vă spun că am îndrăgit camionul ca pe o ființă vie. Îl îngrijeam. Era o serie reușită și avea un motor puternic. E drept, nu întotdeauna puteam lua încărcătură maximă. Știți cum e drumul, Tian-Șan-ul este renumit în toată lumea ca cel mai înalt traseu alpin : defilce, creste, serpentine. În munți găsești apă din belșug, cu toate acestea însă o cari întotdeauna cu tine. Poate ați observat că de oblonul din față este fixat un postament de lemn în formă de cruce, pe care se bălăbănește o cameră de cauciuc plină cu apă. Pentru că la serpentine motorul se încinge cumplit. Iar încărcătura nu trebuie să fie prea mare. La început și eu am chibzuit, mi-am frământat mintea să nascocesc ceva pentru a putea încărca mai mult, dar, pare-se, nu se putea schimba nimic. Munții sînt munți !

Eram mulțumit de munca mea. Și locurile îmi plăceau. Autobaza se afla chiar pe malul lacului Issik-Kul. Cînd veneau turiști străini și ceasuri în șir, năucii, nu se mișcau de pe malul lacului, îmi ziceam cu mindrie : „Iată ce minunăție este Issik-Kul-ul nostru ! Încearcă să mai găsești așa ceva în altă parte...”

Un singur lucru mă necăjea la început. Era primăvară, o perioadă de muncă încordată, după plenara din septembrie colhozurile prindeau puteri. S-au apucat vîrtos de treabă, dar aveau puține mijloace tehnice. O parte dintre mașinile autobazei noastre au fost trimise în ajutorul colhozurilor. Erau trimiși mai cu seamă cei noi. Și eu, firește. Abia mă aranjam pentru cîte o cursă lungă peste munți că mă și scoteau și hai din nou prin ailuri. Înțelegeam că era o treabă importantă, necesară, totuși eu sînt șofer, îmi părea rău de mașină, sufeream pentru ea, ca și cum eu trebuia să mă hurduc prin hîrtoape și să frămînt noroiul pe drumurile de țară. Nici în vis nu vezi asemenea drumuri...

Așadar, într-o zi mă duceam într-un colhoz, căram materiale pentru un grajd de vaci. Ailul acela se afla la poalele munților, și ajungeai acolo trecînd prin stepă. Totul mergea bine, drumul se zvîntase, pînă în ail mai rămăsese o aruncătură de băț, cînd, deodată, m-am împotmolit la trecerea peste un arik. Aici, încă de la începutul pri-

măverii, drumul era atât de desfundat și răscolită de roți, încât și o cămilă de se îneca — nu-i mai dădeai de urmă. Am încercat în toate chipurile — la stînga, la dreapta, înainte, îndărăt — dar fără nici un folos. Pămîntul se lipise de camion ca o ventuză și nu voia în ruptul capului să-i dea drumul, îl ținea ca într-un clește. Colac peste pupăză, nu știu cum am învățat, de necaz, volanul că s-a blocat undeva bara de direcție și am fost nevoit să mă bag sub mașină... Stăteam întins în noroi, lac de sudoare și blestemam drumul cum îmi venea la gură. Deodată am auzit că vine cineva. De jos nu vedeam decît niște cizme de cauciuc. Cizmele s-au apropiat și s-au oprit vizavi de mine. M-a apucat furia : cine naiba o mai fi și ce se zgîiește, că doar nu e la circ ? !

— Vezi-ți de drum, nu sta pe capul meu ! am strigat cu de sub mașină.

Cu coada ochiului am zărit poalele unei rochii vechi, mînjită de bălegar. Pesemne-i vreo băbuță, așteaptă s-o duc pînă în ail.

— Du-te, bunicuțo, nu mai sta ! am rugat-o. Eu o să mă perpelesc aici mult și bine, te sature de așteptat...

Ea îmi răspunde :

— Da eu nu-s bunicuță.

A spus-o cu sfială parcă, ori poate cu haz.

— Dar ce ? m-am mirat eu.

— Fată.

— Fată ? am zis eu aruncînd o privire spre cizme și am întrebat ștremgărește : Frumoasă ?

Cizmele au călcat pe loc, au pășit într-o parte, pregătindu-se de plecare. Atunci am ieșit iute de sub camion. Mă uit și, într-adevăr, în fața mea stătea o fată subțirică și cu sprîncenele încruntate, avînd o băsmăluță roșie pe cap și un surtuc lung, pesemne al lui taică-său, pe umeri. Mă privea fără să scoată o vorbă. Am uitat că ședeam pe pămînt, plin de noroi din cap pînă-n picioare.

— Mda, frumoasă ! N-am ce zice, am spus eu zîmbind, căci era într-adevăr frumoasă. Doar că (i-ar mai trebui niște pantofiori, am glumit eu ridicîndu-mă de jos.

Fata s-a întors brusc și a plecat fără să se uite îndărăt.

„Ce-o fi cu ea ? S-a supărat ?” Am simțit că mă trec toate apele. Dezmeticindu-mă, m-am repezit s-o ajung din urmă, dar m-am întors, am strîns repede secolele și am sărit în cabină. Cu smucituri cînd înainte, cînd înapoi, am început să balansez mașina. S-o ajung — altceva nu

aveam în gînd. Motorul vuia, camionul tresălta, alunecînd într-o parte și-n alta, dar n-am izbutit să înaintez nici măcar un pas. Iar fata se depărta văzînd cu ochii. Și am început să strig, nici eu nu știu către cine, în hurele roșilor care patinau :

— Dă-mi drumul ! Lasă-mă, îți spun ! Auzi ?

Am apăsât din toate puterile pe accelerator ; mașina s-a tîrît încet-încet, gemînd, și, parcă printr-o minune, s-a smuls din mocirlă. Ce bucurie ! Am pornit în viteză la drum, mi-am șters noroiul de pe față cu batista, mi-am netezit părul. Ajungînd în dreptul fetei, am frînat și, naiba știe ce m-o fi apucat, cu un gest elegant, aproape întîns pe banchetă, am deschis portiera.

— Vă rog ! am spus și am întins mîna, invitînd-o în cabină.

Fata nu s-a oprit, și-a văzut de drum mai departe. Ei poftim ! Din vajnicia mea nu mai rămăsese nici urmă. Am ajuns-o din nou, de data asta mi-am cerut iertare și am rugat-o :

— Hai, nu te supăra ! Știi, eu n-am vrut... Urcă, te rog !

Fata însă n-o scos o vorbă.

Atunci am depășit-o și am așezat mașina de-a curmezișul drumului. Am sărit din cabină, am dat fuga în partea dreaptă, am deschis portiera și am rămas cu mîna pe clanță. Ea s-a apropiat privindu-mă temătoare : ce vrea asta, de ce nu-mi dă pace ? Eu tăceam și așteptam. Fie că i-a fost milă de mine, ori cine știe, însă a clătinat din cap și a urcat tăcută în cabină.

Am pornit.

Nu știam cum să intru în vorbă. Nu era pentru prima oară că aveam prilejul să cunosc o fată și să stau de vorbă cu ea, dar acum, nu știu de ce, m-am fisticit. Oare de ce ? Învîrteam volanul și o priveam cu coada ochiului. Pe grumaz îi cădeau zuluși ușori, delicați, de păr negru. Surtucul îi alunecase de pe umăr și îl susținea cu cotul. Se retrăsese cît mai la o parte, să nu mă atingă cumva. Privirea îi era serioasă, dar se vedea cît de colo că avea o fire blîndă. Chipul îi era senin, degeaba încerca să-și încrunte fruntea, căci nu izbutea. În sfîrșit, s-a uitat și ea înspre mine cu fereală. Privirile ni s-au întîlnit. Am zîmbit amîndoi. Atunci m-am hotărît să-i vorbesc.

— De ce te-ai oprit lingă mașină ?

— Am vrut să te ajut, a răspuns fata.

— Să mă ajuți ? am rîs eu. Adevărat, m-ai și ajutat !

Dacă nu erai dumneata aş fi rămas acolo pînă deseară. Întotdeauna vii pe drumul ăsta ?

— Da. Lucrez la fermă.

— Grozav ! m-am bucurat eu, însă m-am corectat numaidecît : Drumu-i grozav !

Şi chiar în aceeaşi clipă maşina s-a hurducat trecînd peste un hîrtop, încît ni s-au ciocnit umerii. Fără să vreau am scos un strigăt, m-am înroşit, neştiind unde să-mi asund privirea. Ea a izbucnit în ris. Atunci nici eu n-am mai rezistat şi am început să rîd.

— Şi cînd mă gîndesc că nici nu voiam să merg în colhoz ! am zis eu printre hohote. Dacă ştiam că în drum voi da peste un asemenea ajutor, nu m-aş mai fi certat cu dispecerul. Ah, Ilias, Ilias ! m-am dojenit. Aşa mă cheamă, am lămurit-o eu.

— Iar pe mine mă cheamă Asel...

Ne apropiam de ail. Drumul devenise mai neted. Vîntul bătea în geam, a smuls băsmăluţa de pe capul fetei, răvăşindu-i părul. Tăceam amîndoi. Ne simţeam bine. Se întîmplă uneori să-ţi simţi sufletul uşor şi să fii bucuros cînd alături de tine, aproape atingîndu-te cu cotul, stă un om despre care cu un ceas în urmă nu ştiai încă nimic, iar acum, nu ştiu de ce, doreşti să te gîndeşti numai la el... Nu ştiu ce era în sufletul lui Asel, însă ochii ei zîmbeau. Ce bine ar fi fost să mergem aşa la nesfîrşit, să nu ne despărţim niciodată... Dar camionul intrase pe uliţa ailului. Deodată, Asel a tresărit speriată :

— Opreşte, eu cobor !

Am frînat.

— Locuieşti aici ?

— Nu, a zis ea şi a început să se frămîne cuprinsă de nelinişte. Dar mai bine cobor aici.

— De ce ? Te duc pînă acasă ! şi nelăsînd-o să protesteze am pornit mai departe.

— Aici, m-a rugat Asel. Mulţumesc.

— Cu plăcere ! am mormăit eu şi, mai mult în serios decît în glumă, am adăugat : Dacă mîine o să mă împotmolesc din nou, o să mă ajuţi ?

N-a mai apucat să-mi răspundă. Porţiţa s-a deschis şi în uliţă a ieşit repede o femeie în vîrstă foarte îngrijorată :

— Asel ! A strigat ea. Pe unde umbli, bătu-te-ar Dumnezeu să te bată ! Du-te repede şi te schimbă, au sosit peşitorii ! a adăugat ea în şoaptă, acoperindu-şi gura cu mîna.

Ase! s-a fisticit, a scăpat surtucul de pe umeri, l-a prins și a pornit supusă în urma mamei. Lîngă porțiță s-a întors și a privit îndărăt, însă porțița s-a trîntit numai-decît. Abia atunci am observat în uliță, lîngă conovă, niște cai înșeuai, asudați, veniți pesemne de depaște. M-am ridicat în picioare și am privit peste duval. În curte, lîngă vatră, trebăluiau niște femei. Alături fumea un samovar mare de aramă. Sub umbrar, doi oameni ju-puiau un berbec. Da, aici peșitorii erau primiți după toate rînduielele. Nu mai aveam nimic de făcut. Trebuia să merg să descarc.

Spre sfîrșitul zilei m-am întors la autobază. Am spălat mașina și am dus-o la garaj. M-am loit multă vreme, mereu îmi găseam cîte ceva de făcut. Nu puteam pricepe de ce pusesem la inimă întîmplarea de peste zi. Tot drumul m-am dojenit : „Ce naiba vrei ? De ce ești prost ? La urma urmelor ce-ți este ea ? Logodnică ? Soră ? Ce să zic, v-ați întîlnit întîmplător pe drum, ai dus-o pînă acasă, și acum suferi, de parcă v-ați fi făcut declarații de dragoste. Iar ea poate nici nu vrea să se gîndească la tine. Mare nevoie are ea ! Este logodită după lege. Tu cine ești ? Nimeni ! Un șofer de la drumul mare, de care întîlnești cu sutele, poți cunoaște cîți vrei... Și ce drept ai tu să-ți faci gînduri : oamenii se peșesc, o să facă nuntă, dar tu ce treabă ai ? Las-o baltă ! Vezi-ți de volan și — salut !...

Din păcate, oricît aș fi încercat să mă conving, tot nu puteam s-o uit pe Ase!

Nu mai aveam ce face pe lîngă mașină. M-aș fi dus la cămin, acolo era plăcut — larmă, veselie, aveam și un colț roșu, dar nu, eu voiam să fiu singur. M-am întins pe aripa mașinii cu mîinile sub cap. În apropiere, meșterea ceva sub mașină Geantai, un șofer de la noi. A scos capul de sub camion și a tușit ironic :

— La ce visezi gîhitule ?

— La bani ! i-am răspuns furios.

Nu puteam să-l sufăr. Era un zgîrcit de mîna întîi. Viclean și invidios. Nu locuia la cămin, ca toți ceilalți, avea cameră cu chirie la o femeie. Se vorbea că i-a făgăduit s-o ia de nevastă, oricum, ar avea casa lui.

I-am întors spatele. În curte, băieții noștri făceau mare zarvă. Unul se urcase pe cabina camionului și-i stropsea cu furtunul pe șoferii care-și așteptau rîndul. Răsuna toată autobaza de rîsetele lor. Șuvoiul era puternic, dacă te izbea — te clătina pe picioare. Au vrut să-l tragă jos pe flăcău, însă el dănuia încoace și-ncolo, și-i plesnea cu

rafale, ca din automat, peste spinări, pe unde nimerea, zburându-le chipiurile de pe cap. Deodată șuvoiul a țîșnit în sus, s-a încovoiat în razele soarelui ca un curcubeu. Mă uit și ce văd ? Acolo unde șuvoiul zbura în sus se afla Kadicea, dispecerul nostru. Asta n-o să fugă. Știa să se poarte cu demnitate, nu te puteai apropia de ea cu una, cu două. Și acum stătea netemătoare, liniștită. Nu cutezi tu să mă atingi, nu te țin curelele ! Își depărtase piciorul în cizmuliță și își prindea părul cu acele pe care le ținea între dinți și zîmbea. Stropi argintii îi cădeau pe cap. Băieții rîdeau îndemnîndu-l pe flăcăiandrul de pe cabină:

— Toarnă-i peste caroserie ?

— Scald-o ! Fă-i o baie !

— Ferește-te, Kadicea !

Însă flăcăul nu îndrăznea s-o stropească, ci doar se juca, dîndu-i ocol cu șuvoiul. În locul lui aș fi udat-o din cap pînă în picioare, și Kadicea poate că nu mi-ar fi zis nimic, ar fi rîs și atîta tot. Am observat de mult că întotdeauna cu mine se purta altfel decît cu ceilalți, devenea docilă, puțin capricioasă. Îi plăcea cînd, făcîndu-i ochi dulci, o mîngîiam pe cap. Și mie îmi plăcea că mereu protesta și se certa cu mine, dar ceda repede, chiar și atunci cînd nu aveam dreptate. Uneori o duceam la cinematograf, apoi o petreceam acasă : era în drum spre cămin. La dispecerat eu intram direct în birou, pe cînd alții i se adresau doar de la ghișeu. Acum însă nu-mi ardea de ea. N-au decît să se hîrjonească.

Kadicea și-a înfipt ultimul ac în păr.

— Gata, v-ați jucat destul ! a ordonat ea.

— Am înțeles, tovarășe dispecer !

Flăcăiandrul de pe cabină a salutat militărește. A fost tras jos în hohote de rîs.

Ea s-a îndreptat spre garaj. S-a oprit lângă mașina lui Geantai, părea a căuta pe cineva. Pe mine nu m-a observat numai decît din pricina plasei care despărțea garajul în compartimente. Geantai a scos capul de sub camion și a rostit lingusitor :

— Salutare, frumoaso !

— A, Geantai...

Ei se uita cu lăcomie la picioarele ei. Ea a dat nemulțumită din umeri.

— Ce te zgîlcești așa ? și l-a împuns ușorul cu vârful cizmuliței în bărbie.

Altul, de bună seamă, s-ar fi supărat. Asta însă nu. Zîmbea de parcă l-ar fi sărutat, apoi a dispărut sub mașină.

Kadicea m-a văzut.

— Te odihnești bine acolo, Ilias ?

— Ca pe o saltea de puf !

S-a lipit cu fața de plasa de sîrmă, m-a privit țintă și a rostit încet :

— Treci pe la dispecerat.

— Bine.

Kadicea a plecat. M-am ridicat și eu, pregătindu-mă s-o urmez. Geantai și-a scos din nou capul de sub mașină.

— Grozavă muiere ! mi-a făcut el cu ochiul.

— Dar nu-i de nasul tău ! i-am retezat-o eu.

Credeam că se va înfuria și va sări la bătaie. Nu-mi place să mă bat, dar cu Geantai m-aș fi încăierat, căci îmi simțeam sufletul atît de greu, încît nu știam ce să mă fac.

Geantai însă nici măcar nu s-a supărat.

— Cine știe ? a bombănit el. Vom trăia și vom vedea.

La dispecerat nu era nimeni. Ce naiba ? Unde o fi dispărut ? M-am întors și m-am ciocnit cu Kadicea piept în piept. Stătea rezemată de ușă, cu capul ridicat ușor spre spate. Ochii îi străluceau printre gene. Răsufierea-i fierbinte mi-a pîrjolit fața. Neputîndu-mă stăpîni, m-am aplecat spre ea, dar m-am dat numaidecît îndărăt. Oricît ar părea de ciudat, în clipa aceea mi s-a părut c-o trădez pe Asel.

— De ce m-ai chemat ? am întrebat-o nemulțumit.

Fără să scoată o vorbă, Kadicea continua să mă privească.

— Ei ?... am repetat eu, pierzîndu-mi răbdarea.

— Nu ești grozav de amabil, a zis ea cu obidă în glas. Sau ai pus ochii pe vreuna ?

Am rămas buimac. De ce îmi face muștrări ? Și de unde a aflat ?

În vremea asta fereștriuca de la ghișeu s-a deschis. Din ea a răsărit capul lui Geantai. Pe față i se așternuse un zîmbet ironic.

— Vă rog, tovarășă dispecer, a rostit el malițios, întinzîndu-i Kadiceii o hîrtie.

Ea l-a privit furioasă. Iar mie mi-a strigat cu necaz

— Cine vrei să-ți aducă ordinul de transport ? Așteptîți invitație specială ?

Dîndu-mă la o parte cu mîna, Kadicea a trecut repede la birou.

— Poftim ! mi-a întins ea ordinul de transport.

L-am luat. Era pentru același colhoz. Mi-a înghețat inima : să mă duc acolo, știind că Asel... Și apoi de ce

tocmai pe mine mă aleargă prin colhozuri mai mult decît pe oricare altul ?

Mi-am ieșit din sărite.

— Iar în colhoz ? Iar să car bălegar și cărămidă ? Nu mă duc ! și i-am azvîrlit ordinul pe birou. Ajunge, m-am tăvălit destul prin noroi, să se mai ducă și alții !...

— Nu striga ! Ai ordin pentru o săptămînă ! Dacă va fi nevoie — o să ți-l prelungească ! s-a supărat Kadicea. Atunci i-am spus calm :

— Nu mă duc !

Și, ca întotdeauna, Kadicea a cedat :

— Foarte bine. Am să vorbesc la conducere ! și a luat foaia de pe birou.

„Va să zică n-o să mă duc, mi-am zis eu, și n-o să mă mai întîlnesc niciodată cu Asel.“ Am simțit că mi se face și mai rău. Mi-am dat seama cît se poate de limpede că am să regret toată viața. Fie ce-o fi — mă duc !...

— Bine, dă-l încoace ! am spus eu și i-am smuls ordinul din mînă.

Geantai a pufnit în rîs de la ghișeu :

— Transmite-i salutări bunicii mele !

N-am zis nimic. Măcar că merita una peste mutră !... Am trîntit ușa și m-am îndreptat spre cămin.

A doua zi mi-au ieșit ochii din cap tot uitîndu-mă pe drum. Unde-o fi ? Va mai apărea oare figura ei subțirică precum un plopșor ? Plopșorul meu cu băsmăluță roșie ! Plopșor de stepă ! Fie și în cizme de cauciuc și cu surtucul tatălui. Fleacuri ! Eu doar o văzusem cum arată.

Asel îmi tulburase inima, îmi răscolise sufletul !

Mergeam și priveam în toate părțile, dar nu se vedea nicăieri. Am ajuns în ail, iată și curtea ei. Am încetinit. Poate o fi acasă ? Dar cum s-o chem, ce să-i spun ? Eh, pesemne că nu mi-a fost hărăzit să mă mai văd cu ea ! Am pornit în viteză spre locul de descărcare. Am descărcat și în suflet tot îmi mai licărea o speranță : poate am s-o întîlnesc la întoarcere ? Dar n-am întîlnit-o. Atunci am cotit-o pe drumul ce ducea la fermă. Ferma se afla departe, în afara ailului. Întreb pe o fată. Nu e, zice, n-a venit la lucru. „Va să zică, înadins n-a venit, să nu se întîlnească pe drum cu mine“, mi-am zis eu și m-am simțit tare deprimat. M-am întors trist la autobază.

A doua zi am pornit din nou la drum. Merg și nici nu mai visez s-o văd. Într-adevăr, ce nevoie are ea de mine ?

Și eu de ce să stric liniștea fetei, cînd ea a fost pețită ?
Totuși, parcă nu-mi venea să cred că totul se va sfîrși astfel, cu toate că în ail și astăzi fetele sînt pețite și măritate fără voia lor. De cîte ori n-am citit în ziare ! Dar ce folos ! După război mulți viteji se-arată ! Odată măritată, nu mai poți drege nimic, s-a ales praful de viață... Iată ce gînduri îmi rătăceau prin minte....

În vremea aceea, primăvara era în plină floare. La poalele munților, pămîntul ardea în vilvătăi de lălele. De cînd mă știu, am iubit aceste flori. Aș culege un braț și i le-aș duce ei ! Dar — ia-o de unde nu-i...

Și deodată mă uit și nu-mi vine să-mi cred ochilor — Asel ! Ședea la marginea drumului pe un bolovan, chiar în locul unde mi se împotmolise mașina data trecută. Parcă ar aștepta pe cineva ! Am îndreptat mașina spre ea. S-a ridicat speriată de pe bolovan și, zăpăcită, și-a smuls bîsmăluța de pe cap, mototolind-o în pumn. De data asta Asel era îmbrăcată într-o rochie bună și încălțată cu pantofi. Atîta drum de mers pe jos, și ea în pantofi cu toc ? Am frînat grabnic, iar inima bătea să-mi spargă pieptul.

— Bună ziua, Asel !

— Bună ziua ! a răspuns ea încet.

Am vrut s-o ajut să urce în cabină, dar ea s-a întors și a pornit-o agale în lungul drumului. Înceam că nu vrea să urce. Am dat drumul la motor, am deschis portiera și la fel de încet am pornit alături de ea. Și am mers așa, ea pe marginea drumului, eu la volan, fără să scoatem o vorbă. Despre ce să vorbim ? Pe urmă, ea m-a întrebat :

— Ai fost ieri la fermă ?

— Am fost, de ce ?

— Așa. Să nu te mai duci acolo.

— Am vrut să te văd.

N-a mai spus nimic.

Nu-mi ieșea din cap pețitul acela blestemat. Voiam să știu ce și cum. S-o întreb ? Nu puteam, parcă îmi înțepenise limba. Mă temeam. Mă temeam de răspunsul ei.

Asel și-a ridicat ochii spre mine.

— Este adevărat ?

Ea a încuviințat din cap. Volanul a început să-mi tresalte în mîini.

— Pe cînd nunta ? am întrebat eu.

— Curînd, a răspuns ea încet.

Eram gata-gata s-o rup din loc cu mașina unde-o vedeai cu ochii. Dar în loc de accelerator am apăsător pe ambreiaj. Motorul a început să urle, mergând în gol. Asel a sărit într-o parte. Nici măcar nu mi-am cerut iertare. Nu-mi ardea de asta.

— Înseamnă că n-o să ne mai vedem ? am spus.

— Nu știu. Mai bine să nu ne mai vedem.

— Cum dorești... dar eu tot am să te caut !

Și din nou am tăcut amândoi. Poate că ne gândeam la același lucru, dar parcă ne despărțea un zid care nu ne îngăduia mie să mă apropiu de ea, iar ei să urce în cabină, lângă mine.

— Asel ! am zis eu. Să nu fugi de mine. N-o să te stingheresc cu nimic. O să te privesc de departe. Îmi făgăduiești ?

— Nu știu, poate...

— Urcă, Asel.

— Nu. Pleacă. Nu mai e mult pînă în ail.

Pe urmă ne-am mai întîlnit pe drum, de fiecare dată ca din întîmplare. Și din nou ea merge pe marginea drumului, iar eu stau în cabină. Îmi părea rău, dar n-aveam ce face.

De logodnic n-o întrebam. Nu se cădea, și pe urmă nici nu doream. Din spusele ei am înțeles că îl cunoștea prea puțin. Era un fel de rudă din partea mamei, locuia de parte, în munți, într-o gospodărie silvică. Din vremuri străvechi, familiile lor făceau, dacă se poate spune așa, schimb de fete, întrețineau rudenia dintre ele din generație în generație. Părinții lui Asel nu se împăcau cu gîndul că ar putea s-o mărite cu vreun străin. Despre mine nici nu putea fi vorba. Cine eram eu ? Un venetic, un biet șofer fără nimeni pe lume. De altminteri, nici eu n-aș fi cutezat s-o cer în căsătorie.

În acele zile, Asel nu prea era vorbăreată. Se gîndea tot timpul la ceva. Eu nu nădăjduiam nimic. Soarta ei era hotărîtă, n-avea nici un rost să ne mai întîlnim. Noi însă, ca niște copii, ne căzneau să nu vorbim despre asta și ne întîlneau, pentru că nu puteam să nu ne întîlnim. Ni se părea că nu e cu puțință să trăim unul fără celălalt.

Așa au trecut vreo cinci zile. Într-o dimineață mă aflam la autobază și mă pregăteam să plec în cursă. Deodată am fost chemat la dispecerat.

— Bucură-te ! m-a întîmpinat Kadicea voioasă. Ești transferat pe traseul Sințean.

Am înlemnit. În zilele din urmă trăisem de parcă o viață întreagă aveam de făcut drumul în colhoz. Cursele în China durau mai multe zile, cine știe când o să pot scăpa să mă văd cu Asel. Să dispar așa, pe neașteptate, fără măcar să-i dau de știre ?

— Mi se pare că nu ești prea bucuros ? a observat Kadicea.

— Și cu colhozul cum rămîne ? am întrebat eu îngrijorat. Acolo lucrul încă nu-i terminat.

Kadicea a ridicat din umeri nedumerită :

— Cum ? Înainte nici nu voiai să auzi.

— Cîte n-au fost înainte ! am zis eu, ieșindu-mi din fire.

M-am așezat pe scaun, ședeam și nu știam ce să fac.

A intrat în grabă Geantai. Era trimis în locul meu la colhoz. Am ciulit urechile. Geantai va refuza, fără îndoială, căci pe drumurile de țară se câștigă mai puțin. Dar el a luat ordinul de transport, ba a mai și zis :

— Mă duc, Kadicea. Unde mă trimiți, acolo mă duc, chiar și la capătul lumii ! În ail, micii sînt tocmai buni de tăiat. Să-ți aduc și ție ?

Apoi, cînd m-a văzut pe mine, a rostit :

— Scuzați. Mi se pare că v-am deranjat !

— Cară-te !... am șuierat eu fără să ridic capul.

— Hei, Ilias, ce mai stai ? m-a scuturat ușor de umăr Kadicea.

— Trebuie să merg în colhoz, trimite-mă, Kadicea, am rugat-o eu.

— Tu ești zdravăn la minte ? Nu pot, n-am dispoziție ! a zis ea și m-a privit în ochi neliniștită. Cum de te-a apucat deodată cheful să mergi acolo ?

Nu i-am răspus. Am ieșit în tăcere și m-am îndreptat spre garaj. Geantai a trecut cu mașina pe lângă mine, mi-a făcut șmecherește cu ochiul, gata-gata să mă atingă cu aripa.

M-am foit multă vreme, târăgănînd, dar n-aveam altă ieșire. Am pornit spre stația de încărcare. Nu erau prea multe mașini la rînd.

Tovarășii mă chemau să fumăm, eu însă nici nu m-am dat jos din mașină. Închideam ochii și imi inchipuiam cum Asel mă aștepta zadarnic în drum. O să aștepte o zi, două, trei... Ce-o să creadă despre mine ?

Mi se apropia rîndul. Începuse încărcatul mașinii dinaintea mea. Peste un minut trebuia să așez camionul sub macara. „Iartă-mă, Asel ! am zis eu în gînd. Iartă-mă,

plopșorul meu de stopă !” Și deodată m-a fulgerat un gând : de fapt, aș avea vreme s-o vestesc și să mă și întorc. Atîta pagubă, o să plec în cursă cu cîteva ceasuri mai tîrziu. O să-i explic pe urmă șefului autobazei, poate mă va înțelege, dacă nu — o să-mi tragă o muștruluială. În cel mai rău caz mă aleg cu o muștrare... Dar nu pot, mă duc !

Am pornit motorul ca să dau înapoi, însă mașinile din spate erau înghesuite una într-alta. În vremea asta, camionul din față, terminînd încărcatul, plecase, acum era rîndul meu.

— Hai, Ilias, treci sub macara ! a strigat macaragiul.

Macaraua era cu brațul deasupra mea. Totul s-a sfîrșit ! Cu încărcătură de export nu poți pleca hai-hui pe coclauri. Cum de nu mi-am dat seama mai devreme ? Iată-l și pe funcționarul de la expediție, se apropia cu actele în mînă. M-am uitat prin ferăstruica din spate : atîrnat de cablul macaralei, în camion cobora, legănîndu-se, un container. Se lăsa încet tot mai jos și mai jos.

Și atunci am strigat :

— Feriți !

Am apăsat pe accelerator și mașina a țîșnit de sub container, căci nu oprisem motorul. Din urmă au răsunat strigăte, fluierături și înjurături... Iar eu goneam nebunește pe lingă magazii, stive de scînduri și grămezi de cărbuni. Mă făcusem una cu volanul. Pămîntul începuse parcă să se zvîrcolească, și mașina, și eu eram aruncați dintr-o parte într-alta. Dar nu se întîmpla pentru prima dată...

În scurtă vreme l-am ajuns din urmă pe Geantai. A scos capul din cabină, holbîndu-și ochii buimac : mă recunoscuse. Vedea bine că mă grăbesc și că trebuie să-mi lase cale liberă, dar el nu, nu mă lăsa să trec. Am virat spre marginea drumului și am încercat să-l depășesc luînd-o direct pe cîmp. Geantai a accelerat și el și nu mă lăsa să ies la drum. Și goneam așa — el pe drum, eu pe cîmp. Aplecați deasupra volanului, ne aruncam priviri de fiare și înjuram.

— Încotro ? Ce cauți ? mi-a strigat el.

L-am amenințat cu pumnul. Totuși mașina mea era goală. L-am depășit și am gonit mai departe.

N-am întîlnit-o pe Asel. Cînd am ajuns în ail gîfiiam ca și cum aș fi alergat pe jos, abia îmi mai trăgeam suflul. Nici în curte, nici în uliță nu se vedea nimeni. Doar un cal înșeuat, legat de coșovăț. Ce să fac ? Am hotărît să aștept, mi-am zis că o să vadă camionul și o să iasă

afară. Am ridicat capota și m-am aplecat asupra motorului, făcându-mă că repar ceva, dar tot timpul eram cu ochii la porțiță. N-am avut de așteptat mult, porțița s-a deschis, și în uliță au ieșit mama ei și un bătrîn corpulent cu barba neagră, îmbrăcat cu două halate vătuite : cel de dedesupt din pluș, cel de pe deasupra din catifea. În mînă ținea o *kamcea* frumoasă. Era nădușit și roșu la față, se vede că tocmai terminase de băut ceaiul. S-au apropiat de conovăț. Mama lui Asel i-a ținut respectuoasă scara și l-a ajutat pe bătrîn să se cațăre în șa.

— Sintem mulțumiți de dumneavoastră, cuserule ! a zis ea. Dar nici din partea noastră să nu vă faceți griji. Pentru fata noastră n-o să ne pară rău de nimic. Slavă Domnului, avem și noi ceva dare de mînă.

— Lasă, *baibice*, n-o să ne supărăm noi, a răspuns el, așezîndu-se cît mai comod în șa. Să le dea Dumnezeu sănătate celor tineri. Cît despre avere, ce să zic, doar nu-i pentru străini, ci pentru copiii noștri. Nu ne înrudim pentru întîia oară... Ei, rămîi sănătoasă, *baibice*, atunci rămîne cum am hotărît : vineri !

— Da, da, vineri. E zi sfîntă *. Drum bun. Plecăciune cuscerei.

„Ce-or fi vorbind ei de vineri ? mi-am zis eu. Ce zi e astăzi ? Miercuri... Nu cumva au de gînd s-o ducă vineri ? Ah, oare pînă cînd vechile obiceiuri o să ne distrugă viața, nouă, celor tineri ? !...“

Bătrînul a pornit la trap mărunț înspre munți. Mama lui Asel a așteptat pînă s-a îndepărtat, apoi s-a întors către mine și m-a măsurat cu o privire dușmănoasă.

— Tu ce te tot fiții pe-aici, băiete ? a zis ea. La noi nu-i caravan-serai ! N-ai ce căuta ! Pleacă, auzi ? Cu tine vorbește !

Va să zică băgase de seamă.

— Mi s-a stricat ceva la motor ? am mormăit eu îndărătnic, vîrîndu-mă pînă la briu sub capotă.

„Nu, mi-am zis, n-o să plec nicăieri pînă n-o s-o văd.“

Bătrîna a mai bodogănit ceva și a plecat.

Am ieșit de sub capotă, m-am așezat pe scara camionului și mi-am aprins o țigară. Nu știu de unde a apărut o fetiță. Sărea într-un picior în jurul mașinii. Aducea puțîn cu Asel. Oare n-o fi surioara ei ?

* La musulmani — zi de rugăciune colectivă săvîrșită în moschee.

— Asel a plecat ! zicea ea fără să se oprească din sărit.
— Unde ? am întrebat, prinzînd-o de umeri. Unde a plecat ?

— De unde să ştiu eu ? Dă-mi drumul ! s-a smuls ea şi în semn de rămas-bun mi-a arătat limba.

Am trîntit capota şi am urcat la volan. Încotro s-o apuc ? Unde s-o caut ? Şi era timpul să mă întorc. Am luat-o încet pe drum pînă am ieşit în stepă. M-am oprit lîngă trecerea peste arik. Nu-mi dădea prin minte ce aş putea face. Am ieşit din cabină şi m-am lungit pe pămînt. Mi-era inima grea. Pe Asel n-o găsiseram, iar cursa era compromisă... Furat de gînduri, nu mai vedeam şi nu mai auzeam nimic în jur. Nu ştiu cît am zăcut aşa, dar cînd am ridicat capul, am zărit, de partea cealaltă a maşinii, nişte picioare de fată în pantofi. Ea ! Am recunoscut-o numai-decît. Eram atît de bucuros, încît inima a început să-mi bată nebuneşte. M-am săltat în genunchi, dar nu puteam defel să mă ridic în picioare. Şi din nou totul s-a petrecut în acelaşi loc unde ne-am întîlnit întîia oară.

— Du-te, bunicuţo, nu mai sta ! am rostit eu către pantofi.

— Da eu nu-s bunicuţă ! a zis Asel intrînd în joc.

— Dar cine eşti.

— O fata.

— Fată ? Frumoasă ?

— Vino şi vezi !

Am izbucnit amîndoi în rîs. Am sărit în picioare şi am alergat spre ea. Ea mi-a fugit în întîmpinare. Ne-am oprit unul în faţa celuilalt:

— Cea mai frumoasă, am zis eu.

Iar ea, ca un plopşor în bătaia vîntului, mlădie, într-o rochie cu mînecuţe scurte, ţinea două cărţi sub braţ.

— De unde ai aflat că sînt aici ?

— Veneam de la bibliotecă şi pe drum am văzut urmele maşinii tale !

— Nu, zău ? !

Asta însemna pentru mine mai mult decît însuşi „te iubesc“. Care va să zică s-a gîndit la mine, şi îi sînt drag dacă a căutat urmele maşinii mele.

— Şi am dat fuga înapoi încredinţată, nu ştiu de ce, că mă aştepti.

Am luat-o de mîină :

— Urcă, Asel, să facem o plimbare.

A încuviinţat cu plăcere. N-o mai recunoşteam. Nu mă recunoşteam nici pe mine. Toate neliniştile şi necazurile

mele dispăruseră ca luate cu mîna. Rămăseserăm numai noi doi, fericirea noastră, cerul și drumul. Am deschis portiera cabinei, am ajutat-o să urce, apoi m-am așezat la volan.

Și am pornit. Așa, pe drum, pur și simplu. Fără să știm încotro și de ce. Pentru noi însă asta nu avea nici o importanță. Era de ajuns că ședeam alături, ne priveam în ochi și ne atingeam mîinile. Aseî mai-a îndreptat chipiul soldățesc (îl purtam de vreo doi ani).

— Așa îți stă mai bine ! a zis ea și s-a lipit cu duioșie de umărul meu...

Mașina zbura ca o pasăre prin stepă. Universul întreg se pusese în mișcare, toate alergau în întîmpinarea noastră : munții, cîmpiile, copacii... Vîntul ne biciuia fețele, căci doar mergeam înainte, soarele strălucea pe cer, noi rideam, aerul aducea mireasmă de pelin și lălele, noi respiram cu tot pieptul...

Un uliu de stepă, care poposise pe un vechi *kunbez**, și-a luat zborul, filfiind din aripi, și a început să plutească de-a lungul drumului, ca și cum s-ar fi luat la întrecere cu noi.

Doi călăreți au sărit speriați într-o parte. Apoi cu un strigăt sălbatic au pornit pe urmele noastre.

— He-e-i, stai ! Oprește ! strigau ei biciuind caii care se făcuseră una cu pămîntul.

Nu știi cine erau. Poate îi cunoștea Asel. Curînd au dispărut învăluiți în nori de praf.

În fața noastră, o căruță s-a abătut din drum. Un flăcău și o fată, vîzîndu-ne, s-au ridicat în picioare, s-au luat pe după umeri și ne-au făcut prietenos cu mîna.

— Vă mulțumesc ! le-am strigat eu din cabină.

Stepa a luat sfîrșit, am ieșit în șosea, asfaltul a început să fișie sub roți.

Undeva, în apropiere, trebuia să fie lacul. Am virat brusc din drum și drept peste cîmp, prin iarbă și tufișuri, am pornit cu mașina spre mal. Ne-am oprit pe o colină chiar deasupra apei.

Valurile albastrii, parcă ținîndu-se de mîna, înaintau unul după altul spre țărmul galben. Soarele asfîntea dincolo de munți, și în depărtare apa lacului părea trandafirie. Undeva în zare, pe țărmul celălalt, se profila șirul liliachiu al munților acoperiți de zăpezi. Nori cenușii se adunau deasupra lor.

* Monument funerar.

— Privește, Asel ! Lebedele !

Lebedele se abat pe la Issîk-Kul numai toamna și iarna. Primăvara pot fi văzute foarte rar. Se spune că sînt lebedele din sud care zboară spre nord. Se spune că ele aduc noroc...

Un stol de lebede albe zbura deasupra lacului peste care se lăsa înserarea. Păsările ba se înălțau spre cer, ba cădeau în jos cu aripile larg desfăcute. Și se lăsau pe apă, plescăiau zgomotos, stîrnind cercuri clocotitoare de spumă, și din nou își luau zborul spre înalt. Apoi s-au rînduit în șir și s-au îndreptat, filfiind din aripi, spre panta nisipoasă a golfului, pentru înnoptat.

Ședeam în cabină și priveam în tăcere. Pe urmă, de parcă totul ar fi fost hotărît între noi, am rostit :

— Uite, vezi acoperișurile acelea, colo pe mal ? Este autobaza noastră. Iar asta, am continuat eu arătîndu-i cabina cu mîna, asta e casa noastră !

Și am izbucnit în rîs. Căci altundeva nu aveam unde s-o duc.

Asel m-a privit în ochi, s-a strîns la pieptul meu, m-a îmbrățișat, plîngînd și rîzînd :

— Dragul meu, iubitul meu ! Nu-mi trebuie nici o casă. Numai tata și mama de m-ar înțelege, măcar mai tîrziu, cîndva... Se vor supăra pentru totdeauna, știu... Dar parcă eu sînt vinovată ?...

Întunericul se lăsa cu repeziciune. Norii acoperiseră tot cerul și se lăsau în jos către apă. Lacul încremenise, făcîndu-se tot mai negru. În munți parcă se cuibărise un electrosudor. Ba ici, ba colo izbucneau scipiri de foc, stîngîndu-se în aceeași clipă. Se apropia furtuna. Nu degeaba lebedele se abătuseră din drum ca să poposească aici. Au simțit că vremea rea putea să le ajungă deasupra munților.

A bubuit tunetul. A început să cadă o ploaie zgomotoasă, învîrtejită. Lacul a prins să bolborosască, să clocotească și să se unduiască, zbatîndu-se între maluri. Era cea dintîi furtună de primăvară. Și era noaptea noastră cea dintîi. Apa curgea în șiroaie pe cabină și pe geamuri. În lacul negru, care se căscase ca un hău, cădeau în vîlvătăi fulgere albe. Iar noi ne-am strîns unul lingă celălalt și vorbeam în șoaptă. Am simțit că Asel tremura : se speriasc, ori îi era frig ? Am învelit-o cu vestonul meu, am îmbrățișat-o mai strîns și asta m-a făcut să mă simt mare și puternic. Niciodată nu m-am gîndit că aveam în mine atîta gingășie ; nu știam cît e de plăcut să ocrotești pe cineva,

să te îngrijești de cineva. I-am șoptit la ureche : „N-am să îngădui niciodată nimănui să te supere, ploșorul meu cu băsmăluță roșie !...”

Furtuna a trecut la fel de repede precum începuse. Dar lacul continua să se zbuciume străbătut de valuri înspumate, și ploaia încă nu se domolise.

Am scos micul radio portativ, unicul meu lucru prețios din vremea aceea, l-am pornit și l-am potrivit pe post. Țin minte ca acum : de la teatrul din capitală se transmitea baletul „Ciolpon”. De dincolo de munți, de peste virfuri, în cabină s-a revărsat o muzică puternică și răscolitoare, ca și dragostea despre care era vorba în acest balet. Sala vuia, aplauda, oamenii strigau numele interpreților, poate că aruncau flori la picioarele balerinelor, însă nimeni din cei ce se aflau în sala teatrului nu cred să fi încercat atîta încîntare și tulburare ca noi în cabină, pe malul furiosului Issik-Kul. În acest balet se vorbea despre noi, despre dragostea noastră. Ne-a înduioșat nespus soarta lui Ciolpon, tînăra fată care pleacă de acasă în căutarea fericirii. Ciolpon a mea, luceafărul meu de ziuă, era cu mine. La miczul nopții a adormit cu capul pe umărul meu, iar eu n-am putut să mă liniștesc multă vreme. O mîngîiam ușor pe obraz și ascultam cum oftează din străfunduri neostoitul Issik-Kul.

Dimineața ne-am întors la autobază. Am primit o să-puneală zdravănă. Însă, cînd au aflat ce m-a îndemnat să procedez astfel, m-au iertat, ținînd seama de un asemenea eveniment. Apoi încă multă vreme toți au rîs aducîndu-și aminte cum am fugit de sub macaraua de încărcare.

Trebuia să plec într-o cursă în China. Pe Asel am luat-o cu mine. Mă gîndisem s-o las în drum la prietenul meu Alibek Geanturin. Locuia cu familia la baza de transbordare, lîngă Narîn. Era aproape de frontieră. Mă abăteam întotdeauna pe la ei cînd treceam pe acolo. Nevasta lui Alibek era o femeie tare cumsecade, țineam la ea și o respectam.

Am plecat. Mai întîi am cumpărat ceva îmbrăcăminte pentru Asel de la un magazin aflat în drumul nostru. Căci nu avea decît rochia de pe ea. Printre altele am cumpărat o basma mare, înflorată. Și am făcut foarte bine. În drum ne-am întîlnit cu un șofer în vîrstă, aksakalul nostru Urmat-ake. Încă de departe mi-a semnalizat să opresc. Am frînat. Am coborît din cabină și ne-am dat binețe.

— Assaloum-aleikum, Urmat-ake !

— Aleikum-assalam, Ilias. Să fie trainic friul șolmului care s-a așezat pe mîna ta, mi-a urat el după datină. Să vă dea Dumnezeu fericire și copii !

— Mulțumesc ! De unde ați aflat, Urmat-ake ? m-am mirat eu.

— Ei, fiule, de veste bună nu te doare gura. S-a răspîdit pe tot traseul din om în om...

— Ia te uită ! m-am mirat eu și mai tare.

Stam în drum și discutam, dar Urmat-ake nici nu s-a apropiat de mașină să se uite la Asel. Bine că Asel și-a dat seama despre ce e vorba, și-a pus basmaua pe cap, acoperindu-și fața. Atunci, Urmat-ake a zîmbit mulțumit.

— Acum totul e în ordine, a zis el. Mulțumesc, fata mea, pentru cinstire. De azi înainte ești nora noastră, nora tuturor aksakalilor de la autobază. Ține, Ilias, pentru că ți-am văzut mireasa, a rostit el întinzîndu-mi niște bani.

Nu puteam să-l refuz, l-aș fi jignit.

Ne-am luat rămas-bun. Asel nu și-a dat basmaua jos de pe cap. Ca și cînd s-ar fi aflat într-o casă kirghiză ade-vărată, ea, stînd în cabină, își acoperea sfioasă fața, după rînduială, ori de cîte ori înlîneam șoferi cunoscuți. Însă cînd rămîneam singuri — rîdeam.

Cu basmaua pe cap, Asel mi se părea și mai frumoasă.

— Mireasa mea, ridică-ți ochii și sărută-mă ! îi spuneam eu.

— Nu se poate, ne văd aksakalii ! răspundea ea și numai-decît, rîzînd și parcă pe furiș, mă săruta pe obraz.

Toți șoferii de la autobaza noastră cu care ne înlîneam, ne opreau, ne felicitau și ne urau fericire. Mulți dintre ei izbutiseră să facă rost nu numai de flori, pe care le culeseră în drum, dar și de daruri. Nu știu cui i-o fi trecut prin cap ideea asta. Pesemne că totul pornise de la tovarășii noștri ruși. În satele lor, la nuntă, e obiceiul să se împodobească mașina. Așa și mașina noastră : era împestrîtată cu panglici roșii, albastre și verzi, cu băsmăluțe de mătase, cu buchete de flori. Strălucea toată, pesemne că putea fi zărită de la zeci de kilometri. Amîndoi eram fericiți, și eu mă fălcam cu prietenii mei. Se spune că prietenii se cunosc la nevoie, eu însă cred că se cunosc și la bucurie.

L-am înlînit și pe Alibek Geanturin, cel mai bun prieten al meu. El e mai în vîrstă ca mine cu vreo doi ani. Un băiat robust, cu capul mare, cu judecată, serios și un șofer neîntrecut. Era foarte respectat la autobază. A fost

ales și membru în comitetul sindicatului. Ia să vedem, îni ziceam eu, ce-o să zică ?

Alibek s-a uitat în tăcere la mașina noastră și a clătinat din cap. S-a apropiat de Asel, i-a strins mîna și a felicitat-o.

— Ia dă încoace ordinul de transport ! a zis el.

Nedumerit, i l-am întins în tăcere. Alibek a scos stiloul și cu scrisul lui mare a așternut de-a curmezișul întregii foi : „Cursa de nuntă nr. 167 !” O sută șazececi și șapte era numărul ordinului de transport.

— Ce faci ? am întrebat descumpănit. Asta-i un act !

— O să rămînă pentru istorie ! a ris el. Crezi că cei de la contabilitate nu-s și ei tot oameni ? Și acum, dă mîna !

M-a îmbrățișat puternic și m-a sărutat. Am izbucnit amîndoi în ris. Ne-am îndreptat spre mașini, dar Alibek s-a întors și m-a oprit :

— Da unde o să locuiți ?

Am desfăcut larg mîinile.

— Asta-i casa noastră ! am arătat eu spre camion.

— În cabină ? Și copiii tot acolo o să-i creșteți ?... Uite ce-i, instalați-vă în locuința noastră de la baza de transbordare, o să vorbesc cu șefii, iar noi o să ne mutăm în casa noastră.

— Dar încă nu-i gata !

Alibek își construia o casă la Ribacie, aproape de autobază. În timpul liber mergeam și eu să-l ajut.

— Nu-i nimic. Au mai rămas puține de făcut. Să nu crezi că ai să găsești ceva mai bun, știi și tu — locuințele deocamdată sînt o problemă.

— Îți mulțumesc ! Nici nu ne dorim mai mult. Eu voiam doar s-o las pe Asel pentru o vreme la voi, iar tu ne oferi locuința întreagă...

— Puteți poposi la noi. La întoarcere, așteaptă-mă. Atunci o să chibzuim totul cu nevestele ! a zis el și a făcut cu ochiul spre Asel.

— Da, acum cu nevestele.

— Vă uez o călătorie de nuntă fericită ! ne-a strigat din urmă Alibek.

Ei, drăcie ! Într-adevăr asta era călătoria noastră de nuntă ! Și ce mai călătorie !

Eram bucuroși că totul merge bine, și doar o singură întîlnire mi-a stricat întrucîtva voia bună.

La una dintre cotituri a țîșnit în șosea mașina lui Geantai. Nu era singur, lingă el ședea Kadicea. Geantai mi-a făcut semn cu mîna. Am frînat brusc. Mașinile s-au oprit

una lingă alta, aproape atingându-se. Geantai a scos capul pe geam :

— Ce te-ai împopoțonat așa, ca la nuntă ?

— Chiar așa este ! am răspuns eu.

— Nu zău ? a făcut el neîncercător, uitându-se la Kadicea. Iar noi te căutam... i-a scăpat lui.

Kadicea a înlemnit, palidă, descumpănită.

— Ziua bună, Kadicea, am spus eu prietenos.

Ea a dat din cap în tăcere.

— Aha, deci fata de lingă tine e logodnica ? s-a dăruit în sfârșit Geantai.

— Nu, nevasta, am răspuns cu îmbrățișînd-o pe Asel pe după umeri.

— Așa, va să zică ? a rostit Geantai holbîndu-și și mai tare ochii, neștiind ce să facă, să se bucure sau nu. Păi, te felicit, te felicit din inimă...

— Mulțumesc !

Geantai a suris satisfăcut.

— Mare șmecher ! Ai luat-o fără *kalim* *?

— Ești un prost ! i-am zis eu. Valea !

Cum de rabdă pămîntul astfel de oameni ? Am vrut să-i mai zic vreo cîteva să se sature. Am scos capul pe geam, m-am uitat și l-am văzut pe Geantai lingă mașină, își freca obrazul și striga ceva, amenințînd-o cu pumnul pe Kadicea. Iar ea fugea undeva pe cîmp, departe de șosea. Și cum fugea așa, deodată a căzut la pămînt, acoperindu-și capul cu miinile. Nu știu ce se petrecuse între ei, dar mi s-a făcut milă de ea și simțeam o apăsare pe suflet de parcă aș fi fost vinovat cu ceva. Lui Asel nu i-am spus nimic.

Peste o săptămînă ne-am mutat în căsuța de lingă baza de transbordare. Nu era prea mare : o tindă și două odăițe. Acolo mai sînt vreo cîteva căsuțe la fel, în ele locuiesc șoferii cu familie și muncitorii de la punctul de alimentare cu carburanți. Dar locul e frumos, lingă șosea, și destul de aproape de Narin. Oricum, e centru regional. Poți să te duci la cinematograful, la magazine... Are și spital. Nouă ne mai plăcea și pentru că baza de transbordare se afla la jumătatea drumului. În general, făceam curse între Ribacice și Sintzean. În drum, puteai să te odihnești acasă, ba să și înnoptezi. Aproape în fiecare zi mă vedeam cu Asel. Și cînd eram reținut pe drum, tot ajungeam acasă, chiar

* Prețul de răscumpărare a miresei, la unele popoare din Asia.

și la miezul nopții. Asel mă aștepta întotdeauna, nu se culca pînă nu soseam. Începusem să ne rostuiam cu cele trebuincioase pentru gospodărie. Într-un cuvînt, viața noastră se rînduia încetul cu încetul. Am hotărît ca și Asel să intre undeva la lucru, ea însăși insista : era crescută în ail, harnică și muncitoare, dar tocmai atunci, spre marea noastră bucurie am aflat că în curînd va deveni mamă.

... În ziua cînd Asel a născut, mă întorceam dintr-o cursă în China. Eram zorit și îngrijorat. Asel era internată la casa de nașteri din Narin. Cînd am ajuns, am aflat că aveam un băiat. Firește, nu m-au lăsat s-o văd. Am urcat în mașină și am luat-o la goană prin munți. Era iarnă. În jur numai zăpadă și stînci. În fața ochilor vedeam numai negru și alb, negru și alb. Nici nu știu cînd am ajuns pe creasta defileului Dolon, la o înălțime amețitoare, unde norii se tirăsc pe pămînt, iar, jos, munții par niște pitici ; am sărit din cabină, mi-am umplut pieptul cu aer și am strigat către cele patru zări :

— Hei, munților, am un băiat !

Mi s-a părut că munți au tresărit. Ei au repetat cuvintele mele și ecoul a dăinuit multă vreme, rostogolindu-se din trecătoare în trecătoare.

Pe băiat l-am botezat Samat. Eu i-am pus acest nume. Toate discuțiile noastre se învîrteau în jurul lui : Samat, Samat al nostru, Samat a zîmbit, lui Samat i-au ieșit dințișorii. Așa cum se cuvine unor părinți tineri.

Trăiam în bună înțelegere, ne iubeam, apoi mi s-a întîmplat nenorocirea...

Acum e greu să-mi dau seama de unde mi s-a tras aceea năpastă. Totul s-a încilcit, s-a amestecat. E drept că pe urmă am înțeles multe, dar ce folos ?...

Pe omul acela l-am întîlnit întîmplător pe drum, fără să bănuim nici unul că aceasta nu era ultima noastră întîlnire.

Într-o zi de toamnă tîrzie plecasem într-o cursă. Era o vreme posomorită, plicticoasă. De sus cernea ceva mărunt și umed, nu-ți dădea seama dacă e ploaie sau ninsoare. Pe povîrnișurile munților, ceața se întinsese ca pelteaua. Geamurile se abureau, și aproape tot drumul am mers cu ștergătoarele de parbriz în funcțiune. Pătrunsesem adînc în munți, mă aflam foarte aproape de trecătoarea Dolon. Of, Dolon, Dolon, colos al Tian-Șan-ului ! Cîte nu mă leagă de el ! Cea mai grea și mai primejdioasă porțiune a trase-

ului. Drumul merge în serpentină, buclă după buclă, tot numai urcuș, te cașeri spre cer, strivești norii sub roți, ba te întuiește de bachelă, că nu te mai poți mișca, ba te aruncă brusc în jos, încit ești nevoit să te proptești în mâini ca să te desprinzi de volan. Iar vremea pe acolo e ca o cămilă nărașă : fie vară, fie iarnă, Dolonului nu-i pasă, într-o clipită te potopește cu grindină, cu ploaie sau îți trîntește o viforniță de zăpadă și te învăluie în beznă de nu mai vezi nimic la doi pași. Așa-i Dolonul nostru !... Însă noi, cei din Tian-Șan ne-am obișnuit cu el, deseori îl trecem și pe timp de noapte. Acum îmi vin în minte toate aceste greutăți și primejdii, dar cînd lucrezi acolo zi de zi nu ai vreme să te gîndești la ele.

Într-una din trecători, aproape de Dolon, am ajuns din urmă un camion. Îmi amintesc exact, era un GAZ-51. Nu e bine zis — l-am ajuns, căci, de fapt, stătea pe loc. Doi oameni trebăluiau la motor. Unul dintre ei a ieșit agale în mijlocul șoselei și a ridicat mîna. Am frînat. Omul, într-o pelerină de foaie de cort udă, cu capîșonul ridicat, s-a apropiat de mine. Să tot fi avut vreo patruzeci de ani, mustăți brun-roșcate, soldățești, tunșe perie, chipul îi era cam posomorît, dar privirea liniștită.

— Ia-ne și pe noi, gighetule, pînă la cantonul din Dolon, mi-a zis el. Trebuie să aducem un tractor, ni s-a stricat motorul.

— Urești, am să vă duc. Dar poate o să-i dăm de cap împreună ? le-am propus eu și am coborît din cabină.

— Ce să-i dai de cap, a amușit definitiv ! a răspuns șoferul abătut, trîntind capota.

Se învîneșise tot, sărmanul, înghețase. Se vedea clar că nu e dintre ai noștri, ci pesemne din capitală, privea descumpănit în jur. Aducea nu știu ce din Frunze* la cantonul de întreținere a drumurilor. „Ce-i de făcut ?“ îmi ziceam. Și deodată mi-a venit o idee năstrușnică. Dar mai întîi m-am uitat înspre trecătoare. Cerul era posomorît, întunecat, norii alergau jos. Totuși m-am hotărît. Ideea nu era cine știe ce grozăvie, însă pentru mine, atunci, echivala cu a te arunca într-un atac periculos.

— Frînele ți-s în ordine ? l-am întrebat pe șofer.

— Na-ți-o bună ! Crezi că plec la drum fără frîne ? Ți-am spus doar că motorul are ce are !

— Dar cablu ai ?

— Sigur că am.

* Capitala R.S.S. Kirghize.

— Adă-l încoace și agață-l.

S-au uitat la mine neîncrezători, fără să se clintească din loc.

— Ai căpiat ? a rostit încet șoferul.

Nu știu dacă e bine sau rău, dar eu așa sînt, dacă mi-a trîsnit ceva prin cap, nu mă las, chiar de mor, pînă nu obțin ceea ce vreau.

— Ascultă, prietene, agață cablul ! Pe cuvînt de onoare că am să te remorchez ! am insistat eu.

Dar șoferul a dat din mîină.

— Las-o baltă ! Nu știi că pe aici nu se merge cu remorcă ? Nici nu mă gîndesc !

M-am simțit nespus de jignit, de parcă ar fi refuzat să-mi împlinească o mare rugămintă.

— Eh, ce catir fricos ! am zis eu.

L-am chemat pe picher. Am aflat pe urmă că era picher. Picherul m-a cercetat cu privirea și i-a spus șoferului :

— Scoate cablul.

Acela s-a uitat la el buimac.

— Dumneata răspunzi, Baitemir-ake.

— Toți o să răspundem ! a rostit el.

Asta mi-a plăcut. Un astfel de om îți inspire numaidecît respect.

Și am pornit, două mașini legate prin cablu. La început totul a mers normal. Dar în Dolon drumul suie neconținut, străbătînd pante abrupte. Motorul a început să geamă și să urle, nu se auzea decît zgomotul lui. „Nu, zic în gînd, nu te cred, am să storc din tine totul pînă la ultima picătură !“ Observasem mai demult că oricît de greu ar fi drumul în Dolon, motorului îi mai rămîne totuși o anumită rezervă din capacitatea de tracțiune. Întotdeauna mașinile erau încărcate cu băgare de seamă, nu mai mult de șaptezeci la sută din tonaj. Firește, la ora aceea nu mă gîndeam la asta. În mine se dezlănțuise o forță sălbatică, un fel de înflăcărare sportivă : să obțin ceea ce mi-am pus în gînd — să-i ajut pe acești oameni să ajungă cu mașina la destinație. Dar s-a dovedit a nu fi chiar atît de simplu. Mașina trepida, trăgea din răspuțeri, un soi de lapoviță se lipea de parbriz, ștergătoarele abia izbuteau s-o dea la o parte. La un moment dat au apărut niște nori, se așternau sub roți, tirîndu-se de-a curmezișul drumului. Au apărut cotiturile bruște, abrupte. În sineca mea, trebuie să recunosc, începusem să-mi fac muștrări : de ce naiba m-oi fi băgat în povestea asta ? S-ar putea, Doamne ferește,

să-i omor pe acești oameni ! Eram mai istovit decât mașina. Am azvîrlit totul de pe mine : căciula, pufoaica, vestonul, puloverul. Am rămas doar în cămașă, din mine ieșeau aburi ca la baie. Nu-i lucru de glumă să remorchezi o mașină. Numai ea cîntărește, plus încărcătura... Bine că Baitemir stătea pe scară și ne dirija mișcările : mie prin voce, iar celui remorcat prin semne cu mîna. Cînd am început să ne cățărăm pe serpentine, am crezut că nu va rezista, va sări undeva cît mai departe de năpastă. Dar el nu s-a clintit. S-a strîns ca un vultur în zbor și s-a lipit de cabină. M-am uitat la fața lui — era liniștită, parcă cioplită din piatră, picături de ploaie i se scurgeau pe obraji, pe mustăți — și parcă mi-am simțit sufletul mai ușor.

Mai aveam de trecut încă un urcuș mare și după asta gata, victoria era a noastră. În clipa aceea, Baitemir s-a aplecat spre geam :

— Atenție, vine o mașină din față ! Ia-o mai la dreapta !

Am luat dreapta. Din munți cobora un camion — era al lui Geantai ! „Ehei, mi-am zis, am s-o pățesc de la inginerul cu protecția muncii : negreșit, Geantai n-o să-și țină gura.“ Se apropia din ce în ce mai mult. Se proptise cu mîinile în volan, cobora la vale privind pe sub sprîncene. Am trecut foarte aproape unul de celălalt, ne puteam atinge cu mîna. Cînd am ajuns unul în dreptul celuilalt, Geantai s-a tras speriat de la geam și a clătînat dezaprobat din capul său cu *malahai* * roșcat de vulpe. „Să te ia dracu, am zis în gînd, poți să trîncănești cît vrei !“

Am ieșit în virf, am coborît o pantă abruptă, după care a urmat drum lin și, în sfîrșit, iată și cotitura spre canton. Am virat într-acolo. Totuși am izbutit ! Am oprit motorul și n-am mai auzit nimic. Mî se părea că nu eu am asurzit, ci că natura amuțise. Nici un sunet. Am coborît cu greu din cabină și m-am așezat pe scară. Simțeam că mă înăbuș, eram istovit, dar și aerul era rarefiat în defileu. Baitemir a venit repede, mi-a aruncat pufoaica pe umeri și mi-a îndesat căciula pe cap. Împleticindu-se, a venit și șoferul de pe mașina cealaltă, palid, fără să scoată o vorbă. S-a așezat în fața mea pe vine și mi-a întins un pachet de țigări. Am luat o țigară. Îmi tremura mîna. Ne-am aprins țigările și ne-am mai revenit. Am simțit din nou că mă încercă acea forță blestemată, sălbatică.

* Căciulă mare din blană, cu urechi, care se leagă sub bărbie, întîlnită mai ales la kirghizi și bașkiri.

— Ha ! am răcnit eu. Ai văzut ? și l-am lovit pe șofer alit de zdravăn, peste umăr, încît s-a răsturnat pe spate.

Apoi am sărit toți trei în picioare și am început să ne înghiontim, care pe unde ninerea, strigînd și îndrugînd vorbe fără noimă în semn de bucurie..

În cele din urmă ne-am potolit, ne-am aprins a doua țigară. M-am îmbrăcat, m-am uitat la ceas și am spus zorit :

— E timpul să plec !

Baitemir s-a încruntat :

— Nu, hai în casă, ești oaspetele meu !

Dar nu mai puteam întîrzia nici o clipă.

— Mulțumesc ! am zis eu. Nu pot. Vreau să trec pe acasă, mă așteaptă nevasta.

— Poate totuși rămii ? Golim împreună o sticlă ! a început să mă înduplece noul meu prieten — șoferul.

— Lasă-l ! l-a întrerupt Baitemir. Îl așteaptă nevasta. Cum te numești ?

— Ilias.

— Du-te, Ilias. Îți mulțumim că ne-ai ajutat.

Baitemir m-a condus, agățat pe scară, pînă la șosea, mi-a strîns mîna în tăcere, apoi a sărit jos.

Cînd am început urcușul, am scos capul din cabină și m-am uitat îndărăt. Baitemir tot mai stătea în drum. Își mototolea căciula în mîini și se gîndea la ceva cu capul plecat.

Asta-i tot.

Lui Asel nu i-am povestit cu amănunte. I-am spus numai că am întîrziat deoarece am ajutat unor oameni pe drum. Nu-i ascundeam nimic, însă despre toate astea n-am vrut să-i povestesc. Și așa era întotdeauna îngrijorată de soarta mea. Apoi, nu aveam deloc intenția să mai repet asemenea performanțe. S-a întîmplat o dată în viață, mi-am măsurat puterile cu Dolonul, și gata, ajunge ! Aș fi uitat totul chiar de a doua zi, dacă nu m-aș fi îmbolnăvit la întoarcere. Se vede că am răcit atunci. Abia am ajuns acasă și am căzut numaidecît la pat. Nu-mi amintesc ce a fost cu mine, tot timpul mi se năzărea că remorchez o mașină prin Dolon. Viforîța îmi ardea fața, mi-era tare greu și nu aveam aer să respir. Volanul parcă era din vată, învîrteam de el și mi se mototolea în mîini. Înainte se afla trecătoarea care părea să nu aibă sfîrșit, mașina s-a ridicat cu radiatorul spre cer, se cațără tot mai sus, urlă, se prăvălește de pe povîrniș... Pesemne că asta a fost „trecătoarea“ bolii. Am biruit-o în cea de a treia zi și am început

să mă întrezesc. Am mai zăcut încă două zile, mă simţeam bine şi voiam să mă scol, însă Asel nici n-a vrut să audă; m-a silit să mă întind în pat. Am cercetat-o cu privirea şi mi-am zis : „Oare eu am fost bolnav, ori ea ?” N-o mai recunoşteam, într-atît era de istovită, avea cearcăne vinete sub ochi şi slăbise de-o sufla vîntul din picioare. Şi pe deasupra mai avea şi grija copilului. Nu, aşa nu mai merge, am hotărît eu. N-am dreptul să fac pe prostul. Trebuie să se odihnească. M-am ridicat din pat şi am început să mă îmbrac.

— Asel ! am strigat-o încet, căci dormea copilul. Vorbeşte cu vecinii să aibă grijă de Samat, mergem la cinematograf.

S-a apropiat în fugă de pat, m-a răsturnat pe pernă, mă privea de parcă mă vedea pentru întâia oară, se căznea să-şi reţină lacrimile, dar ele îi străluceau între gene, şi buzele îi tremurau. Şi-a ascuns faţa la pieptul meu şi a început să plîngă.

— Asel, ce-i cu tine ? Ce s-a întîmplat ? am întrebat eu descumpănit.

— Nimic, sînt bucuroasă că te-ai înzdrăvenit.

— Şi eu sînt bucuros, dar de ce să te nelinişteşti atîta ? Ce dacă m-am îmbolnăvit şi eu puţin. În schimb am stat acasă cu tine, m-am jucat în voie cu Samat...

Copilul mergea de-a buşilea, se pregătea să pornească în picioare. Era la vîrsta cea mai nostimă.

— Ştii ceva ? N-aş avea nimic împotrivă să mă mai îmbolnăvesc aşa ! am glumit eu.

— Isprăveşte ! Nu vreau ! a strigat Asel.

Atunci, băieţelul s-a trezit. Ea l-a adus cald după somn. Şi am început să ne tăvălim prin pat tustrei, să ne jucăm, iar Samat, ca un ursuleţ, se tîra încolo şi-ncoace peste noi.

— Uite, vezi ce bine e ? am zis eu. Şi tu ? ! Curînd o să mergem la bătrînii tăi în ail. Să îndrăznească să nu ne ierte. Cînd or să-l vadă pe Samat al nostru, or să-l îndrăgească şi vor da totul uitării.

Da, aveam de gînd să mergem în ail, să ne mărturisim vina şi să cerem iertare, aşa cum se cuvine în astfel de cazuri. Bineînţeles că părinţii ei erau supăraţi erunt pe noi. Au trimis şi vorbă printr-un consătean, care venise la Narîn, că n-or s-o ierte niciodată pe faţa lor pentru fapta săvîrşită. Au spus că nu vor să ştie nimic despre noi şi despre viaţa noastră. Nădăjduiam însă că totul se va aranja cînd vom merge la bătrîni şi le vom cere iertare.

Dar trebuia mai întâi să iau concediu și să ne pregătim de călătorie : să cumpărăm daruri pentru toate rubedeniile. Nu voiam să ne ducem cu mâna goală.

Între timp a venit iarna. În Tian-Șan iarna este aspră, cu viscole, cu ninsori și avalanșe în munți. Grijile noastre, ale șoferilor, sporesc, iar ale cantonierilor de la drumuri și mai mult. În această perioadă ei nu fac altceva decât să se lupte cu avalanșele. În locurile primejdioase, unde ar putea avea loc o avalanșă, o provoacă dinainte și apoi curăță drumul. E drept, iarna aceea a fost cât de cât liniștită, ori poate eu n-am observat nimic, căci șoferul are întotdeauna destule pe cap. Și, colac peste pupăză, autobaza a primit pe neașteptate o sarcină suplimentară. Mai bine zis, noi, șoferii, ne-am angajat s-o îndeplinim, și eu m-am oferit cel dintâi. Nici acum nu-mi pare rău, însă, poate, de aici au început toate belelele mele. Iată cum s-a întâmplat.

Într-o seară mă întorceam la autobază. Ase! îmi dăduse un pachetel pentru nevasta lui Alibek Geanturin. M-am abătut pe la casa lor și am clacsonat. A ieșit soția lui Alibek. De la ea am aflat că muncitorii chinezi au trimis o telegramă la autobază cu rugămintea de a li se transporta înainte de termen utilajul pentru o uzină.

— Dar Alibek unde este ? m-am interesat eu.

— Unde să fie ? La stația de descărcare, toată lumea-i acolo. Se spune că au și sosit șaloanele.

Am pornit într-acolo. Mi-am zis că trebuie să aflu totul cum se cuvine. Am ajuns. Stația noastră de descărcare se află în defileu, la ieșirea spre lac. Aci era stația-terminus a căii ferate. În jur se lăsase un semiîntuneric plin de agitație. Vântul năvălește în rafale din defileu, leagănă becurile din vârful stîlpilor, spulberă zăpada peste traverse. Locomotivele aleargă încolo și-ncoace manevrînd vagoanele. Pe ultima linie, o macara își rotește brațul, descărcînd de pe platforme lăzi ferecate în șine de tablă și sîrmă, încărcătură de tranzit spre Sințzean, pentru o uzină constructoare de mașini. Deschiseseră acolo un șantier mare, pentru care noi transportaserăm cîte ceva din utilaj.

Se adunaseră multe mașini, dar nimeni nu încărca. Parcă așteptau ceva. Unii ședeau în cabine ori pe scările camioanelor, alți se rezemaseră de lăzi, adăpostindu-se de vînt. La salutul meu, nimeni n-a răspuns cum se cuvine. Toți tăceau, pufîind din ȱigări. Alibek stătea mai la o parte. M-am dus la el.

— Ce faceți aici ? A venit vreo telegramă ?

— Da. Vor să dea drumul la uzină înainte de termen.

— Și ce-i cu asta ?

— Totul depinde de noi... Privește câte lăzi au descărcat de-a lungul liniilor și vor mai aduce. Cum o s-o scoatem la capăt ? Iar oamenii așteaptă, și-au pus nădejdea în noi !... Pentru ei, ficcare zi contează !...

— Și ce ai căsunat pe mine ? Ce amestec am eu ?

— Cum adică ce amestec ? Tu, ce, ești din altă țară ? Sau nu înțelegi importanța acestei acțiuni ?

— Ai căpiat, zău așa ! am zis eu mirat și m-am retras la o parte.

În vremea asta s-a apropiat de noi Amanjolov, șeful autobazei. Și-a aprins în tăcere țigara de la un șofer, apoi ne-a măsurat cu privirea.

— Iată ce-i, tovarăși, o să telefoniez la minister, poate ne trimit niște ajutoare. Însă nu trebuie să ne bizuim pe asta. Nici eu nu știu cum o să facem...

— Da, nu e ușor de cumpănit, tovarășe Amanjolov ! s-a auzit un glas. Este o încărcătură de gabarit mare. Mai mult de două-trei lăzi nu încap în camion. Chiar dacă am căra zi și noapte, tot n-am putea dovedi pină la primăvară.

— Așa stau lucrurile, a răspuns Amanjolov. Dar trebuie să ne descurcăm. Până una alta să mergem acasă, să chibzuim ficcare !

A urcat în mașină și a plecat. Nici unul dintre băieți nu s-a clintit din loc. Dintr-un colț întunecos a bubuit un bas, fără să se adreseze nimănui :

— Pe dracu ! Dintr-o piele de oaie nu poți croi două cojoace ! Trebuiau să se gîndească mai dinainte !

Vorbitorul s-a ridicat, a stins chiștocul și s-a îndreptat spre mașină.

Un altul l-a susținut. La noi, zice, întotdeauna-i așa, cînd ajunge cuțitul la os, atunci haideți, frați șoferi, să ne scoateți din încurcătură !

Mulți au sărit cu gura pe el :

— Asta-i o treabă de intrajutorare frățescă, iar tu, Ismail, trîncănești ca o muiere la piață !

Eu nu m-am băgat în discuție, însă mi-am amintit deodată cum am remorcat camionul prin trăcătoare și m-am înflăcărat ca întotdeauna.

— Ce să ne mai gîndim ? ! am sărit eu, venind mai aproape. Trebuie să folosim remorcile !

Toți au rămas neclintiți. Unii nici nu s-au uitat la mine. Una ca asta putea să trîntească numai un prost cum nu s-a mai văzut.

Geantai a fluierat încet.

— Ați văzut ?

L-am recunoscut după voce.

Stăteam și mă uitam de la unul la altul, voiam să le povestesc împlinirea cu mașina remorcată. Dar un zdron uriaș s-a dat jos de pe ladă, i-a dat vecinului mânușile și, apropiindu-se de mine, m-a apucat de guler și m-a tras către el, nas în nas.

— Ia suflă !

— Ha-a ! i-am suflat eu în față.

— E treaz ! s-a mirat namila, dându-mi drumul de guler.

— Atunci e prost ! a adăugat prietenul lui și amîndoi s-au îndreptat spre mașinile lor, le-au pornit și au plecat.

Ceilalți s-au ridicat și ei în tăcere, pregătindu-se de plecare. Niciodată nu fusesem luat în ris ca acum. Simțeam că și căciula mi se înroșise de rușine.

— Stați, unde plecați ? ! am început eu să mă agit printre șoferi. Vorbesc serios. Putem folosi remorcile...

Unul dintre șoferii mai bătrîni, un aksakal, s-a apropiat de mine mîhnit :

— Cînd am venit aici ca șofer, tu, băiețaș, nici nu purtai pantaloni. Tian-Șan-ul nu-i o estradă de dans. Îmi pare rău de tine, nu face oamenii să rîdă...

Rîzînd, băieții au început să se împrăstie pe la mașini. Atunci am strigat de s-a auzit în toată stația :

— Sînteți niște muieri, nu șoferi !

Nu trebuia să spun asta, era s-o pătesc.

— Ce spui ? Vrei să te joci cu viețile altora ?

— S-a găsit inovatorul ! Vrea să primească primă ! s-a băgat și Geantai.

Glasurile s-au învălmășit, iar eu am fost inghesuit în spre lăzi. Mi-am zis că mă vor burduși cu pumnii și am apucat de jos o scîndură.

— Hei, dați-vă la o parte ! a strigat cineva, îmbrîncindu-i pe toți. Era Alibek. Liniște ! a răcnit el. Iar tu, Ilias, lămurește-ne pe-nțeles ! Hai, repede, vorbește !

— Ce să mai vorbesc ! am răspuns eu gîfîind. Mi-au rupt toți nasturii. În trecătoare am remorcat un camion pînă la cantonul de întreținere a drumurilor. Încărcat. Asta-i tot.

Băieți au tăcut neîncrezători.

— Și l-ai tras ? a întrebat cineva cu îndoială în glas.

— Da, peste tot Dolonul, pînă la canton.

— Ia te uilă ! s-a mirat cineva.

— Minte ! a zis altul.

— Cîinii mint ! * M-a văzut și Geantai. Hei, Geantai, unde ești ? Spune ! Ții minte că ne-am întîlnit ?

Însă Geantai n-a răspuns. Parcă-l înghițise pămîntul. Dar atunci nu-mi ardea de el. Din nou s-au pornit să discute aprins, unii au trecut de partea mea. Dar unul mai neîncercător i-a făcut numaidecît să-și schimbe părerea.

— Ce să mai trîncănim de pomană ! a rostit el posac. Cineva a făcut ceva o dată, cîte nu se întîmplă ? Nu sîntem copii. Pe traseul nostru remorcile sînt interzise. Nimeni n-o să-ți îngăduie. Încearcă să-i pomenesci de asta inginerului cu protecția muncii, o să-ți arate o bleandă cît toate zilele... Nu riscă el s-ajungă la tribunal pentru voi... Asta-i toată povestea !

— Las-o mai încet ! a intervenit altul în apărarea mea. Ce-nseamnă — nu îngăduie ? Iată, Ivan Stepanovici, în 1930, a deschis primul drumul prin defileu cu autocamioneta lui. Și nu i-a îngăduit nimeni. S-a dus singur. Și uite-l, trăiește...

— Da, așa a fost, a adeverit Ivan Stepanovici. Dar, zice, acum stau la îndoială ; pe aici nici vara n-a mers nimeni cu remorcă, darmite acum, iarna...

Alibek, care tăcuse tot timpul, a zis și el :

— Destul, să lăsăm discuțiile ! Deși e vorba de o treabă neobișnuită, merită să ne gîndim. Numai că nu așa ca tine, Ilias : tranca-fleanca, vreau remorcă și pe-aici ți-e drumul ! Trebuie să ne pregătăm, să chibzuim totul temeinic, să ne sfătuim, să facem o probă. Numai cu vorbe n-o să dovedești nimic.

— O să dovedesc ! am răspuns eu. Pînă ce o să vă gîndiți și-o să vă socotiți, o să vă dovedesc ! Atunci o să vă convingeți !

Fiecare om are firea lui. De bună seamă, trebuie să ți-o stăpînești, dar nu izbutești întotdeauna. Ședeam la volan, însă parcă uitasem și de mașină și de drum. În mine clocoteau durerea, obida, amărăciunea și mînia. Pe măsură ce trecea timpul, mîndria mea rănită se aprindea și mai tare. Da, am să vă dovedesc ! Am să dovedesc ce înseamnă să n-ai încredere în om, să rîzi de el, ce înseamnă să fii chibzuit și precaut din cale-afară !... Iar Alibek face și el pe grozavul : trebuie să ne gîndim, să ne pregătăm, să facem probe ! El e deștept, prevăzător. Mie însă nu-mi pasă de toate astea. Pur și simplu o să fac ce mi-am pus în gînd și o să le dau la toți peste nas !

* În limba rusă, verbul *brehat'* are și sensul de a lătra.

După ce am dus mașina la garaj, m-am foit multă vreme pe lângă ea. Totul în mine era încordat ca un arc. Mă gândeam la un singur lucru : să pornesc cu remorca spre defileu. Trebuia să fac asta, orice s-ar fi întâmplat. Dar cine o să-mi dea remorcă ?

Chinuit de aceste gânduri, rătăceam fără țintă prin curte. Se făcuse tirziu. Doar la dispecerat mai era o fereastră luminată. M-am oprit brusc : dispecerul ! Da, dispecerul poate să aranjeze totul. Astăzi, pare-se, era de serviciu Kadicea. Nici nu se putea mai bine ! Ea nu mă va refuza, nu trebuie să mă refuze. Și dacă așa stau lucrurile, doar nu săvârșesc o crimă, dimpotrivă, și ea nu face decît să mă ajute să înfăptuiesc o treabă utilă și necesară tuturor.

Pe cînd mă apropiam de dispecerat m-am surprins gîndindu-mă că de mult nu mai intrasem pe această ușă, ca altădată, ci mă adresam la ghișeu. M-am oprit descumpănit. Ușa s-a deschis. Kadicea stătea în prag.

— Veneam la tine, Kadicea ! Bine că te-am mai găsit.

— Tocmai plecam.

— Păi, să mergem, te conduc acasă.

Kadicea a ridicat mirată din sprîncene, m-a privit neîncrezătoare, apoi a suris :

— Să mergem.

Am ieșit prin camera de control de la poartă. Afară era întuneric. Dinspre lac răsuna plescăitul valurilor, bătea un vînt rece. Kadicea m-a luat de braț și s-a strîns lângă mine, adăpostindu-se de vînt.

— Ți-e frig ? am întrebat eu.

— Lîngă tine n-o să îngheț ! a glumit ea.

Doar cu o clipă în urmă eram bîntuit de îngrijorare, iar acum, nu știu de ce, mă liniștisem.

— Miine cînd ești de serviciu. Kadicea ?

— În schimbul doi, dar de ce ?

— Am o treabă foarte importantă. Totul depinde de tine...

La început nici n-a vrut să audă, însă eu am stăruit s-o conving. Ne-am oprit lîngă felinarul din colț.

— Vai, Ilias ! a rostit Kadicea privind-mă îngrijorată în ochi. Nu-i bine ceea ce vrei să faci !

Însă am înțeles că ea va face ceea ce-i cercam. Am luat-o de mîna :

— Ai încredere în mine ! Totul o să fie în regulă. Ne-am înțeles ?

Ea a oftat :

— Ce să mă fac eu cu tine ? ! și a încuviințat din cap. Fără să vreau am îmbrățișat-o pe după umeri.

— Tu trebuia să te naști gighit, Kadicea ! Atunci, pe mine ! am zis eu strângându-i mîna bărbătește. Către seară să-mi pregătești hîrțile, ai înțeles ?

— Nu te grăbi ! a rostit Kadicea întîrziind cu mîna într-a mea. Apoi s-a întors brusc : Du-te... Astăzi dormi la cămin ?

— Da, Kadicea.

— Noapte bună !

A doua zi am avut verificare tehnică. La autobază, oamenii erau nervoși : veșnic inspectorii ăștia apar pe nepusă masă, veșnic se leagă de cîte ceva și încheie procese verbale. Cîtă bătaie de cap și cîte griji stîrnește venirea lor ! Dar ei rămîn netulburați.

În privința mașinii mele eram liniștit, totuși m-am lăsat mai la urmă, prefăcîndu-mă că repar ceva la motor. Trebuia să tîrăgănez pînă ce intra Kadicea de serviciu. Nimeni nu mă întreba de vorbă și nu pomenea de cele petrecute cu o zi înainte. Îmi dădeam seama că oamenilor nu le ardea de mine : toți dădeau zor să termine cu revizia tehnică și să plece în cursă, să recupereze timpul pierdut. Și totuși obida din suflet nu mă părăsea.

Cu verificarea tehnică am terminat în a doua parte a zilei. Inspectorii au plecat. În jur era liniște și pustiu. În fundul curții, sub cerul liber, se aflau remorcile. Erau folosite din cînd în cînd pe drumuri drepte, pentru transporturi interne. Pusesem ochii pe una — o teleagă obișnuită, pe patru roți. Asta era toată filosofia. Dar cîtă bătaie de cap mi-a dat ! Atunci încă nu știam ce mă așteaptă. M-am dus liniștit la cămin, trebuia să mîînc zdravăn și să ațipesc măcar un ceas — mă aștepta un drum greu. Dar n-am putut să adorm, mă zvîrcoleam de pe o parte pe alta. Cînd a început să se întunece, m-am întors la autobază.

Kadicea era acolo. Totul era gata. Am luat ordinul de transport și am grăbit spre garaj. „Acum să vă țineți !“ Am întors mașina, am tras-o lingă remorcă, am redus turația motorului, am coborît și m-am uitat în jur. Nimeni. Se auzea doar zgomotul strungurilor de la atelierul de reparații și vîietul talazurilor pe lac. Cerul părea senin, dar stelele încă nu se zăreau. Alături, motorul bătea ușor, bătea și inima mea. Am vrut să-mi aprind o țigară, însă am aruncat-o — pe urmă !

La poartă m-a oprit paznicul.

— Stai, încotro ?

— La încărcat, aksakal, i-am răspuns eu încercînd să par nepăsător. Uite permisul de ieşire.

Bătrînul şi-a vîrît nasul în hîrtie, dar nu desluşea nimic la lumina becului din stîlp.

— Nu mă întîrzia, aksakal, am zis eu nerăbdător. Treaba nu aşteaptă.

Încărcarea a decurs normal. Calculat : două lăzi în camion, două în remorcă. Nimeni n-a spus nici un cuvînt — m-am şi mirat. Am ieşit la şosea şi abia atunci mi-am aprins o ţigară. M-am aşezat mai comod, am aprins farurile şi am apăsat pe accelerator. Întunericul, pe drum, a început să se clatine şi să-mi joace dinaintea ochilor. Şoseaua era liberă, şi nimic nu mă împiedica să măresc viteza la maximum. Maşina gonca uşor, iar remorca, huruind în spate, aproape că nu se simţea. E drept, la cotituri, ne cam trăgea într-o parte şi era mai greu să învîrţi de volan, dar asta din neobişnuinţă. „O să mă deprind“, îmi ziceam. „Te aştept, Dolon ! Te aştept, Sinţzean !“ am strigat în gînd şi m-am aplecat peste volan, precum un călăreţ pe coama calului. Cît drumul era lin, trebuia să accelerez. Pe la miezul nopţii socoteam să dau asaltul asupra Dolonului.

O vreme chiar mi-am depăşit socotelile, dar cînd au început munţii am fost nevoit să merg cu mai multă băgare de seamă. Nu pentru că motorul n-ar fi scos-o la capăt cu încărcătura, mă încetineau mai mult coborişurile decît urcuşurile. La povîrnişuri, remorca sălta legănîndu-se, zăngănea, împingea maşina, împiedicîndu-mă să cobor liniştit. În fiecare clipă eram nevoit să schimb vitezele, să frînez, să sucesc de volan. La început nu m-am pierdut cu firea, mă străduiam să nu bag de seamă. Însă pe urmă, aceasta a prins să mă neliniştească, să mă sîcîie. Cîte urcuşuri şi coborişuri sînt pe acest drum ! Oare i-o fi trecut cuiva prin cap să le numere ? Şi totuşi nu mi-am pierdut curajul. Nu mă pîndea nici o primejdie, simţeam numai că îmi secătuiesc puterile. „Nu-i nimic ! Încercam eu să mă liniştesc. Înainte de trecătoare o să fac un popas. Am să răzbat !“ Nu înţelegeam de ce acum îmi era cu mult mai greu decît atunci, toamna, cînd am remorcat maşina.

Dolonul se apropia. Razele farurilor alunecau pe coloşii pe piatră, negri, ai trecătorii, stîncile, cu căciuli de omăt îndesate pe vîrfuri, spînzurau deasupra drumului. Au început să cadă fulgi mari de zăpadă. „Pesemne, vîntul i-a spulberat de sus“, mi-am zis eu. Însă fulgii au prins să se lipească de parbriz şi să alunece în jos, deci ninge. Ninsorea nu era prea abundentă, dar umedă. „Asta mai lip-

sea l..." am suduit eu printre dinți. Am pornit ștergătoarele de parbriz.

Au apărut cele dintii pante abrupte ale defileului. Motorul și-a început cîntecu-i cunoscut. Un vuiet monoton, pătrunzător, se tira în beznă pe șosea. În sfîrșit, urcușul a fost cucerit. Acum urma un coboriș destul de lung. Motorul a început să mîrîie, mașina a pornit în jos. Numai-decît a prins să mă clatine dintr-o parte în alta. Simțeam în spinare cum remorca își făcea de cap, cum năvălea și se împlînta în mașină, auzeam cum zăngănea și scrișnea fierul la dispozitivul de cuplare. Acest scrișnet făcea să rai se contracteze la maximum spinarea și îmi stîrnea o durere surdă în antebrate. Roțile nu se mai supuneau frînelor și alunecau pe așternutul umed de nea. Mașina a început să se tirească patinînd, s-a cutremurat din toate încheieturile, smulgîndu-mi volanul din mîini, și a alunecat de-a curmezișul drumului. Am smucit de volan și am frînat. Nu puteam merge mai departe, eram sleit de puteri. Am stîns farurile și am oprit motorul. Mîinile îmi înțepeniseră, parcă deveniseră niște proteze. M-am lăsat pe spatele banchetei și mi-am auzit răsufllarea hîrîită. Am rămas așa cîteva minute, trăgîndu-mi răsufllarea, am aprins o țigară. Împrejur — beznă și o liniște care-ți dădea fiori. Doar vîntul șuiera prin crăpăturile cabinei. Îmi era teamă să-mi inchipui ce va fi mai departe. De aici începeau în urcuș serpentinele. Era un chin pentru motor și pentru mîini această cățărare în zig-zag pe panta muntelui. Însă nu era timp de cumpănit, ninsoarea se întîlsea.

Am pornit motorul. Cu un urlat încrîncenat, mașina s-a urnit în sus. Scrișnind din dinți, fără o clipă de răgaz, am luat serpentinele una după alta, buclă după buclă. În sfîrșit s-a dus și cea din urmă serpentină. Acum venea un coboriș abrupt, apoi cale dreaptă, lină pînă la cotitura spre cantonul de întreținere a drumurilor și mai departe asfaltul ultimului urcuș al defileului. Am coborît cu greu. Pe drumul drept, care se întinde pe vreo patru kilometri, am băgat mașina în viteză și am atăcat urcușul. Sus, tot mai sus... Elanul n-a ținut mult. Mașina a început să-și încetinească amenințător mersul, am schimbat viteza într-a doua, apoi într-a-ntîia. M-am lăsat pe spate și mi-am încheștat mîinile pe volan. Prin spațiile dintre nori m-a izbit în ochi lumina stelelor. Zadarnic, mașina nu mai era în stare de nimic. Roțile patinau, trăgeau într-o parte, am apăsăat pe accelerator pînă la fund.

— Hai ! Încă puțin ! Nu te lăsa ! am strigat eu și nici nu mi-am recunoscut vocca.

De la geamățul prelung, motorul a trecut la un tremur zornăitor și a cedat, a început să tușească din greu, cu întreruperi, apoi a amuțit. Încet, mașina a pornit tîrîș îndărăt, la vale. Frînele nu mai erau de nici un ajutor. Aluneca în pantă trasă de greutatea remorcii și, în sfîrșit, s-a oprit brusc, izbindu-se de o stîncă. S-a lăsat o liniște adîncă. Am deschis portiera și m-am aplecat să mă uit. Întocmai ! Drăcia dracului ! Remorca se prăvălise în șanț. Acum cu nici o forță n-o mai poți trage de acolo. Clocotind de furie, am pornit din nou motorul și am apăsă pe accelerator. Roțile se învîrteau ca turbate, mașina s-a opintit, încordîndu-se din tot trupul, dar nu s-a clintit nici măcar cu un deget. Am sărit jos și am alergat spre remorcă. Roțile i se împotmoliseră adînc în șanț. Ce să fac ? Fără să mai știu de mine, cuprins de o furie sălbatică, m-am repezit spre remorcă și am început să împing roțile cu mîinile și cu tot trupul. Pe urmă mi-am vîrit umărul sub benă, am răcnit ca o fiară, m-am opintit pînă am simțit o durere ascuțită în cap, încercînd să urnesc remorca din loc, dar ți-ai găsît ! Istovit, am căzut cu fața la pămînt și, strîngînd sub mine noroiul amestecat cu zăpadă, am început să plîng de necaz. Apoi m-am ridicat, m-am apropiat de mașină clătînîndu-mă și m-am așezat pe scară.

De departe s-a auzit zgomotul unui motor. Două luminițe coborau panta spre drumul drept. Nu știu cine era acel șofer, încotro și pentru ce îl mîna soarta prin noapte, dar eu m-am speriat, ca și cum aceste lumini trebuiau să mă ajungă și să mă prindă. Ca un hoț, m-am furișat spre remorcă, am desfăcut veriga de cuplare și am aruncat-o jos, am sărit în cabină și am pornit pe pantă în sus, părăsind remorca în șanț.

O spaimă dezgustătoare, inexplicabilă, pusese stăpînire pe mine. Tot timpul mi se părea că remorca gonește pe urmele mele și e gata-gata să mă ajungă. Mergeam cu o viteză de necrezut și nu mi-am frînt gîtul doar pentru că știam drumul ca în palmă.

Spre dimineață am ajuns la baza de transbordare. Fără să-mi mai dau seama de ceva am început să bat ca un smintit cu pumnii în ușă. Ușa s-a deschis : fără să mă uit la Asel, am intrat în casă așa cum eram : plin de noroi din cap pînă în picioare. Gîfîind din greu m-am așezat pe ceva umed. Era un teanc de rufe spălate puse pe un ta-

buret. Am căutat în buzunar după țigări. Am nimerit cheile de la mașină. Le-am azvîrlit cu putere într-o parte, mi-am lăsat capul în piept și am rămas nemișcat, zdrobit, murdar, înțepenit. Desculță, Asel stătea lingă masă, sprijinindu-se cînd pe un picior, cînd pe altul. Dar ce aș fi putut să-i spun ? A ridicat cheile de pe dușumea și le-a pus pe masă.

— Te speli ? Am încălzit apă încă de cu seară, a zis ea încet.

Am ridicat anevoie capul, înghețată, Asel stătea dinaintea mea doar în cămașă, strîngîndu-și la piept mîinile subțiri. Ochii ei speriați mă priveau cu îngrijorare și cu milă.

— Am prăvălit remorca în defileu, am rostit eu cu voce stinsă, străină.

— Ce remorcă ? n-a înțeles ea.

— De fier, verde, 02—38 ! Nu-i totuna care ? am strigat eu supărat. Am furat-o, înțelegi ? Am furat-o !

— Ah ! a exclamat Asel încet și s-a așezat pe pat. De ce ?

— Cum de ce ? am zis eu înfuriat că nu înțelege. Am vrut să trec cu remorcă prin defileu ! Pricepi ? Am vrut să dovedesc că am dreptate... Și uite că m-am ars !...

Mi-am ascuns fața în palme. O vreme am tăcut amîndoi. Deodată Asel s-a sculat hotărîtă și a început să se îmbrace.

— Ce stai ? a rostit ea cu asprime.

— Da' ce vrei să fac ? am mormăit eu.

— Întoarce-te la autobază.

— Cum ? Fără remorcă ?

— Acolo o să explici totul.

— Ai înnebunit ! am explodat eu și am început să umblu cu pași mari prin odaie. Cu ce obraz o să tirăsc remorca îndărăt ? Vai, scuzați-mă, iertați-mă, am greșit ! Să mă tirăsc în genunchi, să-i implor ? Niciodată ! N-au decît să-mi facă ce-or vrea ! Nu-mi pasă !

— Ești un laș ! a rostit deodată Asel, încet, dar răspicat.

— Ce-e ? am strigat eu și pierzîndu-mi capul, m-am repezit la ea, am ridicat pumnii, dar n-am cînteat s-o lovesc.

M-au oprit ochii larg deschiși, uluiți. În pupilele lor mi-am văzut fața aprigă, schimonosită.

Am împins-o la o parte cu brutalitate, m-am îndreptat spre prag și am ieșit, trîntind ușa cu zgomot.

Afară se luminase de-a binelea. La lumina zilei, toate cele petrecute în ajun mi se păreau și mai sumbre, jalnice, ireparabile. Deocamdată nu vedeam decît o ieșire : să duc la destinație măcar încărcătura din mașină. Mai departe nu știu...

La întoarcere nu m-am abătut pe acasă. Nu pentru că mă certasem cu Asel. Nu voiam să dau ochii cu nimeni. Nu știu cum sînt alții, dar în astfel de cazuri mie îmi place să fiu singur, nu vreau să arăt oamenilor supărările mele. Cine are nevoie de ele ? Suferă dacă poți pînă se potolește totul...

Am înnoptat pe drum, la o casă de oaspeți. Am visat că îmi căutam remorca prin defileu. N-a fost vis, ci un adevărat coșmar. Văd urmele, dar remorca nu e nicăieri. Mă zbucium, întreb unde a dispărut remorca, cine a luat-o ?...

Și într-adevăr, cînd m-am întors, remorca nu se mai afla în locul acela blestemat. Am aflat mai tîrziu că o dusesese Alibek la autobază.

În urma remorcii, dimineața m-am întors și eu. În aceste zile slăbisem și mă înnegrisem la față, mă uitam în oglinjoara de deasupra parbrizului și nu mă recunoșteam.

La autobază, ca întotdeauna, viața își urma cursul obișnuit, și numai eu, ca un străin, m-am apropiat nesigur de poartă, am intrat încet în curte și am oprit mai încolo de garaj, într-un colț mai îndepărtat. N-am coborît numai decît din mașină. Mi-am aruncat privirea împrejur. Oamenii își lăsaseră lucrul și se uitau la mine. Ah, dacă aș fi putut vira și să fug încotro vedeam cu ochii ! Dar n-aveam ce face, a trebuit să ies din cabină. Mi-am concentrat toate puterile și am traversat curtea înspre dispecerat. Încercam să par liniștit, dar de fapt mă simțeam ca un soldat scos în fața frontului. Știam că toți mă petreceau cu priviri posomîrite. Nimeni nu m-a strigat, nimeni nu mi-a spus bună ziua. Și eu, în locul lor, aș fi făcut pesemne la fel.

În prag m-am împiedicat și deodată parcă și inima mea s-a împiedicat : uitasem de Kadicea, am vîrît-o și pe ea în bucluc !

În coridor, drept în față, mă privea o placardă-„fulger“. Cu litere de-o șchioapă era scris : „Rușine“, iar dedesubt era desenată remorca părăsită în munți...

Am întors capul. Fața îmi ardea de parcă aș fi fost palmuit. Am intrat la dispecerat. Kadicea vorbea la telefon. Cînd m-a văzut, a pus receptorul în furcă.

— Poftim ! am zis eu aruncînd pe masă ordinul cu ghinion.

Kadicea m-a privit cu milă. „Numai de n-ar începe să strige, mi-am zis, ori să plîngă. Pe urmă, în altă parte, nu acum !” o rugam eu în gînd. Și ea a înțeles, n-a zis nimic.

— A fost scandal ? am întrebat-o eu încet.

Kadicea a încuviințat din cap.

— Nu-i nimic ! am rostit eu printre dinți, încercînd s-o îmbărbătez.

— Te-au scos de pe traseu, a zis ea.

— M-au scos ? Definitiv ? am suris eu strîmb.

— Au vrut definitiv și să te treacă la reparații... dar băfeții (i-au luat apărarea... Deocamdată te-au transferat la cursele interne. Du-te la șef, te-a chemat.

— Nu mă duc ! Să hotărască singuri, fără mine. N-o să-mi pară rău...

Am ieșit. Abătut, am pornit agale pe coridor. Cineva îmi venea în întîmpinare. Am vrut să trec mai departe pe alături, însă Alibek mi-a barat drumul.

— Nu, stai așa ! m-a împins el într-un colț.

Privindu-mă drept în ochi, mi-a șuierat în șoaptă, cu răutate :

— Ei, cum e, eroule, ai dovedit ? Ai dovedit că ești un ticălos !

— Am vrut cum e mai bine, am mormăit eu.

— Minți ! Ai vrut să te grozăvești de unul singur. Ai făcut-o pentru folosul tău și ai compromis o treabă importantă. Acum du-te și mai dovedește că se poate merge cu remorcă ! Dobitocule ! Parvenitule !

Poate că pe altul aceste cuvinte l-ar fi pus pe gînduri, dar mie acum îmi era totuna ; nu înțelegeam nimic, aveam ochi numai pentru obida mea. Eu parvenit, vreau să mă grozăvesc, să mi se ducă vestea ? Dar asta nu-i adevărat !

— Dă-te la o parte ! l-am împins eu pe Alibek. Și așa mi-e scîrbă !

Am ieșit în pridvor. Un vînt rece, pătrunzător, spulbera zăpada prin curte. Oamenii treceau pe lingă mine și se uitau pieziș, fără să scoată o vorbă. Ce puteam face ? Mi-am vîrit miinile în buzunare și am pornit spre ieșire. Călcăm peste gheața băltoacelor, care pîrîia și se făcea una cu pămîntul. Am dat peste o cutie goală de unsoare, am lovit-o din răspuțeri cu piciorul, aruncînd-o pe poartă pînă în stradă, și am luat-o și eu pe urmele ei. Toată ziua am hoinărit fără rost pe străzile orașelului și pe chei. Pe

Issik-Kul era furtună, șlepurile se legănau lângă debarcadere.

Pe urmă m-am trezit în ceainărie. În fața mea, pe masă, se afla o jumătate de vodcă începută și ceva de mâncare într-o farfurie. Năucit chiar de la primul pahar, îmi priveam prostește vârful picioarelor.

— De ce ești necăjit, gighitule ? am auzit deodată lângă mine o voce prietenoasă, ușor ironică. Am ridicat cu greu capul : Kadicea.

— Ce, nu merge să bei de unul singur ? a zîmbit ea și s-a așezat lângă mine la masă. Atunci hai să bem împreună !

Kadicea a turnat vodcă în pahare și s-a dat mai aproape de mine.

— Ține ! a zis ea și mi-a făcut cu ochiul șmecherește. de parcă venisem aici doar așa, să stăm și să bem.

— Te bucuri ? am întrebat eu nemulțumit.

— Da de ce să fiu tristă ? Cu tine, Ilias, nu-mi pasă de nimic ! Credeam că ești mai tare. Ei, ce-am avut și ce-am pierdut ! a ris ea încetitor, s-a dat mai aproape, și ciocnii, privind-mă cu ochii ei negri, mîngietori.

Am băut. Mi-am aprins o țigară. Parcă m-am simțit ceva mai bine și am zîmbit pentru întâia oară în ziua aceea.

— Ești o fată de ispravă, Kadicea ! am zis eu și i-am strîns mîna.

Pe urmă am ieșit afară. Se întunecase. Un vînt bezmetic bătea dinspre lac clătînînd copacii și felinarele. Pămîntul ni se legăna sub picioare. Kadicea mă conducea ținîndu-mă de braț ; mi-a ridicat grijulie gulerul.

— Sînt vinovat față de tine, Kadicea ! am rostit eu, încercînd un sentiment de vină și de recunoștință. Află însă că n-o să îngădui să fii nedreptățită... Iau totul asupra mea...

— Uită de asta, dragul meu ! a răspuns ea. N-ai pic de liniște în tine. Mereu te zbugiumi, tînjești după ceva, iar pe mine mă doare sufletul pentru tine. Și eu am fost la fel. Viața însă n-o poți prinde din urmă, ia ce poți de la ea... De ce să întărești soarta...

— Asta depinde cum o-nțelegi ! am răspuns eu, apoi gîndindu-mă puțin, am adăugat : Poate că ai dreptate...

Ne-am oprit lângă casa unde locuia Kadicea. De multă vreme trăia singură. Nu știu din ce pricină se despărțise de bărbat.

— Am ajuns, a spus Kadicea.

Eu zăboveam. Acum exista ceva care ne lega pe amîn-

doi. Și nici n-aveam chef să merg la cămin. Adevărul e bun, însă cîtcodată este prea amar și fără să vrei încerci să-l ocolești.

— De ce-ai căzut pe gînduri, dragul meu ? m-a întrebat Kadicea. Ești ostenit ? Ai de făcut drum lung ?

— Nu-i nimic, ajung eu. La revedere.

Ea mi-a luat mîna.

— Vai, ai înghețat ! Stai să te încălzesc ! a rostit Kadicea, mi-a ascuns mîna sub paltonul ei și mi-a strîns-o năvalnic la piept.

N-am îndrăznit să mi-o retrag, n-am îndrăznit să mă împotrivesc acestei dezmierdări înfocate. Sub palma mea bătea inima ei, bătea, cerîndu-și parcă ceva care era la ei, ceva multășteptat. Eram beat, dar nu într-atît, încît să nu-mi dau seama de nimic. Mi-am eliberat mîna încetîșor.

— Pleci ? a zis Kadicea.

— Da.

— Umblă sănătos !

Kadicea a oftat și s-a îndreptat cu pași repezi spre casă. În întineric s-a auzit zgomotul porțiței trîntite. Am pornit și eu, însă m-am oprit numaidecît. Nici eu nu știu cum s-a întîmplat, dar m-am pomenit din nou lîngă porțiță. Kadicea mă aștepta. Mi s-a aruncat de gît, m-a îmbrățișat strîns și m-a sărutat cu foc pe buze.

— Te-ai întors ! a șoptit ea, apoi m-a luat de mînă și m-a condus în casă.

Peste noapte m-am trezit și a trecut mult pînă să-mi dau seama unde mă aflu. Mă durea capul. Kadicea dormea lipită de mine. Caldă, pe jumătate goală, respira ne tulburată în umărul meu. Am hotărît să mă scol, să plec neîntîrziat. M-am mișcat încetîșor. Fără să deschidă ochii, Kadicea m-a îmbrățișat.

— Nu pleca ! m-a rugat ea în șoaptă.

Apoi a ridicat capul, m-a privit prin întineric în ochi și a început să vorbească încet, cu întreruperi :

— De-acum eu n-o să mai pot trăi fără tine... Ești al meu ! Întotdeauna ai fost al meu !... Altceva nu vreau să știu. Decît să mă iubești, Ilias ! Altceva nu-ți cer... Și n-am să renunț, înțelegi, n-am să renunț !

Kadicea a început să plîngă și lacrimile ei îmi cădeau pe față.

Și n-am plecat. Am adormit în revărsat de zori. Cînd ne-am trezit, afară se luminase de-a binelea. M-am îmbrăcat în mare grabă, în inimă mi se strecurase o neliniște rece, neplăcută. Îmbrăcîndu-mi scurta din mers am ieșit

zorit afară și am zbughit-o pe porțiță. Drept spre mine venea un om cu malahai stufos din blană de vulpe roșcată. Ah, dacă aș fi avut gloanțe în ochi ! Geantăi se ducea la lucru, locuia undeva prin apropiere. Amîndoi am încremenit pentru o clipă. M-am prefăcut că nu l-am observat. M-am întors brusc și am pornit grăbit spre autobază. Geantăi a tușit plin de înțeles în urma mea. Pașii lui scîrțiau pe zăpadă fără să se apropie și fără să se îndepărteze. Am mers așa, unul după altul, pînă la autobază.

Fără să mă abat pe la garaj, am luat-o direct spre birouri. Din cabinetul inginerului șef, unde aveau loc de obicei ședințele-fulger de dimineață, răzbătea zgomot înfundat de voci. Cît aș fi vrut să intru acum acolo, să mă așez undeva, pe pervaz, să stau picior peste picior, să-mi aprind o țigară, să ascult cum șoferii discută și se ciondănesc fără răutate între ei ! Niciodată nu mi-am inchipuit că un asemenea lucru poate fi atît de mult dorit de un om. Dar n-am cutezat să intru. Nu că mi-ar fi fost frică, nicidecum... În mine stăruiau încă îndîrjirea și îndărătnicia provocatoare, disperată și neputincioasă. Și pe deasupra tulburarea după noaptea petrecută cu Kadicea... Iar oamenii se pare că nu erau dispuși să uite nereușita mea, căci înăuntru se vorbea chiar despre mine. Cineva a început să strige :

— Curată nerușinare ! Ar merita să fie trimis în judecată, iar voi îi căutați în coarne ! Mai aveți și neobrăzarea să spuneți că a gîndit bine ! Și el a părăsit remorca în defileu !...

A fost întrerupt de altă voce :

— Așa e ! Am mai văzut noi din ăștia. Deștept nevoie mare ! A vrut să ia primă pe ascuns, zicînd că vrea să ajute autobaza.... Numai că totul a ieșit de-a-ndoaselea !

Oamenii discutau aprins și vorbeau toți deodată. Am plecat, nu se cădea să ascult la ușă.

Auzind niște voci în spate, am grăbit pasul. Băieții încă nu se potoliseră. Alibek îi demonstra cuiva cu aprindere :

— Iar frînele la remorci o să le facem aici la bază. Nu-i mare lucru să tragi un furtun de la compresor, să introduci saboții !... Țasta o fi Ilias ? Hei, Ilias, stai ! m-a strigat el.

Nu m-am oprit, m-am îndreptat spre garaj. Alibek m-a ajuns și m-a prins de umăr.

— Ptiu, drace ! Totuși i-am convins, înțelegi ? Pregătește-te, Ilias ! Vrei să fii perechea mea într-o cursă de probă ? Cu remorcă !

Îmi venea să turbez de ciudă : și-a pus în gînd să mă ajute, să-și remorcheze prietenul ghinionist. Pereche ! I-am dat mîna la o parte de pe umăr.

— Scutește-mă cu remorcile tale...

— Ce te infurii ? Ești vinovat și tot tu... Ah, uitasem. Volodka Șiriaev nu ți-a spus nimic ?

— Nu, nu l-am văzut. Dar ce s-a întîmplat ?

— Cum ce s-a întîmplat ? Unde ai dispărut ? Asele te așteaptă în drum, îi întreabă de tine pe băieții noștri, suferă ! Iar tu...

Am simțit că mi se taie picioarele. Și pe suflet mi s-a lăsat o greutate dezgustătoare, de nesuferit, încît aș fi fost bucuros să mor pe loc. Iar Alibek mă trăgea de mîneacă și-mi tot explica despre nu știu ce adaptări la remorci... Geantăi stătea deoparte și trăgea cu urechea.

— Dă-te la o parte ! am zis eu și mi-am smuls mîna. De ce dracu vă țineți de capul meu ? Ajunge ! N-am nevoie de nici o remorcă... Și n-o să fiu perechea nimănui... E clar ?

Alibek s-a înclinat, scrișnind din dinți.

— Tu ai început, ai căleat în străchini și acum dai bir cu fugiții. Nu-i așa ?

— Ia-o cum vrei.

M-am apropiat de mașină, mîinile îmi tremurau și nu-mi dădeam seama de nimic. Nu știu de ce, am sărit în groapa de sub mașină; m-am lipit de peretele de cărămidă să-mi răcoresc capul.

— Ascultă, Ilias ! a răsunat o șoaptă deasupra urechii mele.

Am ridicat capul : cine dracu o mai fi ? Geantăi, cu malahaiul pe cap, stătea pe vine ca o ciupercă, deasupra gropii, și se uita la mine cu ochii lui înguști și vicleni.

— Bine l-ai mai pus la pînă, Ilias !

— Pe cine ?

— Pe Alibek, activistul ! I-ai astupat gura !... N-a mai zis nici pis, inovatorul !

— Și tu ce treabă ai ?

— Am, fiindcă, pîsemne, ai înțeles și tu că noi, șoferii, n-avem nevoie de remorci. Știm noi cum se face asta : ai mărit norma de producție, ai redus numărul curselor, apoi, haideti fraților să strîngem curea, căci tariful la kilometru-tonă scade... Și cui dracu îi convine să fie atîns la buzunar ? Glorie de-o zi, și pe urmă ? Noi nu sîntem supărați pe tine, așa că țin-te tare...

— Și cine sînt acești noi ? am întrebat eu cît se poate de calm. Tu, nu-i așa ?

— Nu numai eu, a clipit Geantai din ochi.

— Minți, păduche scîrbos ! Am să merg cu remorcă numai ca să-ți fac în necaz... Fac pe dracu în patru și tot am să izbutesc. Iar acum — cară-te de-aici ! O să-mi cazi tu odată în mînă !

— Ho-ho, las-o mai moale ! a rînjit Geantai. Ia te uită ! Te cunosc eu, neprihănitule... În ceea ce privește, știi tu ce, distrează-te, neică, atîta vreme cît poți...

— Canalie !... am strigat eu ieșindu-mi din fire și l-ara izbit cu toată puterea în falcă.

Cum stătea pe vine pe marginea gropii, s-a răsturnat pe spate. Malahaiul i s-a rostogolit pe pămînt. Am sărit din groapă și m-am repezit spre el. Însă Geantai izbucise să se scoale, s-a ferit într-o parte și a început să țipe ca din gură de șarpe :

— Huliganule ! Banditule ! Vrei bătaie ? S-o găsi ac și de jocul tău ! Ai sărit peste cal, îți verși veninul !...

Din toate părțile s-au strins în fugă oamenii. A venit și Alibek.

— Ce s-a întîmplat ? De ce l-ai lovit ?

— Pentru adevăr ! s-a pornit Geantai. Pentru că i-am spus adevărul în față !... A furat remorca, a răsturnat-o în defileu, a adus pagube, iar cînd alții încearcă în mod cinstit să repare greșeala sare la bătaie ! Acum nu-i convine, a scăpat prilejul să pună mîna pe cununa de lauri !...

Alibek s-a răsucit spre mine. Se albise la față și se blîbîia de minie.

— Ticălosule ! a zis el și mi-a pus mîna în piept. Ai luat-o razna, te răzbuni pentru ce ai pățit în defileu ? Nu-i nimic, o să ne descurcăm și fără tine. Fără eroi !...

Tăceam. Nu eram în stare să scot o vorbă. Eram atît de zguduit de minciuna sfruntată a lui Geantai, încît parcă-mi pierdusem darul vorbirii. Băieții se uitau la mine poșomorîți.

Să fug, să fug de-aici... Am sărit în mașină și am ieșit în goană din autobază.

Pe drum m-am îmbătat. Am intrat într-o prăvălioară de lîngă șosea, am băut ceva — n-a fost de ajuns. Am mai oprit undeva și am băut un pahar întreg. Și pe urmă i-am dat bătaie — vedeam perindîndu-se prin fața mea numai poduri, semne de circulație, mașini care veneau din direcție opusă. Parcă mă mai înveselisem puțin. „Eh, îmi ziceam, ducă-se totul dracului ! Ce-ți mai trebuie ? Învîrți

volanul ? Foarte bine, poți să-l învîrți cît poțtești ! Iar Kadicea... Cu ce este ca mai prejos decît altele ? Tinără, frumoasă... Te iubește, te divinizează. Pentru tine e gata să facă orice. Ești un nărod nerecunoscător !"

Cînd am ajuns acasă se înserase. Stăteam în ușă și mă clătinam. Scurta îmi atîrna de un singur umăr. Uneori îmi eliberez mîna dreaptă ca să-mi fie mai comod la volan. Rămăsesem cu acest obicei încă din copilărie, cînd aruncam cu pietre.

Asel s-a repezit spre mine.

— Ilias, ce-i cu tine ? a întrebat ea, apoi cred că și-a dat seama despre ce era vorba. Ce stai ? Ești obosit, ai înghețat ? Dezbracă-te.

A vrut să mă ajute, dar am dat-o la o parte fără să spun o vorbă. Căutam să-mi ascund rușinea prin bătănie. Împleticindu-mă, am intrat în cameră, am răsturnat ceva cu zgomot și m-am prăvălit greoi pe un scaun.

— S-a întîmplat ceva, Ilias ? a zis Asel, privind neliniștită în ochii mei încețoșați de beție.

— Da' ce, parcă tu nu știi ?

Am lăsat capul în jos : mai bine să nu-i văd ochii. Ședeam și așteptam ca Asel să înceapă să mă mustre, să se plîngă de soartă, să blesteme. Eram gata să ascult orice fără să mă dezvinovățesc. Ea tăcea însă, ca și cum nu s-ar fi aflat în cameră. Am ridicat ochii cu fereală. Asel stătea la fereastră cu spatele spre mine. Cu toate că nu-i vedeam fața, știam că plînge. O milă nesfîrșită mi-a străpuns inima.

— Știi, Asel, vreau să-ți spun... am început eu șovăitor. Vreau să-ți spun... și am amuțit.

N-am avut destul curaj să mărturisesc. Nu, nu puteam să-i dau o asemenea lovitură. Am vrut s-o cruț, și n-ar fi trebuit...

— Cred că n-o să putem merge curînd în ail, la ai tăi, am întors eu vorba. Poate mai tîrziu. Acum nu-mi arde de asta...

— Să amînăm, nu ne zorește nimeni... a răspuns Asel și, ștergîndu-și ochii, a venit lîngă mine. Acum nu te mai gîndi la asta, Ilias. Totul o să fie bine. Mai degrabă gîndește-te la tine. De la o vreme ai devenit cam ciudat. Nu te mai recunosc, Ilias.

— Bine, bine ! am întrerupt-o eu minios pentru lipsa mea de curaj. Sînt obosit, vreau să dorm.

Peste o zi, la întoarcere, l-am întîlnit pe Alibek de partea cealaltă a defileului. Mergea cu remorcă. Dolonul fusese cucerit. Văzîndu-mă, Alibek s-a aplecat din cabină,

mi-a făcut cu mâna. Am încetinit. Apoi a sărit în drum bucuros, triumfător.

— Salut, Ilias ! Oprește, coboară să fumăm o țigară, a strigat el.

Am pus piciorul pe frână. În cabina lui Alibek, la volan, se afla un băiat tinerel, cel de al doilea șofer. Pe roțile mașinii erau înfășurate lanțuri. Remorca era echipată cu frîne pneumatice. Am observat numaidecît. Însă nu m-am oprit, nu. Ai izbutit — foarte bine ! Dar pe mine să mă lași în pace.

— Stai, stai, a strigat Alibek alergînd în urma mea. Am de vorbit ceva cu tine, oprește Ilias ! Ptîu, satană, ce te-a apucat ?... Bine, treaba ta...

Am apăsât pe accelerator. Poți să strigi cît poțeste. Noi amîndoi n-avem ce vorbi, n-avem nici o treabă împreună. Treaba mea s-a sfîrșit demult. N-am făcut bine, în Alibek am pierdut pe cel mai bun prieten. Căci el avea dreptate, avea dreptate în toate. Dar atunci nu-i puteam ierta că obținuse supărător de simplu și repede ceea ce pe mine m-a costat atîția nervi, atîta încordare și trudă.

Alibek a fost întotdeauna un băiat chibzuit și serios. El n-ar fi pornit să cucerească defileul ca mine, clandestin. Și bine a făcut că și-a luat însoțitor. Puteau să se schimbe la volan și să atace trecătoarea cu forțe proaspete. În defileu totul depinde de motor, de voința și miinile omului. În plus, cu însoțitor Alibek a redus aproape la jumătate durata cursei. El a ținut seama de toate astea, a instalat frîne de la compresorul mașinii. N-a uitat nici de banalele lanțuri, cu care a înfășurat roțile din spate. Într-un cuvînt, a pornit la bătaia cu defileul înarmat pînă în dinți, nu doar cu strigăte de ura.

După Alibek, au îndrăznit și alții să plece în cursă cu remorcă. Căci în orice treabă începutul este greu. Între timp sporise și numărul camioanelor, era ajutorul trimis de autobaza vecină. O săptămînă și jumătate traseul Tian-Șan-ului a fost stăpînit de vuietul roților. Pe scurt, oricît a fost de greu, ai noștri au îndeplinit rugămintea muncitorilor chinezi, și-au ținut făgăduiala. Am lucrat și eu...

Acum, cînd au trecut atîția ani și totul s-a potolit, pot să povestesc liniștit despre toate astea, însă atunci, în acele zile fierbinți, n-am fost în stare să mă mențin în șă, am mînat calul vieții pe un făgaș greșit...

Dar să povestesc totul pe rînd.

După întîlnirea cu Alibek, am ajuns la autobază pe întuneric. Am pornit spre cămin, însă pe drum m-am abă-

tut iar pe la ceainărie. În toate zilele acelea eram stăpînit de o dorință nefirească de a mă îmbăta pînă nu mai știu de mine, ca să uit totul cu desăvîrșire, să adorm buștean. Am băut mult, dar vodca aproape că nu mai avea nici o înfrîurire asupra mea. Am ieșit din ceainărie și mai în-erîncenat, și mai deprimat. Am pornit-o agale prin oraș în puterea nopții și fără să mai șovăiesc am apucat-o pe strada Beregovaia, spre casa unde locuia Kadicea.

Și tot așa mercur. Mă zvîrcoleam între două focuri. Ziua la lucru, la volan, iar seara — neîntîrziat la Kadicea. Cu ea era mai plăcut, mai liniștit, parcă mă ascundeam de mine, de oameni, de adevăr. Credeam că numai Kadicea mă înțelege și mă iubește. De acasă mă străduiam să plec cît mai repede. Asel, draga mea Asel ! Dacă ar fi știut ea că prin încrederea ei, prin puritatea ei sufletească mă alunga de acasă ! Nu puteam să mint, să știu că nu sînt vrednic de ea, nu merit toate cîte le făcea pentru mine. În cîteva rînduri, am venit acasă beat. Nici măcar nu m-a dojenit. Nici acum nu pot să înțeleg ce însemna asta : milă, lipsă de voință sau, dimpotrivă, răbdare, încredere în om ! Da, firește, ea aștepta, ea credea că mă voi stăpîni, îmi voi birui slăbiciunea și voi deveni cel care eram înainte. Mai bine însă m-ar fi muștrat, m-ar fi silit să-i dezvălui cîstit tot adevărul. Poate că Asel chiar mi-ar fi cerut socoteală dacă ar fi știut că eu mă chinuiam nu numai din pricina neplăcerilor de la slujbă. Ea nu avea habar ce se petrecea cu mine în acele zile. Iar mie îmi părea rău de ea și tot amînam discuția de azi pe mîine, astfel încît n-am izbutit să săvîrșesc acel gest cu care eram dator față de ea, față de dragostea noastră, de familia noastră...

Ultima oară, Asel m-a întîmpinat voioasă, plină de în-suflețire. Era îmbujorată, ochii îi străluceau. M-a luat de mînă și m-a tras după ea drept în odaie, așa cum eram : în scurtă și cizme.

— Te uită, Ilias ! Samat stă în picioare !

— Ce spui ? Unde este ?

— Colo, sub masă.

— Păi merge de-a bușilea !

— Ai să vezi îndată ! Hai, copilașul meu, arată-i lui tata cum stai în picioare ! Mergi, Samat, mergi...

Nu știu cum, Samat a priceput ce i se cere. A pornit vesel în patru labe, a ieșit de sub masă și, ținîndu-se de pat, s-a ridicat cu greu. A stat așa, zîmbind vitejește, clătinîndu-se pe piciorușele-i fragede, și cu același zîmbet curajos s-a prăvălit pe podea. M-am repezit la el, l-am luat

în brațe și l-am strîns la piept, respirînd mirosul gingaș de lapte al copilului. Ah, ce drag îmi era acel miros, la fel de drag ca și Asel !

— O să-l înăbuși, Ilias, ai grijă ! a zis Asel, luîndu-mi copilul. Ei, ce zici ? Dezbracă-te. Curînd se va face mare, atunci și mama va merge să muncească. Totul o să se îndrepte, totul va fi bine, nu-i așa băiețelul meu ? Iar tu !...

Asel s-a uitat la mine cu ochi zîmbitori și triști. M-am așezat pe scaun. Am înțeles că în acele două cuvinte scurte ea a spus tot ce a vrut să spună, tot ce se adunase în sufletul ei în zilele din urmă. În ele era și rugămintă, și muștrare, și speranță. Trebuia să-i povestesc totul numai-decît, ori să plec neîntîrziat. Mai bine plec. E prea fericită și nu bănuie nimic. M-am ridicat de pe scaun.

— Eu mă duc.

— Unde ? a tresărit Asel. Nici astăzi nu rămii ? Măcar să bei un ceai.

— Nu pot. Trebuie să plec, am mormăit eu. Știi și tu cît avem de lucru acum...

Nu, nu treaba mă alunga de acasă. Abia dimineată plecam în cursă.

În cabină m-am lăsat greoi pe banchetă și am gemut de tristețe și am zăbovit mult pînă să nimeresc cu cheia în contact. Pe urmă am ieșit la șosea și am mers în viteză pînă ce lumina de la ferestre a dispărut în urmă. În defileu, îndată după pod, am tras la margine, intrînd în tufiguri, și am stîns farurile. Am hotărît să înnoptez acolo. Mi-am scos țigările. În cutie nu mai era decît un singur chibrit. Am scăpărat, dar s-a stîns numaidecît. Am azvîrlit cutia împreună cu țigările pe fereastră, mi-am tras scurta peste cap și, strîngîndu-mi picioarele, m-am ghemuit pe banchetă.

Luna privea posomorîtă peste munții reci și întunecați. Vîntul suiera tînguitor prin defileu, legănînd portiera întredeschisă, care scîrțîia ușor. Niciodată nu mai trăisem atît de puternic sentimentul singurătății, al îstrăinării de oameni, de familie, de tovarășii de muncă. Nu puteam s-o mai duc așa. Mi-am dat cuvîntul că îndată ce voi ajunge la autobază, voi avea o explicație cu Kadicea, o s-o rog să mă ierte și să uite tot ce a fost între noi. Așa e drept și cînstit.

Soarta însă a hotărît altfel. Nu mă așteptam și nu credeam că se va întîmpla așa ceva. După o zi, dimineată, m-am întors la baza de transbordare. Nu era nimeni acasă, ușa era deschisă. La început am crezut că Asel ieșise

undeva pe aproape, după apă sau după lemne. M-am uitat în jur. În cameră era dezordine. Dinspre plita neagră, neîncălzită, m-a izbit adierea rece de casă pustie. M-am repezit spre pătuțul lui Samat — era gol !

— Asel ! am șoptit cu înspăimîntat !

„Ase!” ! au răspuns pereții în șoaptă.

M-am repezit în goană spre ușă.

— Asel !

N-a răspuns nimeni.

Am dat fuga la vecinii de la stația de benzină, dar nu mi-au spus nimic deslușit. Ziceau că ieri plecase undeva, lăsându-și copilul la niște cunoscuți, și s-a întors pe înapoi. „A plecat, a aflat !” mi-am zis eu, cutremurat de cumplita bănuială.

Nu știu să mai fi gonit vreodată cu asemenea viteză prin munții Tian-Șan-ului ca în ziua aceea nefericită pentru mine. Tot timpul mi se părea că o voi ajunge la următoarea cotitură, în defileu, sau undeva pe drum. Ca un vultur ajungeam mașinile din urmă, frînam, mergeam alături de ele, cercetîndu-le cu privirea, apoi țîșneam înainte, depășindu-le, însoțit de sudălmile șoferilor. Am gonit așa trei ceasuri fără răgaz, pînă cînd a început să clocească apa în radiator. Am sărit din cabină, am acoperit radiatorul cu zăpadă și am adus apă. Din radiator ieșeau aburi, mașina răsuflea ca un cal care a gonit în galop. Tocmai mă pregăteam să mă așez la volan, cînd am văzut venind din față mașina lui Alibek. Bineînțeles, cu remorcă. M-am bucurat. Cu toate că nu vorbeam cu el — nu ne salutăm, dacă Asel este la ei, o să-mi spună. Am dat fuga în drum și am ridicat mîna :

— Stai, Alibek, stai ! Oprește !

Însoțitorul, care se afla la volan, s-a uitat întrebător la Alibek. Acesta a întors capul încruntat. Mașina a trecut în goană pe lângă mine. Stăteam în drum improșcat de pulberea de zăpadă și tot mai țineam mîna ridicată. Pe urmă mi-am șters fața. Ce să-i faci, datornicul bun la plată se cunoaște. Însă nu-mi ardea de supărare. Deci Asel nu s-a dus la ei. Asta era foarte rău. Înseamnă că s-a dus acasă, în ail, altundeva n-avea unde să se ducă. Oare cum o fi trecut ea pragul casei părintești, ce le-o fi spus ? Și cu ce ochi or fi privit întoarcerea ei rușinoasă ? Singură, cu copilul în brațe !

Trebuia să mă duc neîntîrziat în ail.

Am descărcat cît am putut de repede și, lăsînd mașina în stradă, am fugit la dispecerat să predau actele. La poartă

m-am ciocnit cu Geantai. Ah, ce zîmbet nerușinat, detestabil !

Kadicea s-a uitat la mine ciudat cînd am vîrit capul prin ferestruica de la ghișeul dispeceratului și am aruncat ordinul de transport pe masă.

În ochii ei a licărit ceva semănînd a îngrijorare, a vinovăție.

— Ia-le mai repede ! am zis eu.

— S-a întîmplat ceva ?

— Asel nu e acasă. A plecat !

— Ce spui ? a zis Kadicea îngălbenindu-se, apoi s-a ridicat de la birou și, mușcîndu-și buzele, a adăugat : Iartă-mă, Ilias, iartă-mă ! Eu, numai eu...

— Ce numai tu ? Vorbește ca lumea, spune-mi totul ! am zis eu repezindu-mă spre ușă.

— Nici eu nu știu cum s-a întîmplat ! Zău, Ilias ! Ieri mi-a bătut în ghișeu paznicul de la poartă, zicea că o fată vrea să-mi vorbească. Am recunoscut-o numaidecît pe Asel. M-a privit tăcută, apoi a întrebat : „Este adevărat ?” Iar eu i-am răspuns ca și cum îmi luase Dumnezeu mințile : „Da, e adevărat ! Totul e adevărat. El este cu mine !” Ea s-a dat îndărăt de la ghișeu. Iar eu mi-am lăsat capul pe masă și am început să bocesc, repetînd ca o proastă : „E al meu ! Al meu !” Apoi n-am mai văzut-o... Iartă-mă !

— Stai, de unde o fi aflat ?

— De la Geantai. El i-a spus, și pe mine m-a amenințat. Parcă tu nu-l cunoști pe ticălosul ăsta ! Ilias, du-te după ea, caut-o. N-o să vă mai stau în cale, o să plec de aici...

Mașina mă purta prin stepa înveșmîntată de iarnă. Pămîntul înghețat, dormea sub crusta de zăpadă albăstrie. Vîntul încreșea coamele nămeților, scotea din arîkuri ciulinii hoinari și-i alunga prin stepă. În depărtare se zăreau duvalurile bătute de vînt și grădinile golașe ale ailului.

Spre seară am ajuns în ail. Am oprit lîngă casa cunoscută, am aprins repede o țigară ca să-mi astîmpăr tulburarea, am stîns chiștocul, apoi am claxonat. Dar n-a ieșit Asel, ci mama ei, cu șuba aruncată pe umeri. Am coborît pe scara mașinii și am rostit încet :

— Bună seara, *apá* * !

— A-a, tu erai ? a răspuns ea amenințător. Și după toate astea cutezi să-mi spui *apá* ? Piei din ochii mei, hai-

* Mamă.

mana ! Pungașule, mi-ai ademenit copila și acum ai venit aici ! Dezmățatule ! Ți-ai bătut joc de viața noastră...

Bătrîna nici nu m-a lăsat să deschid gura. Continua să mă improște cu ocări și să mă ponegrească, aruncîndu-mi vorbe dintre cele mai grele. La strigătele ei au început să se strîngă oameni și copii de pe la casele vecine.

— Cară-te de-aici pînă nu chem oamenii ! Fii blestemat, și să nu te mai văd vreodată în ochii mei ! a zis femeia venind minioasă spre mine, iar haina i-a căzut la pămînt.

Nu-mi rămînea altceva de făcut decît să mă așez la volan. Trebuia să plec, dacă Asel nici măcar n-a vrut să mă vadă. Mașina mi-a fost bombardată cu bețe și cu pietre. Copiii mă poșteau afară din ail...

În noaptea aceea am rătăcit multă vreme pe malul Issik-Kul-ului. Lacul se zbuciuma sub lumina lunii. O, Issik-Kul, tu care ești veșnic fierbinte ! În noaptea aceea erai rece, friguros și neprimitor. Ședeam pe fundul unei bărci răsturnate. Valurile năvăleau pe nisip în unduiri rebele, se izbeau de carîmbii cizmelor și se retrăgeau oftînd din greu...

...Cineva s-a apropiat de mine, mi-a pus ușor mîna pe umăr : Kadicea.

*

Peste cîteva zile am plecat împreună la Frunze. Acolo ne-am angajat — eu ca șofer, Kadicea muncitoare — într-o expediție de prospectări pentru valorificarea pășunilor din stepa Anarhai. Așa a început noua noastră viață.

Am plecat cu expediția departe, în adîncul Anarhai-ului, foarte aproape de lacul Balhaș. Dacă vrei s-o rupi cu trecutul, atunci s-o rupi pentru totdeauna.

La început îmi înăbușeam aleanul prin muncă. Și aveam destulă treabă, slavă Domnului. Timp de trei ani și ceva am străbătut întinderile Anarhai-ului de-a lungul și de-a latul, am forat fîntîni, am croit drumuri, am construit baze de transbordare. Într-un cuvînt, acum nu mai e Anarhai-ul sălbatic de odinioară, unde te puteai rătăci ziua-n amiaza mare și să cutreieri o lună întreagă prin stepa plină de pelin. Acum este ținutul crescătorilor de vite, cu centre culturale, cu case confortabile... Se seamănă cereale, se prepară furaje. Și astăzi în Anarhai se găsește de lucru din abundență, cu atît mai mult pentru șoferi. Eu însă m-am întors. Nu pentru că mi-ar fi fost prea greu

în acele locuri pustii, era ceva trecător. Eu și Kadicea nu ne speriam de greutate și trebuie să mărturisesc că n-o duceam rău, ne respectam unul pe celălalt. Dar una e respectul și alta dragostea. Chiar dacă unul iubește, dar celălalt nu, asta, după mine, nu-i viață adevărată. Fie că așa e făcut omul, ori firea mea e astfel, dar mie parcă îmi lipsea întotdeauna ceva. Iar acest lucru nu poate fi înlocuit nici cu muncă, nici cu prietenie și nici cu bunătatea și grija femeii care te iubește. De multă vreme începusem să regret că m-am pripit cu plecarea fără să mai încerc să mă împac cu Asel. Iar de vreo jumătate de an mi se făcuse tare dor de ea și de copil. Nu puteam dormi nopți de-a rîndul. Mi se năzărea întruna că-l văd pe Samat; zîmbește și se clatină nesigur pe piciorușele-i slăbuțe. Mirsul lui gingaș de copil îl inspirasem parcă în mine pentru toată viața. Tînjeam după munții Tian-Șan, după albastrul meu Issik-Kul, după stepa de la poalele munților unde am întîlnit dragostea mea cea dintîi și cea din urmă. Kadicea cunoștea toate astea, dar nu se plîngea și nu-mi reproșa nimic. Înțelesesem amîndoi, în sfîrșit, că nu mai putem rămîne împreună.

În anul acela, primăvara a venit foarte devreme în Anarhai. Omătul s-o topit repede, colinele dezgolite s-au acoperit de verdeață. Stepă se trecea la viață, absorbea căldură și apă. Noaptea, aerul devenea străveziu, iar cerul se umplea de stele.

Eram culcați în cort, lingă turla de foraj. N-aveam somn. Deodată, în liniștea stepei, nu știu de unde, a răsunat șuieratul îndepărtat al unei locomotive. Cum o fi ajuns pînă la noi — e greu de spus. Căci pînă la calea ferată era drum de o jumătate de zi prin stepă, cu mașina. Poate mi s-o fi năzărit, nu știu, dar am simțit că inima mi se înfioară și mă cheamă la drum. Și am zis :

— Kadicea, cu plec.

— Da, Ilias. Trebuie să ne despărțim, a răspuns ea.

Și ne-am despărțit. Kadicea a plecat în Kazahstanul de nord, unde începuse marea campanie a desțelenirii.

Doresc mult să o știu fericită. Vreau să cred că va găsi totuși omul care, poate, fără să-și dea seama, și el o caută. N-a avut noroc cu bărbatul dintîi, dar nici cu mine viața nu i-a surîs. Pesemne că aș fi rămas cu ea dacă n-aș fi știut ce înseamnă dragostea adevărată, să iubești și să fii iubit. Asta-i o treabă tare complicată, e greu s-o redai prin cuvinte.

Am dus-o pe Kadicea la haltă și am suit-o în tren. Am alergat pe lângă vagon pînă s-a îndepărtat. „Drum bun, Kadicea, să nu mă pomenești de rău !...” am șoptit eu pîntru ultima oară.

Peste Anarhai treceau cîrduri de cocori zburînd spre sud. Eu plecam spre nord, plecam spre Tian-Șan.

*

Am sosit și, fără să mă opresc undeva, am pornit numaidecît spre ail. Ședeam într-un camion de ocazie și încercam să nu mă gîndesc la nimic : simțeam în suflet și teamă, și bucurie. Mergeam prin stepa submontană, pe același drum pe care am întîlnit-o cîndva pe Asel. Acum însă nu mai era acel drumeag de țară, ci o șosea pietruită cu poduri de beton și indicatoare de circulație. Parcă îmi părea rău după vechiul drum de stepă ! N-am recunoscut nici trecerea peste arik, unde mi se împotmolise cîndva mașina, n-am mai văzut nici bolovanul pe care ședea atunci Asel.

Înainte de a ajunge la intrarea în ail, am bătut în cabină.

— Ce s-a întîmplat ? a zis șoferul scoțînd capul pe fereastră.

— Oprește, cobor.

— Aici, în cîmp ? Ajungem îndată.

— Mulțumesc ! De-aici e aproape, am spus eu și am sărit din mașină. O să mai fac vreo cîțiva pași pe jos, am adăugat, întinzîndu-i banii.

— Lasă ! a zis. De la ai noștri nu luăm.

— Ia-i, că nu mi-o fi scris pe frunte că-s șofer.

— După nărav se vede !

— Bine, dacă-i așa, umblă sănătos !

Mașina s-a îndepărtat, dar eu tot mai stăteam în drum și nu îndrăzneau să merg mai departe. Mi-am aprins o țigară, ferindu-mă din bătaia vîntului. Cînd am dus țigara la gură, îmi tremurau degetele. Am tras cîteva fumuri, am aruncat chiștocul, strivindu-l cu piciorul, și am pornit. „Iată că am sosit !” am mormăit eu. Inima îmi bătea nebu-nește și îmi vijîiau urechile de parcă mă lovea cineva cu ciocanul în cap.

Ailul se schimbase simțitor, crescuse, apăruseră multe case noi, cu acoperișuri de ardezie. De-a lungul ulițelor erau întinse fire electrice, dintr-un stîlp, la sediul colho-

zului, cînta un difuzor. Copiii alergau grăbiți spre școală. Adolescenții, cei mai mari, veneau grămadă după un profesor tînăr cu care discutau ceva. Poate că printre ei se aflau și cei ce aruncaseră în mine cu pietre... Trece vremea, trece, nu stă pe loc.

Am grăbit pasul. Iată și casa cu sălcii și cu duval de pămînt. M-am oprit să-mi trag sufletul. Înfiorat de teamă și tulburare, m-am îndreptat șovăitor spre porțiță. Am bătut. A ieșit o fetiță cu un ghiozdan în mînă. Era cea care-mi arătase cîndva limba, acum merge la școală. Fetița se grăbea la lecții. S-a uitat la mine nedumerită și a zis :

— Nu-i nimeni acasă !

— Nimeni ?

— Nimeni. *Apă* e în vizită la gospodăria silvică, iar tata s-a dus cu cisterna de apă la tractoare.

— Dar Asel unde este ? am întrebat eu sfios, simțind cum mi se usucă gîtlejul.

— Asel ? a întrebat mirată fetița. Asel a plecat demult...

— Și n-a mai venit niciodată ?

— Vine în fiecare an împreună cu *gezde* *. *Apă* zice că e un om tare cumsecade !...

N-am mai întrebat nimic altceva. Fetița a luat-o la fugă spre școală, eu am pornit îndărăt.

Vestea m-a uluit într-atît, încît brusc am simțit că nu-mi pasă cu cine, cînd și unde s-a măritat. De ce să știu ? Nu-mi dau seama de ce, dar nu mi-a trecut niciodată prin cap că Asel și-ar putea găsi un altul. Și era firesc să se întîmple așa. Că doar n-o silea nimeni să stea și să aștepte toți acești ani pînă o să catadicsesc eu să-mi fac apariția.

Am pornit-o încet pe drum fără să mai aștept vreo mașină de ocazie.

Da, drumul pe care mergeam se schimbbase — era așternut cu pietriș și bătătorit. Numai stepa rămăsese ca înainte, cu coamele negre ale arăturilor de toamnă și cu miřiștile acum decolorate. Pornea de la poalele munților spre orizont în coline întinse, line, întrerupîndu-se într-o dungă luminoasă pe țărmurile îndepărtate ale Issik-Kul-ului. Pămîntul se întindea gol, păstrînd încă jilăveala zăpezilor de curînd topite. De undeva răzbătea duduitul celor dintii tractoare ieșite la arăturile de primăvară.

Către miezul nopții am ajuns la centrul raional. A doua zi, dimineața, am hotărît să mă întorc la autobază. Totul

* Soțul surorii mai mari.

era sfârșit, pierdut. Trebuia să trăiesc însă și să muncesc, iar mai departe — Dumnezeu știe...

Ca întotdeauna, șoseaua Tian-Șan-ului vuia neconținut. Mașinile treceau una după alta, dar eu am așteptat să apară una de-a noastră, de la autobază. În sfârșit, am ridicat mîna.

Venind cu viteză mare, mașina a trecut pe lângă mine, apoi a frînat brusc. Am luat geamantanul. Șoferul a coborît din cabină. Cînd l-am privit de aproape l-am recunoscut pe Ermek, un camarad din armată, care-și făcuse stațiul sub comanda mea. Era încă un băiețandru atunci... Ermek stătea tăcut, pe buze îi flutura un zîmbet nesigur.

— Nu mă recunoști ?

— Sergentul... Ilias ! Ilias ! Alîbaev ! și-a amintit el pînă la urmă.

— Chiar el ! am zîmbit eu și m-a cuprins amărăciunea : înseamnă că m-am schimbat strașnic, dacă oamenii mă recunosc cu greu.

Am plecat. Am început să vorbim de una, de alta, ne-am amintit întîmplări din zilele petrecute în armată. Stăteam cu teama în suflet ca nu cumva să începă să mă întrebe despre viața mea. Însă pesemne Ermek nu știa nimic. M-am liniștit.

— Cînd te-ai întors acasă ?

— Păi să tot fie doi ani de cînd lucrez.

— Da Alîbek Geanturin unde este ?

— Nu știu. Nu l-am mai prins aici. Se zice că e mecanic-șef la o autobază, undeva în Pamir...

„Bravo, Alîbek ! Bravo ție, prietene ! Ești un gîghit de ispravă !“ m-am bucurat în sinea mea. Va să zică a obținut ce și-a dorit, încă din armată urma la fără frecvență cursurile școlii tehnice de drumuri auto și avea de gînd să se înscrie la institut, tot la fără frecvență.

— Tot Amanjolv este șeful autobazei ?

— Nu, acum e unul nou. Amanjolv a fost avansat la minister.

— Ce crezi, or să mă primească să lucrez la voi ?

— Cum să nu, te vor primi, firește. Doar ești șofer de elită, tu și în armată erai printre cei dintii.

— Am fost, cîndva ! am mormăit eu. Dar pe Geantai îl cunoști ?

— Nu e la noi, n-am auzit niciodată de el.

„Da, s-au petrecut multe schimbări la autobază...“ mi-am zis eu, apoi am întrebat :

— Dar cu remorcă mergeți prin defileu ?

— Firește, a răspuns simplu Ernek. Depinde de încărcătură. Dacă e nevoie, se fac toate pregătirile și tragi. Acum avem mașini puternice.

Da, el nu știa cât m-au costat pe mine aceste remorci.

Așadar m-am întors la autobaza mea dragă. Ernek m-a poftit la el acasă, m-a ospătat și a propus să bem cu prilejul întâlnirii. L-am refuzat, terminasem de mult cu băutura.

La autobază m-au primit bine. Celor ce mă cunoșteau le eram recunoscător pentru că nu mă sîcîiau cu întrebările. Au văzut că omul, după ce a rătăcit prin alte părți, s-a întors, muncește cu tragere de inimă — foarte bine ! De ce să-i răscolești trecutul ? Eu însumi încercam să uit totul, să uit o dată pentru totdeauna. Pe lângă baza de transbordare, unde am locuit cîndva cu familia, treceam în viteză, fără să-mi abat privirea în vreo parte, nu opream nici măcar ca să alimentez la stația de benzină. Cu toate acestea însă, nimic nu-mi aducea izbăvirea, nu izbuteam să mă păcălesc.

Lucram de o bună bucată de vreme, mă obișnuisem, îmi știam mașina, încercasem motorul în toate vitezele și la toate urcușurile. Pe scurt, îmi făceam bine treaba...

În ziua aceea mă întorceam dintr-o cursă în China. Mergeam liniștit, nu mă gîndeam la nimic, învîrteam de volan și priveam locurile de o parte și de alta a drumului. Venise primăvara, și totul în jur era negrait de frumos. Ici-colo, ceva mai departe, apăruseră iurtele : crescătorii de vite ieșeau la pășunile de primăvară. Deasupra iurtelor se înălțau fuioare de fum albăstriu. Vîntul aducea cînd și cînd nechezatul neliniștit al cailor. Turmele rătăceau pe lângă șosea. Mi-am adus aminte de copilărie și m-a cuprins tristețea... Și deodată, la ieșirea spre lac, am tresărit : lebedele !

Pentru a doua oară în viață mi-a fost dat să văd lebedele pe Issik-Kul, primăvara. Păsările albe se roteau în cercuri deasupra lacului neînchipuit de albastru. Nici eu nu știu de ce, dar am colit brusc din drum și ca atunci, demult, am luat-o drept peste cîmp înspre lac.

Ah, Issik-Kul, Issik-Kul, cîntecul meu neterminat !... De ce mi-oi fi amintit de ziua aceea, cînd m-am oprit împreună cu Asel pe aceeași colină, chiar deasupra apei ? Da, totul era la fel : valurile albastrii, parcă ținîndu-se de mîna, înaintau unul după altul spre tărîmul galben. Soarele asfințea dincolo de munți, și în depărtare apa lacului părea trandafirie. Lebedele zburau scoțînd strigăte trium-

fătoare, neliniștite. Se înălțau spre cer, cădeau cu aripile larg desfăcute, șuierătoare parcă, bătind apa, stîrbind cercuri largi, clocotitoare. Da, totul era la fel. Numai Asel nu era lingă mine. Unde ești tu acum, ploșorul meu cu băsmăluță roșie ?

Am rămas multă vreme pe mal. Pe urmă m-am întors la autobază și nu m-am mai putut stăpîni, m-am dezlănțuit... Am intrat din nou în ccaînărie ca să-mi înec amarul din suflet. Am plecat tîrziu. Cerul, acoperit de nori, era negru ca păcura. Vîntul sufla năprasnic dinspre defileu, îndoia cu îndirjire copacii, șuiera în sirmele de telegraf, te izbea cu pietriș în față. Lacul vuia și gemea. Am ajuns cu greu la cămin și, fără să mă dezbrac, m-am prăbușit pe pat și am adormit.

Dimineața nu puteam să ridic capul de pe pernă, simțeam junghiuri după beție. Afară cernea o burniță nesuferită, amestecată cu lapoviță. Am zăcut așa vreo trei ceasuri, nu aveam chef să mă duc la lucru. Mi se întîmpla pentru prima dată ca munca să nu-mi facă plăcere. Pe urmă însă mi s-a făcut rușine și am pornit în cursă.

Mașina mergea de parcă era adormită, mai bine zis eu eram vlăguit, și vremea era tare păcătoasă. Mașinile care veneau din direcție opusă erau acoperite de zăpadă, înscamnă că în defileu nînsesc. Foarte bine, nu-mi pasă, poate să fie și viscol, mă lasă rece, n-am de ce mă teme, un singur sfîrșit are omul...

Eram într-o dispoziție dintre cele mai proaste. M-am privit în oglinda de deasupra și mi s-a făcut silă : nebărbierit, cu fața buhăită, mototolită, ca după boală. Ar fi trebuit să mănînc ceva pe drum, de dimineață nu puseseam nimic în gură, dar nu aveam poftă, în schimb aș fi băut ceva. E lucru știut, dacă nu te înfrînezi, pe urmă e greu să te mai oprești. Am poposit la un bufet. După primul pahar, am prins viață, mi-am revenit. Mașina a pornit mai sprințară. Apoi am mai oprit undeva, am dat pe gît o sută de grame și încă vreo cîteva. Drumul a prins să gonească, ștergătoarele de parbriz se mișcau dintr-o parte în alta prin fața ochilor. M-am aplecat pe volan, morfolind țigara între dinți. Nu vedeam decît mașinile venind în viteză din față, care îmi stropeau geamurile cu apa băltoacelor. Am apăsat și eu pe accelerator, se făcuse tîrziu. Noaptea m-a prins în munți, era o noapte adîncă, întune-coasă. Și acum vodca și-a spus cuvîntul. Mă moleșisem, începusem să obosesc. Pete negre au început să-mi joace pe dinaintea ochilor. În cabină era înăbușitor, îmi venea

să vărs. Niciodată nu fusesem așa de beat. Fața îmi era scaldată de sudoare. Mi se părea că nu merg cu mașina, ci alunec încotrova pe cele două raze care țineau din faruri. Odată cu razele ba cădeam brusc în hăul adânc, luminat, ba o apucam în sus pe luminile tremurătoare ce lungeau peste stînci, ba începeam să ațerg șerpuitor, dintr-o parte în alta, în urma razelor. Puterile mă părăseau cu fiecare clipă, însă nu mă opream, știam că îndată ce voi lua mîna de pe volan n-am să mai fiu în stare să conduc mașina. Nu-mi amintesc pe unde eram, undeva prin defileu. Of, Dolon, Dolon, colos al Tian-Șan-ului ! Greu mai ești tu de trecut ! Mai ales noaptea, mai ales pentru un șofer beat !

Opintindu-se, mașina a ajuns cu bine la capătul unui urcuș și a pornit pe pantă în jos. Înaintea mea, noaptea a început să se învîrtească, să se dea de-a rostogolul. Mîinile nu mă mai ascultau. Prințind viteză din ce în ce mai mare, mașina a zburat pe șosea în jos. Pe urmă s-a auzit o izbitură surdă, un scrișnet, farurile au clipit stingîndu-se, și întunericul mi-a inundat ochii. Undeva, în adîncul conștiinței m-a fulgerat gîndul : „Accident !“

Nu-mi mai aduc aminte cît am zăcut așa. Știu doar că am auzit o voce care răzbătea de departe, de parcă aș fi avut vală în urechi : „Vino și luminează !“ Niște mîini îmi pipăiau capul, umerii, pieptul. „Trăiește, numai că e beat turtă“, a grăit voca. O altă voce i-a răspuns : „Trebuie să eliberăm șoseaua“.

— Hei, amice, încearcă să te dai puțin mai încolo de la volan, vrem să dăm mașina la o parte din șosea, am auzit din nou, și niște mîini m-au împins de umeri.

Am scos un geamăt, ridicîndu-mi cu greu capul. De pe frunte sîngele îmi curgea pe obraji. Mă ținea ceva în piept și mă împiedica să mă ridic. Omul a scăpărat un chibrit și m-a privit. Pe urmă a mai scăpărat unul și m-a privit din nou, de parcă nu-i venea să-și creadă ochilor.

— Ce s-a întîmplat, măi băiete ! Cum ai făcut una ca asta ? a rostit el în beznă cu amărăciune.

— Mașina... e bușită rău ? am întrebat eu, scuipînd sîngele care îmi ajunsese în gură.

— Nu, nu prea. A fost numai aruncată în curmezișul drumului.

— Păi dacă-i așa, eu plec, dați-mi voie...

Cu mîinile tremurătoare, care nu mă ascultau, am încercat să vir cheia în contact și să apăs pe demaraj.

— Așteaptă ! a zis omul și m-a apucat strâns de mână. Gata cu năzbitiile. Coboară. Acum o să te culci, iar dimineață vom vedea...

Și m-au scos din cabină.

— Kemel, trage mașina la marginea șoselei.

Mi-a luat mâna, a petrecut-o peste umărul lui și m-a tirat undeva în noapte. Am mers mult pînă am ajuns la o gospodărie. Omul m-a ajutat să intru în casă. În prima cameră ardea o lampă cu gaz. M-a așezat pe un taburet și s-a apucat să-mi scoată scurta. Atunci l-am privit. Și mi-am adus aminte. Era cantonierul Baitemir, cel cu care remorcasem cîndva un camion în defileu. Mi s-a făcut rușine, și totuși m-am bucurat. Am vrut să-i cer scuze, să-i mulțumesc, dar tocmai atunci zgomotul de lemne trîntite pe dușumea m-a silit să mă întorc. M-am uitat și, încet, cu o efortare uriașă, am izbutit să mă ridic puțin, de parcă mi se prăvălise pe umeri o povară din cale afară de grea. În ușă, lingă lemnele împrăștiate, stătea Asel. Stătea nefiresc de dreaptă și mă privea ca o statuie fără viață.

— Ce-i asta ? a șoptit ea încet.

Era gata-gata să strig „Asel !”, însă privirea ei străină, care te ținea la distanță, nu mi-a îngăduit să scot nici măcar un cuvînt. Cu obrazii ca focul de rușine, am lăsat capul în jos. Pentru o clipă s-a lăsat o tăcere stîljenitoare. Nu știu cum s-ar fi sfîrșit totul dacă n-ar fi fost Baitemir. Ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, el m-a așezat din nou pe scaun.

— Nu-i nimic, Asel, a spus el liniștit, șoferul s-a lovit, dar o să stea puțin întins și-o să-i treacă. Mai bine ne-ai da niște tinctură de iod.

— Tinctură ? a zis și în vocea ei am simțit căldură și îngrijorare. Mi-au cerut-o vecinii... O aduc îndată ! a adăugat ea parcă trezindu-se și a dispărut din ușă.

Ședeam nemișcat, mușcîndu-mi buzele. Beția se risipise ca luată cu mîna, m-am trezit cît ai clipi din ochi. Doar sîngele îmi pulsa cu zgomot în tîmple.

— Mai întîi trebuie să spălăm rănile, a zis Baitemir cercetîndu-mi zdreliturile de pe frunte.

A luat o găleată și a ieșit. Din odaia vecină s-a arătat un băiețel de vreo cinci ani, îmbrăcat numai cu o cămășuță. Se uita la mine cu ochi mari, curioși. L-am recunoscut numaidecît. Nu-mi dau seama cum, dar l-am recunoscut, inima mea l-a recunoscut.

— Samat ! am șoptit eu cu glasul sugrumat și am întins mîinile către el.

În vremea asta, Baitemir a apărut în ușă, și, nu știu de ce, m-am speriat. Cred că auzise cum i-am spus copilului pe nume. M-am simțit tare stingherit, ca și cum aș fi fost prins ca un hoț asupra faptului. Ca să nu mi se vadă tulburarea, am întrebat pe neașteptate, acoperindu-mi lovitura de deasupra ochiului :

— E fiul dumneavoastră ?

Oare de ce trebuia să pun o asemenea întrebare ? Nici acum nu-mi pot ierta una ca asta.

— Al meu ! a răspuns sigur, firese, Baitemir, și, punînd găleata jos, l-a ridicat pe Samat în brațe. Bineînțeles că-i al meu, nu-i așa Samat ? a rostit el sărutîndu-l și gîdilîndu-l cu mustățile.

În glasul și în purtarea lui Baitemir nu se deslușea nici urmă de prefăcătorie.

— De ce nu dormi, a continuat el. Ah, mînzul meu drag, toate vrei să le știi. Hai, gata, fuga în pat !

— Da mama unde este ? a întrebat Samat.

— Vine îndată. Iat-o. Du-te, băiatul tatii.

Asel a intrat în fugă, ne-a aruncat tăcută o privire iute, iscoditoare, i-a întins lui Baitemir sticlufa cu tinctură și a dus copilul să se culce.

Baitemir a muiaț prosopul și mi-a șters sîngele de pe față.

— Rabdă ! a glumit el, cauterizîndu-mi juliturile, și a adăugat cu asprime : Pentru asemenea faptă ai merita ceva care să te usture și mai tare, acum însă ajunge, ești oaspetele nostru... Gata, c-n regulă, o să se vindece. Asel, ne dai un ceai ?

— Îndată.

Baitemir a așternut peste pislă o plapumă și a pus o pernă.

— Așază-te aici să te odihnești puțin, a zis el.

— Nu-i nevoie, mulțumesc ! am mormăit eu.

— Așază-te, așază-te, simte-te ca acasă, a stăruit Baitemir.

Făceam totul ca în vis. Parcă îmi strînsese cineva inima în piept. Eram încordat ca un arc de neliniște și așteptare. Ah, Doamne, de ce m-am mai născut pe lume !

Asel a ieșit din camera copilului și, străduindu-se să nu ne privească, a luat samovarul și l-a scos afară.

— Vin și eu să-ți ajut, Asel, a zis el. Tocmai pornise după ea, dar Samat se arătă din nou. Nu avea chef să se culce.

— Ce-i, Samat ? a întrebat Baitemir, clătînînd blind din cap.

— Nene, tu ai ieșit din film, nu-i așa ? m-a întrebat serios băiatul, venind mai aproape.

Am priceput despre ce era vorba, iar Baitemir a izbucnit în ris.

— Ah, prostușul meu drag ! a ris el lăsîndu-se pe vine lîngă băiețel. M-ai dat gata... Ne ducem la mină, să vedem cîte un film, s-a întors el către mine. Firește, îl luăm și pe el...

— Da, am ieșit din film ! m-am alăturat eu veseliei generale.

Dar Samat s-a posomorît.

— Nu-i adevărat ! a rostit el.

— De ce nu-i adevărat ?

— Păi unde-i paloșul cu care te-ai luptat ?

— L-am lăsat acasă...

— Și o să mi-l arăți ? Mîine mi-l arăți ?

— Negreșit. Hai vino-neoace. Cum te cheamă. Samat, nu-i așa ?

— Samat. Da pe tine cum te cheamă, nene ?

— Pe mine... și am tăcut. Pe mine mă cheamă nenea Ilias, am îngăimât eu cu greu.

— Du-te, Samat, culcă-te, e tîrziu, a intervenit Baitemir.

— Tăticule, lasă-mă, te rog, să mai stau puțin ! l-a rugat Samat.

— Bine ! s-a învoit Baitemir. Iar noi o să aducem îndată ceaiul.

Samat a venit lîngă mine. L-am mîngîiat pe mină : semăna cu mine, semăna tare mult. Pînă și mîinile erau ca ale mele, și rîdea la fel ca mine.

— Ce vrei să te faci cînd ai să crești mare ? am întrebat ca să încheg cumva discuția cu băiatul meu.

— Șofer.

— Îți place să mergi cu mașina ?

— Tare-tare mult... Numai că nimeni nu vrea să mă ia cînd ridic mîna...

— O să te plimb cu mîine. Vrei ?

— Vreau. Iar eu o să-ți dau arșicele mele ! a zis el și a fugit în camera vecină după arșice.

M-am uitat pe fereastră, din coșul samovarului ieșeau limbile flăcărilor. Așel și Baitemir discutau ceva între ei.

Samat a adus arșicele într-un săculeț din piele de arhar*.

— Uite, nene, alege ! a zis el risipindu-și dinaintea mea avuția multicoloră.

Am vrut să iau o arșică drept amintire, dar n-am îndrăznit. Ușa s-a deschis, și a intrat Baitemir cu samovarul clocotind în mâini. În urma lui a apărut Asel. Ea s-a apucat să prepare ccaul, iar Baitemir a așezat o măsuță rotundă și joasă, peste care a așternut o față de masă. Eu și Samat am adunat arșicele și le-am pus îndărăt în săculeț.

— Ți-ai arătat bogăția ? Of, că lăudăros mai ești ! a spus Baitemir trăgându-l blind de urechi pe Samat.

Curînd ședeam cu toții în jurul samovarului. Eu și Asel ne prefăceam că nu ne-am văzut niciodată. Ne străduiam să fim calmi și pesemne din pricina asta mai mult tăceam. Samat se instalează pe genunchii lui Baitemir, se lipea de el și își rotea capul :

— U-uf, tăticule, mustățile tale înțepă mereu ! zicea el și singur își vîra obrajii sub mustăți.

Nu-mi era deloc ușor să stau alături de băiatul meu, fără să îndrăznesc a-l numi astfel, și să ascult cum el îi zice tată altui om. Nu-mi era ușor să știu că Asel, draga mea Asel, se află aici, lângă mine, și eu n-am dreptul să o privesc în ochi. Cum a nimerit ea aici ? S-a îndrăgostit și s-a măritat ? Ce puteam să știu, cînd ea n-a lăsat prin nimic să se vadă că mă cunoaște, ca și cum îi eram cu desăvîrșire străin ? E oare cu puțință să mă urască într-atît ? Și Baitemir ? Parcă el nu-și dă seama cînd sînt eu de fapt ? N-a observat asemănarea dintre mine și Samat ? De ce nici măcar n-a pomenit de întîlnirea noastră din defileu cînd am remorcat mașina ? Sau, într-adevăr, a uitat ?

Mi-a venit și mai greu cînd ne-am culcat. Mi-au așternut tot acolo, jos, pe pîslă. M-am întors cu fața la perete, lampa fusese dată mică, Asel strîngea vasele.

— Asel ! a strigat-o încet Baitemir prin ușa deschisă a camerei de alături.

Asel a venit lângă el.

— Să-i fi spălat cămașa...

Ea a luat cămașa mea în carouri, care era plină de sînge, și s-a apucat s-o spele. Dar numaidecît s-a oprit din spălat. Am auzit cum s-a dus dincolo, la Baitemir.

* Berbec sălbatic, de munte.

— Ați golit apa din radiator ? a întrebat ea încet. Dacă se lasă vreun ger...

— Am golit-o, a golit-o Keme! ! i-a răspuns Baitemir la fel de încet. Mașina e aproape neatinsă... Dimineată o să-l ajutăm...

Eu și uitasem, nu-mi ardea mie de radiatoare și de motoare.

Asel a terminat de spălat cămașa și, atârând-o deasupra plitei, a oftat din greu. A stins lampa și a ieșit.

S-a făcut întuneric. Știu că nici unul din noi nu dormea. Fiecare răniăsese singur cu gândurile lui. Baitemir se culcase cu băiatul în același pat. Mormăia ceva mîngietor și îl acoperea mereu pe Samat cînd se zvîrcolea și se dezvelea în somn. Din cînd în cînd, Asel ofta încetisor. Mi se părea că-i văd în întuneric ochii umezi, strălucitori. Pesemne că erau plini de lacrimi. La ce se gîndea, la cine se gîndea ? Avea acum trei, sub același acoperiș... Poate că și ea prefira în amintire, ca și mine, toate lucrurile frumoase și triste care ne legau. Acum însă era inaccesibilă, precum inaccesibile îi erau și gândurile. În acești ani Asel se schimbase, ochii i se schimbaseră... Nu mai erau ochii de altădată, încrezători, strălucind de neprihănire și sinceritate. Deveniseră mai neînduplecați. Și totuși pentru mine Asel rămăsese aceeași, același plopșor de stepă cu băsmăluță roșie. În fiecare trăsătură a ei, în fiecare gest, deslușeam ceva cunoscut și drag. Și sufletul îmi era plin de amărăciune, de chin și de mîhnire. Cuprins de deznădejde, strîngeam în dinți colțul pernei și toată noaptea n-am închis ochii.

Afară printre norii mînați de vînt, se arăta cînd și cînd luna.

Dis-de-dimineată, cînd Asel și Baitemir au ieșit după treburi, m-am sculat și eu. Trebuia să plec. Călcînd cu grijă, m-am apropiat de Samat, l-am sărutat și am ieșit repede din casă.

În curte, Asel încălzea apă într-o căldare mare, așezată pe pietre. Baitemir spărgea lemne. Am plecat împreună la mașină. Mergeam în tăcere și fumam.

Mașina se izbise de stîlpul de protecție de la marginea șoselei. Doi dintre ei zăceau doborîți, smulși din pămînt cu fundament cu tot. Se spărsese un far, o aripă și partea dinainte erau îndoite, o roată se înțepenise. Toate astea le-am îndreptat cît de cît cu ranga și ciocanul. Apoi a început o treabă lungă, chinuitoare. Motorul înghețase, era mut. Am încălzit carterul cu cîlți aprinși și am învîrtit împreună de manivelă. Umerii ni se atingeau, palmele ni

se încingeau pe aceeași manivelă, respiram unul în fața celuilalt, făceam aceeași treabă și poate ne gindeam la unul și același lucru.

Motorul se lăsa greu. Am început să gifim. Între timp, Asel a adus două găleți cu apă fierbinte. Le-a pus tăcută dinaintea mea și s-a dat la o parte. Am turnat apa în radiator. Am învîrtit încă o dată cu Baitemir de manivelă și motorul, în sfîrșit, a pornit. Motorul mergea cu întreruperi. Baitemir a luat ciocanul și s-a vîrit sub capotă să verifice bujiile. Atunci a venit în fugă și Samat, gifînd și cu paltonașul deschis. A început să alerge în jurul mașinii, voia să se plimbe. Asel l-a prins și, fără să-i dea drumul, s-a oprit lingă cabină. M-a privit cu muștrare, cu atîta durere și milă, încît în clipa aceea eram în stare să fac orice numai să-mi răscumpăr vina și s-o înduplec să se reîntoarcă împreună cu băiatul la mine. M-am aplecat înspre ea din cabină !

— Asel ! Ia băiatul și urcă. Am să te duc ca atunci, pentru totdeauna. Urcă ! am implorat-o eu în zgomotul motorului...

Asel n-a zis nimic, și-a întors într-o parte ochii împăienjeniți de lacrimi și a clătinat din cap.

— Hai, mamă ! a tras-o de mînă Samat. Hai să ne plimbăm cu mașina !

Ea mergea fără să se uite îndărăt, cu capul aplecat în jos. Samat o trăgea înapoi, nu voia să plece.

— Gata ! a strigat Baitemir, a trînit capota și mi-a adus instrumentele în cabină.

Și am plecat. Iarăși volanul în mîini, iarăși șoseaua și munții. Mașina mergea înainte, căci ce treabă avea ea?...

Așa am găsit-o pe Asel cu copilul în defileu, așa ne-am întîlnit și ne-am despărțit. Tot drumul spre frontieră și îndărăt m-am gîndit și m-am socotit, dar fără nici un folos. Obsesisem de atîtea gînduri deșarte... Acum chiar trebuia să plec, să plec unde-oi vedea cu ochii, nu trebuia să mai rămîn aici.

M-am întors din cursă ferm hotărît să-mi pun gîndul în aplicare. Cînd treceam pe lingă canton, l-am văzut pe Samat, juca, împreună cu un băiețel și o fetiță ceva mai mari, *taș-kargon*, construiau din pietre case și țarcuri pentru vite. Poate că și altădată mai înainte îi văzusem la marginea drumului... Frîn urmare, aproape în fiecare zi treceam pe lingă fiul meu: fără măcar să bănuiesc. Am oprit mașina.

Samat ! am strigat eu.

Doream să-l privesc. Copiii au venit în fugă spre mine,

— Nene, ai venit să ne plimbi ? a întrebat Samat.

— Da, o să vă plimb puțin ! am zis eu.

Copiii au urcat voioși în cabină.

— Nenea este cunoscutul nostru ! s-a fălit Samat față de prietenii săi.

I-am dus destul de puțin, dar cîtă fericire și bucurie am încercat atunci, poate chiar mai multă decît copiii. Pe urmă am oprit și i-am dat jos.

— Acum fugiți acasă !

Copiii au luat-o la fugă. Pe băiatul meu l-am oprit.

— Stai, Samat, vreau să-ți spun ceva ! am zis eu. L-am luat în brațe, l-am ridicat sus, deasupra capului, l-am privit îndelung, apoi l-am strîns la piept, l-am sărutat și l-am lăsat jos.

— Nene, da' paloșul unde este, l-ai adus ? și-a amintit Samat.

— Vai, am uitat, fiule, am să-l aduc data viitoare, i-am făgăduit eu.

— Acum n-o să uiți, nene, nu-i așa ? Noi o să ne jucăm tot în locul acela.

— Bine, acum fugi, repede !

La autobază, în atelierul de dulgherie, am meșterit trei paloșe de lemn și le-am luat cu mine.

Copiii mă așteptau într-adevăr. I-am plimbat din nou cu mașina. Astfel a început prietenia cu băiatul meu și cu tovarășii lui. S-au obișnuit repede cu mine. Încă de departe fugeau spre șosea, întrecîndu-se :

— Mașina, vine mașina noastră !

Înviasem, devenisem din nou om. Plecam în cursă și sufletul mi se umplea de bucurie, purtam în mine un simțămînt neasemuit de frumos. Știam că băiatul meu mă așteaptă la șosea. Măcar citeva clipe să stau cu el în cabină. Nu aveam decît o singură grijă acum, un singur gînd — să ajung la vreme ca să-mi întîlnesc băiatul. Îmi calculam timpul ca să trec prin defileu pe lumină. Erau niște zile calde, de primăvară, copiii se jucau mereu afară și adesea îi găseam lingă șosea. Eram atît de fericit, încît mi se părea că doar pentru asta trăiesc și muncesc. Uneori însă inima mi se strîngea de teamă. Poate că acolo, la canton, aflaseră că plimb copiii cu mașina, ori poate nu aflaseră, însă puteau să-i interzică băiatului să se vadă cu mine, să nu-i mai dea voie să se joace la șosea. Mă temeam din cale-afară, îi rugam în gînd pe Asel și pe Baite-mir să nu facă astă, să nu-mi răpească măcar aceste scurte întîlniri. Dar, într-o zi, de ce mi-a fost frică n-am scăpat...

Se apropia Întîi Mai. Cu prilejul acestei sărbători am hotărît să-i fac băiatului un dar. I-am cumpărat o mașină cu arc, un camion în miniatură. În ziua aceea am zăbovit la autobază, am plecat mai târziu în mare grabă. Poate că din pricina asta mă sîcîia o presimțire neplăcută, mă frămîntam și eram tulburat fără nici un motiv. Cînd mă apropiasem de canton, am scos pachetul și l-am pus lingă mine, închipuindu-mi cum se va bucura Samat. Avea jucării și mai frumoase, dar acesta era un dar deosebit, darul unui șofer cunoscut pentru un băiețel care visa să devină și el șofer. De data asta însă, Samat nu era la șosea. Ceilalți doi copii au venit în fugă fără el. Am coborît din mașină.

— Dar Samat unde este ?

— Acasă, e bolnav, a răspuns băiatul.

— Bolnav ?

— Nu, nu e bolnav ! a lămurit fetița, lăsînd să se înțeleagă că ea știe mai multe. Mama lui nu-i mai dă voie să vină aici.

— De ce ?

— Nu știu. Zice că nu se poate.

M-am posomorît : iată că totul s-a sfîrșit.

— Poftim, dă-i asta, am zis eu întinzînd băiatului pachetul, dar numaidecît m-am răzgîndit. Mai bine nu, nu trebuie, am adăugat și am pornit abătut spre mașină.

— De ce nenea nu ne mai plimbă ? a întrebat-o băiatul pe sora lui.

— E bolnav, a răspuns fetița încruntată.

Da, fetița gicise. Asta mă dăduse gata mai rău decît orice boală. Tot drumul m-am frămîntat întrebîndu-mă ce s-a putut întîmpla ca Asel să fie atît de înverșunată împotriva mea. Oare nu mai avea în ea nici măcar un strop de milă, oricît de rău aș fi fost eu ? Nu, nu puteam să cred... Nu era în firea lui Asel, aici era altceva. Dar ce ? Cum aș putea să știu ?... Încercam să mă încredințez că Samat într-adevăr s-a îmbolnăvit ușor. De ce să nu cred ce mi-a spus băiatul ? Pînă la urmă eram atît de convins de asta, încît parcă-l și vedeam pe copil zvîrcolindu-se în chinurile febrei și aiurînd... Dar dacă trebuie să-i ajut cu ceva, să fac rost de vreo doctorie, ori să-l duc la spital ? Că doar oamenii locuiesc în defileu și nu pe un bulevard de la oraș ! Eram istovit de atîtea gînduri chinuitoare. La întoarcere am gonit cît am putut, nu-mi dădeam seama ce aș putea face, cum să procedez, știam un singur lucru: trebuie să-mi văd copilul cît mai repede, cît mai repede...

Eram incredințat că o să-l întâlnesc, îmi spunea inima, și ca un făcut, mi s-a terminat benzina din rezervor, am fost nevoit să mă opresc la stația de benzină de la baza de transbordare...

★

Tovarășul meu de drum a tăcut. Ștergându-și cu palma fața înfierbîntată, a oftat adînc, a coborît geamul pînă la refuz și pentru nu știu a cîta oară și-a aprins o țigară.

Trecuse de mult de miezul nopții. În afară de noi, pesemne că toți cei din tren dormeau. Roțile făcneau pe șine cîntecul lor nesfîrșit de călătorie. Afară, noaptea senină de vară alerga laolaltă cu trenul, licăreau luminițele hal-telor. Locomotiva în goană suiera strident.

— Tocmai atunci, *agai*, v-ați apropiat de mine și eu v-am refuzat. Acum ați înțeles de ce? a zîmbit gînditor vecinul meu. Ați rămas la stația de benzină, apoi m-ați depășit cu o „Pobedă”. V-am observat... Da, mergeam și eram cumplit de tulburat. Presimțirea s-a adeverit, nu m-a înșelat: Samat mă aștepta lingă șosca. Cînd a zărit mașina, a fugit înaintea ei:

— Nenea, nenea șoferul !...

Băiatul meu era sănătos ! Doamne, cît m-am bucurat, fericirea mea n-o puteai cuprinde în brațe !

Am oprit, am sărit din cabină și am alergat în întîmpinarea lui.

— Ai fost bolnav ?

— Nu, mama nu mi-a dat voie. Zice să nu mă mai plimb cu mașina ta. Iar cu am plîns, s-a jeluît Samat.

— Dar acum cum de ai venit ?

— Păi tata a zis că dacă omul vrea să plimbe copiii, n-are decît să-i plimbe.

— Va să zică așa ?

— Iar eu i-am spus că vreau să fiu șofer...

— Da, o să fii, și încă ce șofer. Știi ce ți-am adus ? I-am întrebat eu și am scos jucăria. Privește, un camion cu arc, nimic mai grozav pentru șoferi ca tine !

Băiatul a zîmbit strălucind de fericire.

— O să merg mereu-mereu cu tine în mașină, nu-i așa, nene ? a zis el privind-mă cu ochi rugători.

— Firește, mereu ! I-am incredințat eu. Vrei să mergem de Întîi Mai împreună la oraș ? O să împodobim mașina cu stegulețe și pe urmă te aduc înapoi...

Mi-e greu să vă explic acum de ce am spus așa ceva, ce drept aveam și, mai ales, de ce am crezut eu în asta. Dar nu numai atât, am mers și mai departe.

— Și dacă o să-ți placă, o să rămii la mine pentru totdeauna ! i-am propus eu în chipul cel mai serios. O să locuim în cabină, o să te duc cu mine pretutindeni și n-o să te mai las, n-o să ne mai despărțim. Vrei ?

— Vreau ! s-a învoit Samat numaidecît. O să locuim în cabină ! Să mergem, nene, să mergem chiar acum !...

Se întîmplă ca și un om mare să dea în mintea copiilor. Ne-am urcat în cabină, cu mișcări nesigure, am răsucit cheia de contact, am apăsât pe accelerator. Samat era bucuros, mă zorea, se alinta și sărcea pe banchetă. Mașina a pornit. Samat s-a bucurat și mai mult, rîdea, îmi spunea ceva, îmi arăta volanul și butoanele de la tabloul de comandă. M-am înveselit și eu laolaltă cu el. Însă m-am trezit și m-am înfiorat. Ce fac ? Am încetinit, dar Samat nu m-a lăsat să opresc.

— Mai repede, nene, mai repede ! m-a rugat el.

Cum aș fi putut să refuz acei ochi fericiți de copil ? Am mărit viteza. Îndată ce am pornit, în față a apărut un greder de reparat șosele. Grederul s-a întors și a pornit în întîmpinarea noastră. În spate, pe marginea platformei, stătea Baitemir. Nivelă din loc în loc asfaltul cu grebla. Mi-am pierdut capul. Am vrut să opresc, dar era prea tîrziu : îl dusesem prea departe pe băiat. M-am aplecat cît am putut peste volan și am apăsat disperat pe accelerator. Baitemir n-a observat nimic. Lucra fără să ridice capul, căci treceau mașini în fiecare clipă. Dar Samat l-a văzut :

— Uite-l și pe tata ! Nene, hai să-l luăm și pe tata, ce zici ? Oprește să-l chem și pe tata !

Eu tăceam. Era cu neputință să opresc, ce o să spună ? Samat s-a uitat înapoi, s-a speriat, a început să țipe și să plîngă :

— Vreau la tata ! Oprește, vreau la tata ! Oprește, nu mai vreau ! Ma-mă !...

Am încetinit și am dus mașina după o sîincă de la cotitură. Am început să-l liniștesc :

— Nu plînge Samat, hai, nu trebuie să plîngi ! O să te duc îndată îndărăt. Numai nu plînge !

Însă copilul, speriat, nu voia să știe de nimic.

— Nu, nu vreau ! Vreau la tata ! Deschide ! și a început să bată cu pumniișorii în portieră. Deschide, mă duc la tata ! Deschide !

Iată dar ce întâmplare mi-a fost dat să trăiesc.

— Nu plinge ! îl imploram eu. Deschid îndată, liniștește-te ! Te duc eu la tata. Hai, coboară, să mergem !

Samat a sărit jos și a luat-o la fugă îndărăt, plângând întruna. L-am oprit :

— Stai ! Ștergeți lacrimile. Nu trebuie să plîngi. Băiețelul meu drag, te rog, nu mai plinge ! Și cu mașina ta ce faci, nu ți-o iei ? Privește ! am zis eu, am luat mașina și cu mâini tremurînde am răsucit cheia. Privește cum vine spre tine, prinde-o !

Mașina a pornit pe șosea, s-a ciocnit de o piatră, s-a răsturnat, apoi s-a rostogolit în șanț cu roțile în sus.

— Nu vreau ! a îngăimat Samat, a început să plîngă și mai tare și a fugit de lingă mine mîncînd pămîntul.

Un nod fierbinte mi s-a ridicat în gît. Am pornit să-l ajung pe băiat.

— Stai, Samat, nu plinge ! Stai, eu îți sînt... eu îți sînt... Tu știi !... dar limba îmi înșepenise și n-am putut să-i spun.

Samat fugea fără să se uite înapoi și a dispărut după colitură. Am alergat pînă la stîncă, m-am oprit privind în urma lui.

Am văzut cum Samat s-a apropiat în fugă de Baitemir, care lucra pe șosea, și s-a repezit spre el. Baitemir s-a lăsat în jos, l-a îmbrățișat și l-a strîns la piept. Băiatul l-a îmbrățișat și el pe după gît, privind speriat în direcția mea.

Pe urmă, Baitemir l-a luat de mîină, și-a pus grebla pe umăr, și au pornit pe șosea: un om mare și un om mic.

Am stat multă vreme ascuns după stîncă, apoi am pornit îndărăt. M-am oprit lingă camionul-jucărie. Zăcea în șanț cu roțile în sus. Lacrimile îmi curgeau șiroaie pe obraji. „Totul s-a isprăvit !“ am zis eu către mașina cea mare, mîngîind-o pe capotă. Am simțit căldura motorului. Acum, mașina mi se părea a fi cineva drag, martor al celei din urmă întîlniri cu fiul meu...

*

Ilias s-a ridicat și a ieșit pe coridor.

— Vreau să respir puțin aer proaspăt, a rostit el din ușa.

Eu am rămas în compartiment. Afară, cerul în revărsat de zori se legăna ca o dungă alburie. Stilpii de telegraf se perindau întunecați. Puteam să sting lumina.

Stăteam întins pe banchetă și mă întrebam dacă să-i povestesc lui Ilias ceea ce eu știam și el nu. Însă el întîr-zia, astfel încît nu i-am povestit nimic.

*

Pe cantonierul Baitemir am avut prilejul să-l cunosc atunci cînd Ilias aflase că Asel și fiul lui locuiesc în de-fileu.

În Pamir era așteptată o delegație a muncitorilor de la întreținerea drumurilor din Kirghizia. În legătură cu aceasta, ziarul central din Tadjikistan m-a însărcinat să scriu un reportaj despre picherii din munții Kirghiziei.

Printre delegați se afla și Baitemir Kulov, unul dintre cei mai buni picheri.

Am venit în Dolon ca să-l cunosc pe Baitemir.

Ne-am întîlnit pe neașteptate și, la început, părea că am avut noroc în îndeplinirea misiunii mele. Undeva, în plin defileu, autobuzul nostru a fost oprit de un muncitor cu un steguleț roșu în mînă. Tocmai se produsese o avalanșă de pietre și pămînt, și acum muncitorii curățau drumul. Am coborît din autobuz și m-am îndreptat spre locul avalanșei. Un buldozer arunca pămîntul pe coastă. Acolo unde nu putea vira, lucrau muncitorii cu lopețile. Un om cu pelerină din foaie de cort și cu cizme din pînză impermeabilă mergea alături de buldozer și dădea comenzi tractoristului :

— Ia stînga ! Mai treci o dată ! Așa ! Stop ! Înapoi !...

Drumul era aproape curățat, se putea trece. Din amîndouă părțile, șoferii calxonau cu disperare, suduiau, cîrînd cale liberă, dar omul în pelerină, fără să-i ia în seamă, își vedea liniștit de treabă. „De bună seamă, acesta-i Baitemir. Își cunoaște bine meseria !” mi-am zis eu. Și n-am greșit, era chiar Baitemir Kulov. În sfîrșit, drumul a fost deschis, mașinile au pornit dintr-o parte și din alta.

— Dumneavoastră ce faceți, autobuzul a plecat ! mi-a zis Baitemir.

— Eu am venit la dumneata !

Baitemir nu și-a dat pe față mirarea. Simplu, cu demnitate, mi-a strîns mîna :

— Bucuros de oaspeți.

— Am o treabă cu dumneata, Bake, am zis eu adresîndu-i-mă cu diminutivul. Știi că picherii noștri trebuie să meargă în Tadjikistan ?

— Am auzit.

— Iată dar, înainte de plecarea dumitale în Pamir, am vrut să stăm de vorbă.

Pe măsură ce îi lămuream scopul venirii mele, Baitemir devenea tot mai posomorit, netezindu-și gânditor mustățile țepoase, brun-roșcate.

— Că ați venit — e bine, a zis el. Dar în Pamir eu nu mă duc, și nu merită să scrieți despre mine.

— De ce? Treburi urgente? Sau niscăi probleme acasă?

— Treburile mele sînt șoseaua. Vedeți și dumneavoastră. Iar acasă?... a început el, dar a tăcut, căutîndu-și țigările. Și acasă... firește, am treburi, ca toți oamenii, familie... Totuși în Pamir nu mă duc.

Am încercat să-l conving, explicîndu-i cît e de important ca din această delegație să facă parte un picher ca el. Baitemir mă asculta mai mult din bună-cuviință, însă n-am izbutit să-l înduplec.

Îmi era tare ciudă, și în primul rînd pe mine. Intuiția mea profesională dăduse greș, nu găsisem calea cea mai potrivită de a discuta cu acest om. Trebuia să plec cu mîinile goale, fără să-mi îndeplinesc sarcina primită de la redacție.

— Ce să-i faci, Bake, asta e, te rog să mă ierți. Eu plec, o să iau o mașină de ocazie.

Baitemir m-a privit cu luare-aminte, cu ochii lui calmi, inteligenți, și a zîmbit pe sub mustață.

— Kirghizii de la oraș au uitat obiceiurile. Eu am casă, familie, *dostorkon** și un pat de dormit. Odată ce ați venit la mine, o să plecați mine, de acasă, nu din drum. Acum să mergem, o să vă las cu soția și cu fiul meu. Nu vă supărați, eu trebuie să mai inspectez o dată șoseaua cît mai e lumină. Mă întorc repede. Așa-i munca noastră...

— Stai, Bake, l-am rugat eu. Merg și eu cu dumneata în inspecție.

Baitemir și-a mijit ochii șiret, cercetînd costumul meu de orașan.

— Tare mă tem că n-o să vă placă prea mult să hoinăriți cu mine. E mult de mers și drumu-i greu.

— Nu-i nimic!

Și am pornit. Ne opream lingă fiecare pod, la fiecare cotitură, lingă toate povîrnișurile și stîncile care atîrnau

* Față de masă care se așterne de sărbători și pe care se pun bucatele pentru oaspeți.

deasupra drumului. Firește, tot timpul am vorbit ba de una, ba de alta. Și acum e o taină pentru mine cum a venit vorba, în ce chip am cîștigat încrederea și simpatia lui Baitemir ? El mi-a istorisit povestea lui și povestea familiei sale.

POVESTIREA CANTONIERULUI

M-ai întrebă de ce nu vreau să merg în Pamir. Eu sînt kirghiz din Pamir, dar soarta m-a adus aici, în Tian-Șan. Eram un băiețandru cînd am nimerit la construcția magistralei din Pamir. M-am dus la chemarea comsomolului. Lucram cu rîvnă și cu plăcere, mai ales noi, cei tineri. Cum să nu lucrezi, cînd drumul tăia nebiruitul Pamir ! Am fost fruntaș, am primit premii și decorații. Dar asta fiindcă veni vorba.

Acolo, pe șantier, am întîlnit o fată. M-am îndrăgostit de ea, m-am îndrăgostit din tot sufletul. Venise pe șantier dintr-un ail ; pentru o fată kirghiză, pe vremea aceea, nu era un lucru simplu. Nici acum pentru fete nu-i ușor, obiceiurile vechi le încătușează. Trecuse aproape un an. Construcția magistralei se apropia de sfîrșit. Era nevoie de cadre pentru exploatarea drumului. Construcția înseamnă o treabă făcută doar pe jumătate, poate fi înfăptuită cu forțe unite, dar pe urmă drumul trebuie să fie supraviețuit și întreținut cu pricepere. Era la noi un inginer tînăr, Husainov, și acum lucrează tot în domeniul drumurilor, are o funcție mare. Eram prieteni. Și Husainov m-a povățuit să merg la niște cursuri. Credeam că Gulbara n-o să mă aștepte, o să se întoarcă în ail, însă n-a fost așa, m-a așteptat. Ne-am căsătorit și am rămas acolo la un canton. Trăiam bine, în bună înțelegere. Trebuie să spun că pentru picherii care locuiesc în munți, în defileu, o familie puternică și mai ales nevasta înseamnă mare lucru. Mai tîrziu mi-am dat seama de asta din propria-mi experiență. Și dacă mi-am îndrăgit munca pentru totdeauna, un mare merit l-ă avut și nevasta. Ni s-a născut o fetiță, pe urmă a doua, și tocmai atunci a izbucni războiul.

Magistrala din Pamir devenise ca un fluviu în timpul ploilor torențiale. Oamenii se revărsau ca un șuvoi la vale, mergeau la armată.

A venit și rîndul meu. În dimineața aceea am ieșit cu toții din casă la șosea. Pe fetița cea mică o duceam în brațe, cea mare mergea alături, ținîndu-se de mine. Draga

mea Gulbara, sărmana Gulbara! Ea se ținea tare, se străduia să fie liniștită. Îmi ducea ranița, dar eu știam ce însemna pentru ea să rămână la canton, în munții pustii, cu doi copii mici. Am vrut să le trimit în ail, la rude, însă Gulbara nu s-a învoit. „O să ne descurcăm, zicea, o să te așteptăm, apoi nici șoseaua n-o putem lăsa fără supraveghere...” Am stat la marginea șoselei pentru ultima oară, mi-am privit soția și copiii, mi-am luat rămas bun. Eu și Gulbara eram atunci atât de tineri, abia ne începusem viața...

Am nimerit la un batalion de geniști. Cîte drumuri, cîte transbordări și poduri am făcut noi pe pămîntul războiului! Nenumărate! Am trecut peste Don, peste Vistula și peste Dunăre. Uneori amoțeam în apa rece ca gheața, ardeam în flăcări și fum, obuzele explodau în jur, făcînd praf podurile înghebate peste rîu, oamenii mureau, simțeam că mi s-au sfîrșit puterile și nu doréam altceva decît să mă ia moartea mai repede! Însă cînd mă gîndeam că ai mei mă așteaptă în munți, îmi revênea tăria, nici eu nu știu cum și de unde. Nu, îmi ziceam, n-am venit din Pamir ca să pier sub podul ăsta! Cu dinții răsuceam sîrma pe bîrnele care se împrăstiau, nu mă dădeam bătut... Și n-am pierit, am ajuns aproape pînă la Berlin.

Soția îmi scria des, poșta trecea pe magistrală pe lîngă canton. Îmi scria totul cu de-amănuntul, chiar și despre șosea: ea rămăsese picher în locul meu. Știam cît îi e de greu, căci nu era un drum ca oricare altul, ci un drum în Pamir.

Dar în primăvara lui patruzeci și cinci, veștile au încetat să mai sosească. „Ei, cîte nu se întîmplă pe front?” încercam eu să mă liniștesc. Și iată că într-o zi, am fost chemat la statul major al regimentului. Uite-așa, așa, plutoniere, ai luptat destul, ți-ai făcut datoria. Îți mulțumim, iată și decorațiile. Întoarce-te acasă, acum e nevoie de tine acolo. Firește, eu m-am bucurat. Am trimis chiar și o telegramă. De bucurie nici n-am stat să mă mai gîndesc de ce m-au lăsat la vatră înainte de termen...

Am ajuns pe meleagurile natale. Nici n-am trecut pe la comisariat, am destul timp, că doar n-o să dispar nicăieri. Acasă! Acasă, cît mai repede! Am prins o camionetă de ocazie și am pornit-o în sus pe magistrala Pamirului.

Aș fi vrut să am aripă, mă obișnuisem cu mașinile iuți de pe front, și i-am strigat șoferului în cabină:

— Mai repede, frățioare, nu-ți cruța hodoroaga. Mă întorc acasă!

În sfârșit, eram aproape. După cotitură se afla canto-nul meu. N-am mai avut răbdare. Am sărit din mers, am luat ranița în spate și am pornit-o la fugă. Am fugit cât am fugit, am trecut de cotitură și... n-am mai recunoscut nimic. Toate păreau a fi la locul lor. Și munții, și șoseaua, dar nici urmă de casă. Nici o suflare în jur. Numai grămezi de piatră. Casa noastră era ceva mai la o parte, chiar sub munte. Acolo nu-i multă lărgime. Cînd m-am uitat spre munte, am înlemnit. O avalanșă de zăpadă se desprinsese de pe povîrnișul abrupt. Măturase totul în calea ei, nu mai lăsase nimic, ca o labă cu gheare uriașe smulsele pămîntul de pe pantă și săpase o rîpă adîncă pînă hăt în vale. În ultima scrisoare, nevasta îmi scria că fuseseră ninsori abundente, după care au început ploile. Avalanșa trebuia provocată dinainte și făcută inofensivă, dar parcă asta e treabă de femeie...

Uite așa m-am revăzut cu familia ! De mii de ori am privit moartea în față, m-am întors viu din iad, iar ele, aici, parcă nici n-ar fi existat... Stăteam și nu mă puteam clinti din loc. Voiam să țip, să răcnesc, ca să se cutremure munții, dar nu puteam. În minte încremenise totul, ca și cum aș fi fost mort. Am auzit doar cum ranița mi-a alunecat de pe umăr și a căzut la picioare. Am lăsat-o acolo, cu darurile aduse fetițelor și nevestii : pe drum schimbasesem cîteva lucruri pe bomboane... Am rămas așa îndelung, parcă tot mai așteptam o minune. Apoi m-am întors și am pornit îndărăt. M-am mai oprit o dată și m-am uitat : munții se clatină dintr-o parte în alta, se urnesc din loc și se năpustesc peste mine. Am scos un țipăt și am luat-o la fugă. Să plec ! Să fug de lîngă locul blestemat ! Și atunci am început să plîng...

Nu-mi amintesc cum și încotro am mers, însă după trei zile m-am trezit la gară. Rătăceam printre oameni ca unul pierdut. Deodată, un ofițer m-a strîgat pe nume. Mă uit — era Husainov, se întorcea acasă, fusese lăsat la vatră. I-am povestit de năpasta mea. „Ce ai să faci acum?” zice el. Nici eu nu știam. „Nu, zice, așa nu merge, trebuie să înduri, o să treci și peste asta. Dar n-o să-ți îngădui să hoinărești aiurea. Hai cu mine în Tian-Șan să construim o șosea, pe urmă vom vedea...”

Așa am ajuns aici. În primii ani am construit podurile de pe traseul șoselei. Vremea trecea, trebuia să mă stabilesc undeva definitiv. Pe atunci Husainov lucra de mult la minister. Trecea deseori pe la mine și mă sfătuia să-mi reiau munca dinainte — picher la întreținerea drumurilor.

Nu mă hotăram. Îmi era frică. Pe șantier nu ești singur, lângă oameni ți-e mai ușor. Dar acolo, cine știe, o să mă sfârșesc de urît. Încă nu puteam să-mi revin, nu puteam să uit trecutul. Ca și cum cu asta viața-se terminase și nu mai exista nimic în viitor. La însurătoare nici nu mă gîndeam. O iubisem prea mult pe Gulbara și pe fetițe. Credeam că nimeni și niciodată n-o să mi le poată înlocui. Și să mă însor doar așa, ca să trăiesc, nu merită. Mai bine rămîn singur.

Totuși am hotărît să merg ca picher la canton, să încerc ; dacă n-o să iasă nimic, voi pleca altundeva. Mi-au dat un canton aici, în defileu. Și, ce să zic, a mers, m-am obișnuit. Poate și din pricina defileului, un sector cu destule probleme. Mă simțeam chiar mai bine. Cu timpul durerea din suflet s-a potolit. Doar uneori, noaptea, visam că stau încremenit în fața locului unde fusese casa noastră și simt cum ranița îmi alunecă de pe umăr... În acele zile plecam pe șosea dis-de-dimineată și nu mă întorceam acasă pînă seara tîrziu. Și am rămas singur. E drept, din cînd în cînd, îmi licărea un gînd trist: „Poate că totuși o să-mi mai surîdă și mie fericirea vreodată ?“

Și a venit, greu, chinuitor de greu, atunci cînd mă așteptam cel mai puțin.

Într-o zi, cu vreo patru ani în urmă, mama vecinului s-a îmbolnăvit. Lui îi era greu să plece de acasă : serviciu, familie, copii, iar bătrînei de la o zi la alta îi era tot mai rău. Am hotărît s-o duc eu la doctor. La canton tocmai venise o mașină de la administrația drumurilor, adusese niște materiale. Și cu ea am plecat la oraș. Doctorii au vrut s-o interneze pe bătrînă în spital, dar ți-ai găsit ! „Doresc, zice, să mor acasă, nu vreau să rămîn. Ia-mă de aici, că de nu — te blestem !“ Am fost nevoit s-o duc îndărăt. Se făcuse tîrziu. Am trecut pe lângă baza de transbordare. Deodată șoferul a oprit mașina. L-am auzit întrebînd :

— Încotro ?

O voce de femeie a răspuns ceva, s-au auzit niște pași.

— Urcați ! a zis șoferul. Ce faceți ? și a tras mașina la margine.

De oblon s-a apropiat o femeie tînăra cu un copil în brațe și cu o bocceluță. Am ajutat-o să urce, i-am cedat locul de lângă cabină ca să n-o bată vîntul prea tare, iar eu m-am ghemui într-un colț.

Am pornit. Era un frig năprasnic. Bătea un vînt umed. Copilul a început să plîngă. Ea îl legăna și îl liniștea, dar

el n-avea de gînd să se potolească. Ce necaz! Ar fi trebuit să urce în cabină, dar acolo se afla bătrîna pe moarte. I-am atins ușor umărul :

— Dă-mi mie copilul, poate o să tacă, iar dumneata lasă-te mai jos, așa n-o să te bată vîntul prea tare.

Am ascuns copilul sub scurtă, l-am strîns la piept. S-a potolit numaidecît și a început să fornăie ușor pe năsuc. Să fi avut vreo zece luni și era tare frumușel. Îl țineam în partea stîngă. Și deodată, nu știu de ce mi-a tresărit inima în piept, a început să se zbată ca o pasăre rănită. Am simțit că mă cuprinde un val de tristețe și de bucurie în același timp. „Doamne, oare n-am să mai fiu niciodată tată ?” mi-am zis eu. Iar micuțul se lipise de mine și nu mai avea nici o treabă.

— E băiat ? am întrebat eu.

Ea a încuviințat din cap. Înghetase sărmana, căci era îmbrăcată cu un paltonaș subțire. Iar eu și iarna port pelerina peste scurtă, în munca noastră nu se poate fără ea. Ținînd copilul cu o mînă, i-am întins mîneca liberă :

— Trage pelerina mea. Altfel poți să îngheți de tot.

— Nu; lăsați, nu vă deranjați, a refuzat ea.

— Trage-o, trage-o, am stăruit eu. Învelește-te cu ea, te apără de curent.

S-a înfășurat în pelerină, cu poalele i-am acoperit picioarele.

— Te-ai încălzit puțin ?

— M-am încălzit.

— De ce ai plecat atît de tîrziu de-acasă ?

— Așa s-a întîmplat, a răspuns ea încet.

În vremea asta am intrat într-o trecătoare. Nu departe se afla o așezare de mineri. Toată lumea dormea, nici o lumină la ferestre. Cîinii alergau după mașină lătrînd. Atunci m-am dumirit și mi-am zis : oare unde se duce ? Nu știu de ce credeam că la mină, mai departe n-avea unde : urma defileul și cantonul nostru.

— Cred că ai ajuns, i-am spus eu și am bătut în cabină. Pînă în defileu nu mai e mult, și mai departe mașina nu merge.

— Dar aici ce este ? a întrebat ea.

— Mina. Nu veneai aici ?

— Eu... eu... da, aici, a răspuns ea șovăind.

Pe urmă însă s-a ridicat repede, mi-a dat pelerina și a luat copilul în brațe. Micuțul a început numaidecît să scîncească. Ceva nu era în regulă, avea un necaz. S-o las singură în miez de noapte, în frig ?

— Dumneata n-ai unde merge ! i-am spus eu pe șleau. Să nu-ți închipui că-ți fac vreun rău. Dă-mi copilul ! am zis eu și i l-am luat aproape cu forța. Să nu spui nu. O să innoptezi la noi, la canton, pe urmă — treaba dumitale. Gata ! Dă-i drumul ! am strigat șoferului.

Mașina a pornit. Ea ședea tăcută, cu fața ascunsă în palme. Poate că plingea, nu știu.

— Nu-ți fie teamă ! am liniștit-o eu. N-o să-ți fac nici un rău... Sînt picher, numele meu e Baitemir Kulov. Poți avea încredere în mine.

I-am instalat la mine. Aveam o odăiță liberă într-o clădire din curte. M-am culcat acolo pe un pat de scînduri. N-am putut să adorm multă vreme. Mă gîndeam. Nu-mi găseam liniștea. Să-i pun întrebări — nu se cade, nici mie nu-mi place așa ceva. Și totuși a trebuit s-o întreb cîte ceva : dacă avea nevoie de vreun ajutor ? Răspundea stînjenită, fără plăcere. Însă eu ghiceam ceea ce ea nu spunea pînă la capăt. Cînd omul se află în nenorocire, dincolo de fiecare cuvînt al său stau alte zece neros-tite. Plecase de acasă, de la bărbat. Pesemne că e tare mîndră. Se vede că suferă, se consumă, dar nu capitulează. Ce să-i faci, fiecare e slobod să facă după cum îi e voia. Ea știe mai bine. Și totuși îmi pare rău de ea, este atît de tinăară ! Seamănă cu o fetișcană, chipeșă, zveltă, blindă, fără îndoială că are suflet bun. Cum ar fi putut un om să îngăduie ca ea să lase totul și să plece ? În sfîrșit, treaba lor. Mîine am s-o urc într-o mașină de ocazie și — la revedere ! Eram obosit, pe cînd adormeam, mi se părea că sînt în mașină și țin copilul sub scurtă. Se încălzise și se strîngea la pieptul meu.

M-am sculat în zorî. Am plecat să-mi fac rondul, dar m-am întors repede. „Oare ce fac, îmi ziceam, musafirii mei ?“ Încet, ca să nu-i trezesc, am aprins focul în sobă și am pus samovarul. Ea însă se și sculase și se pregătea de plecare. Mi-a mulțumit pentru găzduire. Fără ceai însă nu i-am lăsat să plece, i-am făcut să mai aștepte puțin. Micul meu tovarăș de drum din noaptea trecută s-a dovedit a fi un băiețel tare drăgălaș. Era o mare bucurie să te zbangui cu el... La ceai am întrebat :

— Unde vă duceți ?

Ea s-a gîndit, apoi a răspuns :

— La Ribacie.

— La părinți ?

— Nu. Părinții mei trăiesc în ail, dincolo de Tosor.

— O, va trebui să faceți transbordare. N-o să vă fie ușor.

— Dar nici nu merg acolo. Nu ne putem duce în ail, i-a spus ea gânditoare copilului. Din vina noastră.

Am bănuț că s-a măritat fără voia părinților. Pe urmă s-a adevărit că așa a fost.

S-a pregătit să iasă în drum, însă am convins-o să mai întârzie, să rămână deocamdată în casă, să nu stea cu copilul în vînt. O mașină puteam să opresc și eu.

Am plecat spre șosea cu sufletul greu. Nu știu de ce, dar m-a cuprins tristețea la gîndul că ei vor pleca, iar eu o să rămîn din nou singur.

La început nu s-a arătat nici o mașină. Pe urmă am lăsat una să treacă, n-am ridicat mîna. Și m-am speriat. De ce am făcut asta ? Atunci am început să mă frămînt, să mă chinui. Mașinile treceau și eu aminam mereu. „Am să opresc mașina următoare“, îmi ziceam, și din nou mîna nu se ridica. Mă treceau toate căldurile. Ea așteaptă în casă, speră. Îmi era silă de mine însumi, dar nu puteam face nimic. Mergeam pe șosea înainte și înapoi. Găseam tot felul de justificări și motive. Ba că era friguroasă cabina — avea geamurile sparte, ba că mașina nu mergea spre Ribacie, ba că șoferul nu-mi plăcea — gonea nebunește, sau poate era băut. Iar cînd treceau mașini cu cabinele ocupate, mă bucuram ca un copil. Numai nu acum, încă puțin, măcar cinci minute să mai rămînă în casă. „Dar unde să se ducă ? Îmi ziceam eu. În ail nu poate, ca singură a spus. La Ribacie ? Unde o să se opoșească cu copilul ? O să-l prăpădească — e iarnă. Prin urmare e mai bine să rămînă aici. Să stea puțin, să chibzuiască la ce are de făcut. Poate se duce îndărăt la bărbat. Sau o s-o găsească el...“

Ah, ce chin, mai bine o conduceam de la început la șosea și o urcam în vreo mașină ! Uite-așa m-am perpelit trei ceasuri întregi. Ajunsesem să mă urăsc. „Nu, mi-am zis, o conduc la șosea și opresc o mașină de față cu ea. Altfel n-o să iasă nimic.“ Am pornit îndărăt spre casă. Ea tocmai ieșea pe ușă, își pierduse răbdarea. Mi s-a făcut rușine, mă uitam la ea ca un copil care a făcut o năzbîtie.

— Ai obosit așteptînd ? am mormăit eu. N-am găsit nici o mașină, nu că n-ar fi, însă nici una nu mergea unde vrei dumneata. Iartă-mă... Să nu crezi cumva... Pentru Dumnezeu, intră o clipă în casă. Te rog mult !

M-a privit cu mirare și cu tristețe. S-a întors în casă tăcută.

— Vă este milă de mine ? a întrebat ea.

— Nu, nu-i vorba de asta. Înțelegi... Mă tem pentru dumneata. O să-ți fie greu. Cum o să te descurci ?

— O să muncesc, sînt obișnuită.

— Unde ?

— O să-mi găsesc eu undevă de lucru.. Acasă însă nu mă mai întorc și nici în ail nu mă duc. O să muncesc și o să mă descurc, n-o să mor..

N-am mai zis nimic. Ce puteam să-i răspund ? Acum nu se gîndea la nimic: Ea lăsa să vorbească obida și mîndria. Aceste simțăminte o alungau spre necunoscut. Căci e ușor să spui — o să mă descurc, n-o să mor. La asta nu ajungi bătînd din palme. Însă nici să silești omul nu poți.

Băiețelul a întins mîinile spre mine. L-am luat în brațe și l-am sărutat. „Eh, frumușelule, mi-am zis eu, trebuie să ne despărțim. Te-am îndrăgit ca pe copilul meu...”

— Păi, să mergem dar, am rostit eu încet.

Ne-am ridicat. Am pornit cu copilul, dar în ușă m-am oprit.

— De lucru se găsește și la noi, am zis eu. Poți să trăiești aici și să muncești. Avem și o locuință micuță. Zău, rămi. Nu te grăbi. Poți pleca oricînd. Gindește-te...

La început nu s-a învoit. Pînă la urmă însă am înduplecat-o.

Astfel Asel și Samat au rămas la noi, la canton.

Odăița din curte era friguroasă și eu am stăruit ca Asel cu băiatul să locuiască în casa mea, iar eu să mă mut în clădirea cealaltă. Acest lucru nu mă deranja.

De atunci viața mea a devenit alta. În fond nu se schimbaseră nimic, ca și înainte eram singur, în mine însă a reînviat omul, mi s-a încălzit sufletul după lunga singurătate. Firește, și înainte mă aflam printre oameni, dar poți să trăiești lîngă ei, să muncești alături, să fii prieten cu ei, să pui umărul la o treabă comună, să-i ajuți și să te ajute, și totuși există o latură a vieții pe care n-o poți înlocui cu nimic. M-am atașat de băiețel. Cînd plecam, să-mi fac rondul, îl îmbrăcam mai gros și îl luam cu mine pretutindeni. Tot răgazul mi-l petreceam cu el. Nu puteam să-mi închipui cum am trăit mai înainte. Vecinii mei, niște oameni cumsecade, se purtau frumos cu Asel și cu Samat. Cine nu iubește copiii ? Iar Asel, suflet bun și deschis, s-a obișnuit repede la canton. Mă legasem de băiat și din pricina lui Asel ; ce să mai ascund, nici de

mine n-am putut ascunde, oricît am încercat. O iubeam. Am îndrăgit-o din prima clipă pentru toată viața, din adîncul sufletului. Toți anii trăiți în singurătate, tot dîrul și suferința mea, tot ce pierdusem se contopea în această dragoste. Însă nu aveam dreptul să vorbesc despre asta. Ea încă își mai aștepta bărbatul. L-a așteptat multă vreme, măcar că nu voia s-o arate. Am observat adesea, cînd lucram la șosea, cum întîmpina și cum petrecea cu ochi plini de speranță fiecare mașină care trecea pe lîngă noi. Alteori își lua copilul, se ducea la șosea și rămînea acolo ceasuri întregi. Dar el nu apărea. Nu știu cine era și ce fel de om era, n-am întreat-o, dar nici ea nu mi-a spus.

Vremea trecea încetul cu încetul. Samat creștea. Ah, și ce drăguț și isteț era prichindelul ! Nu știu dacă l-a învățat cineva, dar într-o zi a început să-mi zică tată. Cum mă vedea se arunca de gîtul meu : „Ata ! Ata“ Asel îl privea și zîmbea gînditoare. Eu simțeam și bucurie și tristețe ! Aș fi fost fericit să-i fiu tată, dar ce să-i faci...

În vara aceluia an lucram la reparația șoselei. Mașinile treceau pe o fișie îngustă. Deodată, Asel a strigat unui șofer :

— Hei, Geantai, oprește !

Mașina a trecut în viteză și a frînat ceva mai departe. Asel a alergat spre șofer. Nu știu ce au vorbit ei acolo, dar am auzit cum ea a strigat deodată :

— Minți ! Nu cred ! Pleacă de-aici ! Pleacă !...

Mașina a pornit mai departe, iar Asel a traversat șoseaua și a fugit acasă. Cred că plîngea.

Nu mai aveam chef de lucru. Cine era șoferul ? Ce i-o fi spus ? Eram copleșit de fel de fel de îndoieli și presupuneri. N-am mai putut răbda, am plecat acasă. Asel n-a ieșit deloc. Seara m-am dus eu la ea.

— Unde-i Samat ? Mi s-a făcut dor de el !

— Este aici, a răspuns Asel tristă.

— Ata ! a venit Samat spre mine.

L-am luat în brațe, l-am dezmiertat, iar ea ședea tristă și nu scotea o vorbă.

— Ce s-a întîmplat, Asel ? am întreat-o eu.

Asel a oftat adînc.

— O să plec, Bake, a răspuns ea. Nu pentru că n-aș duce-o bine aici. Îți sînt tare recunoscătoare... Însă mă duc... Unde-oii vedea cu ochii, nici eu nu știu unde.

Mi-am dat seama că, într-adevăr, putea să plece. Nu-mi rămînea altceva decît să-i spun adevărul :

— Bine, Asel, n-am nici un drept să te opresc. Însă nici eu n-o să mai pot trăi aici. Va trebui să plec. Iar eu am mai părăsit odată un loc pustiu. Da' ce să-ți mai explic !... Știi și tu, Asel. Dacă vei pleca, pentru mine va fi la fel ca atunci, în Pamir. Gindește-te, Asel... Iar dacă el se va întoarce și inima te va chema îndărăt, eu n-o să-ți stau în cale, ești liberă oricând, Asel.

Cu aceste cuvinte l-am luat pe Samat în brațe și am ieșit la șosea. Am mers îndelung. El nu înțelegea nimic, pușorul meu...

Asel n-a plecat. Dar la ce se gîdea, ce hotărîre luase ? M-am uscat de tot în acele zile, m-am înnegrit la față.

Într-o zi, pe la amiază, am intrat în curte și văd că Samat încearcă să meargă cu adevărat. Asel îl susținea, se temea să nu cadă. M-am oprit.

— Bake, feciorul tău merge în picioare, privește ! a zîmbit ea fericită.

Cum a zis ? Feciorul tău ! Am aruncat lopata, m-am lăsat în jos și l-am chemat la mine pe micuț :

— Hop-hop-hop, mînzulețul meu ! Hai, vino la mine, mergi cu piciorușele pe pămînt, nu-ți fie frică, mergi ! Samat și-a desfăcut brațele.

— Ata ! a zis el alergînd șovăielnic.

L-am prins din mers, l-am aruncat în sus și l-am strîns cu foc la piept.

— Asel ! i-am zis eu. Hai să organizăm miine pentru copii sărbătoarea de „tăiere a piedicii“. Să pregătești o sfoară din lînă albă și neagră.

— Bine, Bake ! a spus ea rîzînd.

— Da, da, negreșit din lînă albă și neagră...

Am scos calul, am încălecat și am plecat la crescătorii de vite, prietenii mei. Am adus cumis, carne proaspătă, și în ziua următoare am poftit vecinii la mica noastră sărbătoare a „tăierii piedicii“.

L-am așezat pe Samat jos, pe pămînt, i-am împiedicat picioarele cu sfoară din lînă albă și neagră. Alături am pus foarfeca, apoi am comandat copiilor care stăteau la celălalt capăt al curții :

— Cel care va ajunge primul și va tăia piedica, o să primească cel dinții darul, ceilalți — cînd le vine rîndul. Porniți, copii ! și am lăsat mîna în jos.

Copiii au luat-o la fugă chiuind, ca la alergările de cai.

Cînd piedica a fost tăiată, i-am spus lui Samat :

— Acum fugi, feciorașul meu ! Copii, luați-l cu voi !

Copii l-au luat pe Samat de mină, iar eu am răstăit în urma lor, fără să mă adresez cuiva :

— Hei, oameni ! Minzul meu a luat-o la fugă pe pământ ! Să dea Domnul să fie roib iute de picior !

Samat a fugit după copii, apoi s-a întors : „Ata !” a zis el și a căzut.

Eu și Asel am alergat în același timp spre el. Când am ridicat copilul de jos, Asel mi-a spus pentru întâia oară :

— Dragul meu !

...Uite așa am devenit soț și soție.

În iarnă am luat copilul și, toți trei, am plecat la bătrînii ei în ail. S-au ținut multă vreme supărați. Eu și Asel a trebuit să ne facem răspunzători de toată supărarea lor. Le-am spus adevărul, așa cum a fost. Și au iertat-o, au iertat-o de dragul nepotului, pentru viitorul nostru.

Timpul trecea pe nesimțite. Samat are acum cinci ani. Eu și Asel ne înțelegem de minune în toate, numai de un singur lucru nu pomenim niciodată. Ca și cum am fi încheiat o înțelegere tacită : pentru noi acel om nu există...

În viață însă nu se întîmplă toate cum vrei tu ! Nu demult, el a apărut aici...

Într-o noapte, pe șosea a avut loc un accident. Eu și vecinul, ajutorul meu, am dat fuga să aflăm ce s-a întîmplat. Când am ajuns, am văzut un camion care intrase în stîlpi. Șoferul era lovit, fără cunoștință și beat. L-am recunoscut, dar nu-mi puteam aduce aminte numele. Ne scosese cîndva din belea, ne-a remorcat mașina în defileu. Ceea ce nu-i lucru de glumă în Dolon. Înainte nu se pomenea de așa ceva pe aici. Iar el s-a dovedit un flăcău dîrz și cutezător, ne-a tras pînă la canton. Mi-a plăcut de el atunci, mi-a mers la inimă. Curînd după aceea cineva a ajuns cu remorcă pînă în defileu. Îi mai rămăsese destul de puțin, dar pesemne ceva l-a împiedicat. A intrat cu remorca în șanț, a lăsat-o acolo și a plecat. M-am întrebat chiar atunci dacă n-o fi tot el acel temerar. Mi-a părut rău că n-a izbutit să ducă la bun sfîrșit ceea ce-și propusese să facă. Pe urmă însă mașinile au început să meargă cu remorci prin defileu. Băieții s-au obișnuit și bine au făcut.

Vă spun cînstă, la început n-am știut că el era omul pe care îl părăsise Asel. Dacă însă aș fi știut, aș fi făcut la fel. L-am dus acasă și dintr-odată totul s-a lămurit. Tocmai atunci, Asel intra cu lemne în casă. Cum l-a văzut, a scăpat lemnele pe jos. Însă nici unul dintre noi

nu s-a trădat în vreun fel. Parcă ne înțilneam pentru întâia oară. Cu atât mai mult eu trebuia să mă stăpînesc, ca nu cumva cu vreun cuvînt nelalocul lui sau printr-o aluzie să-i fac să sufere, să-i împiedic să se înțeleagă din nou. Nu eu eram cel care hotărăște. Ei hotărau : între ei se afla trecutul lor, fiul lor cu care dormeam în pat, îl strîngeam la piept și îl dezmiardam.

În noaptea aceea nici unul dintre noi n-a închis ochii, fiecare se gîndea la ale lui. Și eu la ale mele.

Asel poate să plece cu băiatul. E dreptul lor. Sînt liberi să procedeze după cum le poruncește mintea și inima. Iar eu... dar ce să mai vorbim, nu despre mine e vorba, nu de mine depinde, eu nu trebuie să le stau în cale...

El este și acum aici, trece cu mașina pe șoseaua noastră. Unde o fi fost toți acești ani, cu ce s-o fi îndeletnicit? Asta însă nu are importanță... E treaba lor.

*

Mă întorceam cu Baitemir din rond. Era în amurg. Asfințitul fumuriu de primăvară se revărsa în văzduh deasupra culmilor de gheață ale Tian-Șan-ului. Mașinile treceau vuind pe șosea.

— Iată dar cum stau lucrurile, a rostit Baitemir îngîndurat după un răgaz de tăcere. Nu pot să plec de acasă tocmai acum. Dacă Asel hotărăște să plece, să aibă cugetul curat, să-mi spună sincer, și aș vrea să-mi iau rămas bun de la Samat. Căci mi-e mai drag ca ochii din cap. Iar să-l despart de ei nu pot... Iată de ce nu vreau să plec nicăieri. Și mai cu seamă în Pamir. Firește, nu pentru ziar v-am povestit toate astea. Pur și simplu așa, ca de la om la om...

ÎN LOC DE EPILOG

De Ilias m-am despărțit la Oș. El a plecat în Pamir, iar eu la treburile mele.

— Cum sosesc, am să-l caut pe Alibek. O să încep o viață nouă ! visa Ilias. Să nu credeți că sînt un om sfîrșit. Va mai trece o vreme, mă însor și o să am și eu casa mea, familie, copii, ca toți oamenii. O să-mi fac și prieteni. Un singur lucru n-o să am, ceva ce am pierdut definitiv, pentru totdeauna... Pînă la sfîrșitul zilelor mele,

pînă la ultima suflare n-am s-o uit pe Asel și tot ce a fost frumos între noi.

Ilias și-a lăsat capul în jos îngîndurat. După o vreme a adăugat :

— În ziua plecării m-am dus la lac, pe aceeași colină abruptă. Mi-am luat rămas-bun de la munții Tian-Șan, de la Issik-Kul. Rămii cu bine, Issik-Kul, cîntecul meu neterminat ! Te-aș duce cu mine, cu apele tale albastre, cu țărmurile galbene, dar nu mi-e cu putință, la fel cum nu mi-e cu putință să iau cu mine dragostea omului iubit. Rămii cu bine, Asel ! Rămii cu bine, plopșorul meu cu băsmăluță roșie ! Adio, dragostea mea ! Fericirea să te însoțească mereu, pretutindeni !...

VAPORUL ALB

I

Băiatul nu avea decît două basme. Unul al său, neştiut de nimeni, şi altul, istorisit de bunicul. Apoi n-a mai rămas nici unul. Asta-i povestea.

Pe vremea aceea împlinise şapte ani, pornise pe opt.

Întîi şi-ntîi a fost cumpărat ghiozdanul. Un ghiozdan negru, din pînză cauciucată, cu încuietoare metalică strălucitoare şi cu buzunar pentru mărunţişuri. Într-un cuvînt, cel mai grozav ghiozdan dintre cele mai obişnuite ghiozdane de şcoală. Cu aceasta, dacă vreţi, a început totul.

I l-a cumpărat bunicul de la vînzătorul cu autoduba, care, cutreierînd munţii cu mărfuri pentru crescătorii de vite, se abătea cîteodată şi pe la ei, pe la pichetul silvic din defileul San-Taş.

De aici, din defileu, printre văgăuni şi povîrnişuri, se înălţa pînă spre piscurile muntelui o rezervaţie naturală nesfîrşită. La pichet trăiau doar trei familii. Totuşi, din cînd în cînd, autoduba poposea şi la pădurari.

— Vine ! striga el, alergînd pe la uşi şi pe la ferestre. Vine maşina-magazin !

Drumul de maşini răzbea aici tocmai de pe malul lacului Issik-Kul, mereu prin defileu, pe malul rîului, mereu printre bolovani şi prin hîrtoape. Nu era deloc uşor să mergi pe un asemenea drum. Ajungînd la Muntele Străjii, îl urca de pe fundul trecătorii în pantă şi apoi cobora o bucată bună pe povîrnişul stîncos spre casele pădurarilor. Muntele Străjii e la doi paşi. Vara, aproape zi de zi, băiatul dădea o fugă pînă acolo, să privească lacul prin binoclu. Drumul se vedea ca-n palmă, cu tot ce era pe el — şi pe destru şi călăreţ — fără să mai vorbim de maşini.

În acea zi călduroasă de vară, băiatul se scălda la zăgazul său. De aici a văzut maşina coborînd panta, stîrnind în urmă-i nori de praf. Zăgazul se afla lingă mal, într-un intrînd pe care rîul îl forma în prundiş. Îl construise buni-

cul din bolovani. De n-ar fi avut zăgazul, cine știe ? poate de mult băiatul n-ar mai fi fost printre cei vii. Și, cum spusese bunica, riul i-ar fi spălat oasele și le-ar fi dus taman în Issik-Kul, să se minuneze de ele peștii și alte jivine ale apei. Și nimeni nu s-ar fi ostenit să-l caute ori să-l jelească, pentru că n-avea ce căuta în apă și, de altfel, nici că-i păsa cuiva de el. Deocamdată așa ceva nu s-a întâmplat. Dar dacă s-ar întâmpla, cine știe ? poate că bunica, într-adevăr, n-ar alerga să-l scape. Barem de-ar fi sînge din sîngele ei, dar ea zice că e străin. Iar străinul, oricît l-ai hrăni și oricît ai umbla să-l îngrijești, tot străin rămîne. Străin... Și dacă el nu vrea să fie străin ? De ce tocmai el trebuie să se socotească străin ? Poate că nu el, ci însăși bunica e o străină ?

Dar să lăsăm asta, deocamdată. Și despre zăgazul bunicului vom vorbi mai pe urmă...

Așadar, zărise atunci autoduba. Cobora din munte, iar în urma ei, pe drum, se involburau nori de praf. S-a bucurat atît de mult, de parcă ar fi știut că o să i se cumpere ghiozdanul. A ieșit degrabă din apă, trăgîndu-și la iuțeală pantalonii pe coapsele subțiri, și, încă ud și învinețit — apa riului era rece — a luat-o pe potecă spre casă pentru a vesti cel dintîi sosirea autodubei.

Băiatul fugea repede, sărind peste tufișuri și ocolind bolovanii mai mari cînd nu putea sări peste ei, și nicăieri nu s-a oprit nici o clipă — nici lîngă ierburile înalte, nici lîngă pietre, deși știa că ele nu sînt doar ierburi ori pietre simple. Ele se puteau supăra, ba chiar puteau să-i pună și piedică. „Vine mașina-magazin. Mă-ntorc pe urmă“ — îi șopti din fugă „cămilei culcate“ : așa-i spusese el stîncii roșcate de granit, îngropată pe jumătate în pămînt. De obicei, nu trecea pe lîngă „cămila“ sa fără să nu-i mîngîie cocoașa. O mîngîia lovind-o ușor: gospodărește, cum făcea și bunicul cu căluțul său cu coada retezată, așa, în treacăt, neglijent, spunîndu-i parcă : „Așteaptă, am puțină treabă“. Mai era și un pietroi botezat „șaua“, bălțat, alb și negru, în formă de șa, unde puteai sta călare ca pe cal. Era apoi piatra numită „lupul“ ce semăna mult cu un lup sur-roșcat, cu grumaz vînjos și creștet puternic. De „lup“ se apropia tîrîș, luîndu-l la ochi ca un vînător. Dar piatra cea mai îndrăgită era „tancul“, o stană neclintită, aflată chiar pe malul spălat de ape al riului, totdeauna gata-gata să țîșnească de pe mal și s-o ia de-a dreptul prin rîu, făcînd apa să bolborosească și să clocotească în vîrtejuri înspumate. Doar și la cinematograf

tancurile merg la fel : de pe mal în apă și apoi se tot duc. Băiatul vedea puține filme și de aceea le ținea bine minte pe cele văzute. Bunicul îl ducea uneori la cinematograful de la ferma de prăsilă a sovhozului, aflată de partea cealaltă a muntelui. Astfel a apărut pe mal „tancul“, gata să se năpustească peste râu. Mai erau și alte pietre — „rele“ sau „bune“, ba chiar „iștețe“ sau „proaste“.

Printre plante erau, de asemenea, unele „îndrăgite“, „curajoase“, altele „fricoase“, „nesuferite“ și de tot soiul. Scaietele țepos, bunăoară, era vrăjmașul lui principal. Băiatul se lupta cu el de zeci de ori pe zi. Nu se putea ști însă când va lua sfârșit acest război : scaieții creșteau și se înmulțeau fără încetare. În schimb, rochița-rînduncii, deși tot buruiiană, e cea mai înțeleaptă și mai veselă. Dimineata, ea întâmpină soarele mai frumos ca toate. Alte plante nu pricep nimic : dimineată sau seară, pentru ele e totuna. Dar rochița-rînduncii, de îndată ce apar primele raze, deschide ochii și începe să ridă. Mai întâi deschide un ochi, apoi al doilea și una după alta se desfac toate cupele florilor. Albe, albastrii, liliachii, fel de fel... Iar dacă stai lângă ele liniștit, ți se pare că, trezindu-se, încep să-și șoptească ceva. Și furnicile știu asta. Dis-de-dimineată, ele aleargă pe rochița-rînduncii, se uită la soare mijindu-și ochii și ascultă ce vorbesc florile între ele. Poate își povestesc visele ?

Ziua, mai ales la amiază, băiatului îi plăcea să se furișeze în lăstărișul de șiralgine. Zveltele șiralgine nu au flori, dar sînt mirositoare și cresc în tufe dese, ca niște insulițe, neîngăduind în jurul lor alte ierburi. Șiralginele sînt prieteni credincioși. Dacă ai vreo mîhnire și vrei să plîngi fără să te vadă cineva, între ele te poți ascunde mai bine ca oriunde. Și parfumul lor aduce cu mireasma pădurilor de pin. E plăcut să stai între ele : liniște, cald... Și, ce-i mai important, nu-ți acoperă cerul. Te culci pe spate și privești la cer. La început, printre lacrimi, nu deslușești mai nimic. Dar apoi se ivesc norii, alcătuiind acolo sus tot ce-ți dorește închipuirea. Norii știu că nu te simți prea grozav, că ai dori să te duci oriunde sau să zbori să nu te mai găsească nimeni și toți să ofteze pe urmă și să se vaite : „A dispărut băiatul, de unde să-l luăm ?“... Iar pentru ca așa ceva să nu se întîmple și tu să nu dispari nicăieri, ci să stai liniștit și să admiri norii, ei se vor preface în tot ce vrei tu. Unul și același nor se poate preface în fel de fel de lucruri. Trebuie numai să vezi ce anume înfățișează norii.

Da, e plăcut între șiralgine, mai ales că ele nu-ți acoperă cerul. Așa-s ele, șiralginele, cu mireasmă de pin...

Și cite și mai cite nu știa el despre plante. Față de colilia ce creștea pe fișia inundabilă de pe malul râului se purta cu îngăduință. Coliliile sînt ierburi ciudate. Capete vînturatrice. Măturicile lor moi, mătăsoase nu pot trăi fără vînt. Încotro bate vîntul, într-acolo se pleacă și ele. Și se pleacă toate deodată, ca la comandă. Iar dacă plouă ori se stîrnește furtună, coliliile nu știu ce să se mai facă, unde să se aciuzeze. Se zbuciumă, cad, se lipsesc de pămînt. Dacă ar avea picioare, ar fugi pesemne unde ar vedea cu ochii... Dar se prefac numai. Cînd furtuna se potolește, ușuraticile colilii flutură iarăși în vînt : încotro bate vîntul, într-acolo și ele...

Singur, fără prieteni, băiatul trăia în mijlocul acelor lucruri nevinovate ce-l înconjurau și numai autoduba îl putea face să uite de toate și să o rupă la fugă spre ea. Orice s-ar spune, dar autoduba n-o poți asemui cu pietrele și nici cu ierburile. Cite nu se găsesc într-însa !

Cînd băiatul ajunsese la pichet, autoduba tocmai oprea în spatele caselor, în dreptul curții. Casele stăteau cu fața spre riu. Curtea cobora în pantă spre mal, iar pe partea cealaltă a râului, chiar de pe malul spălat de ape, începea pădurea ce urca spre vârful muntelui, astfel încît nu exista decît o singură cale de acces spre pichet — prin spatele caselor. De n-ar fi ajuns băiatul la timp, nimeni n-ar fi știut că autoduba sosise.

La acea oră, bărbații nu erau acasă, plecaseră cu toții din zorii zilei. Femeile trebăluiau prin gospodărie și băiatul strigă cît putu de tare spre ușile deschise :

— A sosit ! A sosit mașina-magazin !

Femeile începură să se agite. Se apucară să caute banii puși bine, apoi ieșiră una mai zorită ca alta. Bunica îi aruncă chiar o vorbă de laudă :

— Ian te uită ce mai băiețel ager avem !

Băiatul se simți măgulit, de parcă el ar fi adus autoduba. Era fericit că le dăduse de veste, că se putea năpusti, împreună cu ele, ca o vijelie, spre curtea din dos, că se putea înghesui alături de ele lîngă ușa deschisă a autofurgonului. Dar aici, femeile îl uitară numai decît. Nu le ardea de el. Ochii lor alergau peste mulțimea de mărfuri. Erau trei femei cu toatele : bunica, mătușa Bekei, sora mamei lui, nevasta celui mai important om de la pichet, pădurarul Orozkul, și nevasta lui Seidahmat — muncitor auxiliar — tînăra Gulgeamal, cu fetița în brațe. Doar trei femei. Dar

se agitău atîta, tot alegînd și răscolind mărfurile, încît vînzătorul se văzu nevoit să le ceară să respecte rîndul și să nu mai trîncănească toate odată.

Însă vorbele lui nu prea avură efect asupra femeilor. Întîi și-ntîi luară totul la rînd, apoi începură să aleagă, pe urmă să dea înapoi ce aleseseră. Puneau deoparte, măsurau, se ciorovăiau, stăteau la îndoială, de zeci de ori întrebau unul și același lucru. Una nu le plăcea, alta era prea scumpă, cealaltă nu avea culoarea potrivită... Băiatul stătea deoparte. Se plictisea. Dispăruse farmecul acelei așteptări a ceva neobișnuit, dispăruse bucuria încercată în momentul cînd zărise duba coborînd muntele. Acum, aceasta se transformase într-o mașină obișnuită, plină cu tot felul de bulendre.

Vînzătorul stătea încruntat : femeile astea nu prea dădeau semne că ar avea de gînd să cumpere ceva. De ce a mai făcut atîta cale prin munți ?

Chiar așa era. Femeile băteau în retragere, le scăzuse avîntul, parcă obosiseră. Începură să se dezvinovățească, ba una către alta, ba către vînzător. Bunica se vaită cea dintîi că n-are bani. Iar dacă n-ai bani, poți să cumperi ceva ? Mătușa Bekei nu se hotăra să cumpere prea multe în lipsa bărbatului. Era cea mai nenorocită femeie de pe lume pentru că nu avea copii. De aceea o bate Orozkul și tot de aceea suferă și bunicul : mătușa Bekei e a bunicului, e fata lui. Cumpără cîteva fleacuri și două sticle de vodcă. Degeaba, fără nici un folos, tot ea o să aibă de suferit ! Bunica nu se putu abține :

— De ce-ți chemi singură beleaua pe cap ? șuieră bătrîna ca să n-o audă vînzătorul.

— Mă privește ! i-o reteză scurt mătușa Bekei.

— Ești o proastă, șopti bunica și mai încet, cu răutate.

De n-ar fi fost de față vînzătorul, cî-ar mai fi ocărît-o pe mătușa Bekei ! Ehe, cînd se ceartă ele...

Le poțoli tînăra Gulgeamal. Ea se apucă să explice vînzătorului că Seidahmat al ei o să meargă curînd la oraș, iar la oraș o să aibă nevoie de bani, așa că nu poate să desfacă băierile pungii.

Uite așa se îngrămădiră lîngă autodubă, cumpărare mărfuri „mai mult de o groază“, cum zise vînzătorul, și o porniră spre casă. Halal vînzare ! Scuipînd în urma muierilor, omul se apucă să-și strîngă mărfurile răscolite, ca apoi să treacă la volan și să plece. Atunci îl zări pe băiat.

— Tu ce vrei, urechiatule ? întrebă el. Băiatul avea urechile clăpăuge, gîtul subțirel, iar capul mare și rotund.

Vrei să cumperi ceva ? Atunci grăbește-te că închid. Bani ai ?

Vinzătorul întrebasese doar așa, ca să se afle în treabă, dar băiatul îi răspunse cuviincios :

— Nu, nene, n-am bani — și clătină din cap.

— Ba eu zic că ai, spuse vinzătorul, prefăcându-se neîncercător. Voii, aștia de aici, sînteți bogați, doar vă faceți că sînteți săraci... Da-n buzunar n-ai bani ?

— Nu, nene, răspunse băiatul ca și mai înainte, sincer și serios, întorcîndu-și pe dos buzunarul rupt. (Celălalt era cusut pe de-a-ntregul.)

— Înseamnă că i-ai pierdut pe undeva ! Caută pe unde te-ai jucat, o să-i găsești.

Tăcură.

— Al cui ești ? îl întrebă iarăși vinzătorul. Nu cumva al bătrînului Momun ?

Băiatul dădu din cap, încuviințînd.

— Îi ești nepot ?

— Da — și băiatul dădu iar din cap.

— Dar maică-ta unde e ?

Băiatul nu răspunse. Nu-i venea să vorbească despre asta.

— N-aveți nici o știre de la ea ? Ori nici tu nu știi ?

— Nu știu.

— Dar taică-tău ? Nici de el nu știi ?

Băiatul tăcu și de astă dată.

— Păi cum vine asta, drăguțule, să nu știi nimic ? ! îl muștră vinzătorul în glumă. Bine, nu-i nimic. Ține ! Și-i întinse un pumn de bomboane. Să fii sănătos !

Băiatul se sfia.

— Ia-le, ia-le ! Nu mă ține-n loc. Trebuie să plec.

Băiatul băgă bomboanele în buzunar, pregătindu-se să o rupă la fugă pe lingă autodubă, ca s-o însoțească pînă iese în drum. Îl chemă și pe Baltek, un ciine nemaipomenit de leneș și flocos. Orozkul amenința mereu că o să-l împuște : „De ce să mai ținem asemenea javră ?“ Însă bunicul îl tot îndupleca să mai amîne : trebuie să facă rost de un ciine ciobănesc, iar pe Baltek să-l ducă undeva și să-l lase acolo. Lui Baltek nu-i păsa de nimic : cînd era sătul, dormea, dacă era flămînd se gudura, doar-doar i s-or arunca niscai resturi. Iată ce ciine era Baltek. Cîteodată, din plictiseală, alerga după mașini. E drept, nu prea departe. Abia pornea, că se și întorcea spre casă cu coada între picioare. Un ciine pe care nu te poți bizui. Totuși e

mai bine de o sută de ori să alergi cu un câine decât fără. Oricum ar fi, tot câine e...

Pe furiș, să nu-l vadă vânzătorul, băiatul îi aruncă lui Baltek o bomboană. „Ia seama — îl preveni el — o să fugim mult.“ Baltek scheună, dînd din coadă : ar mai fi vrut una. Dar băiatul nu îndrăznea să-i mai arunce o bomboană : ar putea să-l jignească pe vânzător, că doar nu pentru câine i-a dat un pumn întreg.

Tocmai atunci apăru și bunicul. Fusesse la stupină. De la stupină nu se vede ce se petrece în curte. Dar se nimeri ca bunicul să ajungă la timp, înainte de plecarea mașinii. Din întâmplare. Altminteri, nepotul ar fi rămas fără ghiozdan. În ziua aceea i-a suris norocul.

Bătrînul Momun, pe care oameni preaițelepți îl porecliseră Momun Descurcărețul, era cunoscut de toți locuitorii din district. Și el îi cunoștea pe toți. Porecla aceasta se datora staționiceii sale bunăvoințe față de toți cei pe care îi cunoștea cît de cît, însușirii sale de a fi gata totdeauna să facă ceva pentru cineva, să servească pe oricine. Dar osîrdia lui nu era prețuită de nimeni, așa cum nu s-ar mai prețui aurul dacă s-ar da pe degeaba. Nimeni nu-i arăta lui Momun respectul de care se bucurau bătrînii de vîrsta lui. Cu el se purtau simplu: Se întîmpla uneori ca la praznicul vreunui bătrîn de vază din semînția Bugu — Momun era bughîn de obîrșie și, fiind foarte mîndru de originea lui, nu lăsa niciodată să-i scape praznicele celor de un neam cu el — să-l pună să taie vitele, să întîmpine oaspeții de seamă și să-i ajute să descălece, să servească ceaiul, ba chiar să spargă lemne sau să aducă apă. Parcă-i puțină alergătură la un praznic mare, cu oaspeți de pretutindeni? Și la orice l-ar fi pus pe Momun, făcea iute, cu ușurință și, mai cu seamă, nu se lăsa pe tînjeală ca alții. Nevestele tinere din ail, care trebuiau să primească și să hrănească această lîotă de musafiri, văzînd cum se descurcă Momun cu treburile, spuneau :

— Ge ne-am fi făcut fără Momun Descurcărețul ?

Și astfel, bătrînul acesta, venit de departe cu nepotul său, se pomenea în rolul unui ajutor de gîghit însărcinat cu pregătirea samovarului. Oricine în locul lui Momun s-ar fi simțit jignit de moarte, dar lui nu-i păsa.

Și nimeni nu se mira că Momun Descurcărețul servea musafirii, de aceea a și rămas pentru toată viața Momun Descurcărețul. El singur este vinovat că-i privit astfel. Iar dacă vreun străin își exprima mirarea — de ce adică pe

el, om bătrîn, îl pun la corvoadă femeile ? Oare au dispărut flăcăii din ailul acesta ? — Momun răspundea :

— Răposatul a fost fratele meu. (Pe toți bughinii îi socotea frații lui. Dar în aceeași măsură îi erau „frați“ și ceilalți oaspeți.) Cine, dacă nu eu, se cade să trebăluiească la praznicul lui ? Asta, fiindcă noi, bughinii, ne tragem de la străbuna noastră Maica Cerboaica cea Cornută. Iar ea, Maica Cerboaica, ne-a lăsat poruncă să trăim în prietenie, și în viață și după moarte...

Uite așa era el, Momun Descurcărețul !

Toți îl tutuiau, și tineri, și bătrîni ; pe seama lui puteai să faci glume fiindcă era un bătrîn blajin ; puteai nici să nu-l iei în seamă, fiindcă era un bătrîn supus, smerit. Nu degeaba se spune că oamenii nu-l iartă pe cel ce nu știe să se facă respectat. Iar el nu știa.

Momun se pricepea la multe lucruri. Era dulgher, curtelar și știa mai bine ca oricine să grămădească finul în clăie. Pe vremuri, cînd era mai tînăr, ridica niște clăi la colhoz, că iarna îți părea rău să le desfaci. Ploaia aluneca de pe ele ca apa de pe gîscă, iar omătul se așternea ca un acoperiș țuguiat. În timpul războiului, fiind mobilizat la muncă, a lucrat la construcția uzinelor de la Magnitogorsk, unde-i mersese vestea de stahanovist. Cînd s-a întors, a clădit casele de la pichet, apoi a lucrat la pădure. Se îngrijea de pădure, deși era angajat ca muncitor auxiliar, iar Orozkul, ginerele lui, își petrecea cea mai mare parte din vreme în vizite și ospețe. Numai cînd aveau inspecție de la centru, Orozkul le arăta pădurea, organiza vînătoarea — ca un adevărat stăpîn ce era !... Momun îngrijea de vite, vedea de stupină. Toată viața, din zori și pînă-n noapte, și-o petrecuse muncind, dar nu învățase să se facă respectat.

Momun nu avea nici măcar înfățișare de aksakal. Nu era nici grav, nici impunător, nici aspru. Era om bun și dintr-o ochire ghiceai la el această păguboasă însușire omenască. Totdeauna astfel de oameni sînt dascăliți : „Nu fi bun, fii rău ! Așa e bine ! Fii rău !“ Dar, spre nenorocirea lui, el a rămas bun, cu neputință de îndreptat. Fața îi era zîmbitoare și zbîrcită-zbîrcită, iar în ochi veșnic îi stăruia întrebarea : „Dorești ceva ? Vrei să fac ceva pentru tine ? Îndată ! Spune-mi numai de ce ai nevoie...“

Nasul lui era ca un cioc de rață, și moale, de parcă nu avea zgîrci, iar statura mică : ia, acolo, un bătrînel sprințar, cît un copilandru.

Nici măcar o barbă ca lumea nu-i fusese dat să aibă. Două-trei fire roșcate pe bărbia spină. Asta-i era toată barba. Mai mare râsul !

Nu-i același lucru cînd vezi pe drum un bătrîn arătos cu barba ca un snop, purtînd șubă largă, cu guler din blană de miel, și căciulă scumpă. Ba mai călărește și pe un cal falnic, cu șaua bătută în argint. Ai zice că-i un proroc sau un înțelept. Unuia ca el nu ți-e rușine să i te închini. Unul ca acesta pretutindeni e respectat și cinstit ! Însă Momun s-a născut să fie doar Momun Descurcărețul. Singurul lui noroc consta, poate, în faptul că nu se sinchisea de impresia pe care o lăsa și nu se temea că-și pierde prestigiul în ochii cuiva. (Nu m-am așezat cum se cuvine, n-am răspuns cum se cuvine, n-am făcut, n-am dres, n-am...) În această privință, fără măcar să bănuiască, Momun era un om de-a dreptul fericit. Mulți oameni mor nu atît din pricina bolilor cît mai ales din pricina veșnicei, nepotolitei, mistuitoarei patimi de a părea mai mult decît ceea ce sînt. (Cine nu dorește să pară deștept, merituos, frumos, iar pe deasupra, de temut, drept și hotărît ?...)

Dar Momun nu era astfel. Era un om ciudat și, cu el, oamenii se purtau ca atare.

Numai într-un singur fel puteai să-l jignești de moarte pe Momun : să nu-l fi chemat la sfat cînd se pune la cale praznicul cuiva. Atunci se supăra rău și se simțea nespus de obidit, nu pentru că-l ocoliseră — la asemenea adunări, el tot nu spunea mare lucru — ci pentru că se încălca o datorie strămoșească.

Momun avea necazurile și durerile lui, din pricina lor se frămînta și plîngea nopțile. Străinii nu știau acest lucru. Dar ai lui știau.

Cînd îl văzu pe nepot lîngă autofurgon, înțelese că băiatul e amărit și-l frămîntă ceva. Dar cum vînzătorul era un străin, bătrînul se îndreptă mai întîi spre el. Sări iute din șa, întinzîndu-i amîndouă miinile :

— Assalam aleikum, mărite negustor ! rosti el jumătate în glumă, jumătate în serios. Ajuns-a cu bine caravana ? Îți merge bine negoțul ? Momun strînse bucuros mîna vînzătorului. Cîtă apă a mai curs de cînd nu ne-am văzut ! Bine-ai venit !

Vînzătorul îi răspunse, rîzînd cu îngăduință de cuvintele lui și de înfățișarea-i nearătoasă : purta aceleași cizme hărtănite din pînză cauciucată, aceiași pantaloni din pînză

de casă cusuți de babă, același surtuc jerpelit, aceeași pălărie de pîslă, decolorată de ploaie și de soare.

— Caravana a sosit cu bine. Numai că nu știu cum se întîmplă că negustorul vine și voi v-ascundeți de el prin văi și prin păduri. Iar nevestelor le dați în grijă să țină strîns banul, cum ții sufletul înaintea de moarte. Aici, chiar de-ai aduce grămezi de măruri, nu cumpără nimeni.

— Nu te supăra, drăguțule, se scuză Momun, rușinat. Dacă știam că vii, nu plecam de acasă. Cît despre bani, dacă nu-s, nu-s. Cînd o să vindem cartofii, la toamnă...

— Povești ! îl întrerupse vînzătorul. Las' că vă știu eu pe voi, bai puturoși ! Stați la munte, aveți pămînt și fi-nețe cît vă pofteste inima, iar pădurilor nici în trei zile nu le dai ocol. Vite țineți ? Stupină aveți ? Și după bani vi se rupe inima ! Hai, cumpără o plapumă de mătase ori o mașină de cusut, mai am una...

— Doamne, da' n-am atîția bani ! se dezvinovăți Mo-mun.

— Vezi să nu te cred ! Ești zgîrcit, moșule, strîngi banii la ciorap. La ce buni ?

— Nu zău, mă jur pe Maica Cerboaica cea Cornută !

— Ia atunci niște velur să-ți faci pantaloni.

— Aș lua, mă jur pe Maica Cerboaica...

— E-e, îmi pierd vremea de pomană cu dumneata. Am venit degeaba pînă aici. Da' Orozkul unde este ?

— E plecat de azi-dimineață. Mi se pare că s-a dus la Aksai. Are treburi pe la ciobani...

— S-a dus în ospeție, care va să zică, preciză vînzăto-rul cu tilc.

Se lăsă o tăcere stîinjenitoare.

— Nu te supăra, drăguțule, vorbi iarăși Momun. La toamnă, dacă dă Dumnezeu, vindem cartofii și..

— Pîn' la toamnă e mult.

— Dacă-i așa, nu te supăra. Hai, fii bun și vino să bei un ceai.

— Nu de-asta am venit, refuză vînzătorul.

Era gata să închidă ușa autodubei cînd îl zări pe nepot lîngă bătrîn, ținînd cîinele de ureche, gata s-o ia la goană după mașină.

— Cumpără măcar un ghiozdan. Poate că e timpul ca băiatul să meargă la școală. Cîți are are ?

Momun se agăță numaidecît de această idee: măcar ceva să cumpere de la acest vînzător arțăgos și, într-adevăr, ne-potul are nevoie de ghiozdan, la toamnă o să meargă la școală.

— Așa e, se agită Momun, nici nu m-am gândit. Păi cum ? Are șapte ani, a pornit pe opt... Hai, vino încoace, își chemă el nepotul.

Bunicul își scotoci buzunarele, de unde scoase o hîrtie de cinci ruble. O ținea, desigur, ascunsă de multă vreme, căci era cam roasă.

— Poftim, urechiatule ! Vînzătorul îi făcu șiret cu ochiul și-i înmîină ghiozdanul. Acum să te ții de învățătură ! De n-o să te împaci cu școala, vei rămîne pentru totdeauna în munți cu bunicul.

— O să se împace ! E isteț, răspunse Momun, numărînd restul. Apoi își privi nepotul, care ținea stîngaci ghiozdanul cel nou, și-l trase spre dînsul. Las' că-i bine. La toamnă te duci la școală, spuse el încetișor.

Palma grea, bătucită a bătrînului se lăsă blînd pe capul băiatului. Acesta simți că i se ridică un nod în gît, simți trupul slab al bunicului, lipit de el, și mirosul obișnuit al hainelor lui. Mirosea a fin uscat și a sudoare de om care muncește. Un om devotat, de nădejde și drag ; era poate singurul pe lume care-l iubea ca ochii din cap. Un bătrînel blajin, simplu și cam ciudat, pe care cei ce se cred deștepți l-au numit Momun Descurcărețul... Și ce dacă ? Oricum ar fi, e bine totuși că are și el un bunic.

Băiatul nici nu bănuia că bucuria lui va fi atît de mare. Pînă acum nici nu se gândise la școală ; văzuse doar copiii mergînd la școală, tocmai dincolo de munți, în satele de lîngă Issik-Kul, unde se ducea cu bunicul la praznicele bătrînilor de vază din semînția Bugu.

Din această clipă nu se mai despărți de ghiozdan. Bucuros, alergă degrabă să se laude la toți locatarii pichetului. Mai întîi i-l arătă bunicii — uite, mi l-a cumpărat bunicul ! — apoi mătușii Bekei. Se bucură și ea de ghiozdan, lăudîndu-l pe băiat.

Rar se întîmpla ca mătușa Bekei să fie în toane bune. De cele mai multe ori, posomorită și ursuză, nici nu-l băga în seamă pe nepotu-său. Nu-i ardea de el. Avea necazurile ei. Bunica zicea că, dacă ar avea copii, ar fi cu totul altă femeie. Și Orozkul, bărbatul ei, ar fi alt om. Atunci și bunicul ar fi altul, nu așa cum este. Cu toate că avea două fete — pe mătușa Bekei și pe mama băiatului, sora cea mică — tot nu era bine ; rău e cînd n-ai copii, dar și mai rău cînd copiii n-au copii ! Așa zice bunica. Cine s-o înțeleagă ?...

De la mătușa Bekei, băiatul dădu fuga să arate ghiozdanul tinerei Gulgeamîl și fetei ei. Iar de aici porni spre

fineață, unde cosea Seidahmat. Trecu din nou în fugă pe lângă „cămila“ cea roșcată — și iar nu avu timp s-o mîngie pe cocoasă — pe lângă „șă“, pe lângă „lup“ și pe lângă „tanc“. Trecu mai departe, tot pe mal, pe poteca dintre tușișurile de cătină. Apoi, prin poloagele lungi de fin cosit din luncă, ajunse la Seidahmat.

Azi, Seidahmat era singur la coasă. Bunicul își cosise de mult parcela sa, ca și pe cea a lui Orozkul. Au cărat și finul. Bunica și mătușa Bekei îl strîngeau cu grebla, Momun îl făcea grămăjoare, iar băiatul îl ducea la căruță. Îi ajuta bunicului. Au ridicat două stoguri lângă grăjd. Bunicul le-a clădit atît de bine, că n-o să le pătrundă ploile. Niște stoguri netede, de-ai fi zis că-s pieptănate. Așa le face an de an. Orozkul nu cosește niciodată, lasă totul în spinarea socrului. Ce să-i faci, el e șeful. „Dacă vreau, zice, vă dau afară din slujbă în doi timpi și trei mișcări“. Asta le-o spune bunicului și lui Seidahmat. Și numai cînd e băut. Nu-l dă el afară pe bunicul ! Cine va mai munci în locul lui ? Cum s-ar descurca fără el ? Să-ncerce numai ! În pădure e mult de lucru, mai ales toamna. Bunicul zice că pădurea nu-i ca turma de oi, nu se răzlețește. Dar nu înseamnă că trebuie s-o veghezi mai puțin, fiindcă, de se întimplă vreun incendiu sau de sus, din munte, se pornește vreo viitură, copacul nu se ferește, nu se mișcă din loc, ci piere acolo, în picioare. Pentru asta, vezi bine, există pădurarul : să nu piară copacul. Pe Seidahmat, Orozkul nu-l alungă pentru că e pașnic și supus. Nu se amestecă în nimic și nu cîrtește. Își vede de treabă. Dar cu toate că e un flăcău pașnic și zdravăn, e tare leneș, îi cam place să doarmă. De aceea s-a și angajat pădurar. Bunicul spune că flăcăii de-o seamă cu el conduc mașinile și ară cu tractoarele la sovhoz ; pe cînd Seidahmat și-a lăsat cartofii din grădină să-i năpădească loboda. A trebuit ca Gulgeamal, cu copilul în brațe, s-o scoată singură la capăt cu grădina.

Seidahmat a lungit-o și cu cositul. Pină și bunicul l-a ocărit alaltăieri. „Iarna trecută, zice, mi-a fost milă de vite, nu de tine. De-aia ți-am dat fin. Dacă te gîndești iar la finul cosit de brațele astea bătrîne, spune limpede, o să cosesc eu și pentru tine.“ Cuvintele bunicului l-au pătruns : azi-dimineață, Seidahmat a luat coasa la spinare și s-a pus pe treabă.

Auzînd în spatele său pași repezi, Seidahmat se întoarse, ștergîndu-și sudoarea cu mîneca :

— Ce-i cu tine ? Te-au trimis să mă chemi ?

— Nu... Uite, am ghiozdan ! Bunicul mi l-a cumpărat.

O să mă duc la școală.

— De-asta ai venit ? Seidahmat izbucni în râs. Moș Momun e cam... — făcu el, răsucindu-și degetul la timp. Și tu la fel ! Ia să vedem cum e ghiozdanul ? Îi încercă încuietorea, îl întoarse pe toate părțile și i-l înapoie băiatului, clătînind batjocoritor din cap. Ia stai ! exclamă el. La care școală o să te duci ? Unde se află școala asta a ta ?

— Cum la care școală ? La cea de la fermă.

— Adică cea din Gelesai ? ! se minună Seidahmat. Păi pînă acolo is nu mai puțin de cinci kilometri peste munte.

— Bunicul a zis c-o să mă ducă pe cal.

— În fiecă zi dus și-ntors ? Ciudat bătrîn ! Nu i-ar strica să meargă și el la școală. Să stea cu tine în bancă, iar cînd se termină lecțiile, înapoi ! Seidahmat începu să rîdă în hohote.

Murca de rîs închipuindu-și-l pe moș Momun la școală, în aceeași bancă cu nepotul său.

Băiatul tăcea, descumpănit.

— Ei, am zis și eu așa, ca să mai rîdem, lămuri Seidahmat și-i dădu un bobîrnac în nas, trăgîndu-i peste ochi chipiul bunicului.

Momun nu purta chipiul de uniformă al administrației silvice, îi era rușine. („Ce, eu mi-s șef ? Nu schimb căciula mea de kirghiz cu nimic altceva !“) Vara purta o pălărie de pîslă, veche de cînd lumea, o „fostă“ *ak-kalpak* — o tichie albă, tivită pe margini cu saten negru, ros — și iarna un *tetebei** de oaie, de pe timpuri și acesta. Chipiul verde de la uniforma de pădurar îl purta nepotul.

Băiatului nu-i plăcu felul zeflemitor în care Seidahmat primi vestea. Își ridică încruntat chipiul de pe frunte, iar cînd Seidahmat vru să-i mai dea un bobîrnac, își trase capul într-o parte, răsîndu-se :

— Lasă-mă-n pace !

— Ia te uită ce furios e ! zîmbi Seidahmat. Hai, nu te supăra. Ai un ghiozdan cum nu se poate mai frumos. Și-l bătu ușurel pe umăr. Iar acum, șterge-o ! Mai am de cosit o grămadă...

Scuipînd în palme, Seidahmat apucă iarăși coasa.

Băiatul o porni în fugă spre casă, pe aceeași potecă, pe lîngă aceleași pietre. Deocamdată n-avea vreme să se joace cu ele. Să ai ghiozdan e o treabă serioasă !

Lui îi plăcea să vorbească singur. Dar acum se adreșă ghiozdanului : „Să nu-l crezi, bunicul meu nu-i de loc așa.

* Căciulă.

E om bun, nu e șmecher și din pricina asta toți rîd de el. Nu-i deloc șmecher. O să ne ducă pe amîndoi, pe mine și pe tine, la școală. Tu zici că nu știi unde-i școala ? Nu-i așa departe. O să-ți arăt. Ne vom uita la ea cu binoclul, de pe Muntele Străjii. O să-ți mai arăt și vaporul meu cel alb. Dar mai întîi trebuie să tragem o fugă pînă-n șopron. Acolo am ascuns binoclul. Ar trebui să am grijă de vițel, însă de fiecare dată mă duc să privesc vaporul cel alb. Vițelul nostru e mare acum, nu-l mai poți ține, te biruiește. Și-a făcut obiceiul să sugă tot laptele, iar vaca e mama lui și nu-i pare rău de lapte, înțelegi ? Mamelor rîciodată nu le pare rău de nimic. Așa zice Gulgeamal, că are și ea o fetiță... Curînd or să mulgă vaca și pe urmă noi o să minăm vițelul la păscut. Atunci o să ne urcăm pe Muntele Străjii, să vedem vaporul alb. Eu stau de vorbă și cu binoclul ! Acum o să fim trei : eu, tu și binoclul."

Astfel se întorcea băiețelul acasă. Îi plăcea nespus de mult să vorbească cu ghiozdanul. Avea de gînd să continue discuția, să-i povestească despre sine lucruri pe care ghiozdanul nu le știa încă. Dar fu întrerupt. Undeva alături răsună un tropot de cal. Dintre copaci apărură un călăreț pe un cal sur. Era Orozkul. Se întorcea și el acasă. Calul sur Alabaș, pe care nimeni în afară de Orozkul n-avea voie să încalce, era gătit cu șaua de sărbătoare, cu scări de aramă, ham de piele peste piept și podoabe de argint.

Lui Orozkul îi alunecase pălăria pe ceafă, dezvelindu-i fruntea îngustă și roșie. Îl toropise căldura și picotea în sa. Tunica de velur, croită cam stîngaci după modelul celor purtate de șefii de la raion, era descheiată la toți nasturii. Cămașa albă îi ieșise de sub cingătoare. Era ghiftuit și beat. Se întorcea dintr-o vizită, unde băuse cumîs și mîncase carne pînă nu mai putuse.

Odată veniți în munți la pășunatul de vară, ciobanii și herghelugii din împrejurimi îl poșteau deseori pe Orozkul în vizită. Avea printre ei prieteni vechi. Dar îl invitau și din interes. Orozkul era un om folositor. Mai cu seamă pentru cei ce își făceau case, dar stăteau mai mult la munte. Nu poți părăsi turma ca să-ți vezi de treburi. Și de unde să-ți procuri material de construcție, lemnul, mai ales ? Dar de te ai bine cu Orozkul, poți face rost de doi-trei bușteni din rezervație, pe sprînceană. Altfel, toată viața cutreieri cu turma prin munți, iar casa n-o mai isprăvești în vecii vecilor...

Picotind în sa, greoi și trufaș, Orozkul călărea sprijinindu-și nepăsător în scări virful cizmelor de box.

Mai că nu zbură de pe cal, de uimit ce fu cînd băiatul îi ieși înainte, fluturîndu-și ghiozdanul.

— Nene Orozkul, eu am ghiozdan ! O să merg la școală. Uite ce ghiozdan am !

— Ptiu, lua-te-ar să te ia ! sudui Orozkul, trăgînd speriat de frîu. Îl privi pe copil cu ochi de om beat, umflați și înroșiți de somn : Ce-i cu tine ? De unde vii ?

— Mă duc acasă. Eu am ghiozdan și am fost să i-l arăt lui Seidahmat, rosti băiatul, cu vocea stinsă.

— Bine, joacă-te... — mormăi Orozkul și, clătînîndu-se nesigur în șa, porni mai departe. Ce-i păsa lui de ghiozdanul ăsta idiot, de copilul ăsta părăsit de părinți, nepotul nevestei, cînd el a fost într-atîta năpăstuit de soartă, că Dumnezeu nu i-a dăruit nici un fiu, sînge din sîngele lui, pe cîtă vreme altora le dă cu duiumul, fără număr...

Orozkul se smiorcăi, suspinînd. Ura și părerea de rău îl sufocau. Îi părea rău de el, că viața trece fără urmă, și în suflet i se aprindea ura împotriva neveste-si, care nu făcea copii. Numai ea e de vină, blestemata, au trecut atîția ani și tot stearpă a rămas...

„Ți-arăt eu ție !“ o amenință Orozkul în gînd, strîngîndu-și pumnii cărnoși, și gemu înăbușit ca să nu izbucnească în plîns. Știa că, îndată ce va ajunge acasă, o va bate. Așa se întîmplă de fiecare dată cînd Orozkul se îmbăta. Acest om cît un taur își pierdea mințile de necaz și de ură...

Băiatul mergea în urma lui pe cărare și rămase uimit cînd, deodată, Orozkul dispăru din fața lui. Acesta coti spre rîu, sări de pe cal, aruncă frîul și o luă de-a dreptul prin iarba înaltă. Mergea aplăcat, clătînîndu-se, cu capul între umeri, acoperindu-și obrazul cu mîinile. Lîngă mal, se lăsă pe vine și, luînd apă în pumni, și-o aruncă pe față.

„Pesemne îl doare capul de căldură“, gîndi băiatul, văzîndu-l ce face. El nu știa că Orozkul plîngea și nu-și putea stăpîni hohotele. Plîngea pentru că nu fiul lui îi ieșise în întîmpinare, pentru că nu găsisese în el nimic care să-l îndemne să spună măcar cîteva vorbe ca lumea acestui copil cu ghiozdan.

II

De pe vîrfurile Muntelui Străjii se deschidea în toate părțile o priveliște nesfîrșită. Culcat pe burtă, băiatul potrivea binoclul. Era un binoclu mare de cîmp. Îl primise

bunicul cîndva, ca răsplată pentru anii îndelungați de slujbă la pichet. Bătrînului nu-i plăcea să umble cu binoclul : „Ochii mei sînt la fel de buni“, spunea el. În schimb, nepotul îl îndrăgise tare mult.

De astă dată venise pe munte cu binoclul și cu ghiozdanul.

La început, obiectele săreau și se amestecau în vizorul rotund, apoi căpătau claritate și stabilitate. Asta era mai interesant ca orice. Băiatul își ținea răsuflarea, să nu scape centrul focarului, și admira priveliștea de parcă el însuși o zămislise. Apoi își muta privirea spre un alt punct, și din nou totul se năruia și se amesteca. Atunci începea să învîrtă ocularele.

De aici puteai să vezi totul de jur împrejur. Cele mai semețe piscuri înzăpezite, mai sus de care nu se mai află decît cerul. Ele sălășluiau dincolo de toți munții, deasupra lor și chiar deasupra pămîntului întreg. Se vedeau și munții aflați mai jos decît cei acoperiți de zăpezi — munți păduroși, îmbrăcați la poale cu desișuri de foioase, iar mai sus, cu codri întunecoși de pin. Și munții Kughei, ațintiți spre soare ; pe coastele Kugheilor nu creștea altceva decît iarbă. Se vedeau și munți mai mici, de partea cealaltă, unde era lacul — niște povîrnișuri stîncoase și golașe. Aceste povîrnișuri se lăsau spre vale, iar valea se unea cu lacul. În acea parte se întindeau cîmpii, grădini și așezări omenești... Verdeța semănăturilor era ici-colo smălțată cu ochiuri galbene. Se apropia vremea secerișului. Pe drumuri goneau mașini minuscule, ca niște șoareci, și în urma lor se involburau cozi lungi de praf. Iar la capătul cel mai îndepărtat al pămîntului, unde abia ajungeai cu privirea, dincolo de tărîmul nisipos, licărea linia bombată a lacului. Era Issik-Kul-ul. Acolo, apa și cerul alcătuiau o singură linie. Mai departe nu mai era nimic. Lacul strălucea liniștit și pustiu, doar lîngă mal, cu greu puteai zări cum se zbătea spuma talazurilor.

Băiatul privi multă vreme într-acolo. „Vaporul alb nu s-a ivit încă — spuse el către ghiozdan. Hai să ne mai uităm o dată la școală.“

De aici se vedea toată valea din spatele muntelui. Cu binoclul puteai să deslușești chiar și caiêrul din mîinile bătrînei așezate lîngă o casă, sub fereastră.

Depresiunea Gelesai era despădurită, dar ici-colo mai rămăsese, după tăiere, cîte un pin singuratic. Cîndva aici fusese pădure. Acum se aflau adăposturile vitelor, unul lîngă altul, cu acoperișurile de ardezie, și grămezi înalte

de paie și bălegar. Aici țineau vitele tinere, de prăsilă, de la ferma de lapte. Puțin mai încolo se afla o ulicioară scurtă — întreg sătucul crescătorilor de vite. Ulicioara cobora de pe un delușor. Taman în capătul ei, chiar la margine, se găsea o căsuță ce nu părea locuită. Aceasta era școala de patru ani. Copiii din clasele mai mari învățau la școala-internat de la sovhoz. Aici învățau numai cei mici.

Băiatul se ducea în sătuc la felcer când îl dorea în gît. Mergea cu bunicul. Acum privea îndelung prin binoclu școala micuță, acoperită cu țiglă roșie, cu hornul strîmb, cu inscripția scrisă pe o bucată de placaj : „*Мектеп**”. Nu știa să citească, dar ghicea că tocmai acest cuvînt era scris acolo. Prin binoclu se vedea totul ca-n palmă, pînă în cele mai mici amănunte : cuvinte zgîriate pe tencuiala zidului, geamurile lipite cu chit în rama ferestrei, șipșile strîmbe și zgrunțuroase ale verandei. Își închipuia cum se va duce acolo cu ghiozdanul său și cum va intra pe ușa de care acum atîrna un lacăt greu. Dar acolo, ce o fi acolo, dincolo de ușa aceea ?

Cînd nu mai rămase nimic de privit la școală, băiatul îndreptă iarăși binoclu spre lac, dar toate erau ca și mai-nainte. Vaporul alb nu apăruse încă. Băiatul se întoarce cu spatele spre lac, lăsă binoclu deoparte, îndreptîndu-și privirea către poalele muntelui. Jos de tot, pe fundul văii alungite, scînteia rîul vijelios, învolburîndu-se pe la numeroasele-i praguri. Alături de rîu șerpuia pe mal drumul și, o dată cu rîul, drumul se pierdea la întorsura defileului. Malul opus era abrupt și păduros. De acolo începea rezervația din San-Taș, urcînd sus, în munți, pînă la piscurile înzăpezite. Cel mai departe se cățarau pinii. Printre stînci și zăpezi, ei se zburleau ca niște perii negre pe crestele lanțurilor muntoase.

Băiatul surîse zeflemitor privind casele, magaziile și dependințele din curtea pichetului. De sus păreau atît de mici și de subrede ! Mai departe de pichet, pe mal în jos, zări pietrele sale dragi. Pe toate — „cămila”, „lupul”, „șaua”, „tancul” — întîiași dată, de aici, de pe Muntele Străjii, le zărise prin binoclu și tot atunci le și botezase.

Zîmbi ștregărește, se ridică în picioare și aruncă o piatră în direcția pichetului. Piatra căzu la cîțiva pași de el. Se așeză iar jos și se apucă să cerceteze pichetul prin binoclu. Mai întîi privi prin lentilele cele mari — casele

* Școală.

fugiră departe-depart, făcîndu-se mici ca niște jucării. Bolovanii se transformaseră în pietricele, iar zăgazul bunicului de pe prundiș părea și mai caraghios : numai bun să se scalde vrăbiile într-însul. Zimbînd, își roti capul și întoarse binoclu, schimbînd ocharele. Pietrele sale dragi, acum uriașe, păreau că se sprijină, cu fruntea de lentilele binocluului. „Cămila“, „lupul“, „șaua“, „tancul“ erau foarte impunătoare cu știrbiturile și crăpăturile lor, cu petele de licheni ruginii pe margini, semănînd într-adevăr cu imaginea pe care ele i-o sugeraseră băiatului. «Uf, ce „lup“ grozav ! Ehe, dar „tancul“ e și mai grozav !...»

Dincolo de pietroaie, în intrîndul din prundiș, se afla zăgazul bunicului. În binoclu, acest loc de lingă mal se vedea bine. Aici, apa se abătea parcă în fugă din firul repede al rîului și, bolborosind printre praguri, se reîntorcea în viltoare. În prundiș, apa ajungea numai pînă la genunchi, dar curentul era atît de repede, încît putea destul de ușor să tîrască un băiețaș ca el în mijlocul torentului. Pentru a nu-l fura apa, băiatul se agăța de răchitele de pe mal. Tufișurile creșteau chiar în margine, unele ramuri aflîndu-se pe uscat, celelalte fiind spălate de rîu. Astfel se cufunda în apă. Dar ce scădat mai era și ăsta ? Ca un cal priponit ! Și cite neplăceri avea, cite ocări ! Bunica îl muștra întruna pe bunicul : „O să se înec, treaba lui, eu n-o să mișc un deget. Nu-mi pasă ! N-are decît să-și facă de cap ! Taică-său și maică-sa l-au părăsit. Mie mi-e de ajuns cite griji am pe cap, n-am nici o putere“.

Ce să-i răspunzi ? N-ai ce să-i zici, că-i bătrînă și are dreptate. Dar și de flăcăiaș îi părea rău. Rîul curgea atît de aproape, chiar pe sub poartă. Oricît l-ar fi amenințat bătrîna, el tot ar fi intrat în apă. Atunci Momun s-a gîndit să construiască în prundiș un zăgaz din piatră, să aibă copilul unde să se scalde fără teamă.

Bătrînul a cărat multe pietre, alegîndu-le pe cele mai mari, să nu le ia curentul apei. Le căra ținîndu-le lipite de burtă și, intrînd în apă, le așeza una peste alta, cu socoteală, ca apa să curgă în voie printre ele. Caraghios, uscățiv, cu bărbuța sa rară, cu pantalonii uzi lipiți de trup, a lucrat o zi întreagă la zăgaz. Seara căzuse lat, tușea, iar șalele îi înțepeniseră. Atunci, bunica s-a dezlănțuit ca o furtună :

— Al mic e prost fiindcă-i mic, dar ce să mai zici de prostu' ăl bătrîn ? La ce dracu te zbați atîta ? Îi dai să mănînce, să bea, ce mai vrei ? Îi îngădui toate nebuniile ! Oh, asta n-o să ducă la nimic bun...

Dar orice s-ar spune, zăgazul ieșise o minunăție. De atunci, băiatul se scălda fără teamă. Ținându-se de o cren-guță, cobora de pe mal și se arunca în apă. Și negreșit cu ochii deschiși pentru că și peștii înnoată în apă cu ochii deschiși. Avea o dorință ciudată : voia să se prefacă în peștișor și să înnoate pe râu în jos.

Privind zăgazul prin binoclu, băiatul își închipuia cum își scoate cămașa, apoi pantalonii și, zgribulindu-se, se aruncă gol în apă. Apa râurilor de munte e totdeauna rece, își taie răsuflarea, dar apoi te obișnuiești. Își închipuia cum, ținându-se de ramura de răchită, se azvârle în șuvoi cu fața în jos, cum apa se închide deasupra lui plescăind, cum îl frige șiroindu-i pe sub pîntece, pe spinare și de-a lungul coapselor. Zgomotele de afară amuțesc sub apă, iar în urechi își dăinuie doar un susur. Și el, holbându-și ochii, privește nesățios tot ce se poate vedea sub apă. Ochii îl ustură, îl dor, dar el zîmbește cu ifos, ba chiar scoate și limba. Asta pentru bunica. Așa, să știe că el n-o să se înece și că nu se teme de nimic. Apoi dă drumul răchitei din mină, iar apa îl tîrăște și-l rostogolește pînă cînd atinge cu picioarele pietrele zăgazului. Atunci i se termină și respirația. Brusc, țîșnește din apă, se cațără pe mal și fuge din nou spre tufa de răchită. Și așa de nenumărate ori. Chiar de o sută de ori ar fi putut să se scalde în zăgazul bunicului. Pînă ce, în sfîrșit, se va preface în peștișor. Iar el dorea negreșit să devină peștișor, orice s-ar întîmpla...

Cercetînd malul rîului, băiatul îndreptă binoclu spre casa lui. Găinile și curcile cu puii lor, toporul rezemat lîngă butuc, samovarul fumegînd și alte felurite lucruri din curte deveniră necrezut de mari. Se aflau atît de aproape, încît băiatul, fără să vrea, întinse mîna spre ele. Deodată, spre groaza lui, zări prin binoclu vițelul roșcat, mare cît un elefant, mestecînd liniștit rufe agățate pe sfoară. Vițelul își mîjgia ochii de plăcere și îi curgeau balele, atît de mult îi plăcea să mestece cu gura plină rochia bunicii.

— Uf, prostule ! Băiatul se ridică dînd din mină : La o parte ! Pleacă de-acolo ! Baltek ! Baltek ! (În obiectiv, cîinele stătea, nepăsător, întins lîngă casă.) Șo pe el, mușcă-l ! porunci el cu dîșperare cîinelui.

Dar Baltek nu se sinchisea. Sta lungit la umbră, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

Tocmai atunci ieși bunica din casă. Văzînd ce se petrece, bătrîna își plesni palmele de uimire, apucă mătura și se năpisti spre vițel. Vițelul fugi, bunica după el. Fără

s-o piardă din obiectiv, băiatul se piti pentru a nu fi văzut. După ce alungă vițelul, bătrîna se întoarce spre casă ocărînd, sufocată de minie și de alergătură. O vedea așa de bine, de parcă era alături de ea, ba chiar mai bine decît dacă ar fi fost alături. O ținea în prim plan, ca la cinematograf cînd îți arată pe tot ecranul chipul unui om. Îi vedea ochii galbeni îngustați de furie. Vedea cum i se înroșise toată fața plină de zbîrcituri adînci. Ca la cinematograf cînd dispăre brusc sunețul, buzele bunicii se mișcau în binoclu, mute și cu repeziciune, dezgolindu-i dinții rari și stricați. De departe nu putea desluși ce strigă bătrîna, dar băiatul auzea cuvintele întocmai și împede, de parcă i le-ar fi rostit la ureche. Uf ! Cum îl mai ocăra ! Știa pe dinafară : „Ehei, așteaptă ! Vii tu acasă ! Ți-arăt eu ție ! Si n-o să mă mai uit în gura lui bunică-tu ! De cîte ori i-am spus să arunce ocheanu-acela păcătos ! Iar s-a suit pe munte. Înghiți-l-ar apele de vapor ! Lua-l-ar dracu ! Arză-l-ar focu ! Scufunda-s-ar !...”

Băiatul oftă din greu. Cum a putut să uite de vițel tocmai astăzi, cînd bunicul i-a cumărat ghiozdanul ? Cînd își închipuia cum se va duce la școală...

Bătrîna nu mai contenea. Își cerceta rochia roasă de vițel, ocărînd întruna. Gulgeamal, cu fetița în brațe, se apropie de ea. Văitîndu-se, bunica se dezlănțuie și mai tare, amenințînd cu pumnii către munte. Pumnul ei uscățiv și negru se mișca dintr-o parte în alta prin fața ocularelor binoclului. „Și-a găsit distracție ! Vaporul dracului ! Înghiți-l-ar apele ! Arză-l-ar focu ! Scufunda-s-ar !...”

Samovarul clocotea în curte. Prin binoclu se vedea cum de sub capac se strecurau șuvițe subțiri de abur. Mătușa Bekei ieși să-l ia să-l ducă în casă. Și iar începu tărăboiul. Bunica mai că nu-i vîrî în ochi rochia roasă de vițel. „Na, zice, privește năzbîtiile lui nepotu-tău !”

Mătușa Bekei încercă s-o împace, s-o potolească. Băiatul ghicea cele ce-i spunea. Cam aceleași lucruri ca și altă dată : „Linștește-te, *eneke**. E mic, nu știe, ce poți să-i ceri ? E singur aici, n-are și el prieteni. De ce să strigi, să bagi frica în copil ?” La care bunica, nici vorbă, că răspundea : „Să nu mă-nveți tu pe mine ! Încearcă și tu să faci copii și-o să vezi ce trebuie să le ceri. Ce păzește acolo pe munte ? N-are timp să priponească vițelul ? ! După ce se tot uită ? După flusturaticu' de tat-su și de mă-sa, care l-au făcut și-apoi s-au dus încotro au văzut

* Măicuță.

cu ochii ? Ție ți-e ușor să vorbești, femeie stearpă ce ești...”

-Chiar de la o asemenea distanță, băiatul vedea prin binoclu cum obrazii scofilciți ai mătușii Bekei se făcură pământii ca de moartă și cum, gîfîind toată — el știa negreșit în ce fel o să-i plătească — ea dădu drumul la un potop de vorbe adresate mamei sale vitrege : „Dar tu, cotoroanță bătrînă, cîți băieți și cîte fete ai crescut ? Tu ce ești ?”

Și se porni un tărăboi nemaipomenit ! De obidă, bunica scoase un țipăt ascutit. Gulgeamal încercă să le potolească. O îmbrățișă pe bunica, vrînd s-o înduplece să intre în casă. Dar bunica se aprindea din ce în ce mai tare, se vînzolea încoace și-ncolo prin curte ca o nebună. Mătușa Bekei apucă samovarul clocotind și, mai mult în fugă, vîrșînd apa fiartă, îl duse în casă. Iar bunica se lăsă obosită pe butucul de tăiat lemne. Plîngînd în hohote, își căina amar soarta. Băiatul fusese dat uitării. Dumnezeu și lumea mare își primeau acum partea de blesteme. „Pe mine, hai ? Pe mine mă întrebă ce sînt ? striga bătrîna în urma fiicei vitrege. De nu m-ar fi bătut Dumnezeu, răpindu-mi pe cei cinci copii ai mei, dacă fiul meu, singurul meu fiu, n-ar fi căzut în război ucis de glonț la optsprezece ani, dacă Taigara, moșneagul meu iubit, n-ar fi înghețat cu turma de oi în timpul viscolului, aș mai sta eu aici cu voi, în pădure ? Ce, eu sînt ca tine stearpă ? Aș mai fi trăit eu acum la bătrînețe cu taică-tu, cu nerodul de Momun ? Pentru ce păcate m-ai oropsit, Dumnezeule blestemat ?”

Băiatul luă binoclul de la ochi și lăsă trist capul în piept. „Cum o să ne mai întoarcem acum acasă ? rosti el către ghiozdan. Asta numai din vina mea și a prostului de vițel. Și dintr-a ta, binoclule. Mereu mă chemi să mă uit la vaporul alb. Și tu ești vinovat.”

Băiatul își roti privirea : de jur împrejur se înălțau munții — stînci, pietre și păduri. De pe vîrfuri, din ghețari, cădeau fără zgomot pîrîiașe scinteietoare. Și numai aici, jos, apa căpăta parcă, în sfîrșit, glas, ca să vuiască neconținut, fără istov, în albia riului. Iar munții străjuiau, uriași și nesfîrșiți. În acea clipă se simți foarte mic și tară singur, pierdut cu desăvîrșire. Numai el și munții, pretutindeni munți înalți.

Către lac, soarele scobora spre asfințit. Căldura se mai domolise. Pe povîrnișurile de la soare-răsare se așterneau, scurte, primele umbre. Soarele se va lăsa acum tot mai jos.

iar umbrele se vor țiri spre poalele munților. La acest ceas din zi, pe Issik-Kul se ivea vaporul alb.

Băiatul îndreaptă binoclul spre cel mai depărtat punct ce se putea zări și își ținu răsufarea. Iată-l ! Și totul fu uitat într-o clipă : acolo, înainte, în marginea albastră-albastră a Issik-Kul-ului, se arată vaporul alb. Ieșea încet din valuri. Iată-l ! Lung, puternic și frumos, cu coșurile înșiruite unul după altul. Plutea lin și drept, ca pe strună. Cu poala cămășii, băiatul șterse în grabă lentilele, potrivit încă o dată ocularele. Liniile vaporului deveniră și mai limpezi. Acum puteai să vezi cum plutea pe valuri și cum în urma pupei se așternea o dungă înspumată. Băiatul nu-și mai lua ochii de la vaporul cel alb. Dacă ar fi fost după el, l-ar fi rugat să se apropie și mai mult, să poată vedea oamenii care călătoreau cu el. Dar vaporul n-avea de unde să știe, mergea pe drumul său, încet și maiestuos. Cine putea ști de unde vine și încotro se îndreaptă ?

Multă vreme băiatul îl privi plutind și se gândi îndelung cum se va preface în peștișor și va înota pe riu spre vaporul cel alb...

În ziua când îl zărise pentru întâia oară de pe Muntele Străjii, plutind pe albastrul lacului, de atîta încîntare inima începuse să-i bată cu putere și se gîndise de îndată că tatăl său — marinar pe Issik-Kul — se află tocmai pe acest vapor alb. Și băiatul a crezut toate acestea pentru că dorea nespus de mult să fie așa.

Nu-și amintea nici de tatăl, nici de mama sa. Nu-i văzuse niciodată. Nici unul nu venise vreodată să-l vadă. Dar el știa că tatăl său era marinar pe Issik-Kul, iar mama, după ce se despărțiseră, și-a lăsat copilul la bunicul și a plecat la oraș. De cum a plecat, i s-a pierdut urma în acel oraș, aflat departe, peste munți, peste lac și peste alți munți.

Bunicul Momun s-a dus odată în acel oraș să vîndă cartofi. A stat o săptămînă întreagă, iar cînd s-a întors, a povestit la ceai mătușii Bekei și bunicii că și-a văzut fata, adică pe mama lui, a băiatului. Lucra într-o fabrică mare ca țesătoare. Are altă familie — două fete, pe care le-a dat la grădiniță și le vede doar o dată pe săptămînă. Locuiește într-o casă mare, însă are o cămăruță atît de mică, încît n-ai unde să te învîrți. În curte, oamenii nu se cunosc între ei, ca la piață. Și toți, cum intră în casă, încuie ușa. Tot timpul stau încuiați, ca la închisoare. Bărbatul ei cică ar fi șofer, duce oamenii cu autobuzul pe străzi. Pleacă la patru dimineața și vine tîrziu. Muncă

grea și asta. Fata, povestea el, a plîns tot timpul și își cerea iertare. Cică sînt pe listă pentru locuință nouă. Dar nu se știe cînd o vor primi. Atunci o să ia copilul la ei, dacă o să-i îngăduie bărbatul. Și l-a rugat pe bătrîn să mai aștepte. Bunicul Momun i-a spus să nu fie mîhnită. Important e să trăiască în bună înțelegere cu bărbatul, restul se va aranja. Cît despre băiat, să n-aibă nici o grijă : „Cît voi trăi eu, n-am să dau băiatul nimănui, iar de-oi închide ochii, Dumnezeu îl va călăuzi, omul își găsește norocul...” Ascultîndu-l pe bătrîn, mătușa Bekei și bunica au oftat întruna, ba chiar au vărsat și cîteva lacrimi.

Tot atunci a venit vorba și despre taică-său. Bunicul auzise că fostul lui ginere, tatăl băiatului, cică ar fi tot marinar pe un vapor, are și el altă familie și copii — vreo doi-trei. Locuiesc lingă debarcader. Cică s-ar fi lăsat de băutură, iar nevasta cea nouă vine de fiecare dată pe chei cu copiii să-l întîmpine. „Vasăzică ei întîmpină tocmai vaporul meu, vaporul alb”, gîndea băiatul.

Vaporul plutea îndepărtîndu-se încet. Alb și lung, aluneca pe oglinda albastră a lacului, cu fumul coșurilor lui, și nu știa că spre el plutea un băiat care se prefăcuse într-un peștișor-băiat.

El visa să se prefacă în peștișor, astfel încît să aibă corp, coadă, aripioare și solzi cum au peștii, numai capul să-i rămînă la fel : mare și rotund pe gîtul subțire, cu urechile clăpăuge și cu nasul zgîriat. Și ochii tot așa cum erau. Desigur, nu chiar așa, ci să poată vedea cum vîd peștii.

Băiatul are gene lungi ca ale vițelului, și tot timpul se coboară și se ridică de la sine. Gulgeamnal zice că, dacă și fetița ei ar avea la fel, ce frumoasă ar fi cînd va crește mare ! Dar de ce să fie frumoasă ? Ori frumos ? Mare lucru ! Personal, el n-are nevoie de ochi frumoși, lui îi trebuie unii ca să vadă sub apă.

Prefacerea trebuia să aibă loc în zăgazul bunicului. Hop și gata — e peștișor ! Apoi, din zăgaz, ar sări numai-decît în rîu, drept în vîltoarea învolburată, și s-ar duce pe firul apei în jos. Din cînd în cînd va țîșni la suprafață și va privi într-o parte și în alta : e plicticos să înoți numai sub apă. Rîul repede îl va purta de-a lungul marelui pîvnîrniș de argilă roșie, peste prăguri, peste valuri înspumate, printre munți și păduri. Își va lua rămas bun de la bolovanii lui dragi : «La revedere, „cănilă culeată“, la revedere „lupule“, rămîi cu bine „șă“, rămîi cu bine „tan-cule“ !» Iar cînd va trece pe lingă pîchet, va țîșni din apă

și va flutura din aripioară către bunicul : „Rămii cu bine, *ata*, mă voi întoarce curînd“. Bunicul ar înlemni de uimire și n-ar ști ce să facă. Și bunica, și mătușa Bekei, și Gulgeamal cu fetița în brațe — toate ar rămîne cu gura căscată. Unde s-a mai pomenit așa ceva ? Cap de om și trup de pește ! Iar el le va face semn din aripioară : „La revedere, mă duc spre Issik-Kul, la vaporul alb ! Acolo se află tatăl meu, marinarul“. Baltek va porni, pesemne, să alerge pe mal. Doar nici cîinele nu mai văzuse vreodată așa ceva. Iar dacă Baltek va avea de gînd să se arunce spre el în apă, îi va striga : „Nu, Baltek, nu se poate ! O să te-neci !“ Apoi va înota mai departe. Sălînd pe valuri, va trece pe sub cablurile podului suspendat, și tot așa, în jos, pe lîngă tufișurile de *tugai**, prin trecătoarea zgomotoasă, pînă va ajunge drept în Issik-Kul.

Issik-Kul-ul este o adevărată mare. Va pluti pe apele lui din val în val, din val în val pînă ce, deodată, în întîmpinare îi va ieși vaporul alb. „Bun găsit, vaporule alb, iată-mă, eu sînt ! îi va spune el vaporului. Eu sînt băiatul care te privea mereu prin binoclu.“ Oamenii de pe vapor se vor mira și vor alerga să vadă minunăția. Atunci el se va adresa tatălui său, marinarul : „Bună ziua, tăticele, eu sînt fiul tău. Am venit la tine“. „Care fiu ? Tu ești jumătate pește, jumătate om !“ „Ia-mă la tine pe vapor și voi deveni fiul tău, un fiu ca oricare altul“. „Foarte bine. Hai să încercăm.“ Tatăl va arunca năvodul, îl va scoate din apă și-l va ridica pe punte. Apoi el se va preface numaidecît în băiatul de mai înainte. Și pe urmă...

Pe urmă, vaporul alb va pluti mai departe. Băiatul îi va povesti tatălui său toate cîte le știe, toată viața lui. Despre munții în mijlocul cărora trăiește, despre pietrele lui, despre rîu, despre rezervație, despre zăgazul bunicului, unde a învățat să înoate ca peștii, cu ochii deschiși...

Îi va povesti, desigur, cum o duce el la bunicul Momun. Să nu creadă cumva tatăl său, dacă bătrînul fusese poreclit Momun Descurcărețul, asta înseamnă că este om rău. Asemenea bunic nu găsești nicăieri. E cel mai bun bunic. Însă nu-i deloc șmecher și de aceea toți rid de el. Pentru că nu-l deloc șmecher. Cît despre unchiul Orozkul, acesta se și răstește la el, la bătrîn ! Uneori chiar și față

* Nume dat în Asia Centrală unor erînguri ce cresc de-a lungul văilor mari din zonele de pustiu și semi-pustiu. În alcătuirea lor intră cătina, răchișica, diverse specii de sălcii, tamarisca etc.

de oameni strigă la bunicul. Iar bunicul, în loc să se supere, îi iartă totul unchiului Orozkul. Și nu numai atât : muncește în locul lui la pădure și acasă. Ba, pe deasupra, cînd unchiul Orozkul vine beat, bunicul, în loc să-l scuipe între ochii-i nerușinați, dă fuga și-l coboară de pe cal, îl duce în casă, îl așază în pat, îl acoperă cu șuba să nu-l fie frig și să nu-l doară capul, apoi scoate șaua de pe cal, îl țesală și-l hrănește. Și toate astea numai pentru că mătușa Bekei nu face copii. «De ce e așa, tăticle ? Ar fi mai bine astfel : dacă vrei, faci, dacă nu vrei, nu faci. Mi-e milă de bunicul cînd unchiul Orozkul o bate pe mătușa Bekei. Zice că mai bine l-ar bate pe el, într-atît se chinuie cînd aude țipetele ei. Dar ce poate el să facă ? Vrea să alerge în ajutorul fiicei, dar bunica îl oprește : „Nu te băga, să se descurce singuri. Ce-ți pasă ție ? Nu e nevasta ta, așa că vezi-ți de treabă.“ „Dar e fata mea !“ Iar bunica : „Da' ce-ai fi făcut dacă nu locuiai aici, alături, casă lingă casă, ci undeva departe ? Ai fi venit de fiecare dată călare să-i desparți ? Și după asta, cine ar mai lua-o de nevastă pe fiică-ta ?“

Bunica despre care vorbesc nu e cea care a fost. Tu, tăticle, pesemne că n-o știi. Asta e altă bunică. Bunica cea bună a murit cînd eram mic. Pe urmă a venit bunica aceasta. La noi, deseori, vremea e de neînțeles — cînd e senin, cînd înnorat, cînd ploaie și grindină. La fel de neînțeles e și bunica. Uneori e bună, uneori e rea, alteori nici așa, nici așa. Cînd se înfurie, te sfișie. Eu și bunicul lăcem. Ea zice că străinul, oricît i-ai da să mănînce și să bea, de la el să n-aștepți nici un bine. Dar eu, tăticle, nu sînt străin aici. Eu am locuit totdeauna cu bunicul. Ea e străină, ea a venit pe urmă la noi. Și-mi zice mie străin !

Iarna, la noi, cade zăpadă multă, mi-ajunge pîn' la gît. Tiii, și se fac niște troiene ! De vrei să mergi în pădure, numai pe calul sur Alabaș poți răzbate : el își croiește drum printre nămeți cu pieptul. Și vînturile sînt foarte puternice : te suflă din picioare. Cînd pe lac sînt valuri și vaporul tău e aruncat dintr-o parte în alta, să știi că vîntul nostru San-Taș clatină lacul. Bunicul mi-a povestit că, demult-demult, niște oști vrăjmașe au pornit să cotopească acest pămînt. Atunci, de pe muntele nostru San-Taș s-a stîrnit un vînt grozav, așa fel că dușmanii nu se mai puteau ține în șa. Au descălecat, dar nici pe jos nu puteau merge. Vîntul le biciuia obrazul pînă la sînge.

Atunci ei și-au întors fața din bătaia vîntului, iar vîntul îi împingea din spate, nu-i lăsa să privească îndărăt, nici să se oprească și i-a alungat din ținutul Issik-Kul-ului pe toți pînă la unul. Uite așa a fost. Noi trăim cu acest vînt. Aici, la noi își are leagănul. Toată iarna, pădurea de peste rîu trosnește, vuieste și geme în bătaia vîntului. Te-apucă și frica !

Iarna, în pădure, nu sînt prea multe de făcut. Iarna, la noi, e pustiu, tare pustiu, nu ca vara cînd sosesc taberele ciobanilor. Îmi place nespus de mult vara, cînd în lunca largă se opresc la popas de noapte oamenii cu hergheliile ori cu turmele. E drept, dimineața pleacă în munți, totuși e plăcut cu ei. Copiii și femeile vin cu camioanele. În camioane transportă iurtele și tot felul de lucruri. Cînd se instalează cît de cît, mă duc cu bunicul să le dăm binețe. Le dăm binețe strîngînd mîna fiecăruia. Eu fac la fel. Bunicul zice că cel mai tînăr trebuie totdeauna să întindă primul mîna celui mai vîrstnic. Cine nu întinde mîna acela n-are respect față de oameni. Pe urmă, bunicul mai zice că din șapte oameni unul poate fi proroc. Prorocul e un om foarte bun și înțelept. Și cine îi dă binețe strîngîndu-i mîna va fi fericit toată viața. Eu îi zic : „Dacă-i așa, de ce prorocul ăsta nu spune că-i proroc ? Atunci i-am da cu toții binețe și i-am întinde mîna.“ Bunicul rîde : „Aici e aici, zice el, că nici prorocul însuși nu știe că e proroc. El e un om simplu. Numai tilharul știe despre el că-i tilhar“. Nu prea înțeleg eu cum vine treaba asta, dar totdeauna dau binețe oamenilor, deși mi-e cam rușine.

Dar cînd mă duc cu bunicul în luncă, nu mă rușinez.

„Bine ați venit la stînilor de vară ale bunilor și străbunilor ! Sănătoși, voinici cu toții ? Sănătoase vitele ? Sănătoși copiii ?“ Asta spune bunicul. Eu le strîng numai mîna. Pe bunicul îl cunosc toți. Și el îi cunoaște pe toți. Se simte foarte bine. El are felul lui de a vorbi : întîi îi descoase pe cei sosiți, apoi le povestește cum o ducem noi. Dar eu nu știu ce să vorbesc cu copiii. Însă ne jucăm de-a v-ați ascunselea, de-a războiul, și atît de mult ne prinde jocul, că nu-ți mai vine să pleci. Eh, dac-ar fi mereu vară, să te joci mereu cu copiii în luncă !

În timp ce noi ne jucăm, se aprind focurile. Tu crezi, tăticule, că de la focuri se face lumină în luncă ? Nicidecum. Numai lingă foc e lumină, dincolo de foc e și mai întuneric ca înainte. Noi ne jucăm de-a războiul, ne-ascundem în bezna asta, atacăm, și parcă ești la cinemato-

graf. Dacă ești comandant, toți te-ascultă. Desigur, comandantului îi place să fie comandant...

Apoi, de după munți, răsare luna. La lumina lunii e și mai plăcut să te joci, dar bunicul mă ia acasă. Plecăm acasă străbătând lunca, tufișurile. Oile se odihnesc în tihnă. Căi pasc de jur împrejur. Mergem. Deodată se aude cineva cîntînd. Poate e un cioban tînăr ori unul bătrîn. Bunicul mă oprește: „Ascultă, asemenea cîntece n-auzi oricînd“. Stăm și ascultăm. Bunicul oftează. Oftează și dă din cap spre locul de unde vine cîntecul.

Bunicul povestește că în vremurile de demult un han luase în robie un alt han. Hanul îi zice hanului captiv: „Dacă vrei, vei trăi la mine ca rob, iar de nu, îți voi îndeplini cea mai scumpă dorință, după care te voi ucide“. Prizonierul se gîndește și răspunde: „Nu doresc să trăiesc ca rob. Mai bine ucide-mă, dar mai înainte adu-mi din țara mea pe primul păstor întîlnit în cale“. „De ce?“ „Înainte de moarte, vreau să-l aud cîntînd“. Bunicul spune că pentru un cîntec drag unii oameni își dau și viața. Ce fel de oameni or fi ăștia? Eh, dacă i-aș cunoaște! Pesemne că trăiesc în marile orașe.

Dar e plăcut să ascuți. Bunicul zice că astea-s cîntece vechi. „Ce oameni erau, of! șoptește bunicul. Ce cîntece cîntau, Dumnezeuule...“ Nu știu de ce, dar mi se face milă de bunicul meu, și eu îl iubesc atît de mult, că-mi vine să plîng...

Dis-de-dimineață, în luncă nu mai e nimeni. Au mînat oile și caii mai departe în munți, pentru toată vara. În urmă vin alți păstori din alte colhozuri. Ziua nu se opresc, trec mai departe. Dar noaptea fac popas în luncă. Iar eu și bunicul mergem să le dăm binețe. Îi place tare mult să dea binețe oamenilor. Am învățat și eu de la el. Poate vreodată, în luncă, voi da mîna cu un proroc adevărat...

Iarna, unchiul Orozkul și mătușa Bekei se duc la oraș la doctor. Se zice că doctorul poate să ajute femeile, să le dea niște leacuri ca să poată rămîne însărcinate. Dar bunica spune că mai bine s-ar duce la locurile sfînte. Acestea se află undeva peste munți, acolo unde pe cîmpii crește bumbacul. Acolo, zice, într-un loc neted, atît de neted, încît s-ar părea că munții n-au ce căuta, se află un munte sfînt — Muntele lui Suleiman. Și dacă tai o oaie neagră la poalele muntelui, și te rogi lui Dumnezeu, și urci pe munte, și la fiecare pas te închini și te rogi lui Dumnezeu, și-l rogi din tot sufletul, el, poate, se milostivește și-ți dăruiește un copil. Mătușa Bekei ar dori tare

mult să meargă la Muntele lui Sulciman. Dar unchiul Orozkul nu prea vrea. E departe. Trebuie, zice, bani mulți. Acolo poți ajunge doar cu avionul peste munți. Iar pînă la avion cît trebuie să mai mergi, și alți bani...

Cînd pleacă ei la oraș, noi rămînem la pichet singuri-singurei. Noi și vecinii noștri — nenea Seidahmat, Gulgeamal, nevasta lui, și fetița lor. Atît.

Seara, după ce termină treburile, bunicul îmi spune povești. Eu știu că afară e o noapte neagră-neagră și ger-oasă. Suflă un vînt năprasnic. În astfel de nopți, și munții cei înalți se tem și se strîng grămadă, cît mai aproape de casa noastră, de lumina ferestrelor. Din această pricină mi-e și frică, dar mă și bucur. Dacă aș fi un uriaș, aș îmbrăca o șubă de uriaș, apoi aș ieși din casă și le-aș spune tare : „Nu vă temeți, munților ! Sînt aici. Ce dacă-i vînt ? Ce dacă-i beznă ? Ce dacă-i viscol ? Eu nu mă tem de nimic. Nu vă temeți nici voi ! Stați pe loc și nu vă strîngeți grămadă !” Apoi aș porni printre nămeți, aș păși peste rîu drept în pădure. Și copacilor le e frică noaptea în pădure. Sînt singuri și golași, nimeni nu le spune o vorbă. Îngheață în ger și n-au unde să se adăpostească. Aș umbla prin pădure și aș bate ușurel fiecă copac pe tulpină, să nu-i fie frică. Pesemne aici copaci care nu mai înverzesc primăvara sînt cei ce au înghețat de frică. Pe urmă, uscați, îi tăiem pentru foc.

La toate astea mă gîndesc cînd bunicul îmi spune povești. El știe multe, de tot felul. Știe și povești hazlii, mai ales cea cu băiețelul cît un degețel, pe nume Cipalak, pe care l-a înghițit lupul cel lacorn, spre nenorocirea lui. Nu, mai întîi l-a înghițit cămila. Cipalak adormise sub o frunză, iar cămila, trecînd pe-acolo, l-a înghițit, hap ! o dată cu frunza. De aceea se spune : cămila nu știe ce mănîncă. Cipalak a început să țipe, să strige după ajutor. Bătrînii au fost nevoiți să taie cămila ca să-l scape pe Cipalak al lor. Dar cu lupul a fost și mai și. Și lupul tot din prostia lui l-a înghițit pe Cipalak. Iar pe urmă plîngea cu lacrimi amare. Lupul dă de Cipalak : „Oare ce gînganie mi se încurcă printre picioare ? Am s-o înghit într-o clipă”. Dar Cipalak zice : „Nu m-atinge, lupule, că altfel te voi preface în ciine”. „Ha-ha, ride lupul, unde s-a mai văzut ca un lup să devină ciine ? Pentru obrăznicia ta am să te mănînc !” L-a înghițit și a uitat de el. Dar din aceea zi n-a mai avut viață de lup. De îndată ce lupul se furișează la oi, Cipalak începe să strige din burta lupului : „Hei, ciobanilor, nu dormiți ! Sînt eu, lupul cel sur, am

venit să vă șterpelese oile !” Lupul nu știe ce să se mai facă. Se mușcă de coaste, se tăvăleşte pe pământ. Dar Cipalak nu se lasă. „Hei, ciobanilor, veniți încoace, loviți-mă, ciomăgiți-mă, nu vă fie milă !” Ciobanii se năpustesc cu bîzdoacele asupra lupului, lupul o ia la goană. Ciobanii aleargă și se crucește. Lupul s-a ținut, fuge și tot el strigă : „Prindeți-mă fraților, loviți-mă, n-aveți milă !” Ciobanii se tăvălesc de rîs, iar lupul scapă cu fuga. Dar asta nu-l ajută la nimic. Ori încotro ar apuca-o, pretutindeni Cipalak îi pune bețe-n roate. Pretutindeni e alungat, pretutindeni își rid de el. Lupul a slăbit de foame, doar pielea și osul au mai rămas de el. Se tînguie, iar dinții îi clănțăne : „Ce pedeapsă o mai fi și asta pe mine ? De ce oare îmi chem singur nenorocirea ? M-am prostit la bătrînețe, mi-am pierdut mințile”. Iar Cipalak îi șoptește la ureche : „Aleargă la Tașmat că are oi grase ! Aleargă la Baimat că are ciini surzi ! Aleargă la Ermat că ciobanii lui dorm”. Dar lupul stă și scîncește. „Nu mă duc nicăieri, mai bine merg să mă tocmesc cîine la careva...”

Nu-i așa, tăticule, că-i o poveste hazlie ? Bunicul știe și alte povești, unele triste, altele înfricoșătoare. Dar mie îmi place cel mai mult povestea despre Maica Cerboaița cea Cornuță. Bunicul spune că toți cei ce trăiesc în ținutul Issik-Kul-ului trebuie să știe povestea asta. E un păcat să n-o știi. Poate că și tu o știi, tăticule ? Bunicul zice că totul este adevărat. Că așa a fost cîndva. Că noi toți sîntem copiii Maicii Cerboaița cea Cornuță. Și eu, și tu, și toți ceilalți...

Uite așa trăim noi iarna. Și iarna e lungă. Dacă n-ar fi poveștile bunicului, tare m-aș mai plictisi în timpul iernii.

Primăvara la noi e frumos. Cînd se încălzește bine, ciobanii vin iar la munte. Atunci nu mai sîntem singuri în munți. Doar dincolo de rîu, mai departe, nu trăiește nimeni. Acolo e numai pădure și tot ce se află în pădure. De aceea stăm noi la pîchet : ca nimeni să nu pună piciorul acolo, și nimeni să nu se atingă nici măcar de o rămurică. La noi au venit și niște oameni învățați. Două femei, amîndouă cu pantaloni, un bătrînel și încă un flăcău tînăr. Acest flăcău învăța de la ei. Au stat o lună întregă. Au adunat ierburi, frunze și crenguțe. Spuneau că asemenea păduri cum sînt la noi în San-Taș au rămas foarte puține pe pământ. Se poate spune că aproape nu mai există. De aceea fiecare copac din pădure trebuie ocrotit.

Eu credeam că bunicul nostru iubește fiecare copac doar așa, că vrea el. Lui nu-i place deloc când unchiul Orozkul dă pinii pentru a fi tăiați și făcuți bușteni. *

III

Vaporul alb se îndepărtase. Coșurile nu se mai deslușeau prin binoclu. Curînd va dispărea din vedere. Era timpul ca băiatul să născocească sfîrșitul călătoriei pe vaporul tatălui său. Totul ieșise frumos, dar nu izbutea s-o scoată la capăt cu sfîrșitul. Putea ușor să-și imagineze cum se preface în peștișor, cum înoată pe riu spre lac, cum îi iese în cale vaporul cel alb, cum se întîlnește cu tatăl său și tot ce-i istorisește. Dar mai departe povestea nu se înfiripa. Pentru că, iată, să zicem că se vede malul. Vaporul se îndreaptă spre chei. Marinarii se pregătesc să coboare pe țarm. Apoi se vor duce acasă. Tata, de asemenea, trebuie să meargă acasă. Pe chei îl așteaptă nevasta și cei doi copii. Ce să facă ? Oare îl va lua cu el ? Dacă îl va lua, nevasta o să-l întrebe : „Cine este ? De unde este ? De ce l-ai adus ?” Nu, mai bine să nu se ducă...

Vaporul alb se depărta tot mai mult, transformîndu-se într-un punct care abia se mai zărea. Soarele se scufunda în apă. Prin binoclu se vedea cît de puternic strălucea suprafața purpuriu-viorie a lacului.

Vaporul s-a dus, a dispărut. Povestea cu vaporul alb s-a terminat. Acum trebuie să meargă acasă.

Băiatul ridică ghiozdanul de jos și puse binoclu sub braț. Coborî repede de pe munte, alergînd în zigzag pe coastă. Cu cît se apropia de casă, sufletul îi era din ce în ce mai năpădit de teamă. Trebuia să dea seama pentru rochia roasă de vițel. Nu se mai gîndea la nimic altceva, ci doar la pedeapsa ce-l aștepta. Pentru a nu-și pierde cu totul firea, băiatul vorbi ghiozdanului : „Nu-ți fie teamă ! Or să ne certe. Dar n-am făcut-o înadins. Pur și simplu n-am știut că vițelul a scăpat. O să-mi dea cîteva după ceafă. Ei, și ? O să rabd. Iar dacă pe tine o să te-azvîrle pe podea, să nu te sperii. N-o să te spargi, că tu ești ghiozdan. Dar dacă binoclu o să-ncapă pe mîna bunicii, n-o să fie bine de el. Întîi s-ascundem binoclu în șopron, pe urmă mergem acasă...”

Băiatul făcu întocmai. Îi era frică să treacă pragul.

Însă în casă domnea o tăcere care nu prevestea nimic bun. În curte, liniște și pustiu, de parcă oamenii pleca-

seră cu toții. Pasămite, unchiul Orozkul își bătuse nevasta. Din nou bunicul Momun fusese nevoit să-l potoloască pe căpiatu' de giner-su. Din nou bătrînul fusese nevoit să-l roage, să-l înduplece, să se agațe de pumnii uriași ai lui Orozkul și să privească toată această ocară: fata lui bătută, cu părul despletit, țipînd ca din gură de șarpe. Și să asculte cum față de el, tatăl ei bun, fata lui e improșcată cu cele mai urite cuvinte. Cum i se zice cătea stearpă, măguriță stearpă de trei ori blestemată și alte asemenea vorbe. S-o audă pe fiică-sa cum își căinează soarta cu glas sălbatic, înnebunit de durere : „Sînt eu oare vinovată că m-a lipsit Dumnezeu de rod ?! Cîte femei pe lume nasc ca oile, iar pe mine m-a blestemat cerul. De ce, Doamne ? De ce mi-ai dat o astfel de viață ? Mai bine omoară-mă, fiară ! Hai, dă ! Lovește-mă !...”

Bătrînul Momun ședea abătut într-un colț răsufîind parcă anevoie, închizînd obosit ochii. Mîinile, sprijinite pe genunchi, îi tremurau. Era foarte palid.

Momun își privi nepotul fără să rostească un cuvînt și închise iarăși obosit ochii. Bunica nu era acasă. Se dusese s-o împace pe mătușa Bekei cu bărbatu-său, să pună rînduială în casă și să strîngă vasele sparte. Așa e bunica : cînd Orozkul își bate nevasta, ea nu se amestecă și nici pe bunicul nu-l lasă. Dar după bătaie, se duce să-i potoloască, să-i împace. Și-atît e bine.

Băiatului îi părea tare rău de bătrîn. De fiecare dată, în asemenea zile, bătrînul parcă stătea să moară. Ședea copleșit într-un colț fără a se arăta la vedere. Nimănui, nici unei ființe nu spunea ceca ce gîndea. Și în aceste clipe Momun se gîndea că e bătrîn, că a avut un fiu, dar și acela i-a murit în război. Nimeni nu mai știe de el, nimeni nu și-l mai amintește. Dacă i-ar fi trăit băiatul, poate că soarta lor ar fi fost alta. Momun tînjea și după nevasta lui, moartă, lîngă care trăise toată viața. Dar cea mai mare durere era că fetele lui n-au avut noroc în viață. Cea mică i-a lăsat nepotul și a plecat la oraș, unde acum se chinuie cu o familie mare într-o singură cămărușă. Cealaltă se chinuie aici cu Orozkul. Și cu toate că el, bătrînul, e lîngă ea și îndură orice pentru ea, fata lui nu se bucură de fericirea de a fi mamă. Sînt mulți ani de cînd trăiește cu Orozkul. E sătulă de viața asta alături de el, dar ce poți face ?... Ce va fi mai tîrziu ? S-ar putea să vină ceasul ăl rău și să moară, dear e bătrîn ! Ce-o să se facă atunci nefericita lui fiică ?

Băiatul sorbi la repezeală niște lapte acru dintr-o cană, mîncă o bucată de lipie și se așează tăcut lîngă fereastră. Nu aprinse lampa pentru a nu-l tulbura pe bunicul — las' să șadă și să cugete.

Băiatul se gîndea și el la ale sale. Nu pricepea cum de mătușa Bekei își răsfața bărbatul cu vodcă. El o lovește cu pumnul, iar ea, pe urmă, îi aduce încă o jumătate...

Of, mătușă Bekei, mătușă Bekei ! De cîte ori n-a bătut-o bărbatul, lăsînd-o aproape moartă, iar ea îi iartă totul. Și bunicul Momun îl iartă totdeauna. Da' de ce să-l ierte ? Asemenea oameni nu trebuie iertați. E un netrebnic și un ticălos. N-are ce căuta aici. Ne descurcăm și fără el.

Închipuirea înverșunată a copilului zugrăvea aievea imaginea osîndei celei drepte. Se aruncau cu toții asupra lui Orozkul cel uriaș, mătăhălos și murdar, tîrindu-l spre rîu. Apoi, făcîndu-i vînt, îl aruncau drept în viltoare. Iar el cerea iertare mătușii Bekei și bunicului Momun. Pentru că el nu putea să se prefacă în pește...

Băiatul se simțea mai bine. Îi venea chiar să rîdă cînd, în visurile lui, vedea cum Orozkul se zbate în rîu, iar alături plutește pălăria lui de velur.

Dar, spre marea lui mîhnire, cei mari nu se purtau așa cum băiatul credea că e drept. Ei făceau tocmai pe dos. Orozkul vine acasă beat-turtă și este întîmpinat ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Bunicul îi ia calul, nevasta dă fuga să pună samovarul. Toți parcă numai pe el îl așteptaseră. Iar el începe s-o facă pe grozavul. La început e trist și plînge. „Cum așa ? zice. Toți, oamenii, chiar și cel mai prăpădit, căruia nici nu se cuvine să-i întinzi mîna, au copii cît le poștește inima... cinci, ba chiar zece.“ Cu ce este el, Orozkul, mai rău ca alții ? Ce-i lipsește ? N-are un serviciu bun ? Slavă Domnului, e brigadier-șef la rezervație ! Ori poate o fi vreun vagabond oarecare ? Pînă și țiganul are o droaie de țigănuși. Cîți poștește ! Sau pe el nu-l cunoaște nimeni ? Nu se bucură de respect ? Ba nu, nu-i lipsește nimic. I-a întrecut pe toți. Are și cal falnic, și *kamcea*, și toți îl întîmpină cu respect. Atunci de ce ăi de o vîrstă cu el își căpătuiesc copiii, le fac nunți ? Pe cînd el ? Cine este el fără copii, fără urmași ?

Mătușa Bekei plînge și ea și umblă încolo și-ncoace, vrînd să facă toate voile bărbatului. Scoate o jumătate de vodcă pe care o avea pitită undeva. Bea și ea să-și înec

amarul. Din rău în mai rău : brusc, Orozkul e cuprins parcă de turbare și își varsă furia tot pe ea, pe nevastă-sa. Iar ea îi iartă totul. Și bunicul îl iartă. Nimeni nu-l leagă pe Orozkul. Când se trezește dimineața, nevastă-sa — toată numai vinătăi — a și pregătit samovarul. Bunicul a dat calului ovăz și l-a înșeuat. Orozkul își bea ceaiul, încăleacă pe cal și e iarăși șef, stăpînul tuturor pădurilor din San-Taș. Și nimeni nu se gîndește că unul ca Orozkul de mult trebuia să fie aruncat în rîu...

Se întunecase de-a binelea. Afară, peste tot, era noapte.

Astfel se sfîrșise ziua cînd băiatului i se cumpărase ghiozdanul, primul lui ghiozdan de școlar.

Pregătindu-se de culcare, el se gîndea la un loc unde să pună ghiozdanul. Dar nu găsea. În sfîrșit, îl puse la căpătîi. Băiatul nu știa — va afla mai tîrziu — că asemenea ghiozdane vor avea aproape toți copiii din clasă. Însă acest lucru nu-l va mîhni deloc, ghiozdanul lui va rămîne un ghiozdan neobișnuit, un ghiozdan cum altul nu-i. De asemenea, el nu știa că în mica lui viață îl așteaptă evenimente noi, că va veni o zi cînd va rămîne singur pe lume, numai cu ghiozdanul. Și pricina tuturor acestor lucruri va fi povestea lui preferată despre Maica Cerboaica cea Cornută...

În seara aceea ar fi dorit tare mult să mai asculte încă o dată povestea. Și bătrînului Momun îi plăcea și o spusă de parcă vedea totul aievea, oftînd, suspinînd, tăcînd și gîndindu-se la ale sale.

Însă băiatul nu îndrăznea să-l tulbure. Știa că bunicului nu-i arde acum de povești. „O să-l rugăm să ne-o spună altă dată — șopti băiatul ghiozdanului. Acum o să-ți spun eu povestea cu Maica Cerboaica cea Cornută, cuvînt cu cuvînt, întocmai ca bunicul. O să ți-o spun așa de încet, că n-o să ne-audă nimeni. Tu fii atent și ascultă ! Mie îmi place să povestesc și să văd totul ca la cinematograf. Așa... Bunicul spune că e adevărat. Așa a fost...”

IV

Asta s-a întîmplat demult. În vremurile străvechi, cînd pe pămînt erau mai multe păduri decît iarbă și prin ținuturile noastre era mai multă apă decît uscat, pe malul unui rîu mare și rece trăia neamul kirghizilor. Rîul acela se numea Enesai. El curgea undeva departe de aici, în Si-

beria. Pînă acolo e cale de trei ani și trei luni de mers călare. Astăzi, riul acela se cheamă Enisei, dar pe-atunci se numea Enesai. Așa-i spunea și-n cîntec :

*E vreun rîu mai mare ca tine, Enesai ?
E pămînt mai scump ca tine, Enesai ?
Durere mai adîncă decît tine, Enesai ?
Volnicie mai largă ca tine, Enesai ?
Nu-i rîu mai mare ca tine, Enesai,
Nu-i pămînt mai scump ca tine, Enesai.
Nu-i durere mai adîncă decît tine, Enesai,
Nu-i volnicie mai largă ca tine, Enesai...*

Uite așa era riul Enesai.

Pe vremea aceea, pe Enesai trăiau felurite neamuri. O duceau greu fiindcă trăiau într-o neconținută vrajbă. Neamul kirghizilor era înconjurat de numeroși dușmani. Cînd unii, cînd alții dădeau năvală, ori chiar kirghizii se năpusteau asupra altora, le răpeau vitele, le incendiau sălașurile și ucideau oamenii. Nimiceau tot ce le ieșea în cale — că așa erau vremurile. Om pe om nu se cruța. Om pe om se nimicea. Se ajunsese pînă acolo, că nu mai avea cine să însămînteze ogoarele, să crească vitele, să meargă la vînătoare. Era mai lesne să trăiască din jaf : veneau, ucideau, jefuiau. Pentru un omor trebuia să se verse și mai mult sînge, la o răzbunare răspundeai cu o răzbunare și mai cumplită. Cu cît trecea timpul, cu atît curgea mai mult sînge. Mîntea oamenilor se tulburase. Nu mai avea cine să-i împace pe dușmani. Înțelept și bun era socotit cel care știa să surprindă vrăjmașul nepregătit, să măcelărească o altă semînție pînă la ultimul om, să pună mîna pe turme și bogății.

În taigă apăruse o pasăre ciudată. Cînta și plîngea, noaptea pînă-n zori, cu glas de om, jalnic, și spunea, zburînd din creangă-n creangă : „Nenorocire ! Va fi mare nenorocire !” Tocmai așa s-a și întîmplat : năprasnica zi a venit.

În ziua aceea, neamul kirghizilor de pe Enesai duceau pe ultimul său drum pe bătrîna lor căpetenie. Ani mulți a cîrmuit *batîr** Kulce, în multe expediții s-a războit, în multe bătălii s-a luptat. Din numeroase lupte a scăpat teafăr, dar i-a bătut și lui ceasul din urmă. Timp de două zile, întreg norodul său a petrecut în mare jale.

* Viteaz, om voinic, erou legendar.

A treia zi se pregăteau să încredințeze pământului rămășițele *batîrului*. După un obicei străvechi, trupul căpeteniei trebuia să fie dus pe malul abrupt al Enesaiului, pentru ca de sus, de la înălțime, sufletul răposatului să-și ia rămas bun de la apa maternă a Enesaiului — căci *ene* înseamnă mamă, iar *sai* albie, râu. Pentru ca sufletul lui să cînte pentru ultima oară cîntecul despre Enesai :

E vreun râu mai mare ca tine, Enesai ?

E pămînt mai scump ca tine, Enesai ?

Durere mai adîncă decît tine, Enesai ?

Volnicie mai largă ca tine, Enesai ?

Nu-i râu mai mare ca tine, Enesai,

Nu-i pămînt mai scump ca tine, Enesai.

Nu-i durere mai adîncă decît tine, Enesai,

Nu-i volnicie mai largă ca tine, Enesai...

Pe colina mortuară, lingă mormîntul deschis, *batîrul* trebuia să fie ridicat deasupra capetelor, arătîndu-i-se cele patru zări ale lumii : „Iată riul tău ! Iată cerul tău ! Iată pămîntul tău ! Iată-ne pe noi, cei născuți din aceeași rădăcină cu tine, veniți să te petrecem pe ultimul drum ! Dormi în pace !” Pe mormîntul *batîrului* se așeza o lespede de piatră, să rămînă strănepoților întru pomenire.

În zilele înmormîntării, iurtele întregului neam fuseseră înșiruite de-a lungul malului, ca fiecare familie să-și poată lua din prag rămas bun de la *batîr* cînd îi vor purta trupul spre groapă, să încline spre pămînt steagul alb de doliu, să bocească și să plîngă, apoi să pornească mai departe, alături de toți ceilalți, spre iurta următoare, unde iarăși vor jeli, vor plînge și vor înclina steagul alb al durerii, și așa pînă la sfîrșitul drumului, pînă la colina mortuară.

În dimineața acelei zile, cînd soarele pornise pe drumul său obișnuit, toate pregătirile erau terminate. Fuseseră scoase tuiurile făcute din coadă de cal, armura, scutul și lancea *batîrului*. Calul său era acoperit cu cergă funerară. Trîmbițașii erau gata să sune din *kerne*-le (trîmbițele) de luptă, toboșarii — să lovească *dubulbas*-ele (tobe), încît taigaua să se clatine, păsările să zboare în stoluri spre cer, rotindu-se în țipete jeluitoare, fiarele să fugă prin desișuri, scoțînd răgete sălbatice, iarba să se aplece la pămînt, ecoul să vuiască prin munți și munții să se cutremure. Bocitoarele își despletiseră părul pentru a-l proslăvi în lacrimi pe *batîrul* Kulce. Gighiții se lăsaseră într-un genunchi ca să ridice pe umerii lor puternici trupul sortit

putrezirii. Toți erau pregătiți și așteptau aducerea *batîrului*. La marginea pădurii stăteau în pripon nouă iepe, nouă tauri și de nouă ori nouă oi pentru a fi jertfiți la praznicul de pomenire.

Și tocmai atunci s-a întîmplat neprevăzutul. Oricît s-ar fi vrăjmașit între ele neamurile de pe Enesai, în zilele de înmormîntare a căpeteniilor nu se obișnuia să se meargă cu război asupra vecinilor. Acum însă o hoardă de dușmani, care în zori înconjurase pe furiș tabăra cuprinsă de jale a kirghizilor, au ieșit din ascunzișuri toți odată, că nimeni n-a apucat să încalece, nimeni n-a izbutit să pună mîna pe armă. A început un măcel de neînchipuit. Ucideau fără alegere tot ce le cădea sub mîna. Așa plănuiseră vrăjmașii — dintr-o lovitură să sfîrșească cu neamul semeț al kirghizilor. Să-i ucidă pe toți pînă la unul, să nu aibă cine ține minte această crimă nelegiuită, să nu aibă cine să se răzbune și timpul să acopere cu praf și pulbere urmele trecutului. A fost și nu mai e...

Omul se naște și crește greu, dar să-l ucizi este cel mai ușor. Mulți zăceau cîsăpiți, scăldați în bălți de sînge. Mulți s-au aruncat în fluviu, scăpînd de săbii și lănci, dar au pierit în valurile Enesaiului. De-a lungul malului cu povîrnișuri înalte și abrupte, cale de mai multe verste, ardeau iurtele kirghize cuprinse de vîlvătăi. Nimeni n-a izbutit să fugă, nimeni n-a scăpat cu viață. Trupurile celor doborîți au fost aruncate de sus în Enesai. Dușmanii triumfau : „De-acum înainte aceste pămînturi sînt ale noastre ! Pădurile sînt ale noastre. Turmele sînt ale noastre !“

Vrăjmașii au plecat cu pradă bogată și n-au băgat de seamă cînd s-au întors din pădure doi copii — un bălat și o fată. Neascultători și ștregari, dis-de-dimineață, fără știrea părinților, ei fugiseră în pădurea din apropiere să jupeaie coajă de tei pentru coșulețe. S-au luat cu joaca și n-au prins de veste cum au ajuns în desîșul codrului. Au zînd larma și țipetele bătăliei, au pornit-o înapoi, dar n-au mai găsit în viață nici pe tații, nici pe mamele, nici pe frații și surorile lor. Au rămas copiii fără semînție, fără neam. Plîngînd, au alergat de la o jăriște la alta, dar nicăieri n-au aflat vreun suflet. În decurs de un ceas, rămaseseră orfani. Singuri pe lume. Iar în depărtare se învolburau nori de praf : dușmanii mînau spre proprietățile lor hergheliile și turmele luate în sîngeroasa înfruntare.

Copiii, văzînd praful stîrnit de copite, au pornit-o într-acolo. Fugeau după vrăjmașii cei cruzi, plîngînd și stri-

gînd. Numai niște copii puteau fi în stare de așa ceva. În loc să se ascundă de ucigași, alergau după ei să-i ajungă. Numai să nu rămînă singuri, să fugă cît mai departe de locul blestemat, devastat și pustiit. Luîndu-se de mînă, băiatul și fetița fugeau în urma lotrilor, se rugau să-i aștepte și să-i ia cu ei. Dar cine să audă glasul lor slab în vuietul, nechezatul și tropăitul stîrnit de iureșul nebun !

Multă vreme, băiatul și fetița au alergat deznădăjduiți, dar n-au izbutit să-i ajungă. Apoi au căzut la pămînt. Se temeau să privească în jur, se temeau să se miște. Erau înspăimîntați. S-au ghemuit unul într-altul și pe nesimțite i-a cuprins somnul.

Nu degeaba se spune că orfanul are șapte vieți ! Noaptea a trecut cu bine. Fiarele nu s-au atins de ei, lighioanele pădurii i-au ocolit. Cînd s-au trezit era dimineață. Străluccea soarele și cîntau păsărelele. Copiii s-au sculat și au pornit-o agale pe urmele furilor. Pe drum au cules fructe de pădure și rădăcini. Au mers ei cît au mers și a treia zi au ajuns pe culmea unui deal. De-acolo s-au uitat în jos și, în fața lor pe întinsa luncă înverzită, a apărut privesc-tea unui măreț ospăț. Iurte fără număr fuseseră înălțate, focuri fără număr fumegau ; în jurul lor forfotea mulțime de norod. Fetele se dădeau în leagăne și cîntau cîntece. Bărbați voinici se roteau ca vulturii trîntindu-se apoi unul pe altul la pămînt spre desfătarea oamenilor. Erau vrăjmașii, care își sărbătoreau izbînda.

Băiatul și fetița stăteau pe deal și nu cutezau să se apropie. Însă doreau mult să se afle lingă focuri unde mirosea atît de îmbietor a carne friptă, a pîine și a ceapă sălbatică. Copiii n-au mai putut rezista și au coborît dealul. Mult s-au mai minunat stăpînii la vederea noilor veniți ; s-au strîns grămadă în jurul lor :

— Cine sînteți voi ? De unde veniți ?

— Sintem flămînzi — au răspuns băiețelul și fetița. Dați-ne să mîncăm.

Ghiciră după graiul lor cine sînt oaspeții. Îndată se porniră să strige și să zbiere care mai de care. Nu știau ce să facă : să-i ucidă degrabă pe copii — sămînța dușmanului scăpată de pieire — sau să-i ducă la han ? În timp ce ei chibzuiau, o femeie miloasă a izbutit să le strecoare cîte o bucată de carne de cal fiartă. Ceilalți îi trăgeau să-i ducă la han, dar copiii nu se puteau dezlipi de mîncare. I-au dus la o iurtă roșie, înaltă, unde sta o strajă cu topoare de argint. În toată tabăra se răspîndise vestea îngrijorătoare că nu se știe de unde se iviseră doi copii din neamul kir-

ghizilor. Oare ce să însemne asta ? Și-au întrerupt jocurile și ospățul, strângându-se grămadă lângă iurta hanului. În ceasul acela, hanul ședea împreună cu războinicii săi de frunte pe o *koșma* * albă ca zăpada. Bea kumis îndulcit cu miere și asculta cîntece de preamărire. Hanul a fost cuprins de o furie cumplită aflînd pricina pentru care veniseră să i se înfățișeze : „Cum ați îndrăznit să mă tulburați ? Oare n-am nimicî noi neamul kirghizilor pînă la unul ? Nu v-am făcut stăpînii Enesaiului pentru totdeauna ? De ce v-ați adunat aici, făpturi fricoase ? Uitați-vă de cine v-ați speriat ! Să vină Baba Șchioapa cea ciupită de vărsat ! Și cînd aceasta ieși din mulțime, îi spuse : Ia-i și du-i în taigă, și fă în așa fel ca să se sfîrșească odată cu neamul kirghizilor, nici urmă să nu mai rămînă, și numele lor să fie uitat pe vecie ! Du-te, Babă Șchioapă, și fă cum îți poruncesc...”

Baba Șchioapa s-a supus în tăcere, i-a luat pe băiat și pe fetiță de mînă și s-a îndepărtat cu ei. Au mers multă vreme prin pădure, apoi au ieșit pe malul Enesaiului, în dreptul unui povîrniș, înalt și abrupt. Aici, Baba Șchioapa s-a oprit și i-a așezat pe copilași unul lângă celălalt pe marginea râpei. Înainte de a-i îmbrînci în apă, a rostit :

— O, mare fluviu Enesai ! Dacă în valurile tale ar fi aruncat un munte, muntele ar dispărea în adîncul tău ca o piatră. Dacă s-ar arunca un pin secular, valurile tale l-ar duce ca pe o așchie. Primește, dar, în apele tale două boabe de nisip, doi pui de om. Pe pămînt nu mai e loc și pentru ei. Oare trebuie să-ți mai spun eu, Enesai ? Dacă stelele s-ar face oameni, nu le-ar mai ajunge cerul. Dacă peștii s-ar face oameni, nu le-ar mai ajunge riurile și mările. Mai trebuie să-ți spun eu, Enesai ? Ia-i și du-i ! Să părăsească lumea asta păcătoasă de tineri, cu sufletele curate, cu cuget de copil, nepătat de gînduri și de fapte rele, să nu cunoască suferința omenească și să nu pricinuiască rău altora. Primește-i, primește-i, mare Enesai...

Băiatul și fetița plîngeau în hohote. Lor nu le ardea de cuvintele bătrîncii, căci de pe malul înalt ți-era groază să privești în jos, unde se rostogolese valurile involburate.

— Îmbrățișați-vă, copii, pentru cea din urmă oară ! Luați-vă rămas-bun ! le-a spus Baba Șchioapa, după care și-a suflecat minciile pentru a-i fi mai ușor să-i îmbrîncească de pe mal. Apoi a glăsuît iarăși : Iertați-mă copii ! Așa v-a fost scris. Deși nu cu voia mea săvîrșesc această faptă, dar pentru binele vostru...

* Pătură groasă de pișlă.

Numai cît a rostit aceste cuvinte, și lîngă ea a răsunit o voce :

— Așteaptă o clipă, femeie mare și înțeleaptă, nu prăpădi acești copii nevinovați !

Baba Șchioapa s-a întors să se uite și mare i-a fost mișcarea : în fața ei stătea o cerboaică. Avea ochii nemai-pomenit de mari, iar privirea lor era tristă și muștrătoare. Era albă cum e laptele de vită în primele zile după fătare, și numai pe burtă avea blana murgă, ca puiul de cămilă. Iar coarnele — o mîndrețe, rămuroase cum sînt crengile copacilor toamna. Ugerul ei era curat și neted ca sinii de femeie care alăptează.

— Cine ești tu ? De ce vorbești cu glas de om ? a întrebat-o Baba Șchioapa.

— Sînt Maica Cerboaică, i-a răspuns aceasta. Am vorbit cu glas de om căci altfel nu m-ai fi înțeles și nu m-ai fi ascultat.

— Și care ți-e voia, Maică Cerboaică ?

— Lasă copiii, femeie mare și înțeleaptă. Dă-mi-i, rogu-te, mie.

— Ce să faci tu cu ei ?

— Oamenii mi-au ucis pe cei doi gemeni ai mei. Acum îmi caut copii.

— Vrei tu să-i hrănești ?

— Precum zici, femeie mare și înțeleaptă.

— Dar te-ai gîndit bine, Maică Cerboaică ? a spus rîzînd Baba Șchioapa. Ei sînt, vezi bine, copii de om. Vor crește mari și-ți vor ucide puii.

— Cînd vor crește mari, n-or să-mi ucidă puii, a răspuns mama cerbilor. Eu le voi fi mamă și ei vor fi copiii mei. Crezi că-și vor omori frații și surorile ?

— Vai, nu vorbi, Maică Cerboaică ! Tu nu-i cunoști pe oameni, a zis Baba Șchioapa, clătînd din cap. Ei n-au milă unul de altul, darmite de fiarele pădurii. Ți i-aș da pe acești orfani ca să te încredințezi că-ți grăiesc adevărul, dar oamenii ți-i vor ucide și pe ei. De ce să înduri atîta durere ?

— O să-i duc într-un ținut îndepărtat unde n-o să-i găsească nimeni. Cruță-i pe acești copilași, femeie mare și înțeleaptă, lasă-i slobozi. Am să le fiu o mamă bună. Ugerul mi-e prea plin. Laptele meu plînge după copii. Cere copii laptele meu !

— Fie, dacă-i așa, a rostit Baba Șchioapa, cumpănind cîteva clipe. Ia-i și fugi cu ei cît mai repede. Du-i în ținutul tău îndepărtat. Dar de vor pieri din pricina drumului

prea lung ori ți-i vor ucide tilharii, ori copiii tăi de om îți vor plăti cu neagră nerecunoștință, tu singură ești vinovată.

Maica Cerboaica i-a mulțumit Babei Șchioapa, iar băiețelului și fetiței le-a spus :

— De-acum, eu sînt mama voastră, iar voi copiii mei. O să vă duc într-un ținut îndepărtat, unde, între munți păduroși și înzăpeziți, sălășluiește marea cea caldă Issik-Kul.

Tare mult s-au mai bucurat băiatul și fetița și au pornit sprinteni după Maica Cerboaica cea Cornută. Dar mai apoi au obosit, le-au scăzut puterile. Drumul era lung — de la un capăt al lumii la celălalt. N-ar fi ajuns prea departe dacă Maica Cerboaica cea Cornută nu i-ar fi hrănit cu laptele ei, dacă nu i-ar fi încălzit cu trupul ei în timpul nopții. Au mers mult. Vechea patrie a Enesaiului rămînea departe în urmă, dar pînă la noua patrie, pînă la Issik-Kul, era cale lungă. O vară și o iarnă, o primăvară și o vară, o toamnă, apoi încă o vară și o iarnă, încă o primăvară și încă o vară și o toamnă au mers ei străbătînd codri deși, stepe bătute de arșiță, nisipuri mișcătoare, munți înalți și riuri năvalnice. I-au fugărit haite de lupi, dar Maica Cerboaica cea Cornută lua copiii în spinare și-i scăpa de fiarele cele crude. I-au fugărit vînătorii călări, trăgînd din mers cu săgeți și strigînd : „Cerboaica a furat copiii ! Prindeți-o. Puneți mîna pe ea !” Maica Cerboaica cea Cornută i-a scăpat și de acești salvatori nechemăți. Ea fugea mai iute ca săgeata. Le șoptea numai „Țineți-vă bine, copiii mei, sîntem hăituiți !”

În sfîrșit, Maica Cerboaica cea Cornută a ajuns cu copiii săi la Issik-Kul. Stăteau sus pe munte și se minunau. De jur împrejur — piscurile înzăpezite ale munților, iar între munții acoperiți cu păduri verzi, cît vedeai cu ochii, se întindea o apă mare. Valuri albe alergau pe întinderea albastră. Vînturile le aduceau din depărtări și le minau mereu mai departe. Unde începe și unde se sfîrșește Issik-Kul-ul, nu știe nimeni ! La un capăt al lui răsare soarele, iar la celălalt e încă noapte. Nenumărați sînt munții din jurul Issik-Kul-ului, și cîți alți munți acoperiți de nea se înalță dincolo de acești munți nici cu gîndul nu poți gîndi !

— Iată noua voastră patrie ! le-a spus Maica Cerboaica cea Cornută. Aici veți trăi. Veți ara pămîntul, veți pescui și veți crește vitele. O mie de ani să trăiți în pace și neamul vostru să dureze și să se înmulțească ! Urmașii voștri

să nu dea uitării graiul ce l-ați adus aici, cu mare bucurie să vorbească și să cînte în graiul lor. Să trăiți ca oamenii ! Eu voi fi alături de voi și de copiii copiilor voștri, în vecii vecilor...

Astfel, băiatul și fetița, ultimii supraviețuitori din neamul kirghizilor, și-au aflat o nouă patrie lângă binecuvîntatul și veșnicul Issîk-Kul.

Vremea a trecut repede. Băiatul a crescut bărbat voinic, iar fetița femeie în toată firea. Atunci s-au luat și au devenit soț și soție. Maica Cerboaica cea Cornută n-a părăsit Issîk-Kul-ul, ci trăia în pădurile dimprejur.

Odată, în revărsatul zorilor, Issîk-Kul-ul s-a pornit deodată să se zbuciume și să vuiască. Venise ceasul cînd pe femeie o apucaseră durerile facerii. Bărbatul s-a speriat. A alergat sus pe o stîncă și a început să strige din răsunătoare :

— Maică Cerboaică, unde ești ? Auzi cum urlă Issîk-Kul-ul ! Flica ta e gata să nască ! Vino, Maică Cerboaică, vino repede și ajută-ne...

Atunci, în depărtare, a răsunat un clinchet zglobiu, înlocuind ca glasul clopoțelului ce se aude cînd trece o caravană. Clinchetul se auzea tot mai aproape. Maica Cerboaica cea Cornută venea grăbită, purtînd în coarne un leagăn de copil — un *beşik*. Leagănul era din lemn de mesteacăn alb, iar de toarta lui atîrna un clopoțel de argint. Și astăzi mai răsună acel clopoțel la *beşik*-urile copiilor din Issîk-Kul. Mama își leagănă copilul, iar clopoțelul de argint picură sunete dulci, de parcă din depărtări Maica Cerboaica cea Cornută vine grăbită cu leagănul de mesteacăn în coarne...

Indată ce Maica Cerboaica cea Cornută a sosit auzind chemarea, femeia a născut.

— Ast *beşik* este pentru primul vostru născut, a cuvîntat ea. Veți avea parte de mulți copii. Șapte băieți și șapte fete !

Mult s-au mai bucurat tinerii părinți. Pe primul lor copil l-au botezat Bugubai, în cinstea binefăcătoarei lor. Maica Cerboaica cea Cornută. Bugubai a crescut mare, s-a însurat cu o fată frumoasă din seminția kipceacilor, și neamul Bugu — neamul Maicii Cerboaica cea Cornută — a început să se înmulțească. Mare și puternic a devenit neamul bughinilor de la Issîk-Kul. Maica Cerboaica cea Cornută era venerată ca o sfîntă. Pe iurtele bughinilor, deasupra intrării, era cusut un semn înfățișînd o pereche de

coarne de *maral* *, ca să se vadă de departe că iurta este a celor din neamul Bugu. Cînd bughinii alungau vrăjmașul, sau cînd se întreceau la alergări de cai, răsuna strigătul „Bugu !“ și bughinii ieșeau totdeauna biruitori.

Iar în pădurile Issîk-Kul-ului hălăduiau maralii albi, cu coarne rămuroase, a căror frumusețe era pizmuită și de stelele din cer. Erau fiii Maicii Cerboaica cea Cornută. Nimeni nu se atîngea de ei, nimeni nu le făcea vreun rău. Cînd întîlnea un maral, bughinul descăleca și-l lăsa să treacă. Frumusețea fetei iubite era asemuită cu frumusețea maralului alb...

Așa a fost pînă într-o zi cînd a murit unul din bughinii cei mai bogați și cei mai de vază. El avea mii și mii de oi, mii și mii de cai, și toți oamenii din împrejurimi erau păstorii lui. Fiii lui i-au făcut un praznic de pomenire cum nu s-a mai văzut. Au chemat pe oamenii cei mai de seamă din toate colțurile lumii. O mie și o sută de iurte au fost ridicate pe malul Issîk-Kul-ului pentru oaspeți. Nimeni n-ar putea socoti cîte vite au fost tăiate, cît cumîs s-a băut, cîte feluri de bucate au fost aduse la masă. Fiii bogătaşului se țineau țănoși : să vadă lumea ce moștenitori bogați și darnici a lăsat răposatul, cum îl respectă și cum îi cinstesc ei memoria... („Ehe, fiul meu, e rău cînd oamenii nu strălucesc prin minte, ci prin bogăție !“)

Cîntăreții, călărind pe *argamacii* ** dăruîți de fiii răposatului, fălindu-se cu căciulile de samur și cu halatele de mătase primite în dar, proslăveau care mai de care pe răposat și pe moștenitorii lui :

— Unde s-a mai văzut sub soare atîta fericire, un praznic atît de îmbelșugat ? cînta unul.

— De cînd e lumea, așa ceva nu s-a mai pomenit ! îi ținea isonul al doilea.

— Nicăieri părinții nu sînt cinstiți ca la noi ! Nicăieri amintirea și numele sfinte ale părinților nu sînt slăvite și venerate ca la noi ! cînta al treilea.

— Hei, cîntăreților buni de gură, ce tot pălăvrăgiți acolo ? Se află oare pe lume cuvinte vrednice de aste daruri generoase ? Se află oare pe lume cuvinte vrednice de slava răposatului ? ! cînta al patrulea...

* Specie de cerb (*Cervus elaphus*) care trăiește mai ales în Altai și Caucaz.

** Argamak — rasă de cai de călărie.

S-au întrecut așa zi și noapte. („Ehei, fiul meu, nu-i bine când cîntăreții se întrec în osanale, din cîntăreți ei devin dușmani ai cîntecului !“)

Multe zile a ținut praznicul acela vestit. Fiii cei îngîmfați ai bogătașului doreau tare mult să fie mai dihai ca alții, să-i întrecă pe toți de pe pămînt și faima lor să se ducă în lumea întreagă. Și astfel s-au gîndit să pună pe mormîntul tatălui lor o pereche de coarne de maral, să știe toată lumea că acolo e locul de veci al slăvitului lor părinte din seminția Maicii Cerboaica cea Cornută. („Ehei, fiul meu, încă din vechime se spune că bogăția naște trufie, iar trufia, nechibzuință !“)

Fiii bogătașului au vrut să încununeze memoria tatălui lor cu atare cinste nemaiauzită și nimic nu i-a putut împiedica. Zis și făcut ! Au trimis vînătorii : vînătorii au ucis un maral și i-au tăiat coarnele. Coarnele măsurau aproape un stîngen, ca aripile vulturului în zbor. Feciorii răposatului s-au arătat mulțumiți, coarnele maralului erau pe placul lor : fiecare avea optsprezece ramuri, înseamnă că maralul număra optsprezece ani. Bun ! Apoi au poruncit meșterilor să înțepenească bine coarnele pe mormînt.

Bătrîni s-au arătat nemulțumiți :

— Cu ce drept ați ucis maralul ? Cine a cutezat să ridice mîna asupra urmașilor Maicii Cerboaica cea Cornută ?

Moștenitorii bogătașului le-au răspuns :

— Maralul a fost ucis pe pămîntul nostru, și tot ce umblă, se țîrăște și zboară pe moșiile noastre, de la muscă la cămilă, al nostru este. Știm și singuri ce să facem cu avutul nostru. Cărați-vă de aici !

Slugile i-au lovit pe bătrîni cu bicele, i-au așezat pe cai de-a-ndăratelea și i-au alungat, acoperiți de rușine.

Acesta a fost doar începutul. Mare nenorocire s-a abătut peste urmașii Maicii Cerboaica cea Cornută. Aproape toți bughinii au început să vîneze în pădure marali albi. Fiecare socotea o datorie să pună pe mormîntul străbunilor coarne de maral. Acest lucru era privit acum ca o faptă bună, ca semn de cinstire întru pomenirea celor morți. Iar cel ce nu putea face rost de coarne era socotit om de nimic. Ba au început să facă și negoț cu coarne de maral și chiar să adune rezerve. Printre cei din neamul Maicii Cerboaica cea Cornută au apărut oameni care și-au făcut o meserie din a procura coarne de maral și a le vinde pe bani („Ehei, fiul meu, unde intră banul, vorba bună n-are loc, frumusețea n-are loc.“)

Zile de restriște se abătuseră asupra maralilor din pădurile Issîk-Kul-ului. Erau uciși fără cruțare. Animalele s-au retras pe stîncile cele mai abrupte, dar și acolo li se dădea de urmă. Asmuțeau asupră-le haite de cîini care-i fugăreau spre locul de pîndă al țințășilor, iar aceștia ocheau fără greș. Maralii erau uciși rînd pe rînd, turme întregi. Vînătorii făceau între ei rămășaguri : cine se va întoarce cu coarne și ale cui vor avea mai multe ramuri !

Astfel s-au prăpădit maralii. Munții au rămas pustii. Glasul lor nu se mai auzea nici la miezul nopții, nici în revărsatul zorilor. Nu mai puteau fi zăriți nici în pădure, nici în poiană pascănd, nici alergînd cu coarnele pe spate, nici sărînd peste prăpăstii ca pasărea în zbor. Se născură oameni care în viața lor nu văzuseră cum arată un maral. Auziseră despre ei doar povești și văzuseră coarnele pe morminte.

Dar ce s-a întîmplat cu Maica Cerboanca cea Cornută ?

S-a mîniat, rău s-a mai mîniat ea pe oameni. Se spune că atunci cînd maralii nu mai aveau pace din pricina vînătorilor și cîinilor, cînd mai rămăseseră doar atîția cîți să-i numeri pe degete, Maica Cerboanca cea Cornută s-a urcat pe cel mai înalt vîrf de munte, și-a luat rămas bun de la Issîk-Kul, apoi și-a dus pe cei din urmă fii ai ei dincolo de marele defileu, în alt ținut, pe alți munți.

Iată ce lucruri se petrec pe pămînt. Asta-i toată povestea. Dacă vrei să crezi — bine, dacă nu — nu. Cînd Maica Cerboanca cea Cornută a plecat, a zis că nu se va mai întoarce niciodată...

V

Toamna a poposit iarăși în munți. După vara plină de forfotă și de zgomot, totul se cufundase acum în liniștea toamnei. Pretutindeni în jur s-a potolit volbura de praf de pe drumul cirezilor. Focurile s-au stins. Turmele au coborît la iernat. Oamenii au plecat și ei. Munții au rămas pustii.

Vulturii zburau singuratici, scăpînd doar cînd și cînd cite un croncănit. Apa rîului vuia mai surd : vara, rîul se obișnuise cu matca sa, își făcuse loc într-însa și mai scîzuse. Iarba încetase să mai crească, se ofilise de la rădăcină. Frunzele obosiseră să mai atîrne pe crengi și au început să cadă.

Noaptea, pe vîrfurile cele mai înalte se aşternea zăpadă proaspătă, argintie. Spre dimineaţă, culmile mohorîte ale munţilor încărunţeau întocmai ca blana vulpilor argintii.

Vîntul se răcise în trecători, sufla mai tăios. Dar zilele erau încă însorite, uscate.

Pădurile de peste rîu, în partea opusă pichetului, îşi făceau cu repeziciune intrarea în toamnă. De lîngă rîu, spre marginea codrului negru, în sus, înainta arzînd fără fum prin lăstărişul coastei povîrnite incendiul toamnei. Cele mai viu colorate, în roşu-purpuriu, erau crîngurile de mesteceni şi de plop de munte — cele mai semeţe de pe coastă. Ele se căţărau pînă pe culmile înzăpezite ale codrului nesfîrşit, pînă în împărăţia pinilor şi brazilor întunecaţi.

Ca întotdeauna, în pădure totul era curat şi grav ca într-un templu. Numai trunchiuri cafenii neclintite, numai mireasmă uscată de răşină, numai cetină roşcată aşternută în tot locul la poalele pădurii ! Numai vîntul strecurîndu-se neauzit printre vîrfurile bătrînilor pini !

Dar astăzi, dis-de-dimineaţă, deasupra munţilor se gîlceveau fără istov, alarmate, stăncuţele. Un cîrd numeros, cîrîind cu furie, se rotea neîncetat deasupra pădurii de pini. Stăncuţele s-au speriat la auzul loviturilor de topor, şi acum, ţipînd care mai de care, de parcă fuseseră jefuite ziua în amiaza mare, urmăreau doi oameni ce coborau din munte trunchiul unui pin tăiat.

Trunchiul legat cu lanţuri era tîrît cu ajutorul calului. Orozkul mergea înainte, ţinînd animalul de căpăstru. Încordat, agăţîndu-şi mantaua de tufişuri, el mergea răsufliînd anevoic, ca un bou pe brazdă. După el, în urma trunchiului, zorea bunicul Momun. Nici lui nu-i era uşor la asemenea înălţime. Gîfîia din greu bătrînul. Ținea în mîini o pîrghie de mestecăn cu care sălta trunchiul din mers. Trunchiul se poticnea la tot pasul, ba de buturugi, ba de pietre, iar la scoborîşuri dădea să se întoarcă de-a curmezişul coastei şi să se rostogolească la vale. Atunci nenorocirea era gata — te izbea de moarte.

Primejdia îl pîndea pe cel care sprijinea trunchiul cu pîrghia, dar mai ştii ce se poate întîmpla ? În cîteva rînduri Orozkul sărise în lături, speriat, şi de fiecare dată murise de ruşine, văzînd că bătrînul, riscîndu-şi viaţa, susţinea trunchiul în pantă, aşteptînd ca Orozkul să se întoarcă la cal şi să-l ia de căpăstru. Dar nu degeaba se spune : ca să-ţi ascunzi ruşinea, trebuie să faci pe altul de rîs.

— Hei ! Vrei să mă trimiți pe lumea cealaltă ? urla Orozkul la socrul lui.

Primprejur nu se afla nimeni ca să-l audă și să-l mustre : unde s-a mai văzut să se poarte cineva astfel cu un bătrîn ? Socrul îi spuse cu sfială că doar și el poate nimeri sub buștean, de ce să țipe așa la el, de parcă ar face înadins.

Dar asta îl întărită și mai virtos pe Orozkul.

— Ia te uită la el ! zise Orozkul cu năduf. Și ce dacă te lovește, doar ți-ai trăit traiul ! Ce-ți mai pasă ? Dar dacă mă prăpădesc eu, cine o mai ia pe fiică-ta ? Cine are nevoie de ea, așa stearpă ca varga dracului...

— Ciudat om mai ești, fiule ! N-ai pic de respect față de oameni, îi răspunse Momun.

Orozkul se opri, mirat, măsurîndu-l pe bătrîn din priviri :

— Bătrînii de seama ta stau de mult pe vatră și-si încălzesc dosul în cenușă. Pe cînd ție, cum-necum, îți merge leafa. Și de unde, mă rog, ai leafa asta ? Hai ? Cu ajutorul meu ! Atunci ce respect îți mai trebuie ?

— Bine, bine. Am zis și eu așa, rosti Momun cu smerenie

Porniră mai departe. Scăpînd de încă un povîrniș, se opriră în fața unui pripor să-și mai tragă răsuflarea. Calul era lac de sudoare și plin de spumă.

Stăncuțele nu se ogoiseră, se roteau întruna. Se strînseră ciopor și făceau atîta zarvă, de parcă își puseseră în minte ca astăzi, toată ziua, să țipe și să tot țipe.

— Simt că iarna o să vină mai devreme, spuse Momun ca să schimbe vorba și să potolească mînia lui Orozkul. Se pregătesc de ducă. Nu le place cînd sînt tulburate, adăugă el, cerîndu-și parcă iertare pentru nesocotitele păsări.

— Da' cin' le tulbură ? se răsti Orozkul întorcîndu-se și pe loc se făcu stacojiu de furie. Vorbești în dodii, moșule ! mormăi el încet, dar amenințător. „Ia te uită — își zise în sinea lui — încotro bate ! Auzi ! Din pricina stăncuțelor lui să nu te mai atingi de un pin, să nu mai rupi o creangă ! Vezi să nu fie așa ! Deocamdată sînt încă stăpin aici !“ Și se uită cu ochi răi spre stolul gălăgios de păsări : Uf ! De-aș avea o mitralieră ! scrișni el și trase o înjurătură murdară.

Momun tăcu mîlc. Nu se putea obișnui cu bătădăria ginerelui său. „Iarăși i-a căsunat, se întristă bătrînul. Cum bea, cum e ca o fiară. După beție așijderea : să nu-l atingi cu nimic. Oare cum ajung oamenii să fie astfel ? se întrebă

cu mîhnire Momun. Tu cu binele, el cu răul ! N-are pic de rușine și nu ia seama la ce spune și ce face, de parcă așa ar sta în firea lucrurilor. Crede că totdeauna are dreptate. Numai să-i fie lui bine. Toți cei din jur trebuie să-i facă pe plac. Dacă nu vrei, te silește. E bine totuși că unul ca el e aici în munți, în pădure, și nu prea are cui să poruncească... ia, o mîna de oameni, acolo... Dar dacă s-ar afla într-o slujbă mai înaltă ? Ferească Dumnezeu... Soiul ăsta de oameni nu se isprăvește niciodată. Totdeauna dobîndesc ceea ce vor. De unul ca ăsta n-ai cum să scapi. Oriunde te-ai duce, dai de el, și oricînd vrea, te găsește. Scoate și sufletul din tine, numai să trăiască el în huzur. Iar dreptatea e de partea lui. Da, asemenea oameni nu se isprăvesc niciodată...”

— Ei, ajunge ! curmă Orozkul gîndurile bătrînului. Să mergem ! porunci el și porniră mai departe.

Încă de dimineată Orozkul nu era în apele lui. În zori, cînd trebuiau să treacă pe malul celălalt cu sculele, în pădure, Momun se grăbise să-și ducă nepotul la școală. A dat în mintea copiilor ! În fiecare dimineată pune șaua pe cal și duce copilul la școală. Apoi dă fuga să-l ia. Îl corcolește afîta pe neisprăvitul ăsta de pripas ! Auzi ! Cică nu poate să întîrzie la școală ! Cînd ai de făcut o treabă care numai Dumnezeu știe cum se va sfîrși, mai încape zăbavă ? Așa crede el ? „Mă-ntorc, zice, într-o clipă. Mi-e rușine de învățătoare dacă băiatul întîrzie de la lecții.” Și-a găsit de cine să-i fie rușine ! Neghiobul ! Da' cine e, mă rog, învățătoarea asta ? De cinci ani poartă același palton. Cînd o întîlnești, e mereu încărcată de sacoșe și de caiete... Umbilă veșnic cu jalba-n proțap — mereu își face drum pe la raion, mereu îi lipsește ceva : ba cărbuni pentru școală, ba geamuri, ba cretă, ba chiar și cîrpe. Oare o învățătoare cumsecade s-ar duce într-o asemenea școală ? Și ce nume i-au găsit : „școala piticilor“ ! Adevărat, bine i-au zis. Ce folos de pe urma ei ? Adevărații învățători sînt la oraș. Acolo sînt școli din beton și sticlă. Învățătorii poartă cravată. Dar asta numai la oraș. Și cîți șefi întîlnești pe străzi ! Și cîte mașini ! Îți vine să te oprești încremenit și să iei poziția de drepti pînă ce mașina neagră și strălucitoare alunecă lin pe lingă tine. Dar ei, orășenii, parcă nici nu văd mașinile astea, n-au cînd, aleargă, mereu se grăbesc undeva. Eh ! Asta da viață ! Să tot trăiești la oraș ! Bine ar fi să te poți rostui undeva pe-acolo. La oraș știu să respecte omul după funcție. Așa-i statornicit, ești obligat să-l respecti ! Cu cît funcția e mai mare, cu atît e mai mare și

respectul. Oameni civilizați ! Acolo nu-ți cere nimeni să cari bușteni ori să faci niscai treburi cam tot așa, numai pentru că ai fost la cineva la masă ori ai primit vreun dar. Ți dai unuia lemne, iar el scoate cincizeci de ruble. Cu chiu cu vai ți smulgi o sută. Ba îți mai trîntește și vreo reclamație : Orozkul e șperțar, așa și pe dincolo... Oameni înapoiați !

Da-a, la oraș... Ah, de-ar putea trimite la toți dracii și munții, și pădurile, și buștenii ăștia — blestemați să fie ! — și muierea stearpă, și pe bătrînul ăsta nătîng cu mucosul lui, căruia îi dă ocol de parcă ar fi cine știe ce comoară ! S-ar bucura ca un cal bine hrănit cu ovăz ! Ar ști el să se facă respectat ! „Arozkul Balajanovici, permiteți să intru la dumneavoastră în cabinet ?“ Acolo ar putea să se însoare cu o orășeancă. De ce nu ? Să zicem cu vreo artistă frumoasă care dansează și cîntă cu microfonul în mînă ; se spune că pentru ele important e să ai funcție bună. Ar lua-o pe una ca aceasta de braț, ar merge la cinema. El ar purta cravată, ea ar țacăni cu tocurile pe asfalt și ar mirosi a parfum. Trecătorii ar întoarce capul, adulmecînd cu nasul în vînt. Poate ar avea și copii. Pe băiat l-ar da student la drept, iar pe fată să cînte la pian. Pe copiii de la oraș îi recunoști numaidecît, că-s deștepți. Acasă nu vorbesc decît rusește, nu-și împuie capul cu tot felul de cuvînte țărănești. Pe ai lui numai așa i-ar educa : „Tăticule, mămico, vreau cutare, vreau cutare...“ Ce nu faci pentru odorul tău ! Eh ! Multora le-ar da peste nas, le-ar arăta el de ce e în stare. Cu ce este el mai prost ca alții ? Ai de s-au cocoțat sus parcă-s mai buni ? Oameni ca și el. Atîta doar că au avut mai mult noroc. Lui nu i-a mers, l-a ocolit norocul. Dar de vină-i numai el. După cursurile de pădurari trebuia să meargă mai departe, la școala tehnică, ba chiar, la institut. S-a grăbit, s-a lăsat ademenit de slujbă. Nu era cine știe ce, dar totuși slujbă. Acum, iată, vrei nu vrei, colinzi munții și cari bușteni, ca un măgar... Iar pe deasupra mai sînt și stăncuțele astea. De ce or fi țîpînd, de ce se rotesc atîta ? Uf, de-ar avea o mitralieră...

Orozkul era îndreptățit să fie în toane rele. Petrecuse toată vara. Acum venise toamna, iar o dată cu vara se dusese și vremea chefurilor la ciobani și la herghelégii. Vorba cîntecului : „S-a pălit codrul pe poale, / Cobor turmele la vale...”

Venise toamna. Orozkul trebuia să răspundă pentru cînstiri și pentru ospețe, pentru datorii și făgăduieli. Dar

și pentru lăudăroșenie : „Tu de ce ai nevoie ? Doi bușteni pentru grinzii ? Numai atât ? S-a făcut ! Când dorești, vii să-i ridici“.

A trăncănit, a primit plocoane, a băut vodcă, iar acum, gîfîind, lac de sudoare, blestemînd totul pe lume, cară bușteni prin munți. I-au ieșit pe nas buștenii. De altfel, toată viața i-a ieșit pe dos. Și, brusc, prin minte îi fulgeră un gînd disperat : „Dacă aș da totul dracului și aș pleca unde-oî vedea cu ochii ?“ Dar numaidecît își dădu seama că nu va pleca nicăieri. Nicăieri nu va avea nimeni nevoie de el, și nicăieri nu va găsi o viață așa cum și-o dorește.

Încearcă numai să pleci de aici și să nu-ți respecti făgăduielile ! Chiar prietenii la toartă te vor da în gît. Oamenii de nimic ! Așa-i lumea de azi ! Cu doi ani în urmă, făgăduise un trunchi de pin unei rubedenii din seminția bughinilor, care-i dăruise un miel. Însă, toamna, n-a mai avut chef să urce sus după pin. Ușor de zis, da' ia încearcă s-ajungi acolo, să-l tai, apoi să-l tîrăști. Iar dacă pinul are peste zece ani de viață, atunci să te vă cum te descureci ! Nu-ți vine să te-apuci de o asemenea treabă, chiar de-ar fi să primești toate comorile din lume. Tocmai în acele zile bătrînul Momun se îmbolnăvise și zăcea la pat. Singur n-o putea scoate la capăt. Nimeni n-ar putea vreodată s-o scoată la capăt cu un buștean în munți. De doborît îl dobori, dar de cărat jos nici vorbă. Dacă ar fi știut ce se va întîmpla, s-ar fi dus să taie pinul împreună cu Seidahmat. Însă, din lene, Orozkul a pregetat să urce sus la munte și a hotărît să se descotorosească de rubedenie, oferindu-i primul buștean întîlnit. Dar n-a putut scăpa de el în nici un chip : acela voia un trunchi de pin ca lumea și nimic altceva. „Mielul ai știut să-l iei, dar să te ții de cuvînt nu știi ?“ Orozkul s-a înfuriat și l-a dat afară din curte : „Dacă nu vrei să-l iei, cară-te !“ Dar flăcăul nu era prost. A ticluit o jalbă împotriva pădurarului Orozkul Balajanov din rezervația San-Taș. A mîzgălit acolo vrute și nevrute, încît se cădea ca Orozkul să fie împușcat ca „dușman al pădurii socialiste“. Multă vreme apoi, Orozkul a fost tîrît pe la fel de fel de comisii de verificare de la raion și de la Ministerul silviculturii. Cu greu a ieșit din încurcătură... Iaca ce mai rubedenie ! Și se mai spune : „Toți sîntem copiii Maicii Cerboica cea Cornută. Toți pentru unul, unul pentru toți !“ Prostii ! Pe dracu ! Care cerboaică ? Cînd pentru o copeică sînt gata să se ia unul pe altul de gît ori să se bage la închisoare ! Oamenii credeau în cerboaică în vremurile de demult. Ce proști și inculți erau oamenii în

vremurile acelea ! Te-apucă și risul ! Astăzi toți sînt știutori de carte, oameni luminați. Cine are nevoie de basmele astea bune de adormit copiii ?

După întîmplarea aceea, Orozkul s-a jurat să nu mai dea nimănui un vreas, nici o surcică : nici cunoscătorilor, nici rubedeniilor, fie ele și de trei ori copiii Maicii Cerboaița cea Cornută.

Dar a venit iarăși vara. Pe plaiurile verzi ale muntelui s-au ivit iarăși iurtele albe, a răsunat larma turmelor ; pe malul rîurilor și pîraielor se înălțau fuioare de fun. Strălucea soarele și mirosea a flori și a cumîs îmbătător. Ce bine e să stai la aer curat, pe iarbă verde lingă iurtă, alături de prieteni și cunoscători, desfătîndu-te cu carne de miel și cumîs ! Apoi să dai pe gît un pahar de vodcă să ți se fulbure scăfîrlia, și să simți că ești în stare să smulgi copacul cu rădăcini cu tot, ori să răstorni... uite... piscul celui munte... În acele zile, Orozkul uita de jurămîntul său. Îi plăcea să audă cum i se spune marele stăpîn al marelui codru. Din nou a primit daruri și a făcut făgăduieli. Și din nou unul din pinii sacri nici măcar nu bănuia că zilele îi sînt numărate. Numai să vină toamna.

Iar toamna s-a furișat în munți pe nesimțite, din lanurile secerate, plimbîndu-se de colo-colo. Și pe unde trecea, iarbă se îngălbenea, frunzele în pădure rugineau.

Fructele pădurii se copseseră. Micii crescuseră. Acum erau separați în turme — mioarele de o parte, berbecuții de alta. Femeile puneau brînză uscată în burdufuri de iarnă. Bărbații se strîngeau să se sfătuiască și să hotărască cine va porni cel dintîi pe drumul de întoarcere în vale. Înainte de plecare, cei ce făcuseră înțelegere cu Orozkul din vară îl preveneau că în ziua cutare, la ceasul cutare vor veni la pichet cu mașini după lemnul făgăduit.

Iată că și diseară va veni un camion cu remorcă să încarce doi bușteni de pin. Unul și era jos ; fusese trecut peste rîu și dus la locul unde avea să se afle mașina. Al doilea, iacă-l, îl coboară în vale. Dacă Orozkul ar putea da înapoi, cu alte cuvinte, să verse tot ce mîncase și băuse pentru aceste trunchiuri, ar fi făcut-o numaidecît, numai să se izbăvească de truda și de chinurile pe care acum era nevoit să le îndure.

Însă, din păcate, nu se afla nici o cale prin care să-și schimbe soarta asta blestemată : camionul cu remorcă va veni diseară, ca la noapte să plece cu buștenii.

Și n-ar fi nimic dacă totul s-ar isprăvi cu bine, fiindcă drumul trece prin sovhoz, chiar pe lingă birouri, alt drum

nu este. Pe la sovhoz se întâmplă să mai treacă din cînd în cînd miliția ori cineva de la inspecția de stat, ori, cine știe, poate chiar cineva de la raion. Dacă dau cu ochii de încărcătura de lemne, încep cu întrebările : „De unde le-ați luat, unde le duceți ?...”

La gîndul acesta, pe Orozkul îl trecură fiorii și ura față de toți și față de toate îi răscoli sufletul : față de stăncuțele gălăgioase de deasupra capului, față de nenorocitul de Momun, față de Seidahmat, puturosul, căruia cu trei zile în urmă i s-a năzărit să plece la oraș să vîndă cartofii. Știa doar că trebuie să coboare trunchiurile din munte ! A șters-o care va să zică... Se va întoarce numai după ce-și va isprăvi treburile în piață. Altfel, Orozkul i-ar fi poruncit să tîrască buștenii împreună cu bătrînul, nu s-ar mai fi chinuit el.

Dar Seidahmat era departe, iar la stăncuțe n-avea cum ajunge. În cel mai rău caz ar putea să-i tragă o mamă de bătaie nevestei, dar mai era mult pînă să ajungă acasă. Rămînea bătrînul Momun. Gîfîind, înfuriindu-se și mai vîrtos din pricina sufocării la înălțime, înjurînd la fiecîce pas, Orozkul mergea de-a dreptul peste tufișuri, fără să-i fie milă nici de cal, nici de bătrînul care venea în urma lui. Să crape și calul, și bătrînul, să crape chiar el de bătaie de inimă ! Să se prăbușească și lumea asta, unde totul este orînduit așa cum nu trebuie, și nu cum i s-ar cădea lui Orozkul după meritele lui, după funcția lui.

Nemaifiind stăpîn pe el, Orozkul mină calul prin tufăriș, de-a dreptul spre o pantă abruptă. Momun Descurcărețul n-are decît să țopăie în jurul bușteanului ! Să-ncerce numai să nu-l sprijine ! „O să-l omor în bătaie pe prostul ăsta bătrîn“, hotărî Orozkul. Altă dată n-ar fi cîtuțezat pentru nimic în lume să se vîre cu trunchiul pe un asemenea povîrniș primejdios. Dar acum îi luase dracul mințile. Momun nu mai putu să-l oprească, izbuti doar să strige : „Încotro ? Încotro ? Oprește-te !” cînd trunchiul se răsuci din lanț și, culcînd tufișurile, se rostogoli la vale. Bușteanul era ud și greu. Momun încercă să-l proptească cu pîrghia pentru a nu-l lăsa să se rostogolească, dar izbîtura fu atît de puternică, încît pîrghia zbură din mîinile bătrînului.

Totul se petrecu într-o clipă. Calul căzu, fiind tîrît pe coastă în jos. În cădere îl trînti și pe Orozkul. Acesta porni de-a rostogolul, căutînd disperat să se agațe de tufișuri. În clipa aceea, niște animale cu coarne mari tresăriră spe-

riate în frunzișul des. În salturi mari și repezi, ele dispărură în mestecăniș.

— Maralii ! Maralii ! strigă Momun, înnebunit de spaimă și de bucurie în același timp. Și amuți, necrezându-și parcă ochilor.

În pădure se făcu liniște. Stăncuțele își luaseră zborul dintr-o dată. Bușteanul se opri în pantă, strivind sub el mesteceni tineri și puternici. Calul, încurcându-se în hamuri, se ridică singur în picioare.

Orozkul, cu hainele sfișiate, se țira într-o rînă. Momun alergă în ajutorul ginerelui :

— O, preasfintă Maică Cerboaica cea Cornută ! Ea ne-a salvat ! Ai văzut și tu. Țștia sînt copiii Maicii Cerboaica cea Cornută. S-a întors maica noastră ! Ai văzut ?

Nevenindu-i încă să creadă că totul se sfîrșise cu bine, Orozkul se ridică posomorît și rușinat, scuturîndu-și hainele.

— Lasă trîncînceala bătrîne ! Ajunge ! Scoate calul din șleauri.

Momun alergă supus să descurce calul.

— O, preaminunată Maică Cerboaică ! murmura el întruna, bucurîndu-se. S-au întors maralii în pădurile noastre ! Nu ne-a uitat Maica cea Cornută. Ne-a iertat păcatul...

— Tot mai bîlmăjești ? mirii Orozkul. Îi trecuse spaima, dar ura dinainte îi rodea iarăși sufletul. Îți povestești basmele ? Dacă te-ai țienit, crezi că și alții or să creadă în scornelile tale năîngi ?

— Am văzut cu ochii mei ! Erau marali ! nu se lăsă Momun. Da' parcă tu nu i-ai văzut, fiul meu ? Și tu i-ai văzut.

— I-am văzut. Parcă erau vreo trei bucăți...

— Adevărat, trei. Tot așa mi s-a părut și mie.

— Și ce-i cu asta ? Marali ca toți maralii ! Era cît pe-acî să-mi frîng gîtul. N-ai de ce să te bucuri. Dacă au fost marali, înseamnă c-au venit din partea cealaltă a treacătoarei. Acolo, în Kazahstan, dincolo de munți, în păduri, se spune că mai trăiesc încă marali. E și-acolo o rezervație. Poate că ăștia sînt din rezervație. Au venit și gata. Ce ne pasă nouă ? Ce ne doare pe noi de Kazahstan ?

— Poate or să rămîină la noi... rosti Momun, visător. Dacă ar rămîne...

— Ajunge ! i-o reteză Orozkul. Să mergem !

Mai aveau mult pînă să coboare bușteanul. Pe urmă trebuia să-l treacă peste rîu, tirîndu-l întruna cu calul.

Și nu era deloc ușor. Apoi, dacă vor trece cu bine trunchiul peste râu, vor fi nevoiți să-l trasească pînă pe delușorul unde vor încerca mașina.

Uf ! Cîtă trudă !

Orozkul se simțea cu desăvîrșire nefericit. Totul în jur i se părea strîmb orînduit. Munții nu simt nimic, nu se plîng de nimic, stau și de nimic nu le pasă ; pădurile intră în toamnă, pe urmă intră în iarnă, iar lucrul ăsta nu li se pare deloc anevoios. Chiar și stăncuțele zboară în voie și cîrile cit le place. Maralii, dacă ăștia au fost marali cu adevărat, au venit de dincolo de defileu și vor hoinări prin pădure după pofta inimii. La oraș, oamenii calcă netulburăți pe străzi asfaltate, merg cu taxiurile, stau în restaurante și se disrează. Pe cînd el ? Pe el soarta l-a părăsit aici în munți, nefericitul... Pînă și neisprăvitul de socru-său e mai fericit, crezînd în bazine. Năting om ! Proștii sînt totdeauna mulțumiți de viață.

Orozkul nu e mulțumit de viața lui, o urăște. Nu e pentru el. Asta-i viață pentru cei ca Momun Descurcătoțul. Lui ce-i trebuie, lui Momun ? Toată viața s-a spetit muncind zi și noapte, fără odihnă. Și toată viața lui n-a avut pe nimeni în subordine, numai el s-a supus tuturor, chiar și babei lui, nici în fața ei nu cîrtește. Pe un nenorocit ca ăsta și un basm îl face fericit. A văzut maralii în pădure și l-au podidit lacrimile, de parcă își întîlnise frații pe care de un veac îi căuta prin lume !

Eh, ce să mai vorbim...

În sfîrșit, ieșiră pe ultima creastă, de unde începea scorbîșul lung și abrupt spre râu. Se opriră să mai răsufle.

Peste râu, în curtea pichetului, lîngă casa lui Orozku, fumega ceva. După fum puteai să ghicești că e samovarul. Încamă că nevasta îl aștepta să sosească. Dar lucrul acesta nu-l făcu pe Orozku să se simtă mai bine. Răsufli adînc pe gură, nu-i ajungea aerul. Îl durea în piept, iar bătaile inimii îi răsunau în cap ca un ecou. Sudearea de pe frunte îi ustura ochii. Iar în fața avea povîrnișul lung și abrupt. Acasă îl aștepta nevasta stearpă. A pus și samovarul, vrea să-i fie pe plac... Îl năpădi decodată dorința aprigă să-și dea drumul pînă jos și să izbească din goană cu piciorul în samovarul pîntecos, să zboare la toți dracii. Apoi să se năpustească asupra femeii și s-o bată, s-o bată pînă o va podidi singele, pînă o cădea. Se bucura în gînd ascultînd vaietele nevestii, blestemele ei aruncate soartei nenorocite. „Și ce dacă ! se gîndi el. N-are decît ! Dacă eu sufăr, de ce ei să-i fie bine ?”

Gîndurile îi fură întrerupte de Momun.

— Uitasem, fiul meu — își aduse aminte bătrînul și se apropie zorît de Orozkul. Trebuie să mă duc la școală să iau copilul. S-au sfîrșit lecțiile.

— Ei, și ? rosti Orozkul, străduindu-se să rămînă calm. Ce propui ?

— Nu te supăra, fiule. Să lăsăm bușteanul aici și să coborîm. Tu mîncîci de prînz, iar eu, între timp, dau o fugă călare pînă la școală să iau băiețelul. Cînd mă-ntorc, trecem bușteanul peste rîu.

— Mult ți-a trebuit, moșule, ca să-ți treacă prin cap una ca asta ? spuse Orozkul, cu răutate.

— Da' vezi, băiatul o să plîngă...

— Ei, și ? șuieră Orozkul, clocotind de furie. În sfîrșit, acum avea motiv să-l învețe minte pe bătrîn. Cu vîrf și îndesat ! Toată ziua căutase o pricină de care să se lege și acum Momun i-o dăduse singur plocon pe tavă. Fiîndcă el o să plîngă, noi să lăsăm treaba baltă ? ! Azi-dimineață m-ai bătut la cap să-l duci la școală. Bine, l-ai dus ! Acum, să-l iei de la școală ! Ce-mi pasă mie ? Noi ne jucăm aici, sau cî ?

— Nu face asta, fiule, îl rugă Momun. Tocmai azi ! Ai dreptate, dar băiatul m-așteaptă și o să plîngă. Tocmai azi !

— Cum tocmai azi ? Ce zi deosebită e azi ?

— S-au întors maralii. De ce, tocmai azi...

De uimire, Orozkul rămase cu gura căscată, fără să mai scoată o vorbă. Uitasese de mult de marali, care parcă se iviseră cîteva clipe în vreme ce el se rostogolea prin tufișurile mărăcinoase, cînd inima, de spaimă, i se făcuse cît un purice. În fiecare clipă putea fi strivit de bușteanul scăpat pe coastă la vale. Nu-i ardea lui de marali și nici de aiurelile bătrînului.

— Drept cine mă iei ? zise el încet, sufocat de furie, suflîndu-i puternic în față. Păcat că n-ai barbă, altfel te-aș fi învățat eu să nu-i socoți pe alții mai proști ca tine. Crezi că mă doare pe mine de maralii tăi ? N-am altceva mai bun de făcut decît să mă gîndesc la ei ? Nu mă duci tu pe mine ! Hai, du-te lingă buștean ! Pînă nu-l trecem peste rîu, nu vreau să mai aud nimic. Mie nu-mi pasă cine merge la școală și cine plînge ! Gata, să plecăm !...

Momun se supuse ca întotdeauna. Își dădea seama că nu va scăpa din mîinile lui Orozkul atîta vreme cît bușteanul nu va fi tîrît acolo unde trebuie. Lucra în tăcere, deznădăjduit. Nu mai scoase nici o vorbă, deși tot sufle-

tul îi era numai strigăt. Nepotul îl aştepta lângă şcoală : toţi copiii s-au împrăştiat pe la casele lor. Singur el, nepotul lui orfan, se uită în lungul drumului, aşteptându-şi bunicul.

Bătrînul îşi închipuia cum toţi copiii — toată clasa — au fişnit tropăind din şcoală şi cum alcargă spre casă. Le era foame. Încă din uliţă, ştrengarii simt mirosul bucatelor pregătite pentru ei. Bucuroşi şi înfierbîntaţi, trec în goană pe sub ferestrele caselor lor. Mamele îi aşteaptă. Fiecare are un zîmbet care te umple de fericire. Fie că e veselă ori supărată, o mamă are oricînd puterea să dăruiască copilului ei un zîmbet. Chiar dacă mama strigă severă : „Şi mîinile ? Mîinile cine le spală ?“, în ochii ei se ascunde acelaşi zîmbet.

De cînd începuse să meargă la şcoală, nepotul lui Momun avea totdeauna mîinile murdare de cerneală. Bunicului îi plăcea acest lucru. Înseamnă că flăcăul munceşte cu sîrg. Iar acum, nepotul lui stă în drum, cu mîinile pătate de cerneală, cu ghiozdanul său drag pe care i-l cum-părase în vară. Pesemne că a obosit de atîta aşteptare, şi acum priveşte şi ascultă neliniştit dacă nu cumva, pe colină, se iveşte bunicul călare. Dar el venea întotdeauna la timp. Cînd băiatul ieşea din şcoală, bunicul abia apuca să descalece şi-l aştepta ceva mai încolo, nerăbdător. Toţi ceilalţi copii se îndreptau spre casă, iar nepotul lui alerga spre el. „Uite-l pe bunicul, să fugim !“ îi spunea băiatul ghiozdanului. Ajungînd, se oprea emoţionat. Dacă n-ar fi fost nimeni în jur, el s-ar fi aruncat în braţele bunicului, s-ar fi ghemuit la pieptul lui, trăgînd în piept mirosul cunoscut de haine vechi şi de fîn de vară uscat. Zilele acestea, bunicul cărase cu calul finul de pe malul celălalt. Iarna, prin nămeşii de zăpadă, e greu să răzbeşti pînă acolo, mai bine să-l aduci de cu toamnă. Mult timp după aceea, Momun mirosea a polen amărui de fîn.

Bunicul aşeza băiatul pe crupa calului, în spatele său, şi porneau în trap uşor ori la pas, tăcînd ori vorbind despre lucruri fără importanţă, şi pe nesimţite ajungeau acasă. Mergînd pe şaua muntelui, coborau la ei în defileul San-Taş.

Patima neostoită a băiatului pentru şcoală o înclăuda pe bunica. Dimineata, de cum se trezea, el se îmbrăca repede, apoi îşi rînduia cărţile şi caietele în ghiozdan. Pe bunica o supăra că băiatul îşi lua seara ghiozdanul lângă el în pat.

— La ce te-i fi lipit de ghiozdanul ăsta afurisit ? Dacă măcar ți-ar deveni soață, ne-ar scăpa de plata kalimului pentru mireasă...

Băiatul se făcea că n-aude vorbele bunicii, dar nici nu prea pricepea el despre ce e vorba. Pentru el, important era să nu întârzie la școală. Alerga repede în curte să-l grăbească pe bunicul. Nu se liniștea decît la vederea școlii.

Odată au întârziat totuși. Cu o săptămînă în urmă, în faptul zorilor, Momun pornise călare pe malul celălalt. Se gîndise să facă un drum după fîn. N-ar fi fost nimic, dar la întorcere legătura se desfăcuse și finul se risipise. A trebuit să-l lege din nou și să-l încarce pe samarul calului. Legat în grabă, finul se desfăcuse din nou lîngă mal.

Nepotul îl aștepta pe partea cealaltă. Stătea pe o piatră colțuroasă, flutura ghiozdanul și striga ceva, îl chema. Bătrînul se grăbea : frînghiile se încurcaseră tare rău, se innodaseră. Băiatul striga întruna și bătrînul știa că nepotul a început să plîngă. Atunci a lăsat totul baltă, și finul și frînghiile, a încălecat pe cal și a pornit-o în grabă prin vad spre băiat. Pînă a trecut, s-a scurs iarăși destul timp, căci prin vad nu poți goni în galop, apa e mare și repede. Toamna încă nu-i așa de greu, dar vara, doboară calul din picioare și atunci ești pierdut. Cînd, în sfîrșit, Momun a trecut riul și s-a apropiat de nepot, acesta plîngea în hohote. Nu s-a uitat la bunic, ci plîngea întruna, murmurînd printre suspine : „Am întârziat, am întârziat de la școală“. Bătrînul s-a aplecat de pe cal, a ridicat băiatul în sa și au pornit în galop. Dacă școala ar fi fost mai aproape băiatul s-ar fi dus și singur. Tot drumul nu s-a oprit din plîns și bătrînul n-a putut cu nici un chip să-l potolească. Au ajuns la școală, iar el tot mai plîngea. Lecțiile începuseră. L-a dus pînă în clasă.

Momun i-a cerut iertare învățătoarei și a făgăduit că altă dată nu se va mai întîmpla. Dar ceea ce l-a zguduit mai mult pe bătrîn a fost plînsul nepotului, felul cum suferea el pentru că întârziase. „Dee Domnul ca totdeauna școala să te îmbie așa !“ gîndea bătrînul. Totuși de ce plînsese atîta băiețașul ? Înseamnă că în sufletul său poartă o obidă, obida lui nemărturisită...

Acum, mergînd pe lîngă buștean, sărînd cînd într-o parte, cînd în alta, săltîndu-l și împingîndu-l cu pirghia pentru a nu se propti nicăieri și a aluneca mai repede la vale, Momun se gîndea ce i-o fi făcînd nepotul.

Orozkul nu se grăbea. El ducea calul de căpăstru. Însă aici nici nu prea poți să te grăbești : scoborișul e lung și

povănit, ești nevoit să mergi de-a curmezișul coastei. Dar nu putea oare să-i asculte rugămintea — să lase deocamdată bușteanul și să se întoarcă pe urmă să-l ia ? Eh, dacă ar fi avut putere, ar fi săltat trunchiul pe umăr, ar fi trecut cu el prin riu și l-ar fi aruncat în locul unde avea să fie încărcat în mașini. „N-a, ar zice, luați-vă bușteanul și lăsați-mă în pace !” Apoi Momun ar porni înaintea nepotului.

Dar ți-ai găsit ! Trebuia să ajungă la mal, printre pietre și peste prundiș, iar de acolo, prin vad, să tragă trunchiul cu calul în partea cealaltă. Calul era istovit de atîta mers ba urcînd, ba coborînd... Măcar de s-ar sfîrși totul cu bine, fiindcă s-ar putea ca trunchiul să se proptească de niscai pietre în mijlocul rîului, ori calul să se împiedice și să cadă.

Cînd intrară în apă, bunicul Momun se rugă : „Ajută-ne, Maică Cerboaică, nu lăsa bușteanul să se împotmolească, nu lăsa calul să cadă !” Desculț, cu cizmele aruncate pe umăr, cu pantalonii suflecați deasupra genunchilor și cu pîrghia în mînă, Momun se ținea după bușteanul care plutea pe apă. O luaseră pieziș, împotriva curentului. Pe cît era de curată și de străvezie apa rîului, pe atît era de rece. Apă de toamnă !

Bătrînul îndura totul : ei, și ? N-o să-i cadă picioarele ! Numai de-ar izbuti să treacă mai degrabă bușteanul. Și totuși, parcă înadins, bușteanul se înșepeni între niște pietre într-un loc cu multe praguri. În asemenea împrejurare trebuie să lași calul să se odihnească un pic, apoi să-l îndemni cu nădejde — dintr-o smucitură puternică el poate smulge bușteanul dintre bolovani. Dar Orozkul, călare, sfîchiuia fără milă cu *kamceaua* animalul sleit de puteri. Calul se opintea proptindu-se pe picioarele dinapoi, aluneca, se împiedica, dar bușteanul nu se clintea din loc. Bătrînului îi înșepenisera picioarele, începuse să vadă negru înaintea ochilor. I se învîrtea capul. Malul răpos, pădurea de deasupra lui, norii de pe cer se aplecau, cădeau în apă și alunecau pe cursul repede al rîului, apoi se întorceau din nou la locul lor. Lui Momun i se făcu rău. Blestemat buștean ! Dacă ar fi fost lăsat să zacă un timp, era altceva : lemnul uscat plutește singur pe apă, trebuie doar să ții de el. Pe cînd cel de acum, de-abia îl tăiaseră și gata cu el tîrîș prin riu ! Cine mai face așa ? Iată ce se întîmplă ! O treabă necurată sfîrșește totdeauna rău. Orozkul nu îndrăznea să lase pinul să se usuce : dacă, pe neașteptate, pică vreo inspecție și-i face proces pentru

tăierea arborilor din rezervație ? De aceea, cum îl tale,
 îl și face să dispară...

Orozkul izbea calul cu tocul cizmelor, îl lovea cu biciul în cap, înjura, urla la bătrîn, de parcă el. Momun, era vinovat de toate, dar bușteanul se încăpățîna și se afunda tot mai virtos între pietre. Răbdarea bătrînului ajunsese la capăt. Pentru prima oară în viața lui ridică glasul, mînios :

— Dă-te jos de pe cal ! rosti el, apropiindu-se hotărît de Orozkul și trăgîndu-l din șa. Nu vezi că bietul dobitoac nu mai poate trage ? Coboară numaidecît !

Uluit, Orozkul se supuse fără să crînească. Sări din șa în apă, încălțat. Din aceea clipă parcă se prostise, surzise, se pierduse cu firea.

— Hai ! Opîntește-te ! Amîndoi odată.

La comanda lui Momun, apăsară amîndoi pe pîrghie, săltînd bușteanul din loc, eliberîndu-l din strînsura pietrelor.

Ce animal inteligent e calul ! Se smuci tocmă în acel moment, împiedicîndu-se și alunecînd. Curelele se întîrseră ca o strună, dar trunchiul abia se mișcă din loc, alunecă și se înțepere din nou. Calul se mai smuci o dată, dar își pierdu echilibrul, căzu în apă și, zbatîndu-se, se încurcă în hamuri.

— Calul ! Ajută calul să se ridice ! îl înghionți Momun pe Orozkul.

Amîndoi izbutiră cu greu să ajute calul să se ridice în picioare. Animalul tremura de frig, de-abia se mai ținea în apă.

— Deshamă-l !

— De ce ?

— Deshamă-l, îți spun ! O să-l inhămăm din nou. Scoate-i șleaurile !

Și Orozkul se supuse din nou fără să crînească. Cînd calul fu deshamat, Momun îl apucă de căpăstru.

— Acum să mergem — zise el. Ne-ntoarcem pe urmă. Calul trebuie să se odihnească.

— Hei, ia stai ! Orozkul smulse căpăstrul din mîna bătrînului. Parcă se trezise. Era din nou el însuși. Pe cine prostesti ? N-ai să pleci nicăieri ! O să scoatem acum bușteanul. Diseară vin oamenii după el. Inhămă calul fără vorbă multă, auzi ?

Momun se întoarse tăcut și, clătînîndu-se pe picioarele înțepenite, porni prin vad spre mal.

— Unde pleci, moșule ? Unde, te-ntreb ? !

— Unde ! Unde ! La școală. Nepotul m-așteaptă de la prînz.

— Întoarce-te ! Întoarce-te, n-auzi ? !

Bătrînul nu-l ascultă. Orozkul lăsă calul în rîu și se luă după el. Abia aproape de mal, în prundiș, îl ajunsese pe Momun, îl apucă de umăr și-l întoarse cu fața spre el.

Se pomeniră față-n față.

Cu o mișcare scurtă a mîinii, Orozkul smulse de pe umărul lui Momun cizmele-i vechi din pînză cauciucată, cu turetcile legate, și-l lovi din răsputeri, de două ori, în cap și peste obraz.

— Să mergem ! Hai ! grohăi Orozkul, aruncînd cizmele la o parte.

Bătrînul se apropie de cizme și le ridică de pe nisipul ud. Cînd se îndreptă din șale, de pe buze i se prelingea o suviță de singe.

— Ticălosule ! rosti Momun, scuipînd singele și-și aruncă din nou cizmele pe umăr.

Asta o spusese Momun Descurcărețul, care niciodată nu cîrtise în fața nimănui ! O spusese un biet bătrîn învinețit de frig, cu cizmele-i vechi aruncate pe umăr, cu buzele înșingerate.

— Haide !

Orozkul îl trase după el. Dar Momun se smulse cu îndîrjire și, fără să se uite înapoi, se îndepărtă tăcut.

— Hei, dobitoc bătrîn, acum să te ții ! N-am să ți-o uit ! strigă Orozkul în urma lui, ameninșîndu-l cu pumnul.

Bătrînul nu se uită îndărăt. Ieșind pe potecă, lîngă „cămila culcată“, se așeză jos, se încălță și porni repede spre casă. Fără a se opri nicăieri, se îndreptă glonț spre grajd. Scoase de acolo calul sur Alabaș, calul de plimbare al lui Orozkul, neatins de nimeni, pe care nimeni nu cuteza să incalcece și care nu era niciodată înhămat pentru a nu-și pierde obișnuința și ținuta de călărie. Ca o furtună, Momun se năpusti cu el în curte, fără șa și fără scări. Iar cînd trecu în galop pe lîngă ferestre, pe lîngă samovarul fumegînd încă, femeile, care ieșiseră afară — bătrîna lui Momun, fiică-sa Bekei și tînăra Gulgeamal — își dădură seama îndată că se întîmplase ceva cu bătrînul. Niciodată nu mai încălecaser pe Alabaș și niciodată nu galopase așa ca un nebun. Ele încă nu știau că aceasta era revolta lui Momun Descurcărețul. Și încă nu știau cît o să-l coste această revoltă acum, la bătrînețe.

Dinspre rîu se întorcea Orozkul, ducînd de căpăstru calul deshămat. Calul șchiopăta de piciorul din față. Femeile

il priveau tăcute, în timp ce el se apropia. Nu ghiceau încă ce se petrecea în sufletul lui Orozkul, ce le aducea el în ziua aceea, ce nenorocire, ce spaimă...

Cu cizmele ude, în care plescăia apa, cu pantalonii uzi, apropiindu-se de femei cu pași greoi, omul le privi încruntat. Nevasta lui, Bekei, îl întrebă îngrijorată :

— Ce-i cu tine, Orozkul ? Ce s-a întâmplat ? O, da' ești ud tot ! V-a scăpat bușteanul pe riu ?

— Nu, ocoli Orozkul răspunsul. Na ! zise întinzându-i lui Gulgeamal căpăstrul. Du calul în grajd ! Apoi se îndreptă spre ușă : Hai în casă ! îi spuse nevastii. Bunica vru să intre împreună cu ei, dar Orozkul o alungă din prag : Pleacă, babo ! N-ai ce căuta aici. Du-te la tine acasă și vezi-ți de treabă !

— Da' ce-ți veni ? se supără bătrîna. Ce-nseamnă asta ? Dar cu bătrînul nostru ce e ? Ce s-a întâmplat ?

— Întreabă-l pe el ! răspunse Orozkul.

În casă, Bekei ajută soțului să-și scoată hainele ude, îi dădu cojocul, apoi aduse samovarul și începu să toarne ceai într-o *pială* *.

— Nu vreau ! și el o opri cu un gest scurt. Dă-mi să beau.

Nevasta aduse o sticlă de o jumătate neîncepută și turnă în pahar.

— Umple-l ! porunci Orozkul. Dădu pe gît dintr-o înghițitură paharul cu vodcă, apoi se înfășură în cojoc și, așezîndu-se pe koșma, rosti către Bekei : Tu nu-mi mai ești soție, eu nu-ți mai sînt bărbat. Du-te și să nu mai pui piciorul în casa asta ! Pleacă pînă nu e prea tîrziu.

Bekei oftă, se așeză pe pat și, înghițindu-și lacrimile ca de obicei, rosti încet :

— Iar ?

— Ce iar ? zbieră Orozkul. Ieși afară !

Bekei fugi din casă și, ca întotdeauna, frîgîndu-și miinile, începu să bocească în gura mare :

— Ah, nenorocita de mine ! De ce m-am mai născut pe lumea asta...

În ăst timp, Momun gonia pe Alabaș să ajungă la băiețel. Alabaș era un cal iute. Totuși Momun întîrziase vreo două ceasuri. Își întîlni nepotul pe drum. Îl aducea acasă învățătoarea. Aceeași învățătoare cu miini aspre, îmbrăcată în același palton pe care-l purta de cinci ani. Din pricina oboselii femeia arăta posomorîită. Băiatul, cu ochii

* Cană, ceașcă fără toartă.

umflați — contenise de mult cu plîsul — mergea alături de ea, cu ghiozdanul în mînă, nenorocit și umilit. Învățătoarea îl muștră cu asprime pe bătrînul Momun. Acesta descălecăse și stătea în fața ei, cu capul plecat.

— Să nu mai aduceți copilul la școală dacă nu veniți la timp să-l luați, spuse ea. Pe mine să nu vă bizuiți, mi-ajung cei patru ai mei.

Momun își ceru din nou iertare și din nou făgădui că nu se va mai întîmpla a doua oară.

Învățătoarea se întoarse la Gelesai, iar bunicul și nepotul porniră spre casă.

Băiatul sta pe cal în fața bunicului. Tăcea. Bătrînul nu știa ce să-i spună.

— Ți-e foame tare ? întrebă el.

— Nu. Învățătoarea mi-a dat pîine, îngăimă nepotul.

— De ce taci ?

Băiatul nu răspunse.

Momun zîmbi vinovat :

— Ce supărăcios mai ești !

Bătrînul îi luă chipiul de pe cap, îl sărută pe creștet, apoi i-l puse la loc. Băiatul nu se întoarse.

Merseră așa amîndoi, abătuși și tăcuți. Momun nu-l lăsa pe Alabaș în voie, îl strunea din frîu. Nefiind înșeuat, calul putea să-l zdruncine prea tare pe băiat. Și acum nu mai avea nici de ce să se grăbească. Calul pricepu de îndată ce i se cere și porni încet în buiestru. Fornăia, iar tropotul copitelor răsuna pe cărare. Călare pe un asemenea cal e bine să mergi singur și să cînti încetișor pentru tine. Cite nu poate omul să cînte cînd e singur, numai cu el însuși ? Despre visurile neîmplinite, despre anii care au trecut, despre ce a fost odată în tinerețe, cînd era vremea de iubit... Omului îi place să ofteze după vremurile cînd a pierdut ceva pentru totdeauna. Dar ce anume, omul nu-și poate da seama. Însă din cînd în cînd îi place să se gîndească la lucrul ăsta, dorește să se simtă el însuși.

Calul bun, un cal cu mers strașnic, e un neprețuit tovarăș de drum...

Și bătrînul Momun, privind ceafa tunsă a nepotului, gîtul lui subțirel și urechile clăpăuge, se gîdea că din toată viața lui fără noroc, din toate înfăptuirile și trudele lui, din toate grijile și amărăciunile nu i-a rămas decît acest copilăș, această făptură neajutorată. Bine ar fi dacă bunicul ar izbuti să-l pună pe picioare. Gîcu o să-i mai fie nepotelului de va rămîne singur. E numai cît un știulele de porumb, dar e dîrz, dintr-o bucată. Ar trebui să fie

mai simplu, mai blînd... Cei de teapa lui Orozkul îl vor urî şi-l vor hăitui cum hăituie lupii un cerb...

Aici îşi aminti de maralii pe care-i zărise adineauri fişnind ca nişte umbre repezi, năvalnice şi-i smulseseră din piept strigătul de uimire şi bucurie.

— Tu ştii, copile ? S-au întors maralii la noi, rosti bunicul Momun.

Băiatul îşi întoarse cu însufleţire capul peste umăr :

— Adevărat ?

— Adevărat. I-am văzut cu ochii mei. Erau trei.

— Da, de unde au venit ?

— Cred că de dincolo de defileu. Sint şi-acolo rezervaţii naturale. Toamna e frumoasă şi trecătoarea e deschisă. Au venit la noi în vizită.

Şi-or să rămînă la noi ?

— Dacă o să le placă, or să rămînă. Iar de nu se va atinge nimeni de ei, or să rămînă de tot aici. hrană e din belşug. Pot să trăiască şi o mie de marali... Odinioară pe vremea Maicii Cerbonica cea Cornută, prin locurile noastre hălăduiau cită frunză şi iarbă...

Simţind că băiatul se învionează la auzul acestei veste şi că încet-încet uită de supărare, bătrînul începu să-i povestească iarăşi despre vremurile de demult, despre Maica Cerbonica cea Cornută. Furat de poveste, se gîndea că de uşor poţi să fii fericit şi să aduci şi altuia fericirea ! Aşa să tot trăieşti mereu ! Uite aşa, ca acum, în aceste clipe. Dar viaţa nu e rînduită astfel — alături de fericire, pîn-deşte neîncetat, se vîră în suflet, în viaţă nenorocirea, care dintotdeauna te urmăreşte necrutător, neconţinut. Chiar şi în astă clipă, cînd el şi nepotul erau fericiţi, în sufletul bătrînului, alături de bucurie, sălăşluia neliniştea : ce-o fi făcînd Orozkul ? Ce răfuială pregăteşte ? Ce pedeapsă o fi născocit pentru el, bătrînul, care cutezase să nu-i dea ascultare ? Căci Orozkul nu va lăsa lucrurile aşa. Altfel nu s-ar chema Orozkul.

Pentru a nu se mai gîndi la nenorocirea care o aştepta pe fiica lui şi pe el, Momun povestea nepotului despre marali, despre nobleţea, frumuseţea şi iuteala acestor animale, cu atîta înflăcărare, de parcă în felul acesta putea înlătura năpasta.

Băiatul era fericit. Nici nu bănuia ce-i aşteaptă acasă. Era numai ochi şi urechi. Cum, s-au întors într-adevăr maralii ? Înseamnă că aşa e ! Bunicul zice că Maica cea Cornută a iertat fărădelegile săvîrşite de oameni împotriva ei şi a îngăduit copiilor săi să se întoarcă în munţii Issik-

Kul-ului. Bunicul mai spune că acum au venit doar trei maralii să cerceteze cum e pe aici, iar dacă le-o place, toți maralii se vor întoarce în patria lor.

— *Ata*, îl întrerupse băiatul pe bunic, poate a venit chiar Maica Cerboaica cea Cornută ? Poate vrea să vadă cum e aici, la noi, și pe urmă să-și cheme copiii, ce zici ?

— Se poate, rosti Momun, nesigur, și tăcu. Bătrînul se simțea încurcat : oare nu se lăsase prea mult furat de avîntul său și-l făcuse pe băiat să creadă cu adevărat în vorbele lui ? Dar bunicul Momun nu vru să schimbe credința nepotului. De altfel, ar fi fost și prea tîrziu. Cine știe ?... zise el, dînd din umeri. Se poate... se poate să fi venit chiar Maica Cerboaica cea Cornută. Cine știe...

— Dar noi o să aflăm ! Hai, *ata*, să mergem în locul acela unde ai văzut maralii, spuse băiatul. Vreau să-i văd și eu.

— Păi ei nu stau locului.

— Să ne luăm după urme. Să mergem mult-mult după urmele lor, și cînd îi zărim, măcar cu coada ochiului, ne întoarcem. Atunci ei or să fie încredințați că oamenii n-au să se-atingă de ei.

— Ce copil ești ! zîmbi bunicul. Om vedea cînd om ajunge acasă.

Se apropiară de pichet pe poteca din spatele caselor. O casă privită din spate e ca și un om cînd îl privești din spate. Cele trei case nu lăsau să se ghicească nimic din ce s-ar fi petrecut înăuntrul lor. În curte, de asemenea, era pustiu și liniște. Inima lui Momun se strînse de o presimțire rea. Ce s-o fi întîmplat ? O fi bătut-o Orozkul pe nenorocita de Bekei ? S-o fi îmbătat iar criță ? Ce-ar fi putut să se întîmple ? De ce e atîta liniște, de ce nu-i nimeni prin curte la ceasul acela ? „Dacă toate-s la rostul lor, trebuie să scot din riu blestematul acela de buștean, își zise Momun. Dă-l încolo pe Orozkul, mai bine să nu te pui cu el. Mai bine să faci ce vrea și să te lași păgubaș. Căci măgarului n-o să-i dovedești că e măgar !”

Momun se apropie de grajd.

— Dă-te jos. Uite e-am ajuns, îi spuse el nepotului, ca și cînd ar fi venit de la drum lung, căutînd să nu-și trădeze tulburarea. Dar cînd băiatul cu ghiozdanul său vru să alerge spre casă, bunicul Momun îl opri : Stai, să mergem împreună.

Duse calul în grajd și, luîndu-și nepotul de mînă, porni spre casă.

— Ia seama, zise bunicul către nepot, dacă o să fii ocărit, tu să nu te temi și să n-ascuți ce-o să se spună. Pe tine nu te privește. Treaba ta e să mergi la școală.

Dar nu se întâmplă nimic din toate acestea. Când ajunseră în casă, bunica îi aruncă lui Momun o privire lungă, muștrătoare și, stringînd din buze, își văzu mai departe de cusut. Bunicul, la rîndul lui, nu zise nimic. Posomorît și scrutător, rămase o vreme în picioare în mijlocul odăii, apoi luă de pe plită un castron mare cu tăiței, două linguri și piine și se așeză cu nepotul în fața prinzului întîrziat.

Mîncau în tăcere. Bunica nici măcar nu se uita la ei. Pe fața-i cafenie și zbîrcită se întipărise minia. Băiatul înțelese că se întîmplase ceva foarte rău. Bătrînii continuau să tacă.

Băiatul fu cuprins de teamă și de neliniște, încît îi pieri foamea. Nimic nu-i mai rău ca atunci cînd oamenii stau la masă și nu scot o vorbă, munciți de un gînd tainic știut numai de ei, gînd negru, plin de bănuială. „Poate că noi sîntem de vină“, se adresă el în gînd ghiozdanului. Ghiozdanul sta pe pervazul ferestrei. Inima copilului se rostogoli pe dușumea, se cățără pe pervaz cît mai aproape de ghiozdan și începu să-i șoptească : „Tu nu știi nimic ? De ce e bunicul atît de abătut ? Cu ce e vinovat ? De ce a întîrziat și a venit călare pe Alabaș și fără să-i pună șaua ? Așa ceva nu s-a mai întîmplat vreodată. Poate că a întîrziat fiindcă a văzut maralii în pădure ?... Și dacă n-a fost nici un maral ? Dacă nu-i adevărat ? Atunci de ce a mai povestit ? Căci Maica Cerboaica cea Cornută o să se supere tare rău dacă ne-a mințit...”

Sfîrșindu-și prînzul, bunicul Momun îi spuse încet băiatului :

— Du-te afară, avem puțină treabă. O să m-ajuti. Vin și eu îndată.

Băiatul ieși ascultător. Numai ce închise ușa după el, că glasul bunicii se și auzi din casă :

— Unde te duci ?

— Mă duc să scot bușteanul. Adineauri s-a înțepenit în rîu, răspunse Momun.

— Aha, ți-ai adus aminte ! izbucni bunica. Ți-ai dat seama ! Du-te s-o vezi pe fiică-ta. A dus-o Gulgeamal la ea. Acum cine mai are nevoie de nătinga ta stearpă ? Du-te să-ți spună cine este ea acum ! Ca pe un ciine rîios a alungat-o bărbatul ei din casă.

— A alungat-o și gata ! rosti Momun cu amărăciune.

— Aşa, vasăzică ! Du' tu cine ești ? Crezi că dacă fe-tele ți-s niște femei fără căpătii, o să-l faci măcar pe nepotu-tău mare șef, nu-i așa ? Așteaptă mult și bine ! Uite pentru cine ai intrat în gura lupului ! Ba încă ai mai încălecat și pe Alabaș și te-ai dus să-l iei. Iar te uită la el ! Mai bine ți-ai vedea lungul nasului, să știi cu cin' te pui... O să-ți frângă gîtul ca la un pui de găină. De cînd ai început s-o faci pe grozavul ? De cînd ai devenit firoscos ? Nici să nu te gîndești s-o aduci pe flică-ta la noi ! N-o las să pună piciorul în prag...

Mîhnit, băiatul păsea agale prin curte. În casă mai răsunau strigătele bunicii. Apoi se auzi ușa trîntindu-se și Momun ieși grăbit din casă. Bătrînul se îndreptă spre casa lui Seidahmat, dar în prag îl întîmpină Gulgeamal.

— Mai bine nu acum, mai pe urmă... îi zise ca lui Momun. El se opri buimăcit. Plînge, a bătut-o, șopti Gulgeamal. Zice că de acum n-o să mai stea împreună. Iar pe dumneata te blestemă. Zice că de toate numai tata e vinovat.

Momun tăcea. Ce să mai zică ? Acum nici fata lui nu voia să-l mai vadă !

— Orozkul bea întruna. E ca o fiară, îi povestea Gulgeamal în șoaptă. Tăcură amîndoi, gînditori. Gulgeamal oftă compătîmitor. Barem de-ar veni Seidahmat mai repede. Astăzi trebuia să se întoarcă. Scoteați amîndoi bușteanul și măcar scăpați de asta.

— Parcă e vorba de buștean ? zise Momun, elătinînd din cap. Căzu pe gînduri și, zărindu-l pe nepot lîngă el, îi spuse : Du-te și te joacă.

Băiatul se îndepărtă. Se duse în șopron și luă binoclul ascuns acolo. Îl șterse de praf. „Prost ne mai merg treburile ! rosti el trist către binoclu. Se pare că eu și ghiozdanul sîntem de vină. Eh, dacă ar fi undeva o altă școală ! M-aș fi dus cu ghiozdanul să învățăm acolo. Să nu știe nimeni. Numai de bunicu mi-e milă, el ne-ar căuta. Și tu, binoclule, cu cine ai mai privi la vaporul alb ? Crezi că n-o să mă fac pește ? O să vezi ! Am să mă duc înot spre vaporul alb...”

Băiatul se ascunse după clăia de fîn și privi în jur cu binoclul. Era trist și nu se uită prea mult. Altă dată nu s-ar mai fi săturat privind : munții, în care se strecurase toamna, acoperiți de pădurile atinse și ele de toamnă : pe culmi — așternuți cu omăt alb, la poale — arzînd roșu ca focul.

Băiatul puse binoclul la loc și, ieșind din șopron, îl văzu pe bunic trecând prin curte cu calul înhamat. Se ducea spre râu. Băiatul vru să alerge după el, dar fu oprit de strigătul lui Orozkul. Orozkul ieșise în grabă din casă, numai în flanelă de corp, cu șuba pe umeri. Fața îi era roșie ca un uger de vacă umflat.

— Hei, tu ! strigă el ameninșător către Momun. Unde duci calul ? Du-l înapoi la locul lui. O să scoatem bușteanul și fără tine. Să nu îndrăznești să te-atingi de el. Nu mai ai ce căuta aici. Te dau afară de la pichet. Cară-te unde vrei !

Bunicul zîmbi amar și duse calul înapoi în grajd. Se făcuse dintr-o dată mai mic și mai bătrîn. Mergea tîrîndu-și picioarele și privind drept înainte.

Băiatul se simți năpădit de durere. De mila bunicului i se umplu sufletul de obidă sufocîndu-l și, pentru ca nimeni să nu vadă că plînge, fugi pe malul rîului. Dinaintea lui, cărarea cînd se întuneca și dispărea, cînd i se așternea din nou la picioare. Fugea și lacrimile îi curgeau șiroaie. Iată bolovanii lui dragi de lingă mal : „tancul“, „lupul“, „șaua“, „cămila culcată“. Nu le spuse nimic, tot n-ar pricepe : stau acolo nepăsători. Îmbrățișă numai cocoșa „cămilei culcate“, și prăbușindu-se pe granitul roșcat, izbucni în hohote de plîns amarnic, neogoit. Plînsese mult, pînă ce încetul cu încetul se potoli.

În sfîrșit, își înălță capul, își șterse ochii și, privind înainte, rămase încremenit.

Chiar în fața lui, pe malul celălalt, lingă apă, stăteau trei marali. În carne și oase. Beau apă și părea că se săturaseră. Unul dintre ei — cel care avea coarnele cele mai mari și mai grele — își aplecă iar capul spre apă, întinzîndu-l de parcă ar fi vrut să-și privească podoba coarnelor în micul golf al rîului ca într-o oglindă. Era roșcat la culoare, cu pieptul lat și puternic. Cînd își săltă capul, de pe buza lui acoperită cu păr de culoare deschisă se prelinsă cîteva picături de apă. Mișcînd din urechi, cerbul se uită cu luare-aminte la băiat.

Dar cu și mai multă luare-aminte se uita la băiat o cerboaică albă, cu coapse zvelte și cu o coroană de coarne subțiri și rămuroase pe cap. Coarnele ei erau ceva mai mici, dar negrit de frumoase. Semăna aiddoma cu Maica Cerboaică cea Cornută. Avea ochi mari, luminoși. Era chipoșă ca o iapă-tînără care fată în fiecare an cîte un minz. Maica Cerboaică cea Cornută se uita țintă la el, de parcă încerca să-și aducă aminte unde-l mai văzuse pe acest băiețel cu

capul mare și cu urechile clăpăuge. Ochii ei umezi străluceau licărind în depărtare. Din nări se ridica un abur ușor. Alături, puiul ei fără coarne, întors cu spatele, rodea ramuri de răchită roșie. Lui nu-i păsa de nimic. Era bine hrănit, puternic și săgalnic. Încetînd deodată să mai roadă crenguțe, zburdă vioi, o împinse pe cerboaică cu greabă-nul și, țopăind mereu în jur, începu să se alinte pe lingă ea, frecîndu-se cu capul lui ciut de coastele Maicii Cerboaica cea Cornută. Iar Maica Cerboaica se uita și se tot uita la băiat.

Ținîndu-și răsufllarea, băiatul ieși de după bolovan și, cu miinile întinse înainte, ca în vis, coborî pe mal pînă lingă apă. Maralii nu se speriară defel. Îl priveau netulburați de pe malul celălalt.

Între ei curgea rîul repere, verzui-transparent, clocotind și revărsîndu-se peste mormanele de pietre de sub apă. De n-ar fi fost acest rîu care-i despărțea, de bună seamă că ar fi putut să se apropie de marali și să-i atingă cu mina. Maralii stăteau pe grohotișul curat și nefed. Dincolo de ei, acolo unde se sfîrșea fișia prundișului, se întindeau ca o vilvătaie roșie tufișurile tomnatice ale pădurii de tугai. Mai sus se întindea povîrnișul argilos, deasupra povîrnișului — plopii de munte și mestecenii scîldăți în aur și purpură, iar mai sus — codrii cei mari și zăpezile albe pe piscurile stîlcoase.

Băiatul închise ochii, apoi îi deschise iar. În fața lui se desfășura aceeași priveliște, iar în apropierea crîngului roșu de tугai, pe prundișul spălat de ape, se aflau aceiași marali legendari.

Dar iată că se întoarseră și porniră unul după altul spre pădure. Înainte mergea maralul cel mare, la mijloc puiul ciut, și în urma lor Maica Cerboaica cea Cornută. Ea privi înapoi, uitîndu-se încă o dată la băiat. Maralii intrară în tугai, strecurîndu-se printre tufișuri. Crengile roșcate se legănau deasupra lor, frunzele de aramă cădeau pe spinările lor netede, mlădioase.

Apoi o luară pe cărare în sus, pînă deasupra povîrnișului. Aici se opriră. Din nou băiatului i se păru că maralii se uită la el. Maralul cel mare întinse gîtul și, cu coarnele date pe spate, bubui ca o trîmbiță : „Bu-u, bu-u !” Glasul lui răsună peste povîrniș, peste rîu, rostogolindu-se într-un ecou prelung : U-u, u-u !”.

Abia în clipa asta băiatul se dezmetici. O luă la goană spre casă pe cărarea cunoscută. Fugea cît îl țineau picioa-

rele. Trecu ca o vijelie prin curte și, deschizînd ușa cu zgomot, strigă din prag printre gîfîituri :

— *Ata ! Au venit maralii ! Maralii ! Sînt aici !*

Bunicul Momun prîvi la el din colț, unde stătea amărît și tăcut. Nu spuse nimic, de parcă nu pricepea despre ce este vorba.

— *Sttt ! Sfirșește cu gălăgia ! il țistui bunica. Dacă au venit, să fie sănătoși, acum nu ne arde de ei.*

Băiatul ieși tăcut. În curte era pustiu. Soarele de toamnă asfințea peste Muntele Străjii, peste lanțul vecin al munților golași, învăluiți în amurg. Văpafa lui ardea rece deasupra pustiului înghețat al munților, revărsîndu-se de jur împrejur în reflexe alunecoase peste piscuri. În păduri se așternu zăbranicul înserării.

Vîntul începuse să sufle dinspre zăpezi. Băiatul tremura. Il luase cu frig.

VI

Tremura și cînd se culcă în pat. Multă vreme nu putu să adoarmă. Afară se lăsase noaptea. Îl durea capul. Dar băiatul nu zise nimic. Și nimeni nu știa că el se îmbolnăvise. Il uitaseră.

Dar cum s-ar fi putut să nu-l uite !

Bunicul se zăpăcise de-a binelea. Nu-și mai găsea locul. Ba ieșea, ba intra și se așeza abătut, oftînd din greu, ba se ridica și pleca iarăși afară. Bunica bodogănea minioasă, învîrtindu-se de colo pînă colo, ieșea în curte, apoi venea îndărăt. În curte răsunau neclar niște voci sacadate, se auzeau pași grăbiți, înjurături' — se pare că Orozkul suduia din nou — cineva plîngea cu sughituri...

Băiatul stătea liniștit în pat și tot mai mult il oboseau acele glasuri, acel du-te-vino și tot ce se petrecea în casă și afară.

Închise ochii și, alinîndu-și singurătatea, reînvie în închipuire cele întîmplătoare astăzi, tot ceea ce el dorea să vadă. Stătea pe malul riului. Apa curgea atît de repede, încît era cu neputință s-o privești prea multă vreme : te apuca amețeala. De pe malul celălalt, maralii se uitau la el. Cei trei marali pe care-i văzuse pe-nserat erau acum din nou acolo. Totul se repetă aidoma. Cînd își săltă capul, de pe buza umedă a cerbului cel mare se prelinseră aceleași picături în apa micului golf al riului. Maica Cerboaica cea Cornută, ca și mai înainte, se uita țintă la

băiat, cu ochi blinzi și înțelezători. Ochiul ei erau mari, negri și umezi. Băiatul se miră că Maica Cerboaica cea Cornută poate să ofteze ca o ființă omenească. Trist și amar, ca bunicul lui. Pe urmă pleacă, luând-o prin tușișurile de tugai. Crengile roșcate se legănau deasupra lor, frunzele de aramă cădeau pe spinările lor netede, mlădioase. Ajunseră sus, pe povârniș. Acolo se opriră. Maralul cel mare își întinse gâtul și, dându-și coarnele pe spate, bubui ca o trâmbiță : „Bu-u, bu-u !” Băiatul zîmbi în sinea lui, amintindu-și cum glasul maralului cel mare răsuna peste rîu, rostogolindu-se într-un ecou prelung. Apoi maralii se mistuiră în pădure. Dar băiatul nu voia să se despartă de ei și încercă să readucă în închipuire tot ce dorea el să vadă.

Și din nou prin fața lui prînse să curgă năvalnic rîul cel mare și repede. Îl apuca amețea din pricina iuțelii torentului. Sări și străbătu rîul în zbor. Cobori lin în apropierea maralilor, care stăteau, ca și mai înainte, pe prundiș. Maica Cerboaica cea Cornută îl chemă spre ea :

— Al cui ești ?

Băiatul nu răspunse, îi era rușine să spună al cui e.

— Eu și cu bunicul te iubim tare mult, Maică Cerboaică. Te-așteptam de multă vreme, rosti el.

— Și eu te cunosc. Și pe bunicul tău îl cunosc. E un om bun, spuse Maica Cerboaica cea Cornută.

Băiatul se bucură nespun, dar nu știu cum să-i mulțumească.

— Vrei să mă prefac în pește și să mă duc pe rîu în jos pînă în Issik-Kul, la vaporul cel alb ? zise el deodată.

Asta putea să facă. Dar Maica Cerboaica cea Cornută nu-i răspunse. Atunci, băiatul începu să se dezbrace și, la fel ca în timpul verii, zgribulindu-se, intră în apă, ținîndu-se de o crenguță de răchită ce creștea pe mal. Însă apa nu era rece ca gheața, ci caldă, fierbinte și sufocantă. El înotă pe sub apă cu ochii deschiși. Firicelele de nisip auriu și pietricelele de sub apă prînseră să i se învîrtească în jur, puzderie, ca un roi zumzăitor. Se înăbușea, iar torentul fierbinte îl trăgea și-l ducea cu el.

— Ajutor ! Ajută-mă, Maică Cerboaică, că și eu sînt copilul tău, Maică Cerboaică ! strigă el tare.

Maica Cerboaica cea Cornută alerga în urma lui pe mal. Fugea repede și vîntul șuiera printre coarnele ei.

Băiatul aruncă pătura de pe el și se simți mai ușurat. Era lac de sudoare. Dar amintindu-și că în asemenea împrejurare bunicul îl învelea și mai bine, se acoperi din

nou. În casă nu se afla nimeni. Fiul arsesese tot și lampa abia mai lumina. Băiatul vru să se scoale ca să bea apă, dar în curte răsunară iarăși glasuri ascuțite : cineva striga la altcineva, cineva plîngea și altcineva încerca să-l potolească. Apoi zarvă și tropăit de picioare. Pe urmă, chiar pe sub fereastră, gemînd și gîfîind, se buluciră doi și parecă unul trăgea de celălalt. Ușa se deschise cu zgomot și bunica, furioasă din cale afară, răsufflînd greu, îl imbrînci, pur și simplu, în casă pe bunicul Momun. Niciodată băiatul nu-l văzuse pe bunicul său atît de speriat. Părea că nu-și dă seama de nimic. Ochii bătrînului rătăceau buimăciți. Bunica îl înghionți în piept, silîndu-l să se așeze :

— Șezi, șezi, nărod bătrîn, și nu te vîrî unde nu-ți fierbe oala ! E prima oară cînd li se întîmplă una ca asta ? Dacă vrei ca totul să sfîrșească cu bine, stai acolo și nu-ți băga nasul. Fă ce-ți spun ! Auzi ? Altfel ne izgonește, pricepi ? Ne izgonește de pe fața pămîntului. Unde să ne ducem acum, la bătrînețe ? Unde ? Cu aceste cuvinte, bunica trînti ușa și ieși afară grăbită.

În casă se făcu iarăși liniște. Se auzea numai respirația hîrîită și sacadată a bunicului. Ședea pe prichiciul sobei, strîngîndu-și capul în mîinile-i tremurînde. Deodată, bătrînul căzu în genunchi și, ridicînd brațele, gemu adresîndu-se nu se știe cui :

— Ia-mă și fă ce vrei cu nenorocitul de mîine ! Numai dăruiește-i un copil. Nu mai am putere s-o privesc ! Dăruiește-i măcar unul singur, fie-ți milă de noi...

Plîngînd, bătrînul se ridică. Clătînîndu-se și sprijinîndu-se de perete, dibui clanța. Ieși trăgînd ușa după el, și-acolo, afară, continuă să plîngă înfundat, cu falcile încheștate.

Băiatul se simțea rău. Îl lua iar cu frig. Îi era cînd cald, cînd rece. Vru să se scoale și să se ducă la bunicul, dar picioarele și mîinile nu-l ascultau. Capul îi plesnea de durere. Bătrînul plîngea afară. În curte, Orozkul, beat, se dezlănțuise din nou. Mătușa Bekei țipa deznădăjduită și pe amîndoi îi implorau să se potolească glasul bunicii și al lui Gulgeamal.

Băiatul se refugie în lumea lui închipuită.

Din nou se afla pe malul rîului repede, iar pe celălalt mal, pe prundiș, stăteau aceiași marali. Băiatul începuse să se roage : „Maică Cerboaică, adu în coarnele tale un leagăn pentru mătușa Bekei. Te rog tare mult, adu-le un leagăn ! Să aibă și ei un copil !” Apoi alergă prin apă

spre Maica Cerboaica cea Cornută. Apa nu se făcea mai adincă, dar nici el nu se apropia de malul celălalt, de parcă bătea pasul pe loc. Tot timpul se ruga, se ruga fierbinte de Maica Cerboaica cea Cornută : „Adu-le un leagăn în coarne ! Fă să nu mai plîngă bunicul nostru. Fă ca unchiul Orozkul să n-o mai bată pe mătușa Bekei. Fă să aibă și ei un copil ! Eu am să-i iubesc pe toți. Și pe unchiul Orozkul am să-l iubesc, numai dăruiește-i și lui un copil ! Adu-le un leagăn în coarnele tale...”

Băiatului i se păru că în depărtare răsună un clopoțel. Răsuna din ce în ce mai tare. Parcă era Maica Cerboaica cea Cornută, care alerga prin munți, purtînd în coarnele ei, agățat de toartă, un leagăn de copil — un beșik de mesteacăn cu clopoțel. Clopoțelul leagănului răsuna necontenit. Maica Cerboaica venea zorită. Clinchetul zglobiu al clopoțelului se auzea din ce în ce mai aproape.

Dar oare ce-o fi asta ? O dată cu clinchetul clopoțelului se auzea acum un duduie înfundat de motor. De undeva venea un camion. Huruitul mașinii creștea tot mai mult, se făcea tot mai deslușit, iar clopoțelul se auzea din ce în ce mai sfios, clinchetul răsuna tot mai arar și curînd se pierdu în zgomotul motorului.

Băiatul auzi cum o mașină grea se apropia zăngănind de curte. Ciincele se repezi spre ea lătrînd. O clipă, în fereastră săgetă lumina farurilor, apoi se stinse. Motorul amuți. Ușile cabinei se trîntiră. Vorbînd între ei, noii veniți — judecînd după voci, erau trei — trecură pe lîngă fereastra dincolo de care zăcea băiatul.

— A venit Seidahmat ! răsună deodată vocea bucu-roasă a lui Gulgeamal, care alergă grăbită în întîmpinarea soțului. De cînd te așteptăm !

— Bună seara ! îi răspunseră necunoscuții.

— Ce mai e pe aici ? întrebă Seidahmat.

— Ce să fie ? Bine. De ce așa tîrziu ?

— Mai întrebî ? Am avut noroc, altfel cine știe cît mai întîrziem. Ajunsesem la sovhoz și așteptam o mașină de ocazie. Dumnealor tocmai veneau la noi după bușteni, povestea Seidahmat. În defileu e întuneric. Drumul știi cum este...

— Da' Orozkul unde-i ? E acasă ? întrebă unul din noii sosiți.

— E acasă, răspunse nesigură Gulgeamal. E cam bolnav. Dar n-aveți grijă, veți înnopta la noi. Avem loc. Să mergem !

Porniră, însă după câțiva pași se opriă :

— Șeara bună, *aksakal* ! Șeara bună, *baibice* !

Noii veniți se salutară cu bunicul Momun și cu bunica. Pesemne că se rușinaseră de călători și le ieșiseră înainte, așa cum se cade să-i întâmpini pe străini. Oare se va rușina și Orozkul ? De nu s-ar face de rîs, pe el și pe alții !

Băiatul se mai liniști puțin. Parcă se simțea mai bine. Capul nu-l mai durea atît de tare. Se gîndi chiar să se scoale și să se ducă să vadă cum e mașina : pe patru roți ori pe șase ? Nouă sau veche ? Ce remorcă o fi avînd ? Astă-primăvară, într-o zi, la ei la pichet poposise un camion militar. Avea roți înalte și era cîrn, de parcă cineva îi tăiasse nasul. Șoferul, un tînăr soldat, i-a îngăduit băiatului să urce în cabină. Ce grozav ! Un milițar cu epoleți aurii s-a dus în pădure cu Orozkul. De ce ? Așa ceva nu se mai întîmplase vreodată.

— Căutați un spion ? îl întrebaseră băiatul pe soldat. Acesta i-a răspuns zîmbînd :

— Da, căutăm un spion.

— La noi n-a venit încă nici un spion, a rostit băiatul, trist.

Soldatul a izbucnit în rîs.

— Ce să faci cu el ?

— L-aș fugări și l-aș prinde.

— Ia te uită ce mai viteaz ! Ești încă mic, să mai crești.

Cîtă vreme militarul cu epoleți aurii a umblat cu Orozkul prin pădure, băiatul a stat de vorbă cu șoferul.

— Mie imi sînt dragi toate mașinile și toți șoferii, a spus el.

— Cum așa ? s-a interesat soldatul.

— Mașinile sînt frumoase, puternice și iuți. Și miros plăcut a benzină. Iar șoferii sînt tineri și toți sînt copii. Măicii Cerboaica cea Cornută.

— Ce ? Cum ? a întregat soldatul, nedumerit. Care maică cornută ?

— Da' ce, matală nu știi ?

— Nu. N-am auzit niciodată de așa ceva.

— Da' matală cine ești ?

— Sînt din Karaganda, sînt kazah. Am învățat la școala de mineri.

— Nu, al cui ești ?

— Al tatii și al mamei.

— Și ei ai cui sînt ?

- Păi la fel : ai tatii și ai mamei.
- Și ei ?
- Ascultă, așa poți să întrebi la nesfârșit.
- Eu sînt fiul fiilor Maicii Cerboaica cea Cornută.
- Cine ți-a spus asta ?
- Bunicul.
- De, așa o fi... — și soldatul a clătinat din cap, îndoindu-se de cele auzite.

Îi plăcea băiatul acesta cu' capul mare și cu urechile clăpăuge, fiul fiilor Maicii Cerboaica cea Cornută. Soldatul era însă oarecum încurcat cînd ieși la iveală că n-are habar de unde se trage neamul său și nici măcar cele șapte spițe obligatorii ale familiei sale nu le cunoaște. Soldatul știa numai pe tatăl, pe bunicul și pe străbunicul său. Mai departe însă...

— Pe tine nu te-au învățat să ții minte numele celor șapte strămoși ? l-a întrebat băiatul.

— Nu m-au învățat. Da' de ce ? Uite că nu știu și nu se întîmplă nimic. Trăiesc ca tot omul.

— Bunicul zice că dacă oamenii nu-și vor mai aduce aminte de părinți, atunci se strică.

— Cine se strică ? Oamenii ?

— Da.

— De ce ?

— Bunicul zice că atunci oamenii n-au să se mai rușineze de faptele rele, deoarece copiii și copiii copiilor lor nu-și vor mai aminti de ei. Și nimeni n-o să mai facă fapte bune, pentru că urmașii tot nu vor ști de ele.

— Halal bunic ! s-a minunat sincer soldatul. Interesant bunic. Îți împuiază capul cu tot felul de aiureli. Iar tu ai ditamai căpățîna... Și urechile ți-s ca locatoarele de la poligonul nostru. Nu asculta ce spune ! Noi mergem spre comunism, zburăm în cosmos, și el ce te-nvăță ? Ar trebui să vină cu noi la lecțiile de pregătire politică, și l-am instrui cît ai zice pește. Cînd o să crești și-o să înveți carte, să pleci de la bunicul tău. E un incult, om fără carte.

— Nu, eu de la bunicul n-o să plec niciodată, i-a răspuns băiatul. E om bun.

— Ei, asta spui acum. Mai tîrziu o să înțelegi.

Acum, ascultînd glasurile de afară, băiatul își aminti de mașina militară, precum și că atunci n-a izbutit să-i lămurească pe deplin soldatului de ce șoferii de pe aici, în orice caz, cei cunoscuți de el, se socoteau fiii Maicii Cerboaica cea Cornută.

Băiatul îi spusese adevărul. În cuvintele lui nu era nimic scornit. Anul trecut, tot așa la vreme de toamnă, poate ceva mai târziu, în munți au venit după fîn mașinile sovhozului. N-au trecut pe lângă pichet : puțin mai departe au cotit-o pe drumul spre valea Arcea și au urcat sus, acolo unde de cu vară fusese cosit finul ce urma să fie cărat în toamnă la sovhoz. Auzind huruitul neobișnuit al motoarelor pe Muntele Străjii, băiatul alergase la răspîntie. Atîtea mașini deodată ! Una după alta ! O coloană întreagă. A numărat cincisprezece bucăți.

Vremea căta să se schimbe. De la o zi la alta putea începe să ningă și atunci „adio fîn pînă la anul viitor”. În locurile acestea, dacă nu izbutești să transporteți finul la timp, apoi să-ți iei gîndul de la el. Se strică drumul și nu mai treci. Se vede că la sovhoz întîrziaseră cu felurite treburi, iar cînd vremea i-a strîns cu ușa, s-au gîndit să care tot finul deodată, cu toate mașinile. Dar n-a fost să fie așa...

Băiatul însă habar n-avea de toate acestea, dar de fapt ce-i păsa lui ? Zăpăcit de bucurie, el alerga pur și simplu înaintea fiecărei mașini, luîndu-se la întrecere, apoi o întîlmina pe următoarea. Camioanele se perindau unul după altul, noi-nouțe, cu cabine frumoase, cu parbrizuri mari. În cabine stăteau tineri gighiți, toți unul și unul, fără mustăți. În unele cabine erau cîte doi. Însoțitorii veneau să încarce și să lege finul. După cum i se părea băiatului, toți erau frumoși, viteji și veseli.

De fapt, băiatul nu se înșelase. Așa era. Mașinile flăcăilor erau în stare bună. Înaintau cu viteză pe drumul tare, pietruit, după ce lăsaseră în urmă panta Muntelui Străjii. Băieții se arătau bine dispuși. Cum să nu fie, cînd vremea era frumoasă, iar aici — de unde o fi răsărit ? — un ștrengar urecheat și cu capu mare aleargă înaintea fiecărei mașini, zăpăcit de o bucurie fără margini ! Cum să nu rîzi și să nu-i faci cu mîna și să-l ameninți în glumă, ca el să rîdă și mai virtos, să fie și mai zburdalnic ?...

Ultimul camion chiar s-a oprit. Din cabină s-a aplecat un tînăr flăcău în haine militare : cu manta marinărească fără epoleți și fără bonetă soldătească, ci cu șapcă. Era șoferul.

— Hai noroc ! Ce faci aici ? s-a adresat el băiatului, făcîndu-i ștrengărește cu ochiul.

— Nimic, a răspuns băiatul cu sfială.

— Tu ești nepotul bunicului Momun ?

— Da.

— Nu m-am înșelat. Și eu sînt bughîn. Băieții care au trecut pe aici tot bughîni îs. Ne ducem la fin. Bughinii din ziua de azi nu mai știu unul de altul, s-au răspîndit în toate cele patru zări... Transmite-i salutări bunicului. Spune-i că l-ai văzut pe Kulubek, fiul lui Ciotbai. Spune-i că m-am întors din armată și acum sînt șofer la sovhoz. Rămîi cu bine !

La plecare, Kulubek i-a dăruit băiatului o insignă militară tare frumoasă. Semăna cu o decorație.

Mașina a mîrîit ca un leopard și a pornit să le ajungă pe celelalte. Băiatul a simțit deodată că tare ar vrea să plece cu acest flăcău prietenos și îndrăzneț, cu manta marinărească, cu acest frate bughîn. Însă drumul rămăsese pustiu și el a trebuit să se întoarcă acasă. Insigna și-a agățat-o în piept. Era tare mîndru cînd a povestit bunicului despre întîlnirea sa.

În ziua aceea, spre seară, a început să sufle deodată cu putere vîntul dinspre San-Taș, de acolo de unde masivul se sprijinea cu fruntea de bolta cerului. S-a declanșat o vijelie nemaipomenită. Frunzele se ridicau în vârtejuri deasupra pădurii și, înălțîndu-se tot mai sus, în cer, și-au pornit zborul foșnitor peste piscurile munților. Deodată a început să viscolească, încît vai de călătorul aflat la drum. Și numai decît s-a pus să ningă. O beznă albă se abătuse asupra pămîntului. Pădurile se clătinau, riul se învolburase. Zăpada cădea cu nemilui, învîfîrîndu-se.

Cu chiu cu vai au izbutit să adăpostască vitele, să stringă cîte ceva de prin curte și să care în casă cît mai multe lemne. Apoi nici nasul nu se mai încumetau să-l scoată afară. Cum naiba să se mai încumete pe o viforniță atît de cumplită și neașteptată ? !

— De ce oare, de ce ? se întrebă neliniștit bunicul Momun, aprinzînd focul în sobă.

Ciulea mereu urechea la șuieratul vîntului și mereu se apropia de fereastră. Afară, urgia ninsorii se întrecea cu repeziciune.

— Da' mai stai locului ! bodogănea bunica. Ce, e prima oară cînd vezi așa ceva ? „De ce oare, de ce ?” îl îngîna ea. Pentru că a venit iarna !

— Așa deodată ? În mai puțin de o zi ?...

— Și de ce nu la o adică ? Ce, o să te-ntrebe pe tine ? A vrut iarna să vină și uite c-a venit !

În hornul casei suiera vîntul. La început, băiatul era puțin înfricoșat. Înghețase ajutîndu-l pe bunicul pe afară, dar curînd focul se întetise, se făcuse cald. În casă începuse să miroasă a rășină arsă, a fum de lemn de pin, și băiatul, încălzindu-se, s-a liniștit.

Pe urmă au cinat și s-au culcat. Afară ningeă fără istov. Vîntul vuia amenințător, viscolind zăpada.

„În pădure, desigur, o fi prăpădul de pe lume“, își zicea băiatul, trăgînd cu urechea la zgomotele de afară. Și deodată l-a năpădit teama cînd pe undeva s-au auzit niște glasuri, strigăte nelămurite. Cineva striga pe cineva, cineva răspundea. La început, băiatul a crezut că i se păruse. Cine putea să sosească la pichet pe o astfel de vreme? Dar bunicul Momun și bunica ciuliseră și ei urechea.

— Oameni ! a spus bunica.

— Da, a răspuns bunicul, nesigur. Apoi a zis, îngrijorat : Cine să fie la ceasul ăsta ? după care a început să se îmbrace în grabă.

Bunica se foia și ea de colo-colo. S-a sculat și a aprins lampa. Băiatul, temîndu-se parcă de ceva, și-a tras la repezeală hainele pe el. Între timp oamenii se apropiaseră de casă. Li se deslușeau glasurile și zgomotul pașilor. Cîlcînd pe zăpada viscolită ce scîrțîia sub tălpi, necunoscuții au urcat bocănind pe verandă și au bătut la ușă :

— Deschide, *aksakal* ! Înghețăm !

— Cine sînteți ?

— Oameni buni.

Momun a deschis ușa. O dată cu rotocoalele de aer rece, o dată cu vîntul și omătul, în casă s-au bulucit, acoperiți de nea, tinerii șoferi care trecuseră în ziua aceea spre valea Arcea ca să transporte finul. Băiatul i-a recunoscut numaidecît. Printre ei era și Kulubek, cel cu mantaua marinărească, ce-i dăruise insigna. Pe unul dintre ei îl duceau ținîndu-l de subsuori. Omul gemea și își tira un picior. În casă s-a stîrnit dintr-o dată învîlmășeală.

— *Astapralla* * ! Ce-i cu voi ? s-au văitat într-un glas bunicul Momun și bunica.

— O să vă povestim mai tîrziu ! În urmă au rămas încă șapte băieți de-ai noștri. Numai de n-ar rătăci drumul. Haide, șezi colea ! Și-a scrîntit piciorul, a spus Kulubek, precipitat, așezîndu-l pe flăcăul care gemea pe prichiciul sobei.

* Ferește-ne, Doamne !

— Unde au rămas ceilalți ? a întrebat bunicul Momun, grăbit. Plec îndată să-i aduc. Dă fuga, i-a mai spus el băiatului, și zi-i lui Seidahmat să vină iute cu lanterna electrică.

Băiatul a țîșnit pe ușă afară, dar s-a oprit brusc, pierzîndu-și respirația. Toată viața va ține minte clipa aceea îngrozitoare. O lighioană flocoasă, cu răsufllarea de gheață, îl înhățase de gît și începuse să-l zgîlție. Dar el n-a dat îndărăt. S-a smuls din ghearele ascuțite și, ferindu-și capul cu mîinile, a alergat spre casa lui Seidahmat. Avea de făcut doar vreo douăzeci-treizeci de pași, dar lui i se părea că aleargă departe prin viforniță, ca un *batîr* în ajutorul războinicilor săi. Inima îi era plină de bărbăție și hotărîre. Se simțea puternic și neînfricat, și în vreme ce fugea spre casa lui Seidahmat, a izbutit să săvîrșească asemenea fapte de vitejie, încît îi se tăia răsufllarea. Sărea peste prăpăstii de pe un munte pe altul, tăia cu spada hoardele vrăjmașilor, salva pe cei ce așteau în foc și pe cei ce se înecau în fluviu, urmărea cu un avion de vînătoare, deasupra căruia flutura un drapel roșu, dihania flocoasă și neagră, care fugea din calea lui peste munți și peste văi. Avionul său de vînătoare zbura ca glonțul pe urma monstrului. Băiatul trăgea în el cu mitraliera și striga : „Lovește-l pe fascist !” Și pretutindeni îl însoțea Maica Cerboaica cea Cornută. Ea era mîndră de el. Cînd băiatul a ajuns aproape de ușa casei lui Seidahmat, Maica Cerboaica cea Cornută i-a zis : „Iar acum salvează-mi copiii, pe tinerii șoferi !” „Îi voi salva, Maică Cerboaică, îți jur !” a rostit băiatul cu glas tare și a bătut la ușă.

— Repede, nene Seidahmat ! Vină să-i salvăm pe-ai noștri ! A rostit aceste cuvinte dintr-o suflare, încît Seidahmat și Gulgeamal au sărit în sus, speriați.

— Pe cine să salvăm ? Ce s-a întîmplat ?

— Bunicul a zis să vii iute cu lanterna electrică. S-au rătăcit șoferii din sovhoz.

— Neghiobule ! De ce nu spui așa ? a ocărit Seidahmat, pregătindu-se de plecare.

Dar băiatul nu s-a supărat cîtuși de puțin pentru asta. De unde să știe Seidahmat ce fapte de vitejie săvîrșise el ca să ajungă pînă la ei ? Ce jurămint roslise el ! Băiatul nu și-a pierdut cumpătul nici cînd a aflat că bunicul Momun și Seidahmat îi întîlniseră pe cei șapte șoferi în apropierea pichetului și-i conduseseră acasă. Căci se putea întîmpla și altfel. Primejdia pare ușoară numai după

ce a trecut... Dar, oricum, bine că i-au găsit. Seidahmet i-a luat acasă. Chiar și Orozkul a primit cinci oameni să doarmă la el. A trebuit să-l trezească. Ceilalți s-au îngheșuit în casa bunicului Momun.

În munți viscolul nu se ostoise. Băiatul a ieșit o clipă pe verandă și n-a putut să-și dea seama care-i dreapta, care-i stînga, unde e sus și unde-i jos. Noaptea vițoroasă se învălătucea cu furie. Neaua se așternuse pînă la genunchi.

Numai după ce toți șoferii din sovhoz fuseseră găsiți, cînd se încălziseră și scăpaseră de frică și de ger, bunicul Momun a început, prevăzător, să-i iscodească ce s-a întîmplat cu ei, deși era clar că îi prinsese vremea rea pe drum. Băieții povesteau, iar bătrînul și bunica oftau.

— Vai, vai, vai ! se minunau ei de cele întîmplate și mulțumeau lui Dumnezeu, strîngîndu-și mîinile la piept.

— Of, mîi flăcăilor, pîi v-ați îmbrăcat și voi alfit de ușor... îi dojenea bunica, turnîndu-le ceaiul fierbinte. Cum vii în munți cu asemenea veșminte ? ! Sînteți niște copii, asta e, niște copii ! Vă fuduliți, vreți să faceți pe orășenii. Dacă rălăceai drumul, ferească Dumnezeu ! pînă în zori vă prefăceai în sloiuri de gheață.

— Dar cine s-a gîndit c-o să se întîmple așa ceva ? i-a răspuns Kulubek. De ce să ne îmbrăcăm călduros ? Cînd se strică vremea, mașinile noastre se încălzesc de la motor. Șezi ca în casă și învîrtești de volan. În avion, care zboară la asemenea înălțime, că munții, priviți de sus, par niște movițițe, cînd afară e ger de patruzeci de grade, înăuntru oamenii umblă în cămașă...

Băiatul se culcase între șoferi pe cojocul de oaie. Se strînsese lîngă Kulubek și asculta cu multă luare-amînte discuția celor mari. Nimeni nu ghicea că el, într-un fel, era bucuros că se stîrnise viscolul năprasnic, care îi silise pe flăcăi să caute adăpost la ei la pichet. În adîncul inimii, el dorea ca viscolul să nu contenească măcar vreo trei zile și flăcăii să locuiască la ei. În tovărășia lor era alfit de bine, alfit de interesant. Bunicul, de bună seamă, îi cunoștea pe toți. Dacă nu pe ei personal, atunci pe tatăl și pe mamele lor.

— Uite, i-a zis bunicul nepotului său, cu o undă de mîndrie în glas, i-ai cunoscut pe frații tăi din neamul Bugu. Acum o să știi ce fel de oameni sînt. Privește-i ! Tare mai sînt voinici gîghitii de azi ! Să vă dea Dumnezeu sănătate ! Mi-aduc aminte, în patruzeci și doi, la noi, cînd ne-au dus la Magnitogorsk, pe șantier...

Și bunicul s-a apucat să istorisească povestea binecunoscută băiatului, când toți cei mobilizați pentru muncă, aduși din toate colțurile țării, au fost aliniați în front după înălțime. Kirghizii, mici de statură, erau aproape toți în coada șirului. S-a strigat apelul, după care li s-a dat repaus. De ei s-a apropiat o namilă de om, vînjos și cu capul roșcat, întrebîndu-i cu glas bubuitoare :

— Voi de unde ați mai apărut ? Sînteți manciurieni ?

Între ei se afla un bătrîn învățător care a răspuns :

— Sîntem kirghizi. Cînd noi ne luptam cu manciurienii, nu prea departe de aici, nici pomeneală nu era de Magnitogorsk. Și eram înalți ca tine. Cînd om sfîrși cu războiul, o să mai creștem puțin...

Amintindu-și această întîmplare de demult, rîzînd mulțumit, bunicul și-a privit încă o dată oaspeții.

— A avut dreptate învățătorul. Cînd mă duc la oraș și mă uit pe stradă, iau seama că oamenii sînt mai frumoși, mai voinici, nu ca pe vremuri...

Flăcăii zimbeau înțelegător : bătrînului îi place să glumească.

— De voinici sîntem voinici, a spus unul dintre ei, numai că, uite, am reușit să răsturnăm o mașină la marginea coastei. Deși sîntem atîția, n-am fost în stare s-o punem din nou pe patru roți...

— Ce tot vorbești ? Pe un viscol ca ăsta și încărcată cu fin ? ! Le-a luat apărarea bunicul Mămun. Se-ntîmplă. Dacă dă Dumnezeu, mîne o s-o scoatem cu bine la capăt. Numai de s-ar potoli vîntul.

Flăcăii i-au povestit bunicului cum veniseră să încarce finul cosit de pe plaiul Arcea. Acolo se aflau trei clăi mari de fin de munte. S-au apucat să încarce din toate trei clăile o dată. Au umplut mașinile cu vîrf, cît casele, încît erau nevoiți să coboare din ele cu ajutorul arcanelor. Așa au încărcat mașină după mașină. Cabinele nu se mai vedeau, ci doar parbrizele, capotele și roțile. Dacă tot au venit, atunci să încarce totul ca să nu mai bată drumul încă o dată. Știau că, de mai rămîne fin, nu-l mai pot lua pînă la anul viitor. Munceau cu spor. Cînd isprăveau de încărcat o mașină, șoferul o trăgea la o parte și ajuta la încărcatul alteia. Au pus aproape tot finul, mai rămăsese doar pentru vreo două camioane, nu mai mult. Au fumat o țigară, au hotărît cum să se încoloneze, după care au pornit-o la drum. Mergînd cu grijă, au coborît muntele mai mult pe dibuite. Finul nu este o încărcătură grea, dar aici nu-i ușor de transportat, dimpotrivă e chiar pericu-

los, mai ales în locurile înguste și la cotiturile în ac de păr.

Mergeau și nici nu bănuiau ce-i așteaptă.

Au coborât de pe platoul Arcea, au intrat în defileu, dar la ieșire — începuse să se însereze — i-a întâmpinat vifornița, apoi zăpada care cădea cu nemiluita.

— Și s-a pornit o urgie, de te treceau florii, povestea Kulubek. S-a întunecat deodată. Vântul sufla cu atita înverșunare, mai să-ți smulgă volanul din mână. Te-apuca frica la gândul că dintr-o clipă în alta o să-ți răstoarne mașina. De drum, ce să mai vorbim : și ziua e primejdios, darmite noaptea...

Băiatul asculta nemișcat, ținându-și răsufllarea, nedzlipindu-și privirea de pe chipul lui Kulubek. Același vânt, aceeași ninsoare despre care se vorbea în casă se zburciumau cu furie afară. Mulți dintre șoferi și încărcători adormiseră pe podea claie peste grămadă, îmbrăcați și încălțați. Și tot ce înduraseră ei retrăia acum băiețușul cu capul mare, cu gîtul subțire și urechile clăpăuge.

În cîteva clipe drumul nu se mai cunoștea. Mașinile se țineau una de alta, ca orbii după călăuză, și claxonau întruna, ca să nu se abată din drum. Zăpada cădea potop, acoperind farurile. Ștergătoarele nu mai pridideau să curețe fulgii așternuți pe parbriz. Au fost nevoiți să conducă scoțînd mereu capul din cabină, dar nici așa nu era cu mult mai bine. Iar zăpada cădea cu nemiluita. Roțile au început să patineze. Coloana s-a oprit înainte de un urcuș abrupt. Motoarele mugeau cu furie, însă fără folos... Mașinile nu mai puteau să urce. Șoferii au ieșit din cabine și, strigîndu-se unul pe altul, sărînd de la o mașină la alta, s-au adunat în capul coloanei. Ce să facă ? Să aprindă focul era cu neputință. Să rămînă în cabine, însemna să consume și restul de benzină, care și-așa de-abia dacă le mai putea ajunge pînă la sovhoz. Dacă nu încălzeau cabinele, însemna să înghețe pur și simplu. Băieții s-au pierdut cu firea. Tehnica cea atotputernică devenise neputincioasă. Ce să facă ? Cineva a propus să se descaree finul dintr-o mașină și să se vîre în el. Dar și-au dat seama că, îndată ce l-ar fi dezlegat, din fin n-ar mai fi rămas nici un pai : vîntul l-ar fi risipit cît ai clipi. Zăpada, acoperirea tot mai mult mașinile, sub roți se formaseră adevărate troiene. Băieții nu mai știau ce să facă, aproape că amôrțiseră de frig, biciuiți de viscol.

— Și-atunci mi-am adus aminte, *aksakal*, îi povestea Kulubek bunicului Momun, că pe drum, cînd mergeam

spre Arcea, l-am întâlnit pe el, pe frăţiorul nostru bughin — a spus el, arătînd spre băiat, şi l-a mîngîiat duşor pe cap. Fugea pe marginea drumului. M-am oprit. Ba ne-am dat şi bineţe. Am stat de vorbă. Aşa e ? Da' de ce nu dormi ?

Băiatul a dat din cap, zîmbind. Dacă ar fi ştiut cineva ce năvalnic i-a bătut inima de fericire şi de mîndrie ! Chiar Kulubek a vorbit despre el ! Cel mai puternic, cel mai curajos şi cel mai frumos dintre aceşti flăcăi ! De-ar putea fi şi el la fel !

Punînd lemne pe foc, bunicul l-a lăudat la rîndu-i :

— Aşa e el. Îi place să asculte ce se vorbeşte. Uite cu cîtă luare-aminte ascultă !

— Nici eu nu ştiu cum de mi-am amintit de el în acele clipe, a continuat Kulubek. Le-am spus băieţilor. Mai mult am strigat fiindcă vîntul înăbuşea cuvintele. „Hai-de-ţi, le zic, să răzvim pînă la pichet. Altfel o să pierim aici.“ „Dar cum ? strigau băieţii. Cum să răzvim ? Pe jos n-o să putem ajunge. Şi nu putem părăsi maşinile.“ Eu le răspund : „Haide-ţi, zic, să împingem maşinile pe culme, de-acolo drumul coboară. Să răzvim pînă în defileul San Taş, de-acolo ajungem la pădurari pe jos, nu e departe.“ Băieţii s-au dumerit. „Hai, zic ei, dă comanda.“ Ei, dacă-i aşa... Am început cu maşina din frunte : „Osmonali, urecă în cabină !“ Cu toţii am pus umărul să împingem maşina. A pornit ! La început se părea că treaba merge, dar mai pe urmă puterile ne-au părăsit. Dar nici să dăm înapoi, nu se mai putea. Ni se părea că nu împingem o maşină, ci cogeamile muntele. Şi încercătura era mare — o clăie pe roţi ! Ştiu numai că strigam cît mă ţineau băierile inimii : „Hai ! Hai ! Hai !“, dar nici eu nu mă auzeam. Vînt şi zăpadă de nu vedeai la doi paşi. Maşina urla şi se vălta de parcă era vie. Cu o ultimă sforţare a zvicnit în sus şi noi o dată cu ea. Inima sta parcă să-ţi plesnească, să se desfacă în bucăţi. Capul ţi se învîrtea de ameteală...

— Vai, vai ! se tînguia bunicul Momun. Ce v-a fost dat să păţiţi ! Nici vorbă. Maica Cerboaica cea Cornuta v-a păzit, că sinteţi copii ei. V-a scos din necaz. Altfel, cine ştie... Auzi ? Viscotul nu se potoleşte de loc. Se zburcună întruna.

Băieţului i se lipeau ochii de somn. Se silea să nu doarmă, dar pleocele i se lipeau mereu. Pe jumătate adormit, auzind din cînd în cînd friături din convorbirea lui Kulubek cu bătrînul, el învălmăşea realitatea cu imagini închipuite. I se părea că şi el este acolo, printre ei...

flăcăi tineri, pe care i-a prins viforul în munți. În fața lui se așternea un drum povîrnit ce urca în vîrfurile unui munte alb-alb. Viscolul îi ardea obrazii, îi biciuia ochii. Împingeau în sus un camion uriaș cît casa, încărcat cu fin. Înaintau încet, tare încet. Camionul nu mai mergea și, cedînd, a scăpat înapoi. Îngrozitor ! Ce beznă ! Vîntul sfîchiuia nemilos. De spaimă, băiatul s-a chireit, temîndu-se că mașina va scăpa înapoi și-i va strivi. Dar, pe neașteptate, cine știe de unde, a apărut Maica Cerboaița cea Cornuță. Și-a proptit coarnele în mașină, ajutîndu-le s-o împingă pe coastă în sus. „Hai ! Hai ! Hai !” striga băiatul, și mașina s-a urnit din loc fără să se mai împotmolească. Au ajuns pe culme, iar camionul a pornit singur în jos. Așa au împins și a doua mașină, și a treia, și încă multe din ele. De fiecare dată îi ajuta Maica Cerboaița cea Cornuță. Nimeni nu o vedea. Nimeni nu știa că era alături de ei. Dar băiatul o vedea și știa. Vedea cum, atunci cînd îi părăseau paterile, Maica Cerboaița cea Cornuță dădea fuga și le ajuta cu coarnele să împingă mașina în sus. „Hai ! Hai ! Hai !” îndemna el o dată cu ceilalți. Tot timpul se afla lîngă Kulubek. Pe urmă Kulubek i-a spus : „Treci la volan !” Băiatul a trecut în cabină. Mașina tremura și duduia, lîngă volanul i se rotea singur în mîini, ușor, ca ceroul de butoi cu care se juca de-a automobilul cînd era mic. Se rușina că volanul este în tocmă ca o jucărie. Deodată, mașina s-a inclinat căzînd pe o parte. S-a prăbușit cu zgomot și s-a sfărîmat. Băiatul a început să plîngă în hohote. Îi era tare rușine. Îi era rușine să privească în ochii lui Kulubek.

— Ce-i cu tine ? Ce-i cu tine, hai ? I-a trezit Kulubek.

Băiatul a deschis ochii. Era fericit că totul n-a fost decît un vis. Kulubek l-a ridicat în brațe și l-a strîns la piept.

— Ai visat ? Te-ai speriat ? Eh, tu, eroul ! și l-a sărutat cu buzele lui aspre, crăpate de vînt. Hai să te culci, trebuie să dormi.

L-a culcat pe dușumea, pe așternutul de pîslă, lîngă șoferii adormiți. Apoi s-a culcat și el alături. L-a tras mai aproape și l-a acoperit cu poala mantalei.

Dis-de-dimineață, pe băiat l-a trezit buniceul.

— Trezește-te ! I-a spus bătrînul încet. Îmbracă-te cît mai gros. Am treabă cu tine. Trebuie să m-ajuti. Hai scoală-te !

Afară mijeau zorile neguroase. În casă, toți mai dormeau încă, așa cum îi prinsese somnul, de-a valma.

— Na, încălță-te cu pîslarii ! i-a spus bunicul Momun. Bunicul mirosea a fin proaspăt. Asta însemna că și dăduse nutreț la cai. Băiatul își viri picioarele în pîslari și ieși împreună cu bunicul afară. Zăpada viscolită se strînsese în troiene uriașe. Dar vîntul se potolise. Din cînd în cînd mai adia ușor, spulberînd omătul.

— E frig ! s-a zgribulit băiatul.

— Nu-i nimic. Parcă se mai înseninează, a mormăit bunicul. Ar fi și timpul ! S-a năpustit așa deodată... Nu-mai de n-ar lua o întorsătură proastă...

Au intrat în staul, unde se aflau cele cinci oi ale lui Momun. Bătrînul, pipăind, a găsit felinarul atîrnat de stîlp și l-a aprins. Oile s-au mișcat în colț, cercetîndu-i cu privirea.

— Ține, să-mi luminezi, i-a spus băiatului bunicul, întinzîndu-i felinarul. O să tăiem noatina cea neagră. Casa e plină de oaspeți. Pînă se scoală, trebuie s-avem carnea pregătită.

Băiatul îi lumina bunicului cu felinarul. Vîntul mai sufla încă prin crăpături. Afară era ger și întuneric. Bătrînul a aruncat mai întîi un braț de fin lîngă ușă, a dus noatina cea neagră în locul acela și, înainte de a o doborî și de a-i lega picioarele, a căzut pe gînduri, apoi s-a lăsat în genunchi.

— Pune felinarul jos. Îngenunchează și tu, i-a spus el băiatului. Apoi a început să șoptească, împreunîndu-și palmele a rugă : O, străbuna noastră cea mare ! O, Maică Cerboanca cea Cornută ! Îți aduc jertfă o oaie neagră. Pentru salvarea copiilor noștri la ceas de primejdie. Pentru laptele tău alb cu care i-ai hrănit pe strămoșii noștri, pentru inima ta bună, pentru grija de mamă ce ne-o porți ! Să nu ne părăsești la ceas de grea cumpănă, cînd ne aflăm prin văi prăpăstioase, cînd trecem prin rîuri involburate, pe cărări alunecoase. Să nu ne părăsești de-a pururi pe acest pămînt, că noi sîntem copiii tăi ! Amin !

Și-a trecut mîinile peste față a închinăciune, de la frunte în jos, spre bărbie. Băiatul a făcut la fel. Apoi bunicul a doborît oaia și i-a legat picioarele. A scos din teacă vechiul său cuțit asiatic.

Băiatul îi lumina cu felinarul.

Vremea s-a liniștit în sfîrșit. De vreo cîteva ori, soarele își arătase, speriat, fața printre norii ce se mișcau cu iuțeală. De jur împrejur, noaptea din ajun, noaptea de vi-forniță, își lăsase urmele : troiene lungi de-a lungul și

de-a latul, tufişuri răvăşite, copaci tineri inconvoiati ca un arc sub povara omătului, copaci bătrâni doborâţi. Dincolo de rîu, pădurea era tăcută, liniştită şi abătută parcă. Rîul părea că se mai afundase în matcă, malurile acoperite de zăpadă se făcuseră mai povîrnite. Apa curgea mai puţin zgomotos.

Soarele era încă nchotărit — ba ieşea, ba se ascundea. Însă nimic nu întuneca şi nu tulbura sufletul băiatului. Spaimele nopţii trecute, viforniţa fuseseră date uitării, iar neaua nu-l stînjenea. Aşa era mai interesant. Alerga de colo pînă colo şi zăpada îi zbura de sub picioare. Era fericit pentru că în casă se aflau atîţia oameni, pentru că flăcăii dormiseră bine, vorbeau tare, rîdeau, şi pentru că mîncau cu poftă carnea de oaie fiartă pentru ei.

Între timp soarele ieşise de-a binelea. Strălucea cu mai multă putere. Încet-încet, norii se împrăştiaseră. Se făcuse ceva mai cald. Zăpada venită pe neaşteptate începuse să scadă, mai cu seamă pe drum şi pe poteci.

E drept, băiatul a început să dea semne de nelinişte în clipa cînd şoferii şi încărcătorii s-au pregătit de plecare. Au ieşit cu toţii în curte, şi-au luat bun-rămas de la stăpînii pichetului, mulţumindu-le pentru găzduire şi pentru bucate. Bunicul Momun şi Seidahmat îi însoţeau călări. Bunicul ducea o legătură de lemne, iar Seidahmat un bidon mare de zinc, ca să încălzească apă pentru motoarele îngheţate.

Au pornit cu toţii.

— *Ata*, merg şi eu. Ia-mă şi pe mine, a spus băiatul, apropiindu-se de Momun.

— Tu nu vezi că n-are cin' să te ia ? Eu duc lemnele. Seidahmat duce bidonul. Ce să cauţi tu acolo ? O să oboseşti mergînd prin zăpadă.

Băiatul s-a supărat. A lăsat capul în pămînt, imbufnat. Şi-atunci Kulubek l-a luat cu el.

— Hai cu noi, i-a zis, prinzîndu-l de mină. O să vii înapoi cu bunicul.

Au pornit către răsărit, acolo unde cobora drumul dinspre plaiul Arcea. Zăpada era destul de mare. Nu era prea uşor să îi pasul alături de aceşti flăcăi voinici. Băiatul a început să dea semne de oboseală.

— Hai să te iau în cîrcă, i-a propus Kulubek. L-a prins de braţ, apoi l-a sălţat cu dibăcie pe umeri.

Îl ducea cu atîta uşurinţă, de parcă îl purtase pe umeri în fiecare zi.

— Grozav de bine te mai pricepi, Kulubek, i-a spus soferul care mergea alături.

— Păi toată viața i-am purtat așa pe frații și pe surorile mele, s-a lăudat Kulubek. Eu mi-s cel mai mare din cei șase frați. Mama muncea la cîmp, tata așijderea. Acum, surorile mele au și ele copii. Cînd m-am întors din armată, nu m-am dus numaidecît la lucru. Și cum nu eram înșurat, soră-mea, cea mai mare dintre fete zice : „Vino să stai la noi, tu te pricepi de minune să dădăcești copiii !” „Ei, zic eu, nu. Ajunge, de-acum încolo o să-i dădăcesc pe-ai mei...”

Mergeau așa, vorbind ba de una, ba de alta. Băiatul se simțea bine pe umerii puternici ai lui Kulubek.

„Ah, dacă aș avea și eu un frate ca el ! visa băiatul. Nu mi-ar fi frică de nimeni. Numai să-ncerce Orozkul să mai strige la bunicul sau să se atingă de cineva, că s-ar potoli pe dată cînd Kulubek s-ar uita mai urît la el.”

Mașinile cu fîn, părăsite în noaptea din ajun, se aflau, după cum s-a văzut, la vreo doi kilometri mai în sus de răspîntie. Acoperite de zăpadă, ele semănau cu niște stoguri lăsate iarna pe cîmp. Părea că nimeni și nimic nu le va urni din loc.

Au aprins focul și au încălzit apa. S-au apucat să pernească primul motor cu manivela. Motorul s-a înviorat, a prins să tușească și a pornit. Pe urmă treaba a mers mult mai repede. Pe celelalte le-au pornit remorcîndu-le. Fiecare mașină pornită, cu motorul încălzit, o trăgea pe cea din spatele ei.

După ce toate camioanele au fost puse în mișcare, au ridicat și mașina ce căzuse noaptea în șanț. Toți cîți erau acolo au pus umărul ca s-o secată la drum. Băiatul s-a sprijinit și el de o margine, a ajutat și el. Tot timpul se temea să nu-i spună careva : „Tu ce te tot învîrți printre picioarele noastre ? Ia șterge-o de aici !” Dar nimeni n-a restit aceste cuvînte, nimeni nu l-a alungat. Poate pentru că îi dăduse voie Kulubek. Iar el, aici, e cel mai puternic și toți îl respectă.

Șoferii și-au luat încă o dată rămas-bun. Mașinile au pornit. La început încet, apoi tot mai repede. S-au înșiruit pe drum ca o caravană printre munții înzăpeziți. Au plecat fiii fiilor Maicii Cerboaița cea Cornută. Ei nu știu că, datorită închipuirii copilului, înaintea lor, pe drum, fugea nevăzută Maica Cerboaița cea Cornută. În salturi mari, avîntate, ea alerga în fruntea coloanei de mașini. Ea îi păzea de necazuri și de nenorociri pe drumul greu : răs-

turnări, avalanșe de zăpadă, viforniță, ceață și de alte năpaste care, de-a lungul multor veacuri de viață nomadă, aduseseră kirghizilor nenumărate suferințe. Oare nu asta o rugase bunicul Momun pe Maica Cerboaica cea Cornută, jertfindu-i în revărsat de zori oaia cea neagră ?

Au plecat. Iar băiatul a plecat împreună cu ei. În inchipuire. Stătea în cabină alături de Kulubek. „Nene Kulubek, îi spunea el pe drum, înaintea noastră alcargă Maica Cerboaica cea Cornută.” „Ce vorbești ?” „Zău că da. Pe cuvînt de onoare ! Privește !”

— Ei, ce-ai căzut pe gânduri ? De ce te-ai oprit ? I-a trezit bunicul Momun din visare. Urcă, e timpul să mergem acasă, a adăugat el și s-a aplecat săltîndu-l pe băiat în șa. Ți-e frig ? I-a întrebat apoi bătrînul, învelindu-l mai bine cu poalele cojoșului.

Atunci băiatul încă nu mergea la școală.

Acum, trezindu-se în răstimpuri din coșmar, se gîndea neliniștit : „Oare cum o să mă duc mîine la școală ? Căci m-am îmbolnăvit, mi-e tare rău...” Apoi cădea iarăși în neștire. I se părea că trece în caiet cuvintele scrise de învățătoare pe tablă : „*at-ata-taka*” *. Cu aceste buchii de școlar în clasa întii umpluse tot caietul, pagină cu pagină. „*At-ata-taka. At-ata-taka.*” Obosise. Literele îi jucau înaintea ochilor. Îi era cald. Foarte cald. Băiatul se dezvelea. Cînd se dezvelea, îl lua cu frig și din nou îl năpădeau fel de fel de năluciri. Ba se prefăcea în peștișor și înota prin apa rece ca gheața spre vaporul cel alb, dar nu izbutea să ajungă la el, ba se trezea în vifornița de zăpadă. În vârtejul neguros și rece, mașinile încărcate cu fin patinau pe drumul povirnit. Ele se vîltau așa cum se vaită oamenii și patinau toate odată. Roțile se învîrteau turbate, devenind roșii ca focul. Ardeau. De sub ele ieșeau flăcări. Proptindu-se cu coarnele în caroserie, Maica Cerboaica cea Cornută împingea la deal o mașină încărcată cu fin. Băiatul îi ajuta, străduindu-se din răsuputeri. Sudoarea curgea pe fața lui șiroaie. Deodată, mașina cu fin se prefăcu într-un leagăn de copil. Maica Cerboaica cea Cornută îi spuse : „Hai, repede, să ducem acest *beşik* mătușii Bekei și unchiului Orozkul”. O luară la fugă. Băiatul rămase în urmă, dar înaintea lui, în întuneric, răsuna necontenit clopoțelul leagănului. Băiatul alerga călăuzindu-se după clinchetul lui.

* Cal, lată, potcoavă.

Se trezi din nou auzind pași pe verandă și ușa scârțâind. Bunicul Momun și bunica se întorseseră. Parcă erau mai liniștiți. Pesemne că sosirea străinilor la pichet îi silise pe Orozkul și pe mătușa Bekel să se potolească. Ori poate că Orozkul obosise de atîta băut și, în sfîrșit, adormise. De afară nu se mai auzeau nici țipete, nici înjurături.

Pe la miezul nopții, luna răsări deasupra munților. Atîrna ca un disc tulbure peste piscul cel mai semet. Încătușat de ghețurile veșnice, muntele se desena în întuneric scăpărînd scinteieri diafane. De jur împrejur, într-o tăcere desăvîrșită, străjuiau munții mai mici, stîncile, codrii negri și neclintiți, iar jos de tot, riul se zbătea zgomotos printre praguri.

În fereastră licări lumina tremurîndă a lunii, alunecînd într-o fișie piezișă. Lumina îl supăra pe băiat. El se perpelca, mijindu-și ochii. Vru s-o roage pe bunica să tragă perdeaua, dar se răzgîndi : bunica era supărată pe bunicul.

— Neghiobule ! șopti ea, așezîndu-se să se culce. Dacă nu știi cum să trăiești cu oamenii, măcar taci din gură. Mai bine ai asculta de alții. Căci te afli în neîntîlnirea lui. El îți dă leafă. Chit că e o nimica toată, dar o primești în fiecă lună. Fără leafă, cine crezi că ești ? Ești bătrîn și tot n-ai minte...

Bătrînul nu răspunse. Bunica tăcu. Apoi spuse pe neașteptate :

— Dacă omului i se ia leafa, el nu mai e om. E un nimic !

Nici de data asta bunicul nu răspunse.

Iar băiatul nu putea să doarmă. Îl durea capul și gîndurile i se învălmășeau. Se gîndea la școală și-l cuprîndea neliniștea. Pînă acum nu lipsise niciodată și nu-și putea închipui ce o să fie dacă mîine n-o să poată merge la școala lui în Gelesai. Și se mai gîndea că, de-o să-l alunge Orozkul pe bunicul din slujbă, bătrînul nu va mai avea trai cu bunica. Ce se vor face atunci ?

Oare de ce trăiesc oamenii astfel ? De ce unii sînt răi, iar alții buni ? De ce unii sînt fericiți, iar alții nefericiți ? De ce sînt unii de care se tem toți și alții de care nu se teme nimeni ? De ce unii au copii, iar alți nu au ? De ce unii oameni pot să nu dea simbrîie altora ? Pesemne că cei mai buni oameni sînt aceia care primesc simbrîia cea mai mare. Bunicul însă primește puțin și toți îl obișduiesc. Oare ce s-ar putea face ca și bunicului să i se dea o leafă mai mare ? Poate că atunci Orozkul l-ar respecta pe bunicul.

Din pricina acestor gânduri pe băiat îl durea și mai tare capul. Își aduse din nou aminte de maralii pe care-i văzuse seara lângă vad, dincolo de râu. Ce-or fi făcînd ei acum, noaptea ? Căci sînt singuri, învăluți de frigul munților de piatră, în mijlocul pădurii întunecoase, de nepătruns. E înfricoșător ! Dacă dau lupii peste ei ? Ce se va întîmpla ? Cine-i va mai aduce mătușii Bekei leagănul fermecat în coarne ?

Se cufundă într-un somn agitat și, adormind, o rugă fierbinte pe Maica Cerboaița cea Cornută să aducă un *beşik* de mestecacăn pentru mătușa Bekel și Orozkul. „Să aibă și ei copii. Să aibă și ei copii !“ o ruga el fierbinte pe Maica Cerboaița cea Cornută. Și auzi clinchetul îndepărtat al clopoțelului atîrnat de leagăn. Maica Cerboaița cea Cornută venea grăbită, purtînd în coarne leagănul fermecat...

VII

Dis-de-dimineață băiatul se trezi simțînd atingerea unei mîini. Era mîna bunicului, mîna lui rece de afară. Băiatul se zgribuli fără să vrea.

— Dormi, dormi... Bunicul suflă în mîini să și le încălzească. Îi pipăi fruntea. Apoi îi puse mîna pe piept și pe pîntece. Se pare că te-ai îmbolnăvit, spuse bunicul, necăjit. Ai fierbințeală. Și eu mă întrebam de ce nu te-ai sculat, că e vremea să mergi la școală.

— Îndată, mă scol îndată, zise băiatul, ridicînd capul, și totul i se întunecă înaintea ochilor, iar urechile începură să-i țiuie.

— Nici să nu te gîndești să te scoli ! și bunicul îl culcă pe pernă. Cine o să te ducă la școală bolnav ? Ia scoate limba !

Băiatul încercă să stăruie :

— Învățătoarea o să mă certe. Nu-i place cînd cineva lipsește...

— N-o să te certe. O să vorbească cu ea. Hai, scoate limba. Bunicul cercetă cu atenție gîtul și limba băiatului. Îi caută îndelung pulsul : degetele bătucite de muncă, degetele aspre ale bunicului prindeau ca prin minune bătăile inimii la încheietura mîinii fierbinți și asudate a băiatului. Încredințat de ceva, bunicul rosti liniștit : Dumnezeu e milostiv. Ai răcit oleacă. A intrat frigul în tine.

Astăzi o să stai în pat, iar înainte de culcare o să-ți frec tălpile și pieptul cu seu cald de berbec. O să nădușești și, cu ajutorul lui Dumnezeu, dimineață o să te scoli zdravăn ca un *kulan** sălbatic. Amintindu-și de cele întâmplate ieri și gândindu-se ce-l mai așteaptă, Momun se posomori. Stînd pe marginea patului lîngă băiat, oftă și căzu pe gînduri : Domnul să-l aibă-n pază ! șopti el, gemînd. Da' cînd te-ai îmbolnăvit ? De ce n-ai spus nimic ? se adresă el băiatului. Aseară ?

— Da, aseară. Cînd am văzut maralii dincolo de rîu. Am alergat spre tine și pe urmă m-a luat cu frig.

Bătrînul răspunse, oarecum vinovat :

— Bine, bine... Dormi... Eu mă duc.

Se ridică să plece, dar băiatul îl opri :

— *Ata*, era chiar Maica Cerboaică cea Cornută, nu ? Avea blana albă ca laptele, ochii... uite atît de mari și se uita la mine ca un om...

— Prostușule ! zise bătrînul Momun, zîmbind prudent. Fie cum spui tu. Poate ea o fi... rosti el cu glas stîns — preabuna Maica Cerboaică cea Cornută, cine știe... Eu cred...

Bătrînul nu-și termină vorba. În ușă se ivise bunica. Venea grăbită de afară, pesemne că aflase ceva.

— Du-te, moșnege, du-te acolo, vorbi ea din prag. Auzind acestea, bunicul se posomori, devenind dintr-o dată jalnic și abătut. Vor să tragă bușteanul din rîu cu mașina, spunea bunica. Du-te și tu și fă tot ce ți-or porunci... Vai, Doamne, și n-am fiert încă laptele, își aduse ea aminte și se apucă să așeze focul, apoi să orînduiască vasele, zăngănindu-le.

Bătrînul se încruntă, vru să se împotrivească, să spună ceva, dar bunica nu-i dădu răgaz să deschidă gura.

— Ei, ce-ai rămas așa ? rosti ea, cu năduf. De ce te încăpățînezi ? Noi nu ne putem încăpățîna, vai de capul nostru ! Cine ești tu să te pui împotriva lui ? Ai văzut ce oameni au venit la Orozkul ? Ai văzut ce mașină au ? Poate să care zece bușteni deodată. Orozkul nici nu vrea să mai audă de noi. Și cît am încercat să-l înduplec, cît m-am înjosit. Pe fie-ta n-a lăsat-o să-i mai calce pragul. Acuma stearpa ta stă la Seidahmat. I s-au umflat ochii de plîns. Plînge și-l blestemă pe taică-său cel fără minte...

* Asin, cal sălbatic, în stepele kirghize din sud.

— Ajunge ! spuse bunicul, nemaiputînd să rabde. Îndreptîndu-se spre uşă, adăugă : Băieţaşul s-a îmbolnăvit. Dă-i să bea lapte fierbinte.

— Îi dau, îi dau lapte fierbinte. Du-te, du-te, pentru Dumnezeu ! Şi după ce-l văzu ieşit pe uşă afară, ea tot mai bodogănea : Ce i-o fi căşunat ? Niciodată n-a crîcnit în faţa cuiva. A fost blind ca un mieluşel, şi acum, iacătă ! Aşa, din senin ! Ba a mai încălecat şi pe calul lui Orozkul ! Şi toate astea numai din pricina ta..., îl fulgeră cu privirea pe băiat. Uite pentru cine s-a băgat în gura lupului !...

Bunica îi aduse băiatului lapte fierbinte. Grăsimea se strînsese deasupra într-o pojghiţă gălbuie. Laptele îi frigea buzele. Bunica stăruia şi-l tot îndenina :

— Bea, bea-l fierbinte, nu te teme, numai aşa scapi de răceală. Băiatul se arse cu laptele şi îl podidiră lacrimile. Bunica îi spuse, îmbunată pe neaşteptate : Sufiă în el, suflă puţin... Asta ne mai lipsea, să te îmbolnăveşti tot mai acum ! oftă ea.

Băiatul voia de mult să urîneze. Se ridică simţînd în tot trupul o slăbiciune ciudată, plăcută. Dar bunica îl lăsa înaintea :

— Vrei să faci pipi ?

— Da, mărturisii băiatul.

— Aşteaptă. Îndată.

Îi aduse ligheanul.

Întorcîndu-se rusinat, băiatul îi dădu drumul în lighean, mirîndu-se că urul său e atît de galben şi fierbinte.

Acum se simţea mult mai bine. Capul îi durea mai puţin.

Se culcă în pat liniştit, recunoscător bunicii pentru serviciul făcut. Se gîndi că trebuie să se inzdrăvească pînă mîine dimineaţă şi să meargă la şcoală negreşit. Se gîndi cum va povesti la şcoală despre cei trei marali care au apărut la ei în pădure şi că cerboaiica cea albă e chiar Maica Cerboaiica cea Cornută, că ea are un pui mare şi voinic, că mai e cu ei un maral roşcat, grozav de mare, cu coarne uriaşe, că el e puternic şi o apără de lupi pe Maica Cerboaiica şi pe puilul ei. Şi se mai gîndi că le va mai spune ceva : dacă maralii vor rămîne la ei şi nu vor pleca în altă parte, Maica Cerboaiica cea Cornută va aduce

curînd unchiului Orozkul și mătușii Bekel leagănul fermecat.

Maralii au coborît de dimineață spre rîu. Au ieșit din pădurea de pini cînd soarele slab de toamnă se ridicase pe jumătate deasupra lanțului de munți. Cu cît soarele se înălța mai sus, jos, între munți, se făcea tot mai cald și se lumina mai tare. După amorteala nopții, pădurea se înviora, umplîndu-se de mișcarea luminii și a culorilor.

Strecurîndu-se printre copaci, maralii mergeau agale, încălzîndu-se prin poiențele însoțite, păsînd de pe ramuri frunzele înrouate. Mergeau în aceeași ordine: cerbul mascul înainte, puiul la mijloc, iar în urmă femela cu coapse vînjoase, Maica Cerboaica cea Cornută. Mergeau pe aceeași cărare pe care, ieri, Orozkul și bunicul Momun coboriseră spre rîu bușteanul cu ghinion. Urma lăsată de buștean în pămîntul negru al muntelui era ca o brazdă proaspătă, presărată cu smocuri de iarbă smulsă. Cărarea ducea spre vad, unde fusese lăsat bușteanul înlepenit între pragurile rîului.

Maralii se îndreptau spre acel loc, locul fiind potrivit pentru adăpat. Orozkul, Seidahmâl și cei doi oameni veniți după bușteni se îndreptau tot într-acolo, să vadă cum e mai bine să tragă mașina pentru a scoate bușteanul după ce-l vor fixa de un cablu. Bunicul Momun pășea șovăitor cu capul plecat, în urma tuturor. După tărăboiul de ieri, nu știa ce să facă, cum să se poarte. Oare îi va îngădui Orozkul să mai muncească? Oare nu-l va alunga ca ieri cînd a vrut să se ducă cu calul să scoată bușteanul? Dacă-i va spune: „Ce mai cauți aici? Nu ți s-a spus că ești dat afară din slujbă?” Dacă-l va ocări față de oameni și-l va trimite acasă? Bătrînul era bîntuit de îndoieli. Mergea ca și cînd se ducea la spînzurătoare, și totuși mergea. În urma lui venea bunica. Venea de parcă nimic nu se întîmplase, ci doar așa, din simplă curiozitate. Dar de fapt ea îl supraveghea pe bătrîn. Îl mîna pe Momun Descurcărețul să se împace cu Orozkul, îl mîna să dobîndească iertarea lui.

Orozkul pășea plin de importanță, pășea ca un stăpîn. Mergea suflînd din greu, pufînd și uitîndu-se crunt într-o parte și-n alta. Și cu toate că-l durea capul după beție, simțea o mulțumire răzbunătoare. Privi înapoi și-l văzu pe bunicul Momun venind în urmă cu pași mărunți, ca un ciine credincios bătut de stăpîn. „Nu-i nimic. Lasă că te joc eu! Nici măcar n-am să mă uit la tine. Pentru mine nu mai ești. O să-mi cazi singur la picioare! se

bucura Orozkul cu răutate, amintindu-și cu cită disperare țipa la picioarele lui, noaptea trecută, nevastă-sa, când o bătea și când a alungat-o în pumni din prag. Așa ! Stai să plece ăștia cu buștenii, că-i pun să se răfuiască între ei ! Acum, ea o să-i scoată ochii lui taică-său. S-a înrăit ca o fiară", se gîndea Orozkul în răstimpul cînd tăcea și el și oaspetele.

Acest om se numea Koketai. Era un zdrahon de bărbat, tuciuriu la față, contabil într-un colhoz de lingă lac. Era vechi prieten cu Orozkul. Cu vreo doisprezece ani în urmă, Koketai își făcuse casă. Orozkul l-a ajutat cu cheresteaua. I-a vîndut pe nimica toată bușteni pentru scînduri. Apoi omul și-a înșurat feciorul cel mare. A trebuit să facă o casă și tinerilor căsătoriți. Și tot Orozkul i-a furnizat lemnul. Acum, Koketai își căpătuia fiul cel mic și iarăși avea nevoie de cherestea pentru construcție. Și din nou vechiul prieten Orozkul i-a venit în ajutor. Viața e foarte grea ! Isprăvești cu una și crezi că vei trăi liniștit. Dar viața ți-a și pregătit altceva, și fără oameni ca Orozkul, astăzi n-o poți scoate la capăt...

— Dacă dă Dumnezeu, curînd o să te chemăm ca să sărbătorim mutarea în casă nouă. Vino, o să petrecem pe cînte ! îi spunea Koketai lui Orozkul.

Acesta pufăi din țigară, plin de el.

— Mulțumesc. Cînd ești poftit, nu refuzi, da' nici nu te poștești singur dacă nu ești chemat. Dacă mă poștești, am să vin. Căci nu e prima oară cînd am să-ți fiu oaspete. Uite, mă gîndesc dacă n-ar fi mai bine să aștepti pînă diseară, să plecați pe întuneric. Trebuie să treceți neobservați prin sovhoz, fiindcă, dacă vă descoperă careva...

— Asta așa e, rîsti Koketai, dînd semne de șovăială. Dar e mult pînă diseară. O să fim cu băgare de seamă. Doar nu-i nici un post pe drum să ne controleze... Numai întîmplător poți da nas în nas cu miliția ori cu altcineva.

— Tocmai ! mormăi Orozkul, strîmbîndu-se din pricina arsurii la stomac și a durerii de cap. O sută de ani umbli cu treburi și nici un cîine nu-ți iese în cale, iar o dată la o sută de ani cari niscai lemne și dai de bucluc. Totdeauna se întîmplă așa...

Tăcură, gîndindu-se ficcare la ale sale. Lui Orozkul îi era necaz că ieri trebuise să lase bușteanul în rîu. Altfel, buștenii ar fi fost gata, i-ar fi încărcat noaptea, iar în zori mașina putea să pornească, să scape de ea... Uf ! A avut nenorocul ca tocmai ieri să i se întîmple una ca asta ! Nătîngului de Momun i-a cășunat să se răzvrătească,

să nu se mai supună ordinelor. „Ei, lasă ! O să vezi tu ! N-o să scapi cu una cu două“...

Maralii beau apă când oamenii se apropiară de riu, pe malul dimpotrivă. Ciudate ființe sînt oamenii — totdeauna grăbiți și gălăgioși. Ocupați cu treburile și cu discuțiile lor, nici nu zăriră animalele aflate de partea cealaltă, peste riu.

Maralii stăteau în tufișurile roșcate de tugai, pe care mai stăruiau semnele dimineții. Intraseră pînă la glezne în apă. Sub picioarele lor se vedea grohotișul curat al micului golf de lingă mal. Beau cu înghițituri mici, fără grabă, cu întreruperi. Apa era rece ca gheața. De sus, soarele încălzea din ce în ce mai puternic și mai plăcut. Potolindu-și setea, maralii se bucurau de soare. Pe spinările lor aburinde se usca roua scuturată de pe crengi. Era o dimineață frumoasă și calmă.

Dar oamenii nici nu vedeau maralii. Unul din ei se întoarse spre mașină, ceilalți rămaseră pe mal. Ciulindu-și urechile simțitoare, maralii deslușeau glasurile ce ajungeau din cînd în cînd pînă la ei și incremeniseră tresărind cînd pe malul celălalt se ivi mașina cu remorcă. Mașina duduia și zdrăngănea. Maralii se pregătiră de fugă. Dar mașina se opri brusc, încetînd să mai zdrăngăne și să mai vultască. Animalele încetîniră pasul, totuși își continuă drumul cu băgare de seamă : pe malul opus, oamenii vorbeau prea tare și se mișeau prea grăbiți.

Maralii porniră încetîșor pe cărare prin tugiului mărmur. Spinările și coarnele lor se zăreau ici și colo printre tufișuri. Iar oamenii nici nu-i vedeau. Numai cînd maralii străbătură luminișul presărat cu nisip uscat, adus aici de revărsarea rîului, oamenii îi zăriră ca-n palmă. Pe nisipul liliachiu, luminat puternic de soare. Și înmărmuriră egurile căscate, care cum se nimeri.

— Priviți ! Priviți ! Ce-o fi asta ! strigă cel dinții Seidshmat. Cerbi ! De unde or fi venit ?

— Ce strigi așa ? Ce faci atîta tărăboi ? Care cerbi ? Sînt marali. I-am văzut și ieri, roști Orozkul cu dispreț. De unde au venit ? Or fi venit ei de undeva.

— Tiii !... exclamă încîntat mătăhălosul Koketai și, de tulburare, își deschise gulerul cămășii care-l sufoca. Ce dolofani sînt ! se minuna el. S-au îngrășat...

— Da' cerboaica ! Ce mindrețe ! Uitați-vă cum calcă ! îi ținu isonul șoferul, holbind ochii. Zău, e cît o iapă de doi ani ! N-am văzut niciodată.

— Da' cerbul ! Uitați-vă ce mai coarne ! Și ce mîndru le poartă ! Nu le e frică deloc. De unde or fi venit, Orozkul ? întrebă Koketai, iar ochii lui mici ca de porc străluceau de poftă nemăsurată.

— Din rezervație, pesemne, răspunse Orozkul, plin de importanță, cu sentimentul demnității de stăpîn. Au venit de dincolo de defileu, din partea cealaltă. Nu le e frică, fiindcă-s obișnuiți cu oamenii.

— Ah, de-aș avea o pușcă ! trînti deodată Seidahmat. Ar fi vreo două chintale numai carne. Ce ziceți ?

Momun, care pînă atunci stătuse sfios deoparte, nu se mai stăpîni.

— Ce tot vorbești, Seidahmat ! Vinatul lor e interzis, spuse el încet.

Orozkul aruncă bătrînului o privire piezișă, încruntată. „Ia te uită, ai prins grai !“ se gîndi el cu dușmănie. Vru să-l batjocorească, în așa fel ca să-l dea gata, dar se abîținu. Erau și străini de față.

— Lasă-te de povește ! rosti el, înciudat, fără să privească la Momun. Vinătoarea lor e interzisă acolo unde crește și trăiesc. La noi nu există. N-o să dăm socoteală pentru ei. E clar ? adăugă el, privind amenințător la bătrîn, care se fistlicise.

— E clar, răspunse Momun, supus, și, lăsînd capul în piept, se trase la o parte.

Bunica îl scutură pe ȳriș de mîncă :

— Mai bine ai tăcea ! șuieră ea, dojenitoare.

Toți, rușinați parcă, își plecară ochii în pămînt.

Apoi se uitară iarăși în urma animalelor care înciudau pe cărarea abruptă. Maralii urcau povîrnișul în trap ușor. În față mergea cerbul cel roșcat, purtîndu-și semet coarnele sale puternice, după el venea puiul ciut și Maica Cerboanca cea Cornută, care încheia acest cortegiu. Pe fondul argilos al povîrnișului unde se produsese o dislocare, maralii se vedeau perfect, săltînd grațios. Oamenii urmăneau fiece mișcare a lor, fiece pas.

— Tiii ! Ce frumusețe ! nu se putu stăpîni să nu exclame entuziasmat șoferul, un flăcău cu ochi bulbucăți și cu înfățișare blajină. Păcat că nu mi-am luat aparatul de fotografiat, ce mai poze...

— Bine, bine ! îl întrerupse Orozkul, nemulțumit. Destul ! Frumusețea nu ține de foame. Hai, trage mașina cu spatele la mal, pînă în marginea apei ! Iar tu, Seidahmat, descălță-te ! porunci el, bucurîndu-se de autoritatea sa.

Și tu la fel, îi zise și șoferului. Pe urmă prindeți cablul de buștean. Mai repede. Mai avem și alte treburi !

Seidahmat se apucă să-și tragă cizmele din picioare. Îi erau cam strînte.

— Ce te zgîiești ? Pune mina și-l ajută, îl înghionti bunica pe bătrîn. Descalță-te și tu și intră în apă, îi șopti ea cu furie.

Bunicul Momun alergă să-i tragă cizmele lui Seidahmat, apoi se descălță și el cu repeziciune. În acest timp, Orozkul și Koketai pilotau mașina :

— Dă-i înainte... înainte.

— Mai la stînga puțin... mai la stînga... așa...

— Încă puțin...

Auzind zgomotul necunoscut al mașinii, maralii își întetiră pașii pe cărare. Privind cu neliniște înapoi, ajunseră dintr-un salt pe malul râpei și dispărură printre mesteceni.

— O, au dispărut !... exclamă Koketai cu părere de rău, de parcă-i scăpase prada printre degete.

— Las' că n-au unde să se ducă ! se laudă Orozkul, mulțumit că-i ghicise gîndurile. Pînă diseară tot n-o să pleci, o să fii oaspetele meu. Însuși Domnul poruncește ! O să te ospătez pe cinste ! spuse el, rîzînd, și-și bătu pîetenul pe umăr. Orozkul știa să fie și vesel.

— Ei, dacă-i așa, cum ți-e porunca. Tu ești stăpîn, iar eu sînt oaspete, încuviință mătăhălosul Koketai, dezvelindu-și cu un zîmbet dinții puternici și galbeni.

Mașina se afla pe mal, cu roțile din spate pe jumătate în apă. Șoferul nu îndrăznise s-o apropie mai mult, locul era prea adînc. Acum urma să întindă cablul pînă la buștean. Dacă va fi îndeajuns de lung, nu va fi mare greutate să scoată trunchiul din încheștarea pietrelor de sub apă.

Cablul de oțel era lung și greu. Trebuia tîrît prin apă la buștean. Șoferul se descălță fără tragere de inimă, uitîndu-se temător la apă. Încă nu se hotărîse cum e mai bine : să intre în apă cu cizmele sau desculț ? „Mai bine desculț, cugeta el. Apa tot va trece peste carîmbi, că e adîncă, îți vine aproape pînă la sold. Pe urmă să umbli toată ziua ud la picioare...” Dar el își mai închipuia și cit de rece trebuie să fie apa rîului. De acest lucru se folosi bunicul Momun.

— Nu te descălța, fiule, îi spuse, venind în grabă lîngă el. Mă duc eu și eu Seidahmat.

— Lasă, aksakal... se împotrivi șoferul, fisticîndu-se.

— Tu ești oaspete, pe cînd noi sîntem de-aici. Tu du-to la volan, căută să-l înduplece bunicul Momun.

După ce trecură un țaruș prin colacul de sîrmă și porniră să-l tîrască prin apă, Seidahmat țipă ca din gură de șarpe :

— Au ! E gheață, nu apă !

Orozkul și Koketai rîdeau îngăduitor, încurajîndu-l :

— Îndură, îndură ! Om găsi noi cu ce să te încălzim.

Bunicul Momun nu scoase nici un sunet. El nici nu simțea frigul săgetător. Virîndu-și capul între umeri ca să se facă mai mic și să nu mai poată fi observat, căleu desculț pe pietrele alunecoase ale riului, rugîndu-se lui Dumnezeu ca Orozkul să nu-l întoarcă din drum, să nu-l alunge, să nu-l batjocorească față de oameni și să-l ierte pe el, bătrîn nenorocit și fără minte...

Și Orozkul nu zise nimic. Parcă nici nu băga de seamă osîrdia lui Momun, parcă nici nu-l mai socotea om. Dar în sufletul lui triumfa că izbutise să-l ingenuncheze pe bătrînul răzvrătit. „Așa ! rîdea în sinea lui cu răutate. Mi-ai căzut la picioare, te-ai tîrit ! Uf, de ce n-am eu putere mai mare ! Nu de-ăștia ca tine aș pune cu botul pe labe. Nu de-ăștia aș pune să se tîrască în țărînă ! Măcar de mi-ar da pe mină un colhoz ori un sovhoz. Aș face cu ordine ! Au scăpat norodul din friu, i-au dat prea multă libertate. Și tot ei se plîng... cîcă nu-l respectă pe președinte, nu-l respectă pe director... Oricare cioban vorbește cu șefii de la egal la egal. Neghiobi care nu merită puterea ! Păi așa trebuie să te porți cu ei ? Că au fost vremuri cînd zburau capetele și nimeni nu sufla o vorbă. Ba dimpotrivă, te iubeau și te proslăveau mai abitir. Așa mai zic și eu ! Pe cînd acum ? Cel mai prăpădit dintre prăpădiți, și ăluia i s-a năzărit să cîrtească. Așa-așa ! Tîrăște-te, tîrăște-te !” se bucura Orozkul, uitîndu-se din cînd în cînd înspre bătrînul Momun.

Acesta, înaintînd cu greu prin apa ca gheața, chircindu-se, trăgea cablul alături de Seidahmat și era mulțumit că Orozkul se părea că-l iertase. „Iartă-mă pe mine, bătrînule, că s-a întîmplat așa, se adresa el în gînd către Orozkul. Ieri nu m-am mai putut stăpîni. M-am dus la școală după nepot. E și el singur, n-are pe nimeni, și te doare sufletul. Azi nici nu s-a mai dus la școală. E cam bolnav. Uită și iartă. Căci nici tu nu mi-ești străin. Crezi că eu nu vreau să fiți fericiți, tu și fata mea ? Dacă ar da Dumnezeu să pot auzi strigătul pruncului nevestei tale, al fetei mele, să nu mă mișc de aici, să mă ia Dumnezeu, mă jur c-aș plînge de fericire. Dar n-o mai batjocori pe fata mea, iartă-mă ! De muncit am să muncesc mereu, cît

o să mă mai țin pe picioare. O să fac orice. Numai să poruncești...”

De pe mal, stînd mai la o parte, bunica, prin gesturi și prin întreaga-i înfățișare, îi spunea bătrînului : „Străduiește-te, moșnege ! Vezi ? Te-a iertat ! Fă cum îți spun eu și totul va fi bine”.

Băiatul dormea. S-a trezit o singură dată cînd undeva a bubuit o împușcătură. Apoi a adormit din nou. Istovit de visul de ieri și de boală, astăzi dormea un somn adînc, liniștit. În somn el simțea ce plăcut e să dormi în pat, să te întinzi slobod, fără a mai simți nici friguri, nici călduri. Ar mai fi dormit desigur multă vreme dacă nu l-ar fi trezit bunica cu matusa Bekei. Ele încercau să vorbească în șoaptă, dar zăngăniră cu vasele și băiatul se deșteptă.

— Uite, ține cana asta mare. Ia și castronul, șoptea cu însuflețire bunica în odaia de la intrare. Eu o să duc sita și căldarea. Of, șalele mele ! Sint frîntă de osteneală. Cite treburi am avut de făcut ! Dar, slavă Domnului, sint bucuroasă...

— Vai, nu spune, *eneke*, și eu sint bucuroasă ! Ieri am vrut să mor. Dacă nu era Gulgeamal, îmi puneam capăt zilelor.

— Ce să mai vorbim ! rosti bunica cu dojană. Ai luat piperul ? Să mergem. Dumnezeu v-a trimis darul său spre împăcarea voastră. Haide ! Să mergem...

Ieșind afară, din prag, matusa Bekei o întrebă pe bunica despre băiat :

— Tot mai doarme ?

— Lasă-l să doarmă, răspunse bunica. O să-i aducem *șurpa* ² fierbinte cînd o fi gata.

Băiatul nu mai putu să adoarmă. Din curte se auzeau glasuri și pași. Matusa Bekei ridea, iar bunica și Gulgeamal îi răspundeau și ele rîzînd. Mai rîsunau și alte glasuri necunoscute. „Aceștia sint probabil oamenii care au venit azi-noapte, cugetă băiatul. Vasăzică n-au plecat.” Doar bunicul Momun nu se auzea și nu se vedea nicăieri. Oare unde-o fi ? Ce-o face ?

Cu urechea ciulită la glasurile de afară, băiatul îl aștepta pe bunicul. Ardea de nerăbdare să-i vorbească despre maralii pe care-i văzuse ieri. Curînd o să vină iarna. Trebuie să le lase cît mai mult fîn în pădure. Să mănînce.

² Fiertură, zeamă de carne.

Trebuie îmblinziți, să nu se mai teamă de oameni, ci să vină, peste riu, drept aici, în curte. Iar aici să le dea ceva ce le place lor mai mult. Oare ce le-o fi plăcând mai mult ? Pe puiul de maral o să-l învețe să se țină mereu după el. Ar fi grozav ! Poate s-ar duce și la școală cu el ?...

Băiatul aștepta să vină bunicul, dar acesta nu se arăta. Sosi însă Seidahmat. Părea foarte mulțumit și era vesel. Seidahmat se clătina pe picioare și zimbea. Când veni mai aproape, pe băiat îl izbi în nas un damf de alcool. Băiatului nu-i plăcea de fel acest miros urit și înțepător, ce-i aducea aminte de tirania lui Orozkul, de suferințele bunicului și ale mătușii Bekei. Dar, spre deosebire de Orozkul, Seidahmat, când se îmbăta, era blind și vesel și, în general, semăna cu un prostănac blajin, deși nici treaz nu prea strălucea de deșteptăciune. Între el și bunicul Momun, în asemenea împrejurare, avea loc următoarea discuție :

— Ce rizi ca prostul, Seidahmat ? Și tu ai tras la măsă. hai ?

— Aksakal, te iubesc tare mult. Pe cuvînt de onoare, aksakal, te iubesc ca pe tatăl meu !

— Eh, la anii tăi... alții conduc mașinile, iar tu nici limba nu ți-o mai poți mișca. Să am eu anii tăi, aș fi fost cel puțin tractorist dacă nu și mai și !

— Aksakal, la armată, comandantul mi-a spus că eu nu sînt bun pentru sectorul ăsta. În schimb, sînt bun la infanterie, aksakal, iar fără infanterie, ori ce-ai face, nu se poate...

— Infanterie ! Ești un trîntor, nu infanterie. Și ai o nevastă... E oarbă dreptatea lui Dumnezeu. Singură Gulgeamal face cît o sută ca tine.

— Păi de-aia sîntem amîndoi aici, aksakal... ea singură, cu singur...

— Îmi răcesc gura de pomană cu tine... Ești cît un taur, dar minte..., și bunicul Momun dădea din mîna a pagubă.

— Mu-u-u ! mugea și rîdea Seidahmat în urma lui.

Apoi, oprindu-se în mijlocul curții, începea să cînte cîntecul său ciudat, pe care cine știe de unde îl auzise :

Am venit din munții roșcați

Pe un armăsar roșcat.

Hei, tîrgoveț roșcat, deschide porțile,

O să bem vin roșu....

*Am venit din munții negri
Pe un buhai negru.
Hei, tîrgoveț negru, deschide porțile,
O să bem vin negru...*

Și era în stare s-o țină tot așa, la nesfârșit, fiindcă el renea călare pe cămilă, pe cocoș, pe șoarece, pe broască țestoasă, pe orice se putea mișca. Beat, Seidahmat îi plăcea băiatului mai mult decît treaz.

De aceea, cînd Seidahmat, cherchelit, își făcu apariția, băiatul îi zîmbi bucuros.

— Ha ! exclamă Seidahmat, mirat. Și mie mi-au spus că ești bolnav. Da' tu nu ești deloc bolnav. De ce nu te duci afară ? Așa nu merge ! Seidahmat se prăvăli lingă el pe pat.

Duhnea a băutură, iar mîinile și hainele lui răspîndeau miros de carne crudă, proaspătă. Începu să-l gîdile și să-l sărute. Obrajii lui acoperiți de o barbă aspră înțepau fața băiatului.

— Ei, gata, nene Seidahmat ! Ajunge ! îl rugă băiatul. Unde e bunicul ? Nu l-ai văzut ?

— Bunicul tău e acolo, cum să zic... Seidahmat își roti nesigur mîinile prin aer : Noi, asta... am scos bușteanul din rîu. Ei, și am băut să ne încălzim. Iar acum, el, cum să zic... fierbe carnea. Scoală-te ! Hai, îmbracă-te și să mergem. Cum, așa ? Nu-i drept. Noi toți acolo și tu aici singur ?

— Bunicul nu mi-a dat voie să mă scol, zise băiatul.

— Lasă, ce dacă nu ți-a dat ? Haide să ne uităm. Așa ceva nu vezi în fiecare zi ! Azi e ospaț mare. Toate înnoată în grăsimă : și lingura, și ceașca, și gura ! Scoală-te !

Cu stîngăcia omului beat, începu să-l îmbrace pe băiat.

— Mă-mbrac singur, încercă să se împotrivescă băiatul, simțind cum îl ia din nou amețea.

Dar Seidahmat, beat, nu-l asculta. El socotea că face bine, intrucît băiatul fusese lăsat singur în casă, tocmai astăzi, cînd toate înnoată în grăsimă : și lingura, și ceașca și gura...

Împleticindu-se, băiatul ieși din casă în urma lui Seidahmat. În munți era o zi schimbătoare : cu vînt, cu soare și cu nori. Norii alergau cu repeziciune pe cer. Și în timp ce băiatul străbătu veranda, vremea se schimbă brusc de două ori : după un soare dureros de strălucitor, ziua se mohorî din cale afară. Băiatul simți că din această pricină îl apucă durerea de cap. În față îl izbi o pală de lemn adusă

dinspre foc de o rafală de vînt. Îi lăcrimară ochii de usturime. „Pesemne că azi se spală rufe!“, îşi zise în sinea lui, fiindcă, de obicei, se făcea focul în curte numai în ziua cînd se spalau rufe. Atunci încălzeau apă într-un cazan mare şi negru pentru tustrele gospodăriile. De unul singur nu poţi ridica acel cazan. Mătuşa Bekei şi Gulgeamal abia îl ridicau împreună.

Băiatul era nespus de bucuros cînd se spalau rufe. Întîi şi-ntîi pentru că se făcea focul afară, în vatră deschisă, şi atunci poţi să te zbungui pe lingă foc mai dihai decît în casă. Apoi, e foarte plăcut să alirni la uscat rufele spălate. Agăţate pe frînghie — albe, albastre, roşii — ele împodobesc curtea. Băiatului îi plăcea să se furişeze printre ele şi să atingă cu obrazul pînza jilavă.

Însă de astă dată, în curte nu era nici un fel de rufe. Sub căldarea de bucătărie, plină ochi cu bucăţi mari de carne, ardea un foc puternic. Căldarea clocotea. Deasupra ei se ridicau vâlătuci de aburi groşi. Carnea era fiartă. Aromă cărnilor şi mirosul focului îi gîdilară nările făcînd să-i lase gura apă. Mătuşa Bekei, într-o rochie roşie nouă, cu cizme noi de box, cu o basma înflorată căzută pe umeri, aplecată deasupra căldării, lua spuma cu strecurătoarea. Bunicul Momun, stînd lingă ea în genunchi, răscolea lemnele aprinse din vatră.

— Iată-l pe bunicul tău, zise Seidahmat. Să mergem !
Şi abia apucase să îngîne :

*Am venit din munţii roşcaţi
Pe un armăsar roşcat...*

cînd din şopron îşi făcu apariţia Orozkul, cu capul său ras descoperit, cu toporul în mînă şi cu mînele cămăşii suflecate.

— Unde umbli ? îl întrebă răstit Orozkul pe Seidahmat. Oaspetele nostru taie lemne, spuse el, arătîndu-l cu capul pe şofer, care despica buturugile, iar ţie îţi arde de cîntat !

— Stai că le tai îndată, cît ai bate din palme ! îl linişti Seidahmat, îndreptîndu-se spre şofer. Hai, firtăle, lasă-mă pe mine.

Băiatul se apropie de bunicul Momun, care stătea ghemuit lingă vatră. Se apropie de el pe la spate.

— *Ata !* rosti el.

Bunicul nu-l auzi.

— *Ata !* repetă băiatul, punîndu-i mîna pe umăr.

Bătrînul se întoarse. Băiatul nu-l recunoscuse : bunicul era și el beat. Nu-și amintea să-l fi văzut vreodată măcar cît de cît cherchelit, iar dacă se întîmpla uneori, asta numai cînd mergea la praznicele bătrînilor issik-kuleni, unde se împarte tuturor vodcă, chiar și femeilor. Dar să se îmbete așa din senin, nu i se întîmplase niciodată.

Bătrînul aruncă spre băiat o privire îndepărtată, strănie și indobitocită. Fața îi ardea, iar cînd își recunoscuse nepotul, se înroși și mai vîrtos : se făcu stacojiu, apoi se îngălbeni brusc. Bunicul se ridică degrabă în picioare.

— Ce-i cu tine, hai ? spuse el cu glas surd, strîngîndu-l pe băiat la piept. Ce-i cu tine, hai ? Ce-i cu tine ?

Nu era în stare să rostească altceva, de parcă-și pierduse darul vorbirii. Tulburarea lui îl molipsi și pe băiat.

— Ata, ești bolnav ? întrebă el, neliniștit.

— Nu-șu. Eu... uite-asa. n-am nimic, mormăi bunicul Momun. Du-te și te plimbă puțin. Eu, aici... cu lemnele... care va să zică...

Aproape împingîndu-și nepotul de lingă el și parcă lepădîndu-se de lume, se întoarse iarăși spre foc. Stătea ghemuit pe vine și nu lua seama la nimic, preocupat doar de el și de foc. Bătrînul nu văzu cum nepotul, buimăcit, se învîrte pe lingă el, apoi se îndreptă spre Seidahmat, care tăia lemne.

Băiatul nu înțelegea ce se întîmplase cu bunicul și ce se petrecea în curte. Și numai cînd se duse mai aproape de șopron, băgă de seamă o grămadă mare de carne roșie, proaspătă, trîntită în mormane pe o piele așternută pe pămînt cu părul în jos. Pe marginile pieii, sîngele se mai scurgea în șuvițe gălbui. Ceva mai departe, acolo unde aruncau gunoii, cîinele, mișcînd, își făcea de lucru cu măruntaiele. Lingă grămada de carne stătea pe vine, cu o namilă un necunoscut mătăhălos, oacheș la față. Era Koketai. El și Orozkul, cu cuțitele în mînă, împărțeau carnea. Calm, fără grabă, aruncău ciolanele cu carne desprinse, în diferite locuri pe pielea așternută jos.

— Ce minunăție ! Și ce aromă ! rosti bărbatul mătăhălos și oacheș cu voce de bas, mirosind carnea.

— Ia, ia... Aruncă în grămada ta, îl îndemnă Orozkul, darnic. Ne-a dăruit Dumnezeu din turma lui de ziua vizitei tale. Așa ceva nu se întîmplă în fiecare zi.

Orozkul gîfîia ; una-două se ridica de la locul lui, mîngîindu-și burta ghiftuită, de parcă mîncase pînă nu mai putuse. Se vedea cît de colo că băuse zdravăn. Se sufoca și, hîrîind, își dădea capul pe spate să-și mai tragă rîsu-

flarea. Fața lui cărnosă, ca un uger de vacă, lucea sătulă și mulțumită de sine.

Băiatul incremeni, simțind că-l ia cu frig, cînd zări lingă perețele șopronului capul de maral cu coarnele rămuroase. Zăcea în praful imbibat cu pete negre de sînge, semănînd cu o buturugă aruncată la o parte din drum. Lingă căpățîna se aflau cele patru picioare cu copite, tăiate de la încheietura genunchiului.

Băiatul privea cu groază această priveliște înspăimîntătoare. Nu-și putea crede ochilor. În fața lui zăcea capul Maicii Cerboaica cea Cornută. Ar fi vrut să fugă, dar picioarele nu-l ascultau. Stătea și privea capul mort, desfigurat al cerboaicei albe. Al aceleia care ieri mai era încă Maica Cerboaica cea Cornută, care ieri se mai uita la el, de pe celălalt mal, cu o privire blîndă, stăruitoare, al aceleia cu care el vorbise în gînd și pe care o rugase fierbinte să aducă în coarnele ei leagănul fermecat, cu clopoșel. Toate acestea se prefăcuseră într-un morman scălimb de carne, într-o piele jupuită, în niște picioare retezate și într-o țeastă aruncată într-un ungher.

Ar fi vrut să plece, dar stătea înțepenit locului, neînțelegînd cum și de ce se întîmplase una ca asta. Bărbatul mătăhălos și oacheș, acela care împărțea carnea, scoase din grămadă cu vîrfurile cuțitului un rărunchi și i-l întinse băiatului.

— Na, băiete, ia-l și frige-l pe cărbuni. O să fie bun, zise el.

Băiatul nu se clinti.

— Ia-l ! îi porunci Orozkul.

Băiatul întinse mîna ca în vis și iată-l strîngînd în pumnul rece rărunchiul gingaș, cald încă, al Maicii Cerboaica cea Cornută. Între timp, Orozkul ridicase de coarne căpățîna cerboaicei albe.

— Uf, ce grea e ! exclamă el, cîntărind-o în mîini. Numai coarnele cît atîrnă...

Culcă apoi capul pe butuc, luă toporul și se apucă să desprindă coarnele de pe țeastă.

— Tiii, ce mai coarne ! se minună el, izbind puternic cu tășul securii la rădăcina coarnelor. Sînt pentru bunicul tău, spuse, făcînd cu ochiul. Cînd o să moară, o să-î punem coarnele pe mormînt. Să mai zică cineva că nu-l respectăm. Auzi vorbă ! Pentru asemenea coarne n-ar fi păcat să mori chiar azi ! rînji el, țintind cu toporul.

Coarnele nu cedau. Nu era chiar așa de ușor să le desprîzi. Orozkul, cum era beat, lovea la nimereală, și asta

il infuria la culme. Capul se rostogoli de pe butuc. Atunci, Orozkul se apucă să taie coarnele pe pământ. Căpățîna sărea dintr-o parte în alta, iar el alerga după ea cu toporul.

Băiatul tresărea și, la fiecă lovitură, se trăgea înapoi, dar nu se putea hotărî să plece. Ca într-un vis urît, întuit locului de o forță înfricoșătoare neștiută, băiatul stătea și se mira că ochiul sticlos și nemișcat al Maicii Cerboica cea Cornută nu se ferește de topor. Nu clipește și nici nu se miște de groază. Căpățîna era de mult tăvălită prin praf și prin noroi, dar ochiul rămăsese curat și părea că tot mai privește lumea cu uimirea mută, încremenită în care-l găsisse moartea. Băiatul se temea că Orozkul, beat cum era, va nimeri ochiul cu toporul.

Dar coarnele tot nu cedau. Orozkul își ieșise tot mai mult din fire, turbînd de furie și, fără să mai țină seama, izbea în căpățîna la nimercală : și cu muchia, și cu tășul securii.

— Așa o să rupi coarnele. Lasă-mă pe mine, zise Seidahmat, apropiindu-se.

— Dă-te la o parte ! Pot și singur ! Pe dracu, le rupi ! Îl îngîină Orozkul, izbind cu toporul.

— Cum dorești... și Seidahmat scuipă și se îndreptă spre casa lui.

După el o porni bărbatul cel mătăhălos și oacheș. Într-un sac ducea partea lui de carne.

Cu încăpățînarea beșivului, Orozkul continua să cio-pîrlească în spatele șopronului capul Maicii Cerboica cea Cornută. Puteai crede că se răfuieste, o răzbunare de mult așteptată.

— Ah, dihanie afurisită ! Fire-ai să fii ! ocăra el, cu spume la gură, izbind capul cu piciorul, de parcă acesta putea să-l mai audă. Ba nu ! striga, năpustindu-se iarăși și iarăși cu toporul. Să nu-mi zici mie pe nume dacă nu ți-oi veni de hac ! Na, ține ! Na ! rostea el, măcelărînd întruna cu securea.

Căpățîna trosnea și așchii de os săreau în toate părțile.

Băiatul scoase un țipăt scurt cînd toporul nimeri din întîmplare de-a curmezișul ochiului. Din orbita zdrobită țîșni un lichid negru și gros. Ochiul muri, se goli, dispăru...

— Pot să zdrobesc și alte capete ! Pot să frîng coarne și mai și ! mugea Orozkul într-o pornire de ură și de furie animalică împotriva acestui cap nevinovat.

În sfîrșit, izbuti să spargă teasta și în creștet, și în frunte. Atunci aruncă toporul, apucă de coarne cu amîndouă mîinile și, apăsînd capul cu piciorul de pământ, le

suci cu o putere sălbatică. Le smulse și ele trosniră ca niște rădăcini rupte. Erau acele coarne în care, la rugămintea băiatului, Maica Cerboaica cea Cornută trebuia să aducă lui Orozkul și mătușii Bekei leagănul fermecat...

Băiatului i se făcu rău. Se întoarse, scăpă jos rărunchiul și se îndepărtă împleticindu-se. Îi era teamă că se va prăbuși ori va vomita acolo în văzul oamenilor. Palid, cu fruntea acoperită de broboane reci de sudoare lipicioasă, trecu pe lângă vatra unde focul ardea nebunește, deasupra căruia, din căldare, se înălțau rotocoale de aburi fierbinți și lângă care, ca și mai înainte, întorcînd spatele tuturor, stătea cu fața spre foc nefericitul Momun. Băiatul nu-l tulbură. Dorea să ajungă cît mai repede în pat, să se culce și să-și tragă pătura peste cap. Să nu mai vadă și să nu mai audă nimic. Să uite.

În cale se întîlni cu mătușa Bekei. Împopoțonată prostește, cu vinătăile lăsate de loviturile lui Orozkul pe obraz, slabă băț și fără noimă de veselă, alergase toată ziua, trebăluind pentru „ospățul cărnii”.

— Ce-i cu tine ? Îl întrebă ea, oprindu-l.

— Mă doare capul, răspunse el.

— Scumpul meu, bolnăviorul meu ! rosti ea deodată într-o pornire de dragoste, copleșindu-l cu sărutări.

Și ea era cherchelită și duhnea a vodcă.

— Îl doare capul ! mormăi, înduioșată. Scumpul meu ! Ți-o fi foame ?

— Nu, nu mi-e. Vreau să mă culc.

— Bine. Hai să mergem, te duc eu în pat. Dar cum o să stai singur-singurel ? Căci toți or să vină la noi. Și oaspeții, și ai noștri. Carnea e gata, zise Bekei, trăgîndu-l după ea.

Cînd trecură iarăși pe lângă foc, de după șopron ieșea Orozkul, nădușit și roșu ca un uger aprins. Victorios, azvîrli lângă bunicul Momun coarnele de maral. Bătrînul se ridică puțin de jos.

Fără să-l privească, Orozkul luă donița cu apă și, sălînd-o deasupra capului, începu să bea, stropindu-se.

— Acum poți să mori liniștit, trînti el, răsufîind, și duse din nou donița la gură.

Băiatul auzi răspunsul blîguit al bunicului :

— Mulțumesc, fiule, mulțumesc ! Acum nu mă mai tem de moarte. Ce să zic, sînt respectat și cinstit care va să zică...

— Mă duc acasă, spuse băiatul, simțînd cum îl apucă slăbiciunea.

Mătușa Bekei nu-i dădu ascultare.

— Ce să faci tu acolo singur ? zise și-l trase aproape cu de-a sila în casă la ea, unde-l culcă într-un colț al patului.

În casa lui Orozkul totul era pregătit de masă. Totul fusese fiert, fript, gătit. De toate pregătirile se îngrijeau cu rivnă bunica și Gulgeamal. Mătușa Bekei alerga de colo-colo, din casă la vatră, afară, în curte, și din curte în casă. În așteptarea „marelui ospăț al cărnii“, Orozkul și Koketai cel mătăhălos și oacheș se desfătau bînd ceai, așezați pe pățuri colorate, cu perne sub coate. Dintr-o dată deveniseră parcă mai importanți și se simțeau ca niște prinți. Seidahmat le turna ceai pe fundul pialelor.

Băiatul stătea liniștit în colțul patului, incremenit, încordat. Îl scuturau iar frigurile. Ar fi vrut să se scoale și să plece, dar se temea că, de se va ridica din pat, îndată o să vomite. Se stăpînea, încercînd cu disperare să-și înghiță nodul care i se pusese în gît. Se temea să facă vreo mișcare de prisos.

Curînd, femeile îl chemară pe Seidahmat în curte. Puțin mai tirziu, el se ivi în ușă cu un morman de carne aburîndă într-un uriaș castron emailat. Cu greu duse povara și o puse dinaintea lui Orozkul și Koketai. În urma lui, femeile aduseră și alte feluri de mîncare.

Se așezară cu toții, pregătindu-și cuțitele și farfurile. Între timp, Seidahmat turna vodcă în pahare.

— Eu o să fiu paharnicul ! hohoti el ascuțit, arătînd spre sticlele din colț.

Ultimul sosi bunicul Momun. Bătrînul avea astăzi o înfățișare ciudată și mult mai jalnică decît de obicei. Vru să se pripăsească undeva mai la o parte, dar Koketai cel mătăhălos și oacheș îl pofti mîrînimos să ședă alături de el.

— Așază-te aici, aksakal.

— Mulțumesc. Noi, aici, sîntem de-ai noștri, încercînd să refuze bunicul Momun.

— Totuși dumneata ești cel mai în vîrstă, nu se lăasă Koketai, așezîndu-l între el și Seidahmat. Să bem, aksakal, pentru izbînda duminică de astăzi ! Ai cel dinții cu vîntul.

Bunicul Momun tuși nesigur.

— Pentru pace în casa aceasta ! rosti el anevoie. Căci acolo unde-i pace, e și fericire, copii mei...

— Adevărat ! Așa este ! îl sprijinîră toți, dînd paharele peste cap.

— Ei, dar dumneata ? Nu, așa nu merge ! Urezi fericire ginerelei și fetei dumitale, dar de băut nu bei, îl muștră Koketai pe bunicul Momun, care se fisticise.

— Dacă-i pentru fericire, atunci eu... se grăbi să zică bunicul.

Spre uimirea tuturor, dădu pe gît dintr-o înghițitură paharul aproape plin ochi cu vodcă și, năucit, clătină din capul său cărunț.

— Așa mai zic și eu !

— Bătrînul nostru nu-i un oareșicine !

— E grozav bătrînul vostru !

Toți rideau, toți erau mulțumiți, toți îl laudau pe bunicul.

În casă se făcuse cald și zăpușcală. Băiatul zăcea în chinuri istovitoare : tot timpul îi venea să verse. Zăcea cu ochii închiși, auzind cum oamenii beți clefăiau, ronțăiau și fornăiau, înfulecînd carnea Maicii Cerboaica cea Cornută, cum se imbiiau unii pe alții cu bucățile cele mai gustoase, cum ciocneau paharele mînjite de grăsime și cum aruncau în castron oasele de pe care roseseră carnea.

— Asta carne ! Zici că-i mînz tînăr ! o lauda Koketai, plescînd din buze.

— Da' ce, noi sîntem proști ? Să trăim în munți și să nu mîncăm asemenea carne ? zicea Orozkul.

— Așa-i ! Pentru ce trăim aici ? îi ținea isonul Seidamat.

Toți laudau carnea Maicii Cerboaica cea Cornută. Și bunica, și mătușa Bekei, și Gulgeamal. Chiar și bunicul Momun. Îi dăduseră și băiatului pe farfurie carne și alie mîncăruri. Însă el refuzase. Văzîndu-l bolnav, oamenii beți îl lăsaseră în pace.

Băiatul zăcea cu dinții încleștați. I se părea că astfel îi va fi mai ușor să-și învingă greața. Dar mai mult decît toate îl chinuia conștiința propriei neputințe, că nu era în stare să facă nimic acestor oameni care o omoriseră pe Maica Cerboaica cea Cornută. Și în inversunarea lui dreaptă de copil deznădăjduit, născocea tot felul de răzbunări — cum ar putea el să-i pedepsească, să-i facă să-și dea seama ce fărădelege cumplită săvîrșiseră. Dar nu putu să născocească nimic mai bun decît, în gînd, să-l cheme într-ajutor pe Kuluock. Da, chiar pe acel flăcău cu manla marinărească, ce venise împreună cu tinerii șoferi după fin în noaptea aceea vișoroasă. El era singurul dintre toți oamenii cunoscuți care ar putea să-l biruiască pe Orozkul și să-i spună tot adevărul în față.

...La chemarea băiatului, Kulubek alergă cu camionul. Sări din cabină, ținând automatul în cumpănire.

— Unde sînt ?

— Acolo !

Alergară împreună spre casa lui Orozkul. Împinscră ușa.

— Nici o mișcare ! Mîinile sus ! porunci Kulubek din prag, amenințător, îndreptîndu-și automatul spre ei.

Toți rămaseră buimaci. Încremeniseră de frică, fiecare unde se afla. Îmbucăturile li se opriră în gît. Cu cioplănele în mîinile unsuroase, cu obrajii și cu gurile mînjite de grăsime, ghiftuiți și beți, nu puteau face nici o mișcare.

— Hai, scoală, canalie ! Kulubek duse țeava automatului la tîmpla lui Orozkul. Acesta, tremurînd tot și bîlbîindu-se, căzu la picioarele lui Kulubek :

— Ia-arlă-mă n-nu m-mă om-m-ori !

Dar Kulubek era neînduplecat.

— Ieși, canalie ! Ți-a sosit sfîrșitul !

Repezind cu putere un picior în șezutul gras al lui Orozkul, îl sili să se scoale și să iasă din casă. Și toți cei de față îi urmară, amuțiți de spaimă.

— La perete ! îl somă Kulubek pe Orozkul. Pentru Maica Cerboaica cea Cornută ucisă, pentru coarnele ei retezate, care au purtat leagănul fermecat, vei plăti cu viața !

Orozkul căzu în țărină. Începu să se tîrască, să se vaile, să geamă, să se roage :

— Nu mă omoriți, eu nici măcar copii nu am. Sînt singur pe lume. N-am nici fiu, n-am nici fiică...

Arăta jalnic — întruparea lașității și nemerniciei. Unde dispăruse oare firea lui trufașă și sfidătoare ? ! Pe unul ca el ți-e și lehamite să-l omori !

— Fie, să nu-l ucidem, spuse băiatul către Kulubek. Dar acest om să plece de aici și să nu se mai întoarcă niciodată. N-are ce căuta aici. Să plece !

Orozkul se ridică, își trase pantalonii căzuți și o luă la fugă, gras, puhav, temîndu-se să-și mai arunce privirea înapoi. Dar Kulubek îl opri :

— Stai ! Mai avem să-ți spunem cîteva vorbe. Tu n-o să ai niciodată copii. Pe tine aici nu te iubește nimeni. Nici pădurea, nici copacul, nici măcar un fir de iarbă nu te iubește. Pentru că ești un ticălos. Pentru că ești un fascist. Pleacă și să nu mai auzim de numele tău ! Hai, mai repede !

Orozkul o rupse la fugă:

— Schnell ! Schnell ! hohoti în urma lui Kulubek și, pentru a-l speria, slobozi câteva focuri în aer.

Băiatul nu mai putea de bucurie. Jubila. Iar când Orozkul dispăru din vedere, Kulubek le spuse tuturor celorlalți, care stăteau vinovați lângă ușă : „Cum ați trăit cu un asemenea om ? Și nu vă e rușine ? !

Băiatul simți o ușurare. Se săvîrșise o judecată dreaptă. Crezuse atît de mult în visul său, că uitase unde se află și pentru ce se chefuia în casa lui Orozkul.

O explozie de rîsete îl smulse din această stare de fericire. Deschise ochii și ascultă. Bunicul Momun nu mai era în cameră. Ieșise peșemne afară. Femeile strîngeau vasele și se pregăteau să aducă ceaiul. Seidahmat povestea ceva cu glas tare. Cei de la masă rîdeau de vorbele lui.

— Ei, și mai departe ?

— Povestește !...

— Zău, povestește, mai zi încă o dată ce i-ai spus atunci. Cum l-ai speriat, îl rugă Orozkul, prăpădindu-se de rîs. Vai ! Nu mai pot...

— Vasăzică așa !... Și Seidahmat se apucă să povestească din nou : Îndată ce ne-am apropiat de marali — ei stăteau tustrei la marginea pădurii — și numai ce legaserăm caii de copaci, bătrînul meu mă apucă deodată de mîină : „Nu putem, zice, să impușcăm maralii. Căci noi sîntem bughini, fiii Maicii Cerboaiica cea Cornută !” Și se uita la mine ca un copil. Mă ruga din ochi. Iar pe mine, nici mai mult nici mai puțin, mă pufnea rîsul, dar n-am rîs, ci, dimpotrivă, i-am spus foarte serios : „Ascultă, zic, tu vrei s-ajungi la închisoare ?” „Nu”, zice el. „Da’ tu știi că asemenea povești au fost scornite de bai în vremurile de demult ca să sperie pe cei săraci și neștiutori ?” Atunci el a rămas cu gura căscată : „Ce spui ?” zice. „Uite asta spun, să isprăvești cu asemenea bazaconii, altfel nu mă uit că ești bătrîn și o să te reclam unde trebuie.”

— Ha-ha-ha ! riseră ceilalți într-un glas.

Și mai tare ca toți, Orozkul. Rîdea cu o poftă nebună.

— Ei, și pe urmă am început să ne furișăm. Alte animale de mult ar fi zbughit-o, de li s-ar fi șters urma, dar acești smintiți de marali au stat locului, de parcă nici nu se temeau de noi. „Cu atît mai bine”, îmi zic, povestea Seidahmat, lăudîndu-se, amețit de băutură. Eu mergeam în față cu arma, bătrînul în urmă. Și-atunci m-a cuprins îndoiala. În viața mea n-am impușcat nici măcar o vra-

bie. Iar acum, așa deodată, asemenea treabă. Dacă nu nimeresc, au s-o rupă la fugă și pe urmă ia-i de unde nu-s. Încearcă să-i mai prinzi : or să treacă dincolo de defileu. Și cine ar vrea să scape din mâini asemenea vînat ? Dar bătrînul nostru e vînat, la vremea lui doboră ursul. Îi zic : „Uite pîșca, moșule, trage“. El — nici să n-audă. „Trage singur“, zice. „Păi eu sînt beat, zic. Și mă clatină că abia mă mai țin pe picioare.“ El știa că băusem cu voi o sticlă întreagă după ce am scos bușteanul din rîu. Așa că m-am prefăcut...

— Ha-ha-ha !...

— „Eu n-o să nimeresc, zic, maralii or să fugă și a doua oară nu mai vin înapoi. Nu ne putem întoarce cu mâinile goale. Îți dai seama ! Așa că vezi ! De ce crezi că ne-au trimis încoace ?“ Nu zicea nimic. Și nici arma n-o lua. „Ei, zic, cum dorești.“ Am aruncat arma și m-am făcut că plec. El — după mine. „Mie, zic, mi-e totuna dacă Orozkul o să mă dea afară. Mă duc să muncesc la sovhoz.“ Și uite așa, de haț, încep să cînt încetîșor :

Am venit din munții roșcați,

Pe un armăsar roșcat,

Hei, țigoveț roșcat, deschide porțile...

— Ha-ha-ha !...

— A crezut într-adevăr că-s beat și s-a dus după armă. M-am întors și eu. Cît timp am schimbat aceste cuvinte între noi, maralii se cam depărtaseră. „Ei, zic, ia seama, or să fugă și nu-i mai ajungi. Trage pînă nu s-au speriat.“ Bătrînul a luat arma și am început să ne apropiem pe furis. El șoptea întruna ca un zănelic : „Iartă-mă, Maică Cerboaică, iartă-mă...“ Eu o țineam una și bună : „Ia seama, zic, dacă dai greș, să te duci cu marali cu tot unde oi vedea cu ochii. Mai bine să nu te-ntorci“.

— Ha-ha-ha !...

Acest virted amezitor de vorbe și hohote de ris îl sufocau pe copil, era halucinant. O durere ascuțită îi sfredelea creierul. O durere din ce în ce mai stăruitoare, încît simțea că-i plesnește capul. I se părea că cineva îl lovește cu picioarele în creștet, că-i zdrobește țeasta cu toporul. I se părea că cineva îl izbește cu toporul peste ochi, iar el dădea din cap, încercînd să se ferească. Istovit de febră, se trezi dintr-o dată în rîul rece ca gheața. Se prefăcuse în peștișor. Coadă, corpul, aripioarele înotătoare — totul era ca la pește, numai capul rămăsese al său și, pe deasupra, îl mai și durea. Înota în răcoarea apăsătoare și în-

tunecosă de pe fundul apei și se gîdea că acum va rămîne pentru totdeauna pește și niciodată nu se va mai întoarce în munți. „Nu mă mai întorc, își spunea el. Mai bine să fiu pește, mai bine să fiu pește...”

Nimeni nu băgă de seamă cînd băiatul se dădu jos din pat și ieși din casă. Abia izbuti să ajungă la colțul casei și numaidecît începu să vomite. Ținîndu-se de perete, el gemea și plîngea, și printre lacrimi, înăbușindu-se de plîns, îngăimă :

— Nu, mai bine mă fac pește. Am să plec de aici. Mai bine mă fac pește !

Prin ferestrele casei lui Orozkul răzbăteau hohote de rîs și chiote de oameni beți. Acele hohote sălbatice îl năuceau, îi pricinuiau dureri năprasnice. Credea că toate chinurile astea groaznice se datoresc hohotelor monstruoase. După ce își mai veni în fire, porni agale prin curte. Curtea era pustie. Lîngă vatra stînsă, băiatul dădu peste bunicul Momun beat mort. Bătrînul zăcea în țărîna aîlturi de coarnele retezate ale Maicii Cerboaii cea Cornuță. Căpățîna ei ciopîrțită o rodea cîncele. Nimeni alteineva nu se mai afla în curte.

Băiatul se aplecă deasupra bunicului, îl zgîlții de umăr.

— *Ata*, hai să mergem acasă, zise el. Hai.

Bătrînul nu răspunse, nu auzea nimic și nu era în stare să-și ridice capul. Și ce ar fi putut să răspundă, ori să zică ?

— Hai, scoală-te, *ata*, să mergem acasă, îl ruga băiatul.

Cine știe dacă el, cu mîntea lui de copil, înțelegea, poate nici nu-i trecea prin gînd că bătrînul Momun zăcea aici ca osîndă pentru povestea sa despre Maica Cerboaii cea Cornuță, că nu din voia lui pîngărise tocmai acele lucruri pe care el însuși îl îndemnase toată viața să le respecte — amintirea străbunilor, conștiința și credințele sale, că a făcutu-îi asta pentru fiica lui nenorocită și chiar pentru el, pentru nepot...

Și acum, zdrobit de durere și de rușine, bătrînul zăcea ca mort, cu fața în jos fără să răspundă la glasul băiatului.

Băiatul ingenunche lîngă tunic, încercînd să-l trezească.

— *Ata*, hai, ridică-ți capul, îl ruga el.

Băiatul era palid, mișcările lui erau anevoioase, mîinile și buzele îi tremurau.

— *Ata*, sînt eu. Mă auzi ? zicea el. Mi-e tare rău, — și începu să plîngă. Mă doare capul, nu mai pot.

Bătrînul gemu, se mișcă, dar nu putu să-și vină în simțiri.

— *Ata*, da' Kulubek o să vină ? întrebă deodată copilul printre lacrimi. Spune-mi, Kulubek o să vină ? repetă el zgîlțindu-l.

Îl împinse pe bunic, silindu-l să se răstoarne într-o parte, și tresări cînd spre el se întoarse fața bătrînului beat, mînjită de glod și de țărînă, cu bărbușa jalnică în-cilcită, și în aceea clipă, băiatului i se păru că vede capul cerboaicei albe, ciopîrțit adineauri de topoprul lui Orozkul. Însăpămintat, sări îndărăt și, depărtîndu-se de bunic, rosti :

— O să mă fac pește. Auzi, *ata*, mă fac pește, plec pe riu în jos. Iar cînd o să vină Kulubek, să-i spui că m-am făcut pește.

Bătrînul tot nu răspunse.

Băiatul porni mai departe. Cobori spre riu. Și intră drept în apă.

Nimeni nu știa că băiatul plutea ca un peștișor pe riu. În curte răsuna cîntecul de om beat :

Am venit din munții cocoșați.

Călare pe-o cămilă cocoșată.

Hei, tirgoveț cocoșat, deschide poarta.

Să bem vin pelin !...

Și te-ai dus. Nu l-ai așteptat pe Kulubek. Păcat că nu l-ai așteptat. De ce n-ai dat fuga-n drum ? Dacă ai fi alergat în lungul drumului, l-ai fi întîlnit negreșit. I-ai fi recunoscut mașina de departe. Și n-ar fi trebuit decît să ridici mîna, și el ar fi oprit.

— Unde te duci ? te-ar fi întrebat Kulubek.

— La tine ! i-ai fi răspuns tu.

Și el te-ar fi luat în cabină. Și ați fi pornit. Tu și Kulubek. Și înaintea voastră, pe drum, ar fi alergat de nimeni văzută Maica Cerboaica cea Cornută. Numai tu ai fi văzut-o.

Tu însă te-ai dus. O, dacă ai fi știut că niciodată n-o să te prefaci în pește ! Că n-o să ajungi înot la Issik-Kul, n-o să vezi vaporul alb și n-o să-i spui niciodată : „Bun găsit, vaporule alb. iată-mă, eu sînt !”

Te-ai dus.

Un singur lucru îți mai pot spune acum : tu ai respins acele lucruri cu care sufletul tău de copil nu se putea împăca. Și asta e mîngîierea mea. Ai trăit ca un fulger care a strălucit o dată și s-a stins. Dar fulgerele scapără în

ceruri. Și cerul este fără de moarte. Și asta este mîngîierea mea. Precum și gîndul că sufletul de copil sălăsluiește în om ca germenul într-un grăunte, iar fără germen grăuntele nu încolțește niciodată. Orice ni s-ar întîmpla în viață, adevărul dăinuie veșnic, cită vreme se vor naște și vor muri oameni...

Luîndu-mi rămas-bun, am să repet și eu cuvintele tale, băiete : „Bun găsit, vaporule alb, iată-mă, eu sînt !“

COCORII TIMPURI

Fiului meu Askar

*'Al lui Aksai, Koksai, Sarisai pământ am colindat,
Dar nicăieri o alta ca tine n-am aflat...*

Cintec popular kirghiz

*'Sosi un vestitor la Iov și-i spuse :
„Pe robi i-au trecut prin ascuțișul sabiei“.*

Cartea lui Iov

*Iarăși și iarăși plugarii ară ogorul,
Iarăși și iarăși plugarii seamănă grăunțele,
Iarăși și iarăși cerul trimite ploile...*

*Cu speranță oamenii ară ogorul,
Cu speranță oamenii seamănă grăunțele,
Cu speranță oamenii pleacă pe mare...*

„Theragatha," 527—536.

Din monumentele literaturii vechi indiene.

1

Înghetată de frig, înfășurată într-o broboadă de lână groasă, învățătoarea Inkamal-apai povestea la lecția de geografie despre Ceylon, insula aceea de basm ce se află în ocean, aproape de țărmurile Indiei. Pe harta din clasă acest Ceylon arăta ca o picătură sub ugerul marelui con-

tinent. Și nici nu-ți vine să crezi când auzi câte se află acolo : și maimuțe, și elefanți, și banane (un soi de fructe), și ceaiul cel mai bun, și felurite alte roade neobișnuite, și plante nemaivăzute. Dar cel mai grozav și mai de pizmuît lucru e căldura. E atîta căldură acolo, că poți trăi tot anul fără să te doară capul. Nu-ți trebuie nimic : nici cizme, nici căciulă, nici obiele, nici șubă. Iar lemnele de foc nu-s de nici o trebuință. Păi dacă-i așa, n-ai nevoie să colinzi pe cîmp după *kurai* * și nu mai trebuie să cari în spinare acasă, încovoiat peste măsură, legăturile grele de vreascuri. Așa viață mai zic și eu ! Dacă vrei, poți să hoinărești după pofta inimii, să te încălzești la soare, iar dacă nu — să te răcorești la umbră. Zi și noapte, în Ceylon e căldură din belșug. după vară vine iar vară, o plăcere ! Te poți scălda pe săturate, de dimineața pînă seara. Cînd ți-a trecut cheful, poți să alergi după struți, fiindcă struții trăiesc acolo, nu încapă îndoială, căci unde altundeva ar putea să trăiască aceste păsări uriașe și proaste ? În Ceylon sînt desigur și păsări istețe, cum e papagalul. Dacă vrei, prinzi un papagal, îl înveți să cînte, să rîdă, și chiar să danseze. Fiindcă papagalul e o pasăre care poate orice. Se spune că sînt papagali care știu să citească. Cineva din ail a văzut cu ochii lui la bazarul din Djambul un papagal care citea. Îi dai papagalului un ziar și el începe să turuie fără să se poticnească...

Da, cite nu se află în Ceylon ! Cîte minunății ! Poți trăi fără nici o grijă. Important e să nu dea cu ochii de tine baiul plantator. Asta umblă cu biciul în mînă. Îi biciuiește pe ceylonezi ca pe niște sclavi. Asupritorul ! Ah, bine-ar fi să-i plesnești una peste bot, să vadă stele verzi ! Să-i smulgi biciul din mînă și să-l pui să muncească singur. Și să n-ai nici un pic de milă pentru exploatare și orice fel de capitaliști. Nici să nu stai de vorbă cu ei. Muncește pentru tine și gata ! Doar se știe că de la ei se trag și fasciștii... Uite, și războiul tot din cauza lor a pornit... Cîți oameni din ail n-au pierit, pînă acum, pe front... Mama plînge în fiecare zi, nu zice nimic, doar plînge ; se teme că-l vor ucide pe tata. Într-o zi i-a spus vecinei : „Ce-o să mă fac eu atunci cu patru copii ?“...

Zgribulindu-se în clasa înghețată, așteptînd răbdătoare să treacă accesele de tuse ale copiilor, Inkamal-apai continua să povestească despre Ceylon, despre mare, despre țările calde. Crezînd și necrezînd celor auzite (mult era

* Arbust de stepă. Un soi de ciulin (*Salsola kali*).

prea frumos pe acele meleaguri !), Sultanmurat regreta sincer în acele clipe că nu trăiește în Ceylon. „Așa viață mai zic și eu !” își zicea el, privind cu coada ochiului pe fereastră. El putea face asta. Chipurile, se uită la învățător, dar el se distrează privind pe fereastră. Însă dincolo de fereastră nu se petrecea nimic deosebit. Afară era vreme rea. Ningea cu mazărice mărunță, aspră, sfichiuitoare. Bobițele de nea zornăiau surd, foșneau lovindu-se de geamuri. Geamurile se acoperiseră cu straturi de gheață și deveniseră mate. Chitul de la încheieturile ramelor se umflase de ger și, din loc în loc, căzuse pe pervazul mînjit de cerneală. „În Ceylon pesemne nici de chit nu-i trebuință, gîndea el. Pentru ce ? Și nici ferestrele n-au nici un rost, nici măcar casele. Îți faci, acolo, o colibă, o acoperi cu frunze și poți trăi liniștit...”

De la fereastră trăgea tot timpul, se auzea chiar vîntul cum șuieră încetinel prin crăpăturile ramei, și partea dreaptă, dinspre geam, îi înghețase de-a binelea. Trebuie să rabde. Inkamal-apai l-a mutat aici lingă fereastră. „Tu zice ea, ești cel mai voinic din clasă, vei suporta.” Înainte de a da gerul, aici ședea Mîrzagul, dar au mutat-o în locul lui Sultanmurat. Acolo nu trage atît de tare. Era mai bine dacă ar fi lăsat-o aici, în aceeași bancă. Fiîndcă gerul tot de el se împiedică. Ar fi stat alături. Dar așa, dacă te apropii de ea în recreație, se roșește toată. Ceilalți, ca ceilalți, dar de se apropie el, ea se roșește. Doar n-o să alerge după ea. Ar rîde toți de el. Fetițele astea sînt totdeauna meștere la tot soiul de născociri. Vor porni să circule fără întîrziere bilețelele : „Sultanmurat + Mîrzagul = *eki aşik*” *. Dar așa, ar fi stat alături și n-ar mai fi ieșit vorbe...

Afară vremuieste. Zăpada cerne cu nemiluita... Într-o zi senină, dacă privești din clasă, vezi totdeauna munții. Școala se află pe o colină, mult mai sus decît ailul. Ailul e jos, școala sus. Așa se face că de aici, de la școală, se vîd bine împrejurimile. Munții îndepărtați și înzăpeziți apar ca într-o ilustrată. Acum de-abia puteai ghici în negură contururile lor întunecate.

Picioarele degeră, mîinile au înghețat. Pînă și spina-reă a înțepenit. Ce frig e în clasă ! Înainte de război, școala era încălzită cu tizic din bălegar de oaie presat. Tizicul ăsta ardea vîrtos, asemenea cărbunelui. Acum aduc paie.

* Doi îndrăgostiți.

Paiele duduie ce duduie în sobe, dar fără nici un folos. După vreo două zile se termină și paiele. Și numai gunoi rămîne în urma lor.

Păcat că în munții Talas clima nu e ca în țările calde. De-ar fi altă climă, și viața ar fi alta. Ar fi și aici elefanți și ar merge pe ei călare, ca pe boi. Credeți că s-ar teme? S-ar urca primul pe elefant, chiar pe capul lui, între urechi, așa ca-n desenul din manual, și ar porni-o prin ail. Iar lumca ar da năvală din toate părțile, strigînd: „Veniți, uitați-vă! Sultanmurat, băiatul lui Bekbai, merge călare pe elefant!“ Atunci și Mirzagul s-ar uita la el cu încîntare, ar cuteza și ar cuprinde-o remușcarea... Auzi, frumoasa! Nici să te apropii nu poți! Și-ar lua și o maimuță. Ba chiar și un papagal care citește ziarul. I-ar sui și pe ei pe elefant, dinapoia lui. Pe spatele elefantului e loc destul, poate încăpea întreaga clasă. Asta așa este, fără doar și poate! El știe, n-a auzit de la alții.

El a văzut cu ochii lui un elefant viu, toți știu asta, și o maimuță vie a văzut și alte neamuri de animale. În ail, toți știu asta, le-a povestit de nenumărate ori. Da, a avut noroc atunci, mare noroc...

Această întîmplare memorabilă din viața sa s-a petrecut înainte de război, chiar cu un an înainte de război. Era vară. Tocmai cosiseră finul. Tatăl său, Bekbai, în anul acela căra carburanți din Djambul la depozitul de combustibil al Stațiunii de Mașini și Tractoare. Fiecare colhoz era obligat să asigure un mijloc de transport pentru cărăușie. Tata șugua, umflîndu-și prețul: „Eu, zicea el, nu sînt un *arabakeci*^{*} de două parale, ci de aur curat; pentru mine, pentru caii și brișca mea colhozul primește bani de la vistierie. Eu, zice, aduc bani frumoși colhozului. Pentru asta, contabilul, cînd mă vede, se dă jos de pe cal să-mi strîngă mîna“...

Brișca tatii era special utilată pentru transportul gazului. N-avea caroserie, ci pur și simplu patru roți, cu două butoaie mari de fier, așezate în lăcașuri, iar în față, se afla banca vizitiului. Asta era toată căruța. Pe banchetă pot merge doi, al treilea n-are loc. În schimb fuseseră aleși cei mai grozavi cai din cîți se aflau. Tata avea în ham o pereche de cai frumoși și voinici.

Juganul sur Ceabdar și juganul murg Ciontoru. Harnașamentul lor era de bună calitate și pe măsură. Hamu-

* Cărăuș.

rile, șleaurile din piele de vacă tină, tăbăcite la fabrică, erau unse cu dohot. Chiar de-ai vrea să le rupi, nu poți. Nici nu se poate altfel la cărăușii lungi. Tatii îi plăcea trăinicia și rânduiala lucrurilor. Totdeauna avea grijă ca mersul cailor să fie bun, uniform. Uncori, cînd Ceabdar și Ciontoru alergau în același ritm armonios, într-o egală stăruință, fluturîndu-și coamele, legănîndu-se într-un trap lin, ca doi pești ce înoată alături, ți-era mai mare dragul să-i privești ! Oamenii îi recunoșteau de departe, după zgomotul roților : „Asta-i Bekbai, a pornit spre Djambul“. Dus și întors erau două zile de mers. Cînd se întorcea Bekbai, părea că nici n-a străbătut o sută și ceva de kilometri. Oamenii se minunau : „Brișca lui Bekbai merge ca trenul pe șine !“ Și nu se minunau întîmplător. O căruță cu caii oboșiți sau cu mersul anapoda poate fi recunoscută după scîrțîitul roților. Pînă ce trece, îți scoate sufletul. Dar caii lui Bekbai aveau totdeauna mersul normal, erau odihniți, cu puteri proaspete. Pesemne de aceea i se încredințau călătoriile cele mai de răspundere.

Deci cu doi ani în urmă, cînd abia luase sfîrșit anul școlar și de-abia începuse vacanța, tata îi zise într-o zi :

— Vrei să te iau cu mine la oraș ?

Sultanmurat era cît pe ce să se înee de bucurie. Mai încape vorbă ! Cum de ghicise tata că el dorea demult să meargă la oraș ? Căci el nu fusese niciodată la oraș. Ce grozav !

— Numai să nu faci gălăgie prea mare, îl amenință tata în glumă. Altfel, cei mici vor stîrni un tărăboi, de n-o să mai pleci nicăieri.

Asta așa e. Agimurat, care-i mai mic cu trei ani, nu se lasă niciodată mai prejos. E încăpățînat ca un catîr. Cînd tata e acasă, nu te poți atinge de el din pricina lui Agimurat. Tot timpul se învîrte pe lîngă tata. Parcă ar fi doar el singur, iar ceilalți n-ar intra la socoteală. Cele două surioare mai mici -- pe-atunci erau mici de tot -- pînă și ele doar cu lacrimi cucereau mîngîierile tatălui.

Vecinii se mirau și nu înțelegeau ce poate să însemne dragostea asta a băiatului mai mic pentru tatăl său. Baba Aruukan cea severă, slabă și srijită ca un băț, cu glas scîrțîitor și de care se tem toți, iaca și ea nu o dată le-a atras atenția, apucîndu-l cu degetele-i noduroase pe Agimurat de urechi :

— Ce te tot lipești atîta de taică-tău, drac împielit ? Vai, asta nu-i a bine ! O să vie o mare nenorocire pe pămînt ! Unde s-a mai văzut ca un băiețandru să tînjească

atita de dorul părintelui său ? Ce fel de copil o fi ăsta ? Vai, oameni buni, țineți minte vorbele mele, o să aducă năpasta asupra noastră a tuturor !

Mama spunea iute ceva în șoaptă, scuipa, îi ardea lui Agimurat o palmă după ceafă, dar nu cuteza s-o contraciză pe baba Aruukan. Toți se temeau de ea.

Dar baba Aruukan n-a vorbit în dodii. Așa s-a și întimplat. Păcat de Agimurat. El e mare acum, e-n clasa a treia, se străduie să nu dea la iveală ce e în sufletul lui, mai cu seamă față de mama, dar de fapt nu așteaptă decît să-l vadă pe tata întors de pe frant. Cînd se culcă, șoptește ca un om mare rugăciunea de seară : „Dă, Doamne, ca mine să vină tata !” Și tot așa zi de zi. Caraghiosul ! Crede că dimineața, cînd se va trezi, o să se schimbe totul, o să se întîmple vreo minune ?

Dar dacă tata s-ar întoarce din război, atunci n-are decît să fie pe de-a-ntregul al lui Agimurat și poate să-l poarte pe Agimurat în brațe și în spinare. Numai de-ar veni odată. Numai de l-ar vedea viu și nevătămat. Lui Sultanmurat i-ar fi de ajuns și fericirea asta. Numai de s-ar întoarce tata !

Cît de mult ar dori el să se repete acel eveniment care a avut loc în familie cînd tata s-a întors de la canalul Ciuisk. Acolo, pe șantier, plecase cu două veri în urmă, tot la transporturi, pentru cinci luni întregi, toată vara și toamna a stat acolo la căratul pietrișului. A fost fruntaș.

Venise acasă spre seară. Se auzise pe neașteptate zgomotul roților, sforăitul cailor. Copiii săriseră în sus. Tata ! Slab, ars de soare și cu barba mare, ca un țigan. Hainele de pe el, spunea pe urmă mama, erau ca ale unui vagabond. Numai cizmele erau noi, din piele de box. Agimurat a ajuns primul la el, s-a aruncat de gîtul lui, s-a lipit, s-a agățat de el ca scaiul și nu-i mai dădea drumul. Plîngea în hohote și repeta întruna :

— *Ata, atake, ata, atake**...

Tata îl strîngea la piept și avea și el lacrimi în ochi. Se adunaseră și vecinii. Priveau și plîngeau și ei. Iar mama, tulburată și fericită, alerga în jurul lor, vrînd să-l smulgă pe Agimurat de lingă tata.

— Da' lasă-l odată pe tata ! Ajunge. Nu ești numai tu. Lasă-i și ce ceilalți. Cît ești de fără minte ! Doamne, uită-te, au venit oamenii să-i spună bun-sosit...

* Tată, tăicuțule.

Dar el nu se dezlipea cu nici un chip...

Sultanmurat simți că ceva se mișcă înlăuntrul lui și crește urcînd spre gît, ca un nod fierbinte. În gură simți un gust sărat. Și mai zicea că el nu va plînge niciodată, pentru nimic în lume. Dar își veni în fire numaidecît și se stăpîni.

Lecția se scurgea mai departe. Inkamal-apai povestea acum despre Java, despre Borneo, despre Australia. Tot țări încîntătoare, cu vară veșnică. Crocodili, maimuțe, palmieri și multe lucruri nemaiauzite. Iar cangurul e minunea minunilor ! Își aruncă puțul în buzunarul burții și sare, purtîndu-l cu el. Ce-a putut născoci și cangurul asta, sau mai degrabă ce-a putut născoci natura !...

Dar cangur el n-a văzut. Ce n-a văzut, n-a văzut. Păcat. În schimb a privit de aproape un elefant, maimuțe și alte soiuri de dobitoace. Dacă întindeai mîna, le puteai atinge.

În ziua aceea cînd tata i-a spus că o să-l ia cu el la oraș, Sultanmurat nu mai avea astîmpăr. Ardea de nerăbdare și de încîntare, dar din păcate nu îndrăznea să spună nimănui. Dacă frate-său ar fi aflat, s-ar fi pornit să urle : „De ce el, Sultanmurat, merge și eu nu, de ce tata îl ia cu el și pe mine nu mă ia ?” Ce poți să mai zici atunci ? Astfel, la bucuria lui fără margini și la așteptarea călătoriei de mîine, se adăuga și un simțămînt de vinovăție față de fratele lui. Totuși ceva îl îmboldea să povestească frățiorului și surioarelor despre evenimentul ce urma să vie. Dorea nespus să se destăinuie. Dar tata, și mai cu seamă mama, i-au poruncit cu asprime să nu facă asta. Cei mici n-au decît să afle cînd el va fi plecat. Așa-i mai bine. Cu mare-mare greutate a izbutit să se stăpînească și să păstreze secretul. Taina îl istovise, gata-gata să-l doboare. În schimb, în ziua aceea a fost tare harnic, prevenitor, grijuliu și bun cu toți, ca niciodată. Făcea totul, pretutindeni ajungea la timp. A mutat vițelul, legîndu-l să pască într-alt loc, a mușuroit cartofii în grădină, a ajutat-o și pe mama la spălatul rufelor, pe sora cea mai mică, Almatai, a spălat-o cînd căzuse în noroi, și încă multe-multe alte treburi a făcut. Pe scurt, în acea zi a fost atît de harnic, că mama nu s-a mai putut abține și a izbucnit în rîs, dînd din cap :

— Ce te-o fi găsit ? a zis, ea, ascuzîndu-și zîmbetul. Ce bine-ar fi dac-ai fi mereu așa ! Să nu-ți fie de deochi ! Poate n-ar trebui să te las la oraș ? Îmi ești un ajutor prea bun.

Dar asta a spus-o așa, în glumă. Căci a pus să frămînte aluat, apoi a copt lipii pentru drum, pregătind și alte feluri de merinde. A topit unt, tot pentru drum, și l-a turnat într-o sticlă.

Seara, toată familia a băut ceai din samovar. Cu smîntînă și lipii calde. Așezaseră masa afară, lingă *arık*, sub un măr. Tata ședea înconjurat de cei mici — într-o parte Agimurat, în cealaltă fetițele. Mama turna ceaiul, iar Sultanmurat împărțea *pialele* și punca cărbuni în samovar. Făcea totul cu plăcere. Și se gîndea că mîine va fi la oraș. Tata i-a făcut de cîteva ori cu ochiul. Ba mai mult — l-a păcălit de față cu Agimurat !

— Ei, Agike, s-a adresat el, sorbind din ceai, către feciorul cel mic, nu l-ai învățat încă la călărie pe bidingiul tău cu coama neagră ?

— Nu, *ata*, a prins a se jelui Agimurat. E tare rău. Se ține după mine ca un cățeluș. Eu îi dau să mînce, îl adăp, odată a venit chiar la școală. Stătea sub fereastră, așteptînd să ies în recreație. Toată clasa a văzut. Dar nu te lasă să te sui pe el, te aruncă numaidecît și mai dă și din copite...

— Și n-are cine să te-ajute să-l înveți așa cum se cuvine ? a întrebat lata, chipurile, vorbind serios.

— O să-l învăț eu, Agike, se oferise generos Sultanmurat. O să-l învăț, negreșit...

— Ura-a ! se și repezise cel mic de la masă. Să mergem !

— Ia stai locului ! a zis mama, oprindu-l. Șezi și nu te mai agita. Beți-vă ceaiul ca lumea, aveți timp pe urmă.

Era vorba de un măgăruș de doi ani, preferatul lui Agimurat. Unchiul din partea mamei, Nurgazî, îl dăruise copiilor în primăvara aceluia an. Spre vară, măgărușul crescuse grozav, prinsese puteri. Era timpul ca urechea-tul să fie învățat la călărie, să se deprindă cu șaua, cu munca. Căci în gospodărie, pe lingă casă, e necesar totdeauna un măgăruș, ba la moară, ba la cărat lemne ori la alte treburi mărunte. Tocmai de aceea îl și dăruise unchiul Nurgazî. Dar, din primele zile, Agimurat pusese stăpînire pe el. Băiat încăpățînat și gălăgios, copleșise măgărușul cu atîta grijă și ocrotire, că nici nu te mai puteai apropia de el, fiindcă numaidecît auzeai : „Nu vă atingeți de măgăruș ! Eu singur îi dau să mînce, eu singur îl adăp !” Odată, cei doi frați s-au și încăierat din pricina asta. Mama l-a pedepsit pe cel mare, fiindcă îl cam scărmanase pe mezin. Și de-atunci, Sultanmurat își

tănuia obida. Iar cînd venise timpul să învețe măgărușul la călărie, s-a dat la o parte : „Dacă e al tău, învață-l singur, pe mine să nu mă rogi, nu mă interesează“. Deși la treaba asta Sultanmurat era mare meșter. De mic copil se obișnuise, căpătase îndeminare. Îi plăcea să îmblînzească armăsarii neînvățați cu șaua ori cu hamul. Asta e ca o luptă : care pe care. Pe toți mînjii, tăurașii, măgărușii vecinilor, el i-a învățat la călărie. De obicei, vitele tinere sînt îmblînzite de vreun copil dibaci. Un om mare nu poate, din pricina greutății. Oamenii se adresau lui Sultanmurat, rugîndu-l cu respect : „Sultanmurat, drăguțule, cînd va veni sorocul, să încaleci și tăurașul nostru !“ Sau : „Sultake, scumpule, învață-l minte pe măgărușul nostru cel zurbagiu. Nu lasă nici o muscă să i se așeze pe spinare, mușcă și dă din copite. Numai tu o poți scoate la capăt...“

Iată de cîtă glorie se bucura el, dar pe frate-său l-a refuzat, ba a mai și ris, bătîndu-și joc cînd acesta s-a prăvălit de vreo două ori de pe măgărușul lui preferat, făcîndu-și citeva vînațai în frunte. Îl necăjea pe Agimurat :

— O s-alerge după tine ca un cățeluș ! O să mai ai multe de tras cu el !

Eh, se vede că n-a făcut bine. Și-a dat seama de asta numai cînd tata a făcut aluzia. Iaca ce prost a fost. S-a răfuit cu fratele mai mic într-un chip tare nevrednic. Iar atunci, în ajunul călătoriei la oraș, despre care mezinul nu știa, îl muștra atît de tare cugetul și-l năpădiseră părerea de rău, încît era gata să-și ceară iertare, era gata să facă pentru el tot ce-ar fi dorit.

După ceai, s-au dus împreună cu tata pe pajiștea din spatele grădinilor de zarzavat. Mai întîi au adunat toate pietrele din jur și le-au aruncat cît mai departe. Apoi i-au pus frîul lui Coamă Neagră — așa-l botezase în chip solemn Agimurat pe măgărușul lui. Tata l-a ținut pe Coamă Neagră de urechi, iar Sultanmurat i-a pus cu dibăcie frîul. Pe urmă și-a legat pantalonii mai strîns — îl aștepta o treabă nu prea ușoară. Și numaidecît a început o reprezentație de circ. Cît timp trăise liber, sub ocrotirea lui Agimurat, Coamă Neagră izbutise, se vede, să capete năravuri rele. S-a apucat de îndată să zvîrle din copite, să-și ridice partea dinapoi, să se ferească brusc în lături. Știa urecheatul cum să arunce călărețul. Zadarnic însă. Sultanmurat cădea, dar nu întîrzia deloc, se ridica degrabă, sărea din mers, culcîndu-se cu pîntecele pe spi-

narea lui Coamă Neagră și, din a doua mișcare, era călare pe măgar. Acela iarăși se răzvrătea, urma iarăși o cădere și o altă încercare...

Sultanmurat izbutea să facă totul cu agerime și chiar în chip vesel. Toată treaba e să știi cum să cazi ! De ce zic oamenii că te lovești zdravăn căzind de pe măgar, mai rău ca de pe cal ori cămilă ? S-ar părea că trebuie să fie dimpotrivă. Secretul e că, prăvălindu-te, trebuie să știi să cazi în mâini. Căzind de pe cal ori de pe cămilă, înălțimea mai mare dă omului posibilitatea să se orienteze. De pe măgar, un călăreț lipsit de experiență cade ca un sac, n-are nici măcar vreme să-și dea seama...

Sultanmurat știa asta din propria-i experiență. Dar pentru el, n-aveau de ce să se teamă. Făceau gălăgie, se veseleau, strigau. Tata se ținea cu mâna de burtă, îi dăduseră și lacrimile de atîta rîs. Auzind tărăboiul, se adunaseră copiii. Unul din ei avea un cățel care, socotind că trebuia și el să ia parte la această harababură, începuse să alerge după Coamă Neagră, lătrînd. Acesta, speriat, își înțețise goana, iar Sultanmurat, spre invidia tuturor, a început să execute figuri de *gighet*, ca la întrecerile de călăric. Din fugă, sărea jos de pe Coamă Neagră și iarăși sălta pe el călare, sărea jos și iarăși se sălta în șa.

Uite așa se antrenau înainte de război cavaleriștii din *osoviahim* *, în luncă, lingă sovietul sătesc. Gighetii lor din ail se antrenau după lucru. Tăiau răchita din galop. În goană, săreau din șa și din nou încălecau. Erau răsplătiți cu insigne. Erau frumoase insignele, agățate de lănțșoare și care se înșurubau. Copiii îi invidiau. Totdeauna dădeau fuga să privească cum cavaleriștii se întreceau cu gighetii. Unde or fi acum ? Pe cai ori în tranșee ? Cavaleria, se zice, nu se mai folosește în război...

Privind pe fereastră afară, Sultanmurat se gîndi că, pe deasupra, iarna, caii pot să înghețe, pe cînd tancului nu-i pasă de ger. Și totuși calul e mai bun !

...Ce mai distracție a fost atunci ! Curînd, Coamă Neagră se potolise. Pricepuse ce i se cerea : mergea la pas mergea la trap, mergea în cerc și în linie dreaptă...

— Acum încălecă, îl chemase Sultanmurat pe frate-său. Dă-i drumul, totu-i în ordine !

* Prescurtare de la Asociația pentru sprijinirea apărării și construcției aviachimice a U.R.S.S. (1927—1948).

Îmbujorat de mîndrie, Agimurat l-a împuns pe Coamă Neagră cu călcîiele, plimbîndu-se încoace și-ncolo — toți văsuseră ce *agai* iscusit avea el, de ce să nu se fălească !

Era o seară senină, întunericul coborîse tîrziu. S-au întors acasă obosiți, dar mulțumiți. Agimurat a intrat în curte călare pe Coamă Neagră, să-l vadă mama.

El a adormit numaidecît, fără să bănuiască nimic. Dar Sultanmurat nu avea somn. Se gîndea cum se va trezi mîine la oraș, ce va vedea și ce-l aștepta acolo. Adormind, auzea cum tata și mama vorbeau între ei :

— L-aș lua și pe celălalt, în doi ar fi mai vesel, spunea tata. Numai că nu e loc în brișca asta păcătoasă. Șezi acolo în față, lipit de butoi. Drumul e lung, cel mic poate să adoarmă și să cadă sub roți.

— Ce spui ! a zis mama, speriată. Ferească Dumnezeu, nici să nu te gîndești ! șoptea ea. O să meargă altă dată. Să mai crească. Tu și cu ăsta fii cu ochii-n patru. Crezi că-i mare, da' de unde !...

Ce bine se simțea Sultanmurat adormind, ce plăcut era să audă cum vorbeau părinții între ei, ce plăcut era cînd se gîndea că mîine dimineață, dis-de-dimineață, el și cu tata vor porni la drum.

Și adormind, încerca, cu inima înmărmurită, nespusa bucurie a zborului. Ciudat, de unde știa el cum trebuie să zboare ? Omului i-e dat să meargă, să alerge, să înoate. Dar el zbura. Nu chiar ca o pasăre. Pasărea dă din aripi. Ci el doar întinsese mîinile și mișca încetinel din vîrful degetelor. Și zbura lin și liber, nu se știe de unde, nu se știe încotro, în spațiul tăcut și „zîmbitor“... Era zborul spiritului, și el creștea în somn.

S-a trezit brusc cînd tata l-a scuturat ușurel de umăr și i-a spus încetișor la ureche :

— Scoală, Sultanmurat, pornim !

Și înainte de a sări din așternut, vreme de o pîrticieă de secundă, a simțit cum l-a năpădit un val de duioșie și recunoștință față de tata, pentru mustățile lui aspre care îi atinseseră urechea și pentru cuvintele ce i le șoptise.

El încă nu știa că va veni o vreme cînd își va aminti cu dor și durere tocmai această atingere a mustăților tatii, tocmai aceste cuvine spuse lui : „Scoală, Sultanmurat, pornim“.

Mama era de mult în picioare. I-a dat feciorului o cămașă curată, pe cap i-a pus un chipiu verde, cam mare, din acelea cum au șefii, adus anul trecut de tata de la ca-

nalul Ciuisk, și ghetelē păstrate, aduse tot de tata de la canal.

— Încearcă-le. Nu te strîng ? I-a întrebat ea despre ghete.

— Nu, nu mă strîng, a răspuns Sultanmurat. Deși, bineînțeles, îl strîngeau puțin. Dar n-avea importanță, se mai lărgeau ele.

Cînd au ieșit în curte, după ce își luaseră rămas bun de la mama, și cînd brișca, huruind, trecea prin marele *arîc* pietruit, inima i-a bătut mai tare, el a tresărit, zgribulindu-se de bucurie și de răcoarea stropilor azvîrliți de picioarele cailor, și a înțeles că nu în vis, ci aieva se îndreaptă spre oraș.

Zorile timpurii de vară se zămisleau, umplindu-se parcă cu o licoare străvezic. Soarele era încă undeva foarte departe, dincolo de munții acoperiți cu nea. Dar el se apropia încetul cu încetul, se iveau, gătindu-se să scoată brusc capul de după munți și să strălucească. Dar deocamdată era pace și mirosea a proaspăt pe drumul ce se răcorise peste noapte. Păcat că nici unul din copii n-a văzut cum a ieșit el și tata din ail. Numai la margine, ciinii au hămăit somnoroși la zgomotul roților...

Drumul trecea printre coline spre stepă, spre lanțul violet al unor munți nu prea înalți ce se profilau în depărtare. Acolo, dincolo de acci munți îndepărtați, se afla orașul Djambul. Într-acolo ducea drumul lor. Caii sătui mergeau preocupați într-un trap mărunț și egal, parcă fără a băga în seamă nici friul, nici hamurile ; alergau cumînți, sforăind din obișnuiță și scuturîndu-și moșurile de pe frunte. Drumul le era bine cunoscut, căci îl făceau pentru a nu știu cîta oară ; stăpînul era la locul său, cu hățurile în mîini, iar faptul că alături de el, pe capră, ședea un băiețandru, nu însemna nimic, căci nu era un străin și nu-i împiedica deloc să tragă la ham...

Uite-așa mergeau ei, în pas potrivit, iar căruța huruia și scîrțîia ca toate căruțele din lume. Între timp, soarele răsărise, undeva dintr-o parte, printr-o despicătură a munților. Lumina și căldura se revărsau calm și moale, ca un val de aer, pe spinările asudate ale cailor. Ceabdar devenise acum pestrîț ca un ou de prepeliță, iar Ciontoru căpătase o culoare mai luminoasă, devenind murg-deschis ; lumina și căldura mîngîiau pomeții de bronz ai tatei, adîncindu-i zbîrciturile aspre de la cîoada ochilor, iar mîinile lui ținînd hățurile deveniseră mai mari și mai vînoase ; lumina și căldura se revărsau pe drum, sub copitele cailor,

ca un șuvoi viu, zburdalnic ; lumina și căldura pătrundeau în trup și în ochi ; lumina și căldura dăruiau cu viață totul pe pământ...

În dimineața aceea a călătoriei, Sultanmurat își simțea sufletul slobod, plin de bucurie, de voieșie.

— Ei, te-ai trezit ? a zis tata în glumă.

— De mult, a răspuns feciorul.

— Atunci, ține hăturile.

Sultanmurat a zîmbit recunoscător ; aștepta această clipă cu nerăbdare. Ar fi putut să-l roage, dar e mai bine ca tata să-i îngăduie atunci cînd crede el de cuviință, căci nu era un drum oarecare, ci unul mare și lung. Caii simțiseră că hăturile trecuseră în alte mîini. Au mișcat nemulțumiți din urechi, s-au mușcat din mers unul pe altul, de parcă hotărîseră să se răzvrătească, văzînd că slăbise puterea de conducere. Dar Sultanmurat s-a făcut degrabă simțit — a scuturat energic hăturile și a strigat :

— Hei, voi ! V-arăt eu vouă !

Dacă fericirea există pentru om numai la timpul prezent, și nu în trecut ori în viitor, în acea zi, în acea călătorie, Sultanmurat a încercat-o din plin. Nici un minut măcar starea lui sufletească n-a fost înnegurată. Stînd alături de tata, era plin de demnitate. Ea nu l-a părăsit tot drumul. Poate că pe altul căruța de cărat gaz, cu hurducăitul ei, l-ar fi scos din minți, dar pentru el acesta era dangătul triumfal al fericirii. Praful stîrnit de brișcă, plutind în urmă, drumul pe care se roslogoleau roțile, caii tropăind armonios din copite, hamurile trainice mirosind a sudoare și dohot, norii albi și ușori pribegind sus, deasupra capului ; ierburile din jur, pîrguite, dar încă neuscate, unele galbene, altele albastre și liliachii, arikurile și piraiele revărsate la trecerile prin vad, căruțele și călăreții întilniți, rîndunicile din preajma drumului zbenguindu-se sprințare înainte și-napoi, uncori gata-gata să se izbească de botul cailor — totul era plin de fericire și frumusețe. Dar el nu se gîndea la asta, fiindcă atunci cînd fericirea există, nimeni nu se gîndește la ea. El simțea că lumea e orînduită în așa fel, că mai bine nu s-ar putea.

Uite, chiar păsărelele astea de cîmp, cu capul negru și aripile galbene, nu împlător cîntă, de-a lungul drumului, prin mărăcini și tufișuri, același trîl, învățat din născare. Ele știu pentru cine cîripesc. Ele știu cît de mult le iubește Sultanmurat. Păsărelele astea sînt *saraigîri* * și

* *Saraigîr* : *sari* — de culoare șargă, *aigîr* — armăsar.

se cheamă așa fiindcă toată viața învoldesc cu fluieratul lor un oarecare armăsar șarg : „Di, di, saraigîr ! Di, di, saraigîr !” Ciudate păsări sînt saraigîrii. Dar se pare că în alte limbi, ele cîntă în alt chip. Odată a venit în ail un operator de cinematograf, un flăcău rus, tare vesel. Sultanmurat se tot foia pe lîngă el, îl ajuta să care cutiile cu pelicula, iar seara, pentru asta, avea dreptul de a învîrți primul mașina-dinam. În mașina-dinam se produce curentul electric, de la curent se aprind becuțele, de la becuțele se luminează peretele alb — ecranul — iar pe ecran apar imagini vii.

Deci operatorul ăsta, auzind fluierat de pasăre, a întrebat :

— Ce păsărică e asta care cîntă dincolo de gard ?

— ăsta-i un saraigîr, l-a lămurit Sultanmurat.

— Și ce cîntă ?

— Di, di, saraigîr !

— Și ce-nseamnă asta ?

— Nu știu. Pe rusește ar trebui să fie : „Di, di, armăsar galben !”

— Mai întii, armăsari galbeni nu există, dar fie, să zicem. Dar de ce-o ține întruna : „Di, di, saraigîr !” ?

— Fiindcă păsării ăsteia-i se pare că merge la nuntă călare pe un saraigîr, merge, merge, dar nu mai ajunge și astfel strigă mereu : „Di, di, saraigîr !”

— Eu am auzit altceva. Cică saraigîrul a fost odată la tîrg, a jucat cărți și era cît pe ce să cîștige trei ruble, dar n-a cîștigat. Și de atunci cîntă : „Tiii, tiii, era să cîștig trei ruble !” Și o să fluiera așa pînă o cîștiga cele trei ruble.

— Dar cînd o să le cîștige ?

— Ei, niciodată. Tot așa cum niciodată nu va ajunge la nuntă.

— Ce hazliu....

Într-adevăr, o păsărică atît de neînsemnată ca înfățișare, dar, cum se vede, cu mare faimă.

Saraigîrii cîntau neconținut. Sultanmurat le zîmbea :

— Haideți cu noi, și acolo, la tîrg, o să cîștigăm trei ruble !

Iar ei fluierau fără încetare : o dată „Di, di, saraigîr !” și apoi : „Tiii, tiii, era să cîștig trei ruble !”

Sultanmurat se grăbea. Repede, mai repede, la oraș. Soarele se ridicase deasupra munților. Și Sultanmurat îndemna caii :

— Di, di, saraigîr ! Asta i-o spunea lui Ceabdar. Di, di, tاراigîr ! Asta i-o spunea lui Ciontoru.

Dar tata îl potolea blind :

— Nu goni prea tare. Caii ştiu singuri, aleargă, dar se şii păzesc.

— Care din ei e mai bun, *ata* ? Ceabdar ori Ciontoru ?

— Amîndoi sînt buni. Şi ca putere, şi ca mers. Lucrează ca maşinile. Numai să-i hrăneşti la timp şi pe săturate, apoi să iei scama şi la hamuri. Nu te vor lăsa niciodată în drum. Sînt cai de nădejde. Anul trecut, la canalul Ciuisk, lucram într-un loc mlăştinos. Căruţele încărcate se înglodau pînă la butucul roţii. Se întîmpla ca cineva să se împotmolească, de nu mai putea s-o ia nici încolo, nici înapoi. Să-ţi vină să urli, nu alta. Dădeau fuga : „Ajută-ne !“ mă rugau. Cum să refuzi ? Aduceam caii mei, pe Ceabdar şi pe Ciontoru, îi înhămam pe ei. Noi le zicem dobitoace, dar ei sînt înţelepţi, pricep că nu întîmplător au fost înhămaţi la o căruţă străină, că trebuie să dea ajutor. Nu-i atingeam cu biciul, ci-i îndemnam din gură, iar ei — dă, Doamne, să reziste şleurile ! — se tîrau în genunchi şi smulgeau căruţa din hîrtop. Acolo, la canalul Ciuisk, toţi îi cunoşteau şi mă pizmuiau : „Ai avut noroc, Bekbai“, ziceau. Poate că am avut noroc, numai că trebuie să ai grijă de cai, şi norocul e cu tine.

Ceabdar şi Ciontoru alergau preocupaţi, în acelaşi trap egal, automat parcă, şi nu părea să le pese că se vorbea despre ei. Alergau nepăsători, cu burşile asudate, cu urechile ude, aruncîndu-şi la fel moşurile pe frunte şi apărîndu-se de muşte.

— *Ata*, dar cine-i mai mare ? a întrebă Sultanmurat. Ceabdar ori Ciontoru ?

— Ciontoru e mai mare cu vreo trei ani. Am băgat de seamă că Ciontoru începe să îmbătrîncească, uneori cedează. Dar Ceabdar este în plină putere. E un cal puternic şi iute. Cu el, şi la alergări poţi să întreci pe mulţi. Mai demult, despre asemenea cai se zicea : „E cal de gîghit !“

Sultanmurat s-a bucurat pentru Ceabdar, fiindcă Ceabdar îi plăcea mai mult. Avea o culoare neobişnuită, sur cu picăţele. Frumos, voinic şi nu era nărăvaş.

— Mie îmi place mai mult Ceabdar, i-a spus el tatii. Ciontoru e rău. Mereu se uită pieziş.

— Nu e rău, e înţelept, a zîmbit tata. Nu-i place cînd e sîcîit fără rost. Iar după o scurtă tăcere a adăugat : Amîndoi sînt buni.

Feciorul a încuviinţat şi el.

— Amîndoi sînt buni, a repetat, îndemnînd caii.

După o vreme tata i-a spus :

— Stai puţin, opreşte brişca. Şi începu să fluiera încetişor, fără grabă. Caii vor să urineze, dar nu pot să spună. Trebuie să bagi de seamă.

Într-adevăr, amîndoi au început să urineze zgomotos în drum, în şuvoaie spumoase, iar pulberca densă, mărunţă ca pudra, de sub picioarele lor, se umfla în balonaşe, umezindu-se.

Apoi au pornit din nou. Drumul mergea şi mergea înaintea, iar munţii, în urmă, se depărtau tot mai mult. Curînd au apărut livezile de la marginea oraşului. Pe drum, însufleţirea era mai mare. Aici, tata a luat iarăşi hăţurile în mîinile sale. Şi bine a făcut. Căci lui Sultanmurat nu-i mai ardea de hăţuri şi de cai. Începea oraşul, te năucea cu zgomotul, culorile şi mirosurile sale. Parcă cineva te luase şi te zvirlise într-un torent vijelios, care te ducea învîrtindu-te şi aruncîndu-te din val în val.

Iaca atunci, în acea zi fericită, a avut el noroc, ca nimeni altul pe lume : în Atceabar, marele tîrg de vite din Djambul, poposise de curînd o menajerie. Există asemenea coincidenţe : un om care vine întîiaşi dată la oraş şi aici găseşte o menajerie cu animale nemaivăzute, ba încă şi căluşci, şi chiar cameră de atracţii, cu oglinzi mincinoase.

2

În camera risului s-a dus de trei ori. Rîdea pînă nu mai putea, se potolea şi apoi iarăşi se întorcea acolo, la oglinzile monstruoase şi mincinoase. Şi ce mai mutre, ce figuri ! Un veac de te-ai gândi, n-ai putea să-ţi închipui aşa ceva, oricît te-ai căzni !

Lăsînd brişca în supravegherea unui ceaihangiu cunoscut, tata l-a dus prin tîrg. Mai întîi s-au salutat cu prietenii tatii, cu uzbekii localnici. „Assalam aleicum ! Asta e feciorul meu cel mare !“ îl prezenta Bekbai pe fiul său. Uzbekii îl salutau pe Sultanmurat, ridicîndu-se în picioare şi ducîndu-şi mîinile la piept. „Respectuos popor ! a observat tata, mulţumit. Uzbekul nu se uită că eşti mai mic de ani, totdeauna te respectă...”

Apoi au colindat prin tîrg, prin magazine şi, ce-i mai important, s-au dus la menajerie. Croindu-şi drum prin mulţime, s-au uitat în toate cuştile şi ocolurile. Elefant, urşi, maimuţe de tot felul — ce nu era acolo ?...

Sultanmurat a reținut în chip deosebit elefantul uriaș, sur-cenușiu, ca un dimb pe care a fost arsă iarba. Se lăsa de pe un picior pe altul, legănându-și trompa. Asta da ! Oamenii stăteau și căscau ochii la elefant și povesteau tot felul de povești. Că se teme de șoareci. Că nu trebuie întăritat, ferească Dumnezeu, fiindcă rupe lanțul și dărimă întreg orașul, îl face fărîme mărunțele. Dar lui Sultanmurat i-a plăcut mai mult povestea unui uzbek bătrîn. Acela spunea că elefantul e cel mai înțelept animal din lume. La tăiat lemne, în pădure, ridică coșcogea butucii cu trompa. Tot cu trompa ridică de jos un prunc, dacă-l amenință vreun șarpe sau vreu alt pericol și nu e nici un om mare prin apropiere.

Asemenea povești îi plăceau și tatii. Stătea și dădea mirat din cap, plescăia din limbă, adresîndu-se mereu feciorului : „Ai auzit ? Iaca ce minuni sînt pe lume !”

Ei, și desigur, a reținut camera rîsului. Acolo poți să rîzi de tine însuși cit poțezi...

Sultanmurat se uită cu coada ochiului la Mirzagul, care sedea cu cîteva bănci mai încolo. „Tu să te duci în camera rîsului ! gîndi Sultanmurat ștregărește. Altfel ai vorbi atunci, frumoaso ! Cum te-ai vedea în oglinzi, ai înceta să mai faci pe grozava.” Dar se rușină pe loc de gîndurile sale. De ce s-a legat de ea ? Ce rău i-a făcut ? O fată ca toate altele, desigur, frumoasă, mai frumoasă decît toate din clasă. Cu ce este ea vinovată ? Se întîmplă uneori că mai primește și cîte un „*jaman*”^{*}.

Odată, învățătoarea i-a luat în timpul lecției o oglinjoară. „Cam devreme, zice, ai început să te admiri.” Mirzagul s-a făcut roșie ca focul de rușine, era gata-gata să izbucnească în lacrimi. Și lui, nu știu de ce, i-a părut rău de ea. Mare lucru, o oglinjoară acolo, care poate întîmplător a nimerit în mîinile ei...

Privind încă o dată spre ea, lui Sultanmurat i se făcu milă. Mirzagul se învinețise, se zgribulise toată de frig, ochii îi străluceau umezi, ca niște pietre ude. Poate că plîngea ? Căci și tatăl și fratele ei erau pe front. Iar el îi poartă pică. Ce prost, prost de-a binelea !

Mulți din clasă tușesc din pricina răcelii. Ce-ar fi să tușească și el ? Și începu să tușească, să tremure și să se strîmbe. Într-adins. Da' ce, toți tușesc, el cu ce e mai pre-

* Notă proastă („rău”).

jos ? Inkamal-apai se uită la el pieziș, semnificativ, continuându-și explicațiile.

3

După menajerie și camera risului s-au dus la talcioc. Aici au cumpărat daruri. Lui Agimurat i-au luat un pistol cu dopuri nou-nouț, frumos, cu sclipiri metalice ca un nagan adevărat : ți-era mai mare dragul să te uiți la el. Fetițelor — niște mingi moi, colorate, cu elastic. Tragi de elastic, iar mingea saltă când în sus, când în jos. Mamei i-au cumpărat o basma. Pe urmă, fel de fel de dulciuri...

Au dat ocol întregului bazar. Au văzut totul. Numai în călușei nu s-a dat, dar nici tata nu l-a îndemnat. „Asta, zicea, e pentru copii mici, tu doar ești gighit, peste un an-doi te însurăm.“ Glumea. Au stat lângă călușei și au privit. Pe urmă tata a zis că-i musai să se grăbească. Trebuie, zice, să mai treacă pe la stație, la baza de petrol, să umple butoaiele și să pornească îndărăt spre casă. Căci se făcuse târziu. Într-adevăr, când au sosit la bază, soarele stătea să scapete dincolo de oraș. De aici au mers pe la marginea orașului, au mâncat pilaf într-o ccaihana și au luat calea de întoarcere.

În amurg au lăsat în urmă livezile de la intrarea în oraș și s-au trezit iarăși pe același drum pe care veniseră ziua în oraș. Era o seară caldă în care stăruiau miresmele ierburilor de vară. Broaștele orăcăiau în arikurile din preajma drumului. Caii mergeau în pas măsurat ; cu butoaiele pline, nu prea poți goni. Încetul cu încetul, Sultanmurat simțea că-l prinde somnul. Obosise. Cum să nu obosească, căci doar trăise o zi de pomină ! Păcat că n-avea unde să se întindă în brișcă să adoarmă. Tare mult dorea să doarmă. Curînd s-a rezemat cu capul de umărul tatii și a adormit dus. Uneori se trezea, când treceau prin niscai hîrtoape, și se cufunda iarăși în somn adînc. Dar înainte de a adormi apuca să-și zică în gînd : „Ce grozav e că există tată pe lume !“ Se simțea liniștit și în siguranță pe umărul puternic al tatii. Iar brișca zdrăngănea și scîrțîia, caii tropăiau din copite.

Sultanmurat nu-și amintea cît au mers, dar brișca s-a oprit. Zgomotul roților nu se mai auzea. Totul amuțise. Tata l-a ridicat în brațe și l-a dus undeva.

— Uite cît a crescut, nici nu-l mai poți ridica. Ce greu s-a făcut ! murmura el, strîngîndu-l la piept. Apoi l-a așe-

zat pe o grămadă de fin, l-a învelit cu pufoaica, zicînd : Dormi, eu mă duc să desham caii, să pască.

Sultanmurat nici n-a deschis ochii, așa dormea de bine. Doar și-a mai zis încă o dată : „Ce grozav e că există tată pe lume“...

Pe urmă s-a mai trezit o dată cînd tata, desfăcîndu-i șireturile, i-a tras ghetele din picioare. Abia acum își dădea seama cît l-au strîns ghetele astea, toată ziua ! Da' cum a ghicit tata că-l stringeau ?

Și a adormit din nou, simțînd în tot trupul atîta libertate, de parcă plutea, lăsîndu-se în voia unei curgeri line. I se părea că pale de vînt treceau ca niște valuri peste virful ierbii înalte, nesfîrșite. El fugea prin această iarbă, se arunca în ea, cufundînd-se în valurile ei, și în aceea iarbă înaltă, unduitoare, cădeau, în tăcere, stele. Ba într-un loc, ba în altul, cădea brusc, neauzită, cîte o stea aprinsă. Dar pînă ce ajungea el, steaua se stîngea. El știa că visează. Trezindu-se ucnorî, auzea cum caii, împiedicați, mușcau iarba crudă de la rădăcină și cum pășeau în jurul căpiței, zăngănind din zăbale. El știa că tata doarme alături, că au înnoptat în cîmp și că, de-ar deschide ochii, ar vedea cu adevărat stelele căzînd din cer...

Dar nu voia să deschidă ochii, căci dormea atît de bine ! După miezul nopții se făcuse mai răcoare. S-a dat mai aproape de tata și s-a lipit de el, și atunci tata, pe jumătate adormit, l-a îmbrățișat, strîngîndu-l mai tare spre sine. Ei dormeau lîngă drum, în cîmp deschis, sub cerul liber ! Nu ca acasă, pe pernă moale...

Deseori, pe urmă, și-a amintit de visul lui cu stele...

O prepeliță din vecinătate, la doi pași de ei, și-a depănat cîntecul ei sonor pînă în zori... Pesemne toate prepelițele din lume sînt fericite.

4

— Sultanmurat, ce-i cu tine ? Inkamal-apai se apropiase de banca lui și numai atunci el băgase de seamă.

— Nimic. Ce să fie ? Scuzîndu-se parcă, Sultanmurat se ridică în picioare.

În clasă era, ca și mai înainte, frig și liniște. Doar din cînd în cînd se auzeau chicotelile firave ale copiilor și tusea obișnuită.

— Ba tușești pe nepusă masă, ba n-auzi întrebarea, rosti nemulțumită Inkamal-apai, scuturîndu-și umerii, în-

fiorată de frig. Mai bine du-te și adu niște paie și așază focul în sobă.

Sultanmurat se repezi bucuros să îndelenească porunca învățătoarei. Ba bine că nu ! Așa ceva nu se întâmplă totdeauna în mijlocul lecției. În recreație, elevul de serviciu aduce paiele în clasă și aprinde focul în sobă, dar în timpul lecțiilor așa ceva e o raritate.

Cînd ieși în pridvor, viforîța îl întâmpină sfichiindu-l peste obraz. Ehei, aici nu ești în Ceylon ! Traversînd curtea spre șopronul unde se aflau paiele, văzu cum descălecă grăbit președintele colhozului, Tinaliev, care s-a întors rînit de pe front. E încă tînăr, dar merge strîmb. Îi lipsesc cîteva coaste. Se pare că a sărit cu parașuta ca desant. Se zice că înainte de război era agronom. Sultanmurat însă nu-și aducea aminte. Toate cele dinainte de război erau ca dintr-o altă lume, nici nu-ți mai vine să crezi că viața dinaintea războiului a existat totuși...

Înșfăcînd un braț mare de paie, Sultammurat se întoarce în clasă, deschizînd ușile cu piciorul. Copiii începură să șușotească, înviorîndu-se.

— Liniște, copii ! Fiți atenți ! le ceru Inkamal-apai. Iar tu, Sultanmurat, vezi-ți de treaba ta, și fără gălăgie de prisos.

În sobă, chiar în mijlocul cenușii paielor arse, mai pîlpiia, ca o răsuflare de prunc, un focșor moenit. Băiatul suflă, punînd peste el o mînă de paie. Apoi mai puse una, și încă una, și încă una. Soba începu să duduie, mistuind paiele pe care el abia izbutea să le arunce. Clasa deveni parcă mai veselă.

Ar fi vrut să se întoarcă spre copii, să se strîmbe la careva, să-l facă să rîdă, pe altul să-l amenințe cu pumnul, pentru orice eventualitate, mai cu seamă pe Anatai, cel din ultima bancă. El, vedeți dumneavoastră, e cel mai mare, are cincisprezece ani și jumătate, dar e cîrcotaș, iar uneori se ține scai de Mirzagul. Ce i-ar mai da cu tifla ! Na, ține ! Dar nu poate să facă așa ceva. Învățătoarea e severă. Și nu vrea s-o mai supere și el o dată-n plus. Că, nu știu de ce, în ultima vreme, n-a mai primit scrisori de la singurul ei băiat. Este artilerist, comandant, și ea e foarte mîndră de el. Bărbatul ei a dispărut undeva încă înainte de război, a pățit ceva rău. Nici măcar oamenii nu vorbesc despre ce s-a-ntîmplat cu el. De aceea a venit ea în ail ca învățătoare. Fiul ei învâta la școala pedagogică din Djambul, de-acolo a și plecat pe front. Cum vede prin fereastră că trece poștașul călare, Inkamal-apai trimite pe vreunul din elevi

chiar în timpul lecției. Acesta aleargă iute în curte și, dacă a sosit scrisoare, vine într-un suflet îndărăt. S-a stabilit chiar o ordine, copiii știu al cui e rîndul să dea fuga după scrisoarea învățătoarei.

Cînd vine o scrisoare, e adevărată sărbătoare ! Inkamal-apai parcurge degrabă cu privirea scurta epistolă, și cînd își înalță capul parcă o altă învățătoare s-a ivit în clasă. E cu neputință să rămii liniștit văzînd cum se bucură în-vățătoarea ta, cu şuvițe de păr cărunț, strînse cu grijă sub basma, e cu neputință să nu ți se strîngă inima, cînd vezi lacrimile din ochii ei.

— Vouă, copii, vă trimite multe salutări. *Agai* al vos-stru e viu și nevătămat, se luptă cu dușmanul, spune ea, stăpînindu-și vocea tremurătoare, și clasa nu izbutește în nici un chip să-și ascundă bucuria pentru bucuria ei. Toți îi zîmbesc și parcă sufletele li se umplu, luminate de fericirea ei. Dar, în clipa următoare, ea le aduce aminte : Iar acum, copii, să ne continuăm lecția.

Atunci se întîmplă ceva minunat, lucrul cel mai frumos din toată lecția : vorbele ei își sporesc parcă puterile, o idee zămislește o alta și tot ce povestește, explică și demonstrează ca pătrunde în mintea și sufletul elevilor. Este înariparea ei, iar clasa încremenește vrăjilă...

De cîteva zile, ceva o neliniștește, o tulbură... Pesemne, din pricina asta, cînd în ușa clasei își făcu apariția Tina-liev, președintele colhozului, însoțit de directorul școlii, Inkamal-apai se retrase încet către tablă. Și totuși găsi în ea puteri să spună :

— Ridicați-vă, copii ! Iar tu, Sultanmurat, treci la locul tău !

Trîntind ușița sobei, Sultanmurat se întoarse degrabă în banca lui.

Nou-veniții dădură binețe.

— Bună ziua ! le răspunse clasa.

Urmă o pauză plină de încordare. Nu se mai auzea nici măcar un tușit.

— S-a întîmplat ceva ? întrebă Inkamal-apai, cu glas sugrumat.

— Nu s-a-ntîmplat nimic rău, Inkamal-apai, o liniști de îndată Tinaliev. Am venit cu altă treabă. Vreau să stau de vorbă cu copiii. Iertați-mă că am dat buzna în timpul lecției, dar am dezlegare, și arată spre bătrînul director.

— Da, e vorba de o discuție importantă, încuviință directorul. Stați jos, copii !

Toată clasa se așeză ca la comandă.

Președintele colhozului era cunoscut de toți, deși fusese numit nu de multă vreme, doar din toamnă, când se întorsese de pe front. La rîndul lui, și el îi știa pe toți cei de aici. Nu venise pentru a face cunoștință. Nici vorbă ! Elevii din clasa a șaptea sînt acum luați în seamă de toți din ail. Cu fiecare din elevii clasei a șaptea se putea vorbi acasă, la birou sau oriunde în ail. Dar să vină președintele la școală, în timpul lecției, pentru o discuție importantă, așa ceva nu s-a mai pomenit ! Oare ce discuție poate fi asta ? Vara e altceva, toți pînă la unul muncesc la colhoz, dar acum, despre ce să discute ?

— Iată despre ce e vorba ! încep Tinaliev, scrutînd cu atenție chipurile încordate ale copiilor, străduindu-se mereu să se țină cît mai drept, să nu sară în ochi infirmitatea lui. E frig la voi în școală, nu pot să vă ajut cu nimic în afară de paie. Iar paiele, se știe, se aprind și se mistuie la iuțeală. Tizicul cu care încălzeau școala înainte era adus din munți, mai întii cu samarele și apoi descărcat în căruțe. Anul trecut n-a fost vreme și n-a avut cine se îndeletnici cu treaba asta. Toți sînt pe front. Am la păstrare, sub lacăt, două tone de cărbune cumpărat la Djambul de la speculanți. E cărbune pentru fierărie. Am cumpărat și fier, tot de la speculanți. Cîndva o să ne răfuim noi cu ei. Deocamdată însă situația este grea. Anul trecut n-am scos-o la capăt, am însămîntat mai puțin cu vreo două sute de hectare grîu de toamnă. Nu-i nimeni de vină. E război. Poți privi lucrurile și așa. Dar dacă peste tot, în toate colhozurile și sovhozurile, n-or să ducă la bun sfîrșit treburile, recoltatul, semănatul, așa ca la noi, atunci s-ar putea întîmpla să nu fim în stare să biruim vrăjmașul. Da, pentru a birui o asemenea forță e nevoie și de pîine, și de obuze. De asta am venit la voi, copii. Va trebui ca unii dintre voi să lase deocamdată școala. Timpul nu așteaptă, trebuie să pregătim animalele de tracțiune pentru aratul de primăvară, iar caii noștri, ți-e groază să-i privești, au ajuns într-un hal fără de hal, de-abia se mai țin pe picioare. Trebuie să pregătim hamurile și semănăturile, iar inventarul nostru se află sub zăpadă. De ce vă spun toate astea ? Pentru că sîntem obligați să acoperim cu semănături de primăvară toate suprafețele neînsămîntate cu grîu de toamnă. Orice s-ar întîmpla, fără discuție, ca pe front ! Iar asta înseamnă să arăm și să însămîntăm în primăvară peste plan, suplimentar, cu propriile noastre forțe, două sute de hectare. Do-ua-su-te ! Înțelegeți ? Dar de unde să

iei forțe ? Pe cine să te bizui ? Am chibzuit atunci ca, pe lângă ce avem și pe lângă ce facem pentru campania de primăvară, să pregătim suplimentar încă o brigadă de plugari, cu pluguri cu două brăzdare. Ne-am gândit, ne-am socotit... Femei nu putem să trimitem. E departe, în Aksai. Oameni nu sînt. Pînă la urmă am hotărît să vă cerem ajutorul vouă, școlarilor...

Uite așa vorbea președintele Tinaliev, un om sever și închis, care umbla în veșnica lui manta ostășească cenușie, care nu-i ținea, bineînțeles, de cald, avînd pe cap căciula cenușie cu clape pentru urechi, cu fața trasă, mereu îngrijorată, deși e încă tinăr, cu trupul strîmb din pricina coastelor lipsă, cu nelipsitu-i porthart petrecut peste umăr...

Uite așa vorbea președintele Tinaliev, stînd lângă tabla clasei, de care era agățată harta geografică, chiar lângă acea hartă pe care oamenii izbutiseră să așeze toate pămînturile și apele, cuprinzînd și asemenea țări calde și preamînunate, ca Ceylonul, Java, Sumara, Australia, unde poți trăi cum îți place și să stai de pomană...

Uite așa vorbea președintele Tinaliev în școala încălzită cu paie, care fac mai mult gunoi pe dușumea decît căldură. Iar în timp ce spunea că în îndepărtatul Aksai trebuie desțelenite suplimentar niște sute de hectare și însămînțate cu grîu de primăvară pentru front, aburul ieșea din gura lui, ca afară...

Uite așa vorbea președintele Tinaliev...

Afară, viforîta dezlănțuită se învîrtejea, suflînd prin crăpături. De la fereastră, Sultanmurat vedea cum lângă stîlp, calul președintelui, albit de ninsoare, se frămînta pe loc, încercînd a-și feri capul din calea viscolului. Îi era frig calului...

Da, aici nu-i Ceylonul...

— Nu de trai bun vă întrerup de la învățătură, lămurii Tinaliev. Este o măsură forțată de împrejurări. Voi trebuie să înțelegeți. După război, poate chiar mai înainte, dacă oi mai trăi, eu însumi o să-i aduc pe acești copii la școală și-o să-i rog să-și continue învățătura. Dar deocamdată asta e situația...

Pe urmă vorbi directorul. Apoi iarăși Tinaliev. Cînd clasa se învioră și copiii ridicară mîinile, spunînd parcă: „Eu, eu vreau să muncesc“, Tinaliev aduse numaidecît o precizare :

— Dacă cineva crede că am nevoie de orice fel de elevi, acela greșește. Cine învață prost, acela și muncește prost.

În al doilea rînd unui elev bun îi va fi pe urmă mai ușor să recîştige timpul pierdut. Tu, Sultanmurat, se pare că ești cel mai mare din clasă...

Copiii începură să facă gălăgie :

— Anatai e cel mai mare dintre noi, curînd împlinește șaisprezece ani.

— Nu mă gîndesc la vîrstă, ci la statură. Dar nici asta nu are prea mare importanță. De pildă, tu, Sultanmurat, i se adresează iarăși președintele, anul trecut ai arat la grădinile de zarzavat, nu-î așa ?

— Da, răspunse Sultanmurat, ridicîndu-se în picioare. Am arat în grădinile de pe ulița Aral.

— Cu două brăzdare și patru cai ?

— Da, cu două brăzdare și patru cai, dar am ajutat numai. Era plugul lui Sartbai, pe care tocmai îl luaseră la armată. Lucrul în grădini era întîrziat. *Aksakal* Cekiş m-a rugat să-i dau o mîină de ajutor.

— Știu asta. De aceea am început cu tine, spuse președintele.

Toți se uitară spre Sultanmurat. El surprinse asupra sa privirea lui Mîrzagul. Îl privea într-un fel aparte, nu ca ceilalți, și se roși dintr-o dată, de parcă era vorba despre ea. Din pricina asta, el se simți nelalocul lui, ba chiar inima începu să-i bată mai repede.

— Și eu am arat la grădini ! strigă Anatai de la locul lui.

— Și eu, sări Erkinbek.

Apoi mai răsunară cîteva glasuri. Dar Tinaliev rugă să se facă liniște.

— Haideți s-o luăm în ordine, copii. E vorba de o treabă serioasă. Să începem cu învățătura. Cum stai cu învățătura ? se adresează el iarăși lui Sultanmurat.

— Nu prea, rosti Sultanmurat.

— Ce nu prea ?

— Nu prea rău.

— Dar nici prea bine, adăugă Inkamal-apai, care tăcuse tot timpul. Merceu îi zic : „Ai putea să înveți mult mai bine, de o sută de ori mai bine“. E foarte înzestrat. Din păcate e cam fluieră-vînt.

— Da-a, rosti președintele, gînditor. Eu socotesc că... Bine. Tatăl tău e pe front. Prin urmare, vei munci ca el să aibă pîine. Dar tu cum stai, Anatai ?

— Păi, la fel, răspunse acesta, încruntîndu-se și ridicîndu-se în picioare.

— Rezultă că unul nu-i mai bun decît celălalt, zîmbi Tinaliev, și după o clipă de tăcere adăugă : Cînd o să vă întoarceți din nou la școală, o să vă dați seama de prețul învățaturii. Eu îl știu din propria-mi experiență. Te-ai potichit nițel — nu-mi pasă, zici, mă duc să muncesc. Dar oare numai pentru muncă trăiește omul ? Tu ce crezi, Anatai ?

Anatai începu să explice ceva, dar pe urmă recunoscu :

— Nu știu.

— Nici eu nu știu totul, spuse Tinaliev, dar, de n-ar fi fost războiul, tot m-aș fi dus să mai învăț.

În clasă se auziră rîsete sincere. Ce hazliu ! Un om mare, însuși președintele colhozului, și vrea să mai învețe. Iar ei s-au și săturat de școală !

— Ce-i de rîs ? zîmbi Tinaliev. Da, copii, tare aș dori să mai învăț. Mai tîrziu, o să înțelegeți și voi.

Și numaidecît, prinzînd momentul, cineva din clasă îl întrerupse pe președinte :

— Bașkarma-agai, e-adevărat că ați sărit din avion ? Tinaliev încuviință din cap.

Băiatul nu se potoli :

— Grozav ! Și nu v-a fost frică ? Eu am sărit odată de pe acoperișul depozitului de tutun pe o grămadă de fîn, dar tot mi-au tremurat genunchii !

— Da, am sărit. Dar, bineînțeles, cu parașuta, lămurii Tinaliev. Asta e, așa, o cupolă deasupra capului și se desfășoară ca o iurtă...

— Știm, știm ! răsună toată clasa, în cor.

— Noi făceam parte din desant. Treaba noastră era să sărim cu parașuta.

— Dar ce e acela desant ? se auzi din nou glasul cuiva.

— Desantul ? Este un detașament de luptă mobil care e parașutat sau trimis undeva pentru îndeplinirea unei misiuni deosebit de importante. E limpede ? Ați înțeles ?

Tăcere.

— Din desant pot face parte cîțiva oameni sau mai multe mii de oameni, continuă Tinaliev. Important e faptul că desantul se strecoară în spatele frontului dușman și acționează independent. Dacă n-ați priceput totul, o să vă povestesc, poate, altă dată. Iar acum să ne vedem de treabă. Anatai, stai jos, de ce ai rămas în picioare ? Tatăl tău luptă și el pe front.

- Și al meu !
- Al meu la fel !
- Și al meu !
- Și al meu !

Tinaliev ridică mîna :

— Știu totul, copii. Să nu credeți că de dimineată pînă seara am grijă numai de colhoz. Îi știu pe toți care sînt în armată ori în spital. Și pe voi vă știu pe toți. De-asta am venit aici. Prin urmare, și tu, Anatai, vei munci pentru pîinea tatălui tău, și tu trebuie să lași școala pentru vreun an, poate mai mult.

— Și eu, și eu ! Începură să se agite și alții.

Căci fiecare, în asemenea cazuri, se vede erou. Iar acum era un prilej grozav : nici tu școală, doar să muncești cu caii. Ce-ți mai trebuie ?

— Stați ! îi potoli președintele. Nu merge așa ! Numai cei ce au mai avut de-a face cu plugul. Tu, Erkinbek. Și tu ai arat la grădini, nu-i așa ? Tatăl tău a fost răpus lingă Moscova. Știu. Mulți tați și frați au pierit. Și pe tine te rog, Erkinbek, ajută-ne. Va trebui să ari pămîntul în loc să mergi la școală. Ce să-i faci ? O să-i explic eu mamei tale...

Pe urmă președintele Tinaliev numi încă doi copii : pe Ergheș și pe Kubatku. Le spuse la toți să vină mîine dimineată la oborul cailor, cînd se împart sarcinile brigadierilor.

Acasă, seara tîrziu, cînd se pregăteau de culcare, Sultanmurat povesti mamei cum venise la școală președintele colhozului. Mama îl ascultă în tăcere, ștergîndu-și oboșită fruntea — toată ziua era la colhoz, la fermă, seara acasă cu copiii — iar Agimurat, prostul, exclamă nela-locul lui :

— Grozav ! Să nu te mai duci la școală ! Să ari cu plugul cu cai ! Vreau și eu !

Mama îl întrebă cu asprime :

— Ai învățat lecțiile ?

— Da, le-am învățat, răspunse Agimurat.

— Du-te și te culcă și să nu mai aud o vorbă ! Ai înțeles ?

Celui mai mare nu-i zise nimic.

Numai pe urmă, după ce culcă fetițele, cînd se pregătea să sufle în lampă, se așeză, copleșită de tristețe și, crezînd că Sultanmurat adormise, începu să plîngă, cu capul

sprijinit în mâini. Plînse mult, încetișor, și plîngînd, umerii slabi îi tresăltau. Sultanmurat își simți sufletul greu, ar fi vrut să se scoale, s-o aline, s-o mîngîie pe mama, să-i spună cuvinte frumoase. Dar nu cuteză s-o tulbure, las-o să-și plîngă durerea. Căci acum se gîndește și la tata (ce-o fi făcînd acolo, la război ?), și la copii (sînt patru), și la casă, și la multe alte nevoi.

Femeia rămîne femeie, iar femeile plîng descori. Și învățătoarea Inkamal-apai, după ce plecase președintele Tinaliev din clasă, era tare tulburată, ba chiar se zăpăcise. Sunase clopoțelul de recreație, iar ea tot mai stătea la catedră, fără să plece. Copiii rămăseseră și ei pe loc, nimeni nu o zbughise afară, așteptau ca învățătoarea să se ridice și să se îndrepte spre ieșire. Cînd a ajuns la ușă, Inkamal-apai a izbucnit în plîns. S-a străduit să se stăpînească, dar fără folos. A plecat înlăcrimată. Mîrzagul a adus în cancelarie harta uitată și s-a întors, cu ochii umezi de lacrimi. Da-a, desigur, femeile sînt femei. Lor le e milă de toți și de aceea plîng. Dar ce-o fi atît de nemaipomenit ? Într-un an-doi, războiul ia sfîrșit și vor putea să mcargă din nou la școală...

Sultanmurat adormi cu aceste gînduri, auzind cum viscolea afară cu zăpadă măruntă.

A doua zi de dimineață vremeiala nu încetase. Viforul se răsucea în vîrtejuri, spulberînd ninsoarea peste pojghița de gheață a nămeșilor. Cerul se îngreuiase sub apăsarea norilor grei. Sultanmurat îngheță pînă ajunsese la oborul cailor.

Treaba pusă la cale de președintele Tinaliev se dovedea a fi cu mult mai grea decît crezuse Sultanmurat ieri. Mai întîi, împreună cu președintele și brigadierul, bătrînul Cekiş, cel uscățiv și cu barbă roșie, care înmîină ficcîruia cîte patru căpestre, se îndreptară spre oborul de lîngă grajdul vechi. Aici, prin curtea așternută cu zăpadă, rătăceau, parcă abătuți, caii de tracțiune, alegînd din ieșlele mai mult goale ogrinji de fin. E știut că vara caii sînt în stare bună, iarna mai slăbesc, darăștia erau numai piele și os. I-au muncit toată toamna, iar cînd a venit iarna, i-au părăsit în ocolul comun. N-avea cine să-i hrănească așa cum se cuvine, să-i supravegheze. Nutrețul e pe sponci. Ce prisosește e păstrat pentru arăturile de primăvară.

Copiii se opriră zăpăciți.

— Ce vă holbați ? bombăni moș Cekiş. Credeați că veți găsi aici *tulparii lui Manas**, legați de pripon ? Alegeți dinspre margine și nu veți greși. În douăzeci de zile, oricare din căluții ăștia va zburda ca un mînz. Să n-aveți nici o îndoială ! Caii au șapte vieți. Le trebuie numai hrană și îngrijire. Mai departe știu singuri ce au de făcut !

— Alegeți, copii, o să vă asigurăm cu toate cele de trebuință, îi îndemnă președintele. Începeți. Fiecare ia câte două perechi. Care vă plac.

Și se petrecu ceva neașteptat. Printre aceste mîrtoage jigărite, lăsate de pripas în oborul comun, rătăceau și caii tatii — Ceabdar și Ciontoru. Mai întii, Sultanmurat îl zări pe Ceabdar și-l deosebi după culoarea tărcată a părului, apoi și pe Ciontoru. Cu capul mare, cu părul zbîrlit și încilcit, cu picioarele slăbănogite, încît, dacă i-ai fi împins, s-ar fi prăvălit. Sultanmurat se bucură și se înspăimîntă în același timp. Dintr-o dată îi veni în minte cum a mers cu tata la oraș. Cum arătau în miinile tatălui acești cai ! Iar acum ? Cu cîtă siguranță și temeinicie alergau în hamuri Ceabdar și Ciontoru, pe vremea aceea zdraveni și viguroși ! Iar acum ?

— Iată-i ! Uitați-vă ! Țștia-s caii tatii ! strigă Sultanmurat, întorcîndu-se către președinte și brigadier. Uite, ăștia doi, Ceabdar și Ciontoru ! Iată-i !

— E adevărat ! Așa e ! Au fost caii lui-Bekbai, susținu și moș Cekiş.

— Ia-ți-i, dacă așa stă treaba ! Ia caii lui taică-tău, ho-tărî președintele.

Pe lîngă Ceabdar și Ciontoru, Sultanmurat mai alese încă o pereche, pe Coadă Albă și pe Murgul. Avea acum două perechi pentru plugul cu două brăzdare. Ceilalți băieți își aleseră și ei caii.

Așa a început acțiunea pentru care fuseseră chemați de la școală în iarna anului 1943...

Era muncă multă, cu mult mai multă decît se putea presupune. Abia apucau să isprăvească lucrul la oborul cailor, și în fiecare zi mai dădeau fuga la fierărie să ajute bătrînului Barpî și ciocănarului cel șchiop să dreagă plugurile cu care urmau să iasă la cîmp. Ceea ce înainte fusese aruncat la fier vechi, acum trebuia descurcat, deșurubat, curățat de rugină și murdărie. Chiar și brăzdarele tocite, care-și trăiseră traiul, au fost scoase spre a fi în-

* Armăsari legendari din armata lui Manas, eroul eposului popular „Manas”.

trebunțate din nou. Fierarii se zbăteau asupra lor, le subțiau tăișul, le căleau în foc și în apă. Nu toate brăzda-rele puteau fi forjate, dar cînd izbuteau, Barpî triumfa. În asemenea cazuri îl punea pe ajutorul lui, ciocănarul, să se urce pe acoperiș și să-i cheme pe băieți de la obo-rul cailor.

— Hei, plugarilor ! îi striga ciocănarul cel șchiop de pe acoperiș. Dați fuga-neoacc, că vă cheamă *ustake* * !

Băieții veneau în fugă. Atunci, bătrînul Barpî lua de pe poliță un brăzdar forjat de nou, încă fierbinte, greu, de culoare neagră, cu scînteieri albăstrii.

— Na, ține ! îl întindea el celui căruia îi venise rîndul la un brăzdar de schimb. Ia-l, ia-l, ține-l în mînă ! Admi-ră-l ! Încearcă-l la plug ! Vezi cum vine sub cormană. A-a ! Ce mîndrețe ! Se potrivesc ca mirele cu mireasa. Pe ară-tură va străluci mai dihai ca o oglindă de Tașkent. Vă pu-teți privi mutrele într-un asemenea brăzdar ! Sau poate o să-l dăruieți vreunei fetișcane în loc de oglindă ? Ar fi un dar pentru veșnicie ! Iar acum pune-l la locul lui, uite colo, pe poliță. Pe urmă o să-l iei la cîmp. Așa. Data vi-itoare o să am altul, pentru altcineva. O să fac pentru toți. N-o să las pe nimeni fără brăzdar. Voi pregăti fie-căruia cîte trei perechi. Numai niște dinți noi nu pot să-mi meșteresc, altfel fac de toate. O să aveți toți brăzdar. Măi băieți, o să vă aduceți de multe ori aminte de noi pe cîmp, la arat. Că principalul la plug e brăzdarul ! Toate celelalte sînt rînduite în jurul brăzdarului. Dacă brăzda-rul e zdravăn, și brazda e zdravănă. Dacă brăzdarul s-a to-cit, plugul nu mai face două parale. Asta-i povestea...

Tare bun era moș Barpî. Toată viața și-o trăise în fierărie. Îi cam plăcea să se laude, dar își cunoștea meseria.

Trebuia să treacă adesea și pe la atelierul de curelărie. Așa le poruncise brigadierul Cekiş. Dați o mînă de ajutor, zice, la reparatul hamurilor. Fără hamuri, zice, sînteți le-gați de mîini și de picioare. Poți să ai pluguri, poți să ai cai, fără hamuri nu fac nici o para chioară. Avea dreptate. Și astfel, fiecare se zbătea și ajuta curelarilor, cum putea, să isprăvească la timp hamurile pentru caii lui.

Însă lucrul cel mai de seamă stătea în îngrijirea cai-lor. Ziua întregă de dimineața pînă seara, uneori pînă seara tîrziu, trecea cu munca la grajd. Acasă ajungeau nu-mai noaptea, după ce dădeau cailor ultimul tain de fîn,

* Meșter.

pînă dimineața. Trebuiau să se grăbească, să se grăbească !

Timpul care mai rămăsese era măsurat. Era sfîrșitul lui ianuarie. Mai rămăseseră deci, pentru îngrijirea cailor, treizeci de zile, cel mult treizeci și cinci. Vor izbuti oare caii de dirvală să-și refacă forțele, să le reînnoiască pînă la începutul aratului ? Asta atîrna acum numai de plugari. Calul doarme, așa e felul lui, dar în iesle trebuie să aibă totdeauna nutreț, și ziua, și noaptea...

După socotelile lui Tinaliev, la sfîrșitul lui februarie, îndată ce pămîntul va scăpa din încătușarea zăpezii, plugurile trebuie să iasă pe cîmpia Aksaiului. Cîndva, în vremurile de demult, oamenii arau și semănau în Aksai. Dar pe urmă, nu se știe de ce, cîmpurile de aici au rămas părăsite. Pesemne fiindcă meleagurile Aksaiului sînt atît de îndepărtate și pustii. Apoi, terenurile de acolo nu sînt netede, ci vălurite de coline... Brigadierul Cekiş povestea, zicea că știe de la tatăl lui, că din Aksai, plugarul ori pleacă în lume cu mîinile goale, ori cheamă tot norodul să-i ajute la căratul recoltei. Întîi și-ntîi, trebuie semănat la timp. În al doilea rînd, o însemnătate hotărîtoare pentru recoltă o au ploile. Așa zicea bătrînul Cekiş.

„Agricultorul riscă totdeauna, dar totdeauna speră“, spunea Tinaliev. Acest lucru îl avea în vedere cînd a pornit la pregătirea plugarilor — speranța că vor avea noroc de ploaie și o să fie recoltă bună în Aksai.

Zilele treceau. Spre sfîrșitul săptămîinii, caii se învioraseră, se întremaseră puțin, totul mergea neîndoielnic spre bine. În timpul zilei, soarele începuse să încălzească, se simțea că iarna devenise parcă șovăielnică și se pregătea de plecare. Astfel, caii erau scoși ziua la soare, la *akurele* * din curtea oborului.

La căldura soarelui, caii mănîncă mai bine și cresc mai repede în greutate. Toate cele zece perechi, douăzeci de capete, ale desantului din Aksai, stăteau într-un singur șir lîngă ieslele din chirpici, de-a lungul gardului. La inspecția de dimineață a președintelui, băieții erau gata, fiecare lîngă caii lui. Tinaliev era cel care îi poreclise „desantul din Aksai“. Apoi să te ții ! Brigadierii, cărăușii, grăjdarii nu le mai ziceau altfel decît desant, desantnici, caii Aksaiului, finul Aksaiului, plugurile pentru Aksai. Trecînd pe lîngă oborul de cai, oamenii se abăteau să vadă cum stau treburile desantului. Întreg ailul vorbea de desantul Ak-

* *Akur* — iesle din chirpici.

saiului. Și toți știau că Sultanmurat, feciorul lui Bekbai, fusese numit de către Tinaliev comandantul desantului. E drept, numirea asta n-a avut loc fără o ciocnire cu Anatai. A sărit numaidecât la harță :

— De ce să fie Sultanmurat comandant ? Poate că noi nu-l vrem !

La auzul acestor cuvinte, Sultanmurat a sărit ca ars, n-a mai putut răbda :

— Da' eu nu vreau defel să fiu comandant ! Dacă tu vrei să fii, n-ai decît !

Erkinbek și Kubatkuł s-au amestecat și ei :

— Te roade invidia, Anatai !

— Ce, îți pare rău ? Dacă s-a hotărît așa, înseamnă că Sultanmurat e comandant !

Ergheș a luat partea lui Anatai :

— Da' Anatai de ce nu e bun ? El e voinic ! Doar ca statură e nițel mai mic ca Sultanmurat. Haideți să alegem și comandantul, așa cum alegem la școală responsabilul clasei... De ce mereu Sultanmurat, Sultanmurat ?

Tinaliev i-a ascultat fără să spună o vorbă, apoi a suris, a clătinat din cap și, brusc, chipul său a devenit serios, sever.

— Ia încetați larma ! a ordonat el. Veniți încoace ! În flanc cîte unul, alinierea ! Așa. Dacă vă chemați desant, apăi fiți desant ! Acum ascultați la mine. Țineți minte : comandantul nu se alege. Comandantul se numește de către șeful superior.

— Da' pe șeful acela cine-l numește ? l-a întrerupt Ergheș.

— Un șef și mai mare !

Se făcu tăcere.

— Uite ce-i, băieți ! a continuat președintele. E război și va trebui să trăim militărește. Luați aminte, eu răspund cu capul de voi. Doi dintre voi și-au pierdut tatăl în război, ceilalți trei au tatăl pe front. Eu răspund de voi în fața viilor și a morților. Dar îmi asum această răspundere fiindcă eu cred în voi. Curînd veți porni cu plugurile spre îndepărtatul Aksai. Multe zile și nopți veți fi singuri în stepă, ca un desant de parașutiști cu misiune specială. Cum o să trăiți și o să munciți acolo, dacă pentru orice fleac o să vă certați și o să strigați ?

Uite așa a vorbit președintele Tinaliev băieților așezați în front, în oborul cailor. Fostul parașutist stătea în fața lor, în aceeași manta ostășească cenușie, avînd pe cap aceeași căciulă ostășească cenușie cu clape, cu fața trasă

și îngrijorată, deși încă tânăr, cu trupul strîmb din pricina coastelor lipsă, cu nelipsitu-i porthart petrecut peste umăr.

Uite așa a vorbit președintele Tinaliev în fața desantului din Aksai, aliniat în front, al cărui comandant îl numise pe Sultanmurat, feciorul lui Bekbai.

— Tu răspunzi de toate, zicea el. De oameni, cai, pluguri, hamuri. Vei răspunde și de aratul din Aksai. A răspunde înseamnă a-ți îndeplini sarcina. Dacă nu faci față, o să numesc alt comandant. Iar deocamdată nu admit de la nimeni nici un fel de obiecții.

Uite așa a vorbit președintele Tinaliev în ziua aceea, la oborul cailor, în fața micuței formații a desantului din Aksai.

Plugarii îl priveau cu devotament și entuziasm, gata să îndeplinească orice poruncă. El stătea înaintea lor ca însuși Manas, cu pletele cărunte, îmbrăcat în zale, amenințător, iar ei stăteau înaintea lui ca niște *batîri* credincioși, cu scuturile în mâini și paloșele la brîu. Cine erau oare acei viteji vestiți, în care Manas își pusese toate speranțele ?

Întîiul era vestitul viteaz Sultanmurat. Deși ca vîrstă nu era cel mai mare, împlinise cincisprezece ani. Dar pentru mintea și pentru curajul său a fost numit comandant el, Sultanmurat, feciorul lui Bekbai. Tatăl lui, cel mai bun dintre toți tații, era acum departe, pe front, în marele război. Calul său de luptă, Ceabdar, i l-a lăsat lui, lui Sultanmurat. Sultanmurat mai are și un frățior mai mic — pe Agimurat. Tare mult îl iubea pe frățiorul său, deși acesta îl necăjea uneori. Și mai iubea Sultanmurat în taină pe frumoasa Mirzagul-biikeci. Din toate, Mirgazul-biikeci avea zîmbetul cel mai minunat. Era zveltă ca plopul de Turkestan, avea fața albă ca zăpada, iar ochii ca două focuri într-o noapte întunecoasă...

Al doilea viteaz era vestitul Anatai-batîr. Era cel mai mare ca vîrstă, avea aproape șaisprezece ani. El nu era cu nimic mai prejos ca alții, poate doar puțin ca statură. În schimb fusese înzestrat cu cea mai mare putere. Calul său, așa cum se cuvine unui *batîr*, se numea Oktoru — Săgeată murgă ! Tatăl lui Anatai era și el în marele război, pe frontul îndepărtat. Și tot în taină, Anatai iubea aceeași fată, ca luna de frumoasă, pe Mirzagul-biikeci. Tare mult dorea să primească din partea frumoasei un sărut...

Al treilea viteaz era frumosul flăcău Erkinbek-batîr.

Cel mai mare în familie. Prieten bun și credincios. Uneori ofta cu tristețe și plîngea în taină. Tatăl lui a pierit ca un erou pe acel front îndepărtat, apărînd Moscova. Calul de luptă al lui Erkinbek, așa cum se cuvine unui bățir, se numea Akbaipak-kuliuk, ceea ce însemna armăsar pur sînge cu piciorarele albe !

Iar cel de al patrulea *batîr* era Ergheș-batîr. Tot prieten și tovarăș bun, și avea cincisprezece ani. Îi plăcea să-și spună părerea și să discute în contradictoriu. Dar la treabă era om de nădejde. Tatăl lui era și el în marele război, pe frontul îndepărtat. Calul lui Ergheș, așa cum se cuvine unui bățir, se numea Altîn-tuiak — copită de aur !

Între acești *batîri* se afla și al cincilea *batîr* — Kubatkul-batîr ! Avea cincisprezece ani și era și el cel mai mare din familie. Tatăl lui Kubatkul, pe acel front îndepărtat, în acel mare război, a pierit ca un erou, în pădurile Bielorusiei. Kubatkul era un muncitor neobosit. Și el, ca orice *batîr*, își iubea nespul calul său de luptă, pe Jibekjal — armăsarul cu coamă de mătase !

Asemenea *batîri* stăteau în fața lui Tinaliev. Iar în spațele lor, dincolo de umerii lor firavi, dincolo de capetele lor cu gîturi subțiri, erau legați de conovețe, în lungul șirului de iesle, caii lor pentru arat — zece perchi, douăzeci de mîrtoage care urmau să fie înhămate la plugurile cu două brăzdare și pornite spre îndepărtatul Aksai...

Spre Aksai, să are țarina îndată ce se va topi zăpada ! Spre Aksai, spre Aksai, să mine plugurile îndată ce pămîntul va începe să răsufle !

Dar în jur mai dăinuiau troiene groase de omăt. Totuși, după toate semnele, sorocul se apropia...

5

Și sorocul se apropia...

Caii de plug pentru Aksai fuseseră botezați în fel și chip : ba ai desantului, ba ai Aksaiului, dar era limpede că după vreo două săptămîni puteau fi deosebiți, în grajd, printre ceilalți cai. Săturați, adăpați și țesălați, caii Aksaiului stăteau în șir de-a lungul ieslei desantului, încîntînd ochiul cu vigoarea sporită a mușchilor, cu privirea lor sprînțară și cu urechile fine, ciulite. Li se treziseră toate învățurile de cai, fiecare devenise el însuși. Firea, obișnuințele o vreme uitate se arătau acum din nou. Și se atașaseră de noii lor stăpîni. Nechezau ușurel, parcă în șoaptă, cu blîndețe, întorcînd capul cînd auzeau vocea și

pașii cunoscuți, întindeau încrezători buzele mătăsoase. Băieții se obișnuiseră și ei cu animalele. Strigau la cai gospodărește și mai că li se virau sub burtă : „Ia dă-ncoace piciorul, mișcă ! Stăi, stăi, căpățină seacă, nu-i nici o grabă. Ia te uită cum se alintă, șmecherul ! Mai pune-ți pofta-n cui, nu te am numai pe tine !”

În primele zile, caii mergeau la adăpătoare agale, șovăielnic, de parcă erau pe jumătate orbi, dar pe urmă au început să zburde, îndeosebi când se întorceau de la râu. Li mînau la adăpat toți împreună, fiecare călare pe calul său de luptă. Sultanmurat pe Ceabdar, Anatai pe Oktoru, Erkinbek pe Akbaipak, Ergheș pe Altîn-tuiak și Kubatku pe Jibekjal. Înconjurau mica herghelie din toate părțile și o mînau spre râu.

Iarna trebuie să ai grijă ca locul de adăpat să fie prielnic și drumul spre apă să nu fie alunecos. Mai cu seamă cînd caii vor să bea toți deodată. De aceea e nevoie să fie tăiată din timp gheața groasă de la mal, să se aștearnă paie în locurile periculoase, iar în zilele cu geruri puternice să taie copci. Și aici, Sultanmurat stabilise o ordine severă : fiecare știa dinainte ziua cînd îi vine rîndul să pregătească adăpătorea.

Fără grabă și fără îmbulzeală, caii, supravegheați de plugari, beau apă curgătoare limpede și rece ca gheața. Apa năvălea de sub gheață pe prundiș și se scurgea iarăși printre pietre sub învelișul gheții. Iar sub gheața gilgiia și bolborosea, zbătîndu-se sub pojghița neclintită...

Caii parcă trăgeau cu urechea, se oprceau din băut, se încălzeau la razele firave ale soarelui și se apucau din nou să soarbă apă. Săturîndu-se, ieșeau fără grabă în drum și, îndreptîndu-se spre grajd, începeau să zburde, se încurau încolo și-ncoace, sforăind și umflîndu-și nările, înfoindu-și cozile, azvîrlind din copite și ridicîndu-se în două picioare. Băieții călăreau în jur, voinicîndu-se și făcînd larmă.

A mai trecut puțină vreme și oamenii au început să vină spre a privi cu încîntare caii desantului. Parcă nu mai erau mîrșoagele știute, parcă erau alții, nou-născuți. Bătrînii nu scăpau prilejul să-și arate înțelepciunea, că, cică, nu e pe lume făptură mai simțitoare decît calul cînd se află în mîini bune, de gospodar. De-i faci un bine, uite-atîtica, numai cît vîrful degetului mic, el te răsplătește însutit. Și povesteau fel de fel de istorii despre caii din vechime.

Numai președintele Tinaliev era zgîrcit cu laudele. Cerceta caii și mai cu seamă pe membrii desantului, cu privire sfredelitoare, fără îngăduință. Controla și voia să știe totul : dacă plugurile și hamurile sînt gata, de ce nu sînt cîrpiți în genunchi pantalonii nu știu cui — dacă mama n-are cînd, lui i-e greu să ia singur acul în mină ? Dar cergile, cînd, în sfîrșit, or să fie gala cergile pentru cai ? Nu poți lua cu tine grajdul în Aksai, iar noaptea, în stepă, e frig. Îi grăbea pe toți și amintea mereu că rămîne din ce în ce tot mai puțină vreme, că în Aksai va fi tîrziu să mai faci ceea ce trebuie făcut acum. Uneori ajungea să strige și să suduie, să-l dojenească pe brigadierul Cekiş, cînd căraușii nu izbuteau să aducă la timp harabalele cu trifoi păstrat cu grijă pentru caii de plug și, în primul rînd, pentru cei din Aksai.

Printre cei care nu-și prea arătau încîntarea erau mamele. Veneau, ba una, ba alta, spunînd nemulțumite : ce pedeapsă o mai fi și asta ? Au născocit nu știu ce desant de care n-au auzit în viața lor ; nu e destul că bărbaii li-s la război, acum și feciorii au fost mobilizați ca și soldații ? Nu mai are cin' să le dea o mină de ajutor în gospodărie și n-au și ele cu cine schimba o vorbă de la om la om ; copiii își fac veacul la grajd, din zori și pînă-n noapte... Și alte multe lucruri adevărate, dacă stai să te gîndești.

Partea cea mai grea cădea pe umerii lui Sultanmurat, căci el era comandantul. Trebuia să răspundă pentru toți. Iar să răspunzi în fața mamelor, era cel mai greu lucru. Mama lui renunțase de tot, obosise : „Numai de s-ar întoarce tata viu de la război, să hotărască singur. Mie mi-e de-ajuns. O să-ți dai seama, fiule, cînd o să mă vezi întinsă în coșciug, dar va fi prea tîrziu...” Îi părea rău de mama, tare rău, dar ce putea face Sultanmurat și oricare în locul lui. Fiecare membru al desantului avea cîte patru cai și, pe lângă asta, multe alte treburi. Hrănește caii, adapă-i, țesală-i, pregătește nutrețul și iarăși hrănește-i, adapă-i, curăță-i, rînește, scoate bălegarul, și tot așa de la început... Dar cîtă trudă se cere să speli și să tămăduiești pecinginile vechi, rănile bătătorite de pe pieptul și greabănul cailor ! Felcerul veterinar de la sector le lăsase tot soiul de leacuri și unsori ; trebuia să-i doftoricească singuri, zi de zi. Altfel nu se vindecă. Oricît i-ai hrăni, hamurile nu le poți pune peste rană. Așa stau lucrurile. Nici un cal nu era nevătămat, toți aveau bube pe omoplați și

aveau picioarele lovite. Calul nu pricepe că vrei să-l lecui-
iești ; încearcă atunci să-l faci să stea liniștit.

Cînd caii se împliniseră la trup și se săturaseră de stat,
au trebuit să treacă la dezmoșteală, să gonească la trap
fiecare cal, vreun ceas și jumătate, altfel, cum spunea
brigadierul Cekiş, „la plug or să curgă toate apele de pe
el și-o să te lase la jumătatea brazdei“. Tocmai atunci li
s-a-ntîmplat o mare belea...

Într-o zi ieșiseră toți cinci la dezmoștirea cailor, călare
pe bidivii lor „de luptă“. Sultanmurat pe Ceabdar, Antai
pe Oktor, Erkinbek pe Akbaipak, Ergheș pe Altîn-tuiak,
Kubatkul pe Jibekjal. La început au mers în trap ușor,
așa cum se cuvenea. Mai întii au alergat în jurul oborului
de cai, apoi pe uliță, s-au îndreptat spre capătul ailului și,
ajungînd pe cîmpul acoperit de nea, i-au dat drumul la
trap întins. Era o zi însorită, sclipitoare, aerul era inun-
dat de lumina primăverii. Culmile munților erau albe-albe
și stăpînite de atîta liniște și lumină, că de s-ar fi ivit o
muscă pe albeața povîrnișului, ar fi putut fi auzită și vă-
zută. Iarna se astîmpărase, căldura soarelui era din ce în
ce mai puternică.

Caii alergau cu plăcere. Erau și ei nerăbdători să se
dezmoștească, să zburde. Băieții au slăbit frîiele, mai iute,
tot mai iute ! Ce-ar mai fi pornit-o la galop ! Sultanmurat
era în frunte. Anatai îi tot dădea ghes din urmă :

— Hai mai repede ! De ce așa încet ?

Dar Sultanmurat, fiind comandant, nu prea îngăduia
să se mărească viteza. Dezmoștea nu înseamnă întrecere,
ci muncă : pregătirea cailor, ca apoi să le fie mai ușor să
tragă la ham. Uite așa călăreau ei, întreg desantul. Tocmai
se regroupaseră și se pregăteau de întoarcere, cînd au auzit
niște glasuri pe colină. Erau copiii care se întorceau de la
școală. Văzuseră desantul și strigau și dădeau din mîini.
Băieții din desant le-au răspuns și ei, strigînd și dînd din
mîini. Clasa lor, a șaptea, și alte clase se întorceau de la
lecții. Veneau în ceată zgomotoasă. În această ceată Sultan-
murat a zărit-o pe ea, pe Mîrzagul, a recunoscut-o dintr-o
dată. Cum a deosebit-o, nici el nu știe, dar era ea. A recu-
noscut-o după fața înfășurată în șalul îngust, după chip,
după mers, după glas. Se pare că și ea îl recunoscuse.
Alerga alături de ceilalți pe colină, strigînd ceva și flutu-
rîndu-și geanta. Parcă strigase chiar : „Sultanmura-a-at !“. Iar
felul cum fugea cu mîinile întinse, îndreptîndu-se spre
el, i s-a întipărit în amintire ca un fulger și a înțeles din-
tr-o dată că în acele zile tot timpul se gîndise la ea și că-i

fusese dor... De bucurie se simțea cuprins parcă de un vîrtej care-l ducea, îl tot ducea și-l învîrtea...

Nu știu cum se întîmplase, dar toți călăreau în galop, îndreptîndu-se înspre colina de unde coborau colegii lor de clasă. Goneau cu mare iuțeală, lăsaseră în urmă cîmpul și o porniseră spre povîrniș. Puteau s-o ia de-a coasta în lungimea colinei, să treacă în cavalcadă prin fața privirilor pline de încîntare, iar mai departe — spre grajd. Sultanmurat așa socotise. Dar, brusc, Anatai țîșnise înainte. Oktoru al lui era un cal sprinten.

— Stai ! Încotro ? Oprește-te ! îl prevenise Sultanmurat, dar Anatai nici măcar nu s-a uitat îndărăt.

Un gînd ciudat l-a fulgerat atunci pe Sultanmurat : „Vrea să fie văzut de ea !” Mîniindu-se, și-a pierdut cumpătul și, cuprins de înflăcărare, a început să strige, să chiuie, s-a culcat pe coama lui Ceabdar, slobozindu-l în urmărirea lui Anatai. Iar Anatai șfichiuia calul din toate puterile. Și s-au luat la întrecere, care pe care, cine va ajunge cel dintîi la ea, cine își va arăta vitejia și izbînda. Uf, ce grozav alergau ! Nici vorbă că Ceabdar era mai puternic, nu degeaba spunea tata că în el se ascunde un pur-sînge adevărat. Ce triumf, ce bucurie pe Sultanmurat, cînd l-a ajuns din urmă pe Anatai, ca un vîfor ! Cu coada ochiului privea cum ceata școlarilor se oprise din fugă, urmărind întrecerea ce se stîrnise, și a văzut-o, printre ei, a văzut-o pe ea, și numai pe ea o privea ! Căci numai pentru ea se avîntase în această bătălie. Și a ieșit biruitor ! Ajungîndu-l pe Anatai, a luat-o puțin mai în sus, pe coastă, să fie mai aproape de ea, și bine a făcut, a avut mare noroc, îndreptîndu-l pe Ceabdar puțin mai sus pe coastă, altfel, cine știe cum s-ar fi sfîrșit totul ? ! Pentru că, în clipa următoare, cînd se afla în dreptul lui Anatai, cot la cot cu el și l-a ocolit, întrecîndu-l cu jumătate de lungime, în clipa aceea s-a întîmplat ceva cu Anatai. Copiii au scos un strigăt de spaimă, înmărmuriți. Trăgînd de căpăstru, Sultanmurat s-a uitat îndărăt — Anatai nu se mai vedea. Potolind cu greu calul dezlănțuit, s-a întors și atunci a văzut că Oktoru al lui Anatai alunecase, arînd în zăpadă o urmă lată, iar Anatai zburase cît colo într-o parte. Copiii au alergat spre Anatai, care se ridica cu greu din zăpadă.

Sultanmurat s-a speriat. Iar cînd a descălecat și a văzut sînge pe mîinile lui Anatai, s-a speriat și mai tare. Pentru o secundă a întîlnit privirea lui Mirzagul. Era palidă și zăpăcită, dar tot cea mai frumoasă era... Anatai, venindu-și în fire, a dat fuga spre calul care se zbătea jos, în

nămetele de zăpadă. Se încurcase, bietul, în căpăstru. Între timp veniseră din urmă și ceilalți membri ai desantului. Au ajutat cu toții calului să se ridice pe picioare. Abia atunci Sultanmurat a putut auzi ce vorbeau ceilalți și a înțeles că, oarecum, totul se sfârșise cu bine.

Iată ce întorsătură neplăcută luase încercarea *batirilor* de a-și arăta iscusința în fața lui Mirzagul-biikeci. Le era rușine să se mai uite la ea. S-au grăbit să plece, tăcuți; era timpul să se întoarcă la grajd. Și numai când se apropiau de ail, Ergheș a băgat de seamă că Oktoru al lui Anatai șchioapătă.

— Stai ! a strigat el. Tu nu vezi că armăsarul tău șchioapătă ?

— Șchioapătă ? a întrebat Anatai, năucit.

— Sigur ! Și încă bine de tot !

— Ia treci înainte ! a poruncit Sultanmurat. Mergi înainte, să vedem.

Adevărat, Oktoru șchioapăta rău de piciorul drept dinainte. L-au pipăit și au găsit : glezna începuse să se umfle. Urită poveste. Nu știau ce să facă. Se chinuiseră atîta cu pregătirea calului pentru plug, iar acum dăduseră de belca. Cine a mai pomenit să se ia la întrecere pe o coastă înzăpezită, cînd la fiecare pas calul poate să alunece și să se rostogolească la vale ? ! Tocmai așa s-a și întîmplat. Bine că măcar ei au rămas întregi.

— Tu ești vinovat ! a rostit deodată Anatai, înroșindu-se furios. Tu te-ai luat la întrecere !

— Da' nu ți-am strigat eu : „Stai, încotro ?”

— Atunci nu trebuia să mi-o iei înainte !

— Da' tu de ce ai pornit-o la galop ?

Se luaseră la ceartă, înfierbîntați. Gata-gata să se ia la bătaie. Dar pînă la urmă s-au dezmeticit. S-au întors de la antrenament la grajd cu un cal șchiop. S-au întors posomorîți și tăcuți. Au dus caii la locul lor, fără larmă de prisos, l-au legat și pe Oktoru la iesle, dar mai departe nu știau ce-i de făcut. Stăteau tăcuți, zăpăciți. Știau că aveau să dea socoteală. Băieții i-au zis lui Anatai : „Du-te și spune grăjdarilor ce s-a întîmplat, spune-le că Oktoru șchioapătă, ce-i de făcut ?” Dar el nu voia în ruptul capului :

— De ce să mă duc eu ? Eu nu sînt vinovat. Avem comandant, să meargă el să dea de știre.

Iarăși s-au luat la ceartă, și iarăși erau gata să se încaiere. Pe Sultanmurat, cel mai tare îl scotea din sărîte faptul că Anatai se socotea, cu totul nevinovat.

— Ești o muiere ! i-a aruncat Sultanmurat. Numai gura e de tine, eroule ! Iar cînd e vorba de ceva, dai bir cu fugiții ! Crezi că mi-e frică ? Dacă s-a întîmplat necazul, o să mă duc să povestesc chiar eu.

— N-ai decît ! De-aia ești comandant ! nu se domolea Anatai.

Sultanmurat a trebuit să-și iă inima-n dinți și să povestească grăjdarului totul, așa cum, a fost. Acesta s-a alarmat și a alergat degrabă să cerceteze calul vătămat. S-a stîrnit mare tărăboi. E ușor de spus, dar nu-i lucru de șagă să pierzi un cal chiar în ajunul aratului. Iar pe deasupra, a apărut ca din pămînt brigadierul Cekiş. Aflase de la cineva, cineva apucase să-i povestească. Grăjdarul tocmai pipăia piciorul lui Oktoru încercînd să stabilească pricina umflăturii : scrîntitură sau fractura osului. Tocmai atunci, în spatele lor a răsunat tropot de copite. S-au întors cu toții deodată : era brigadierul Cekiş, călare. A descălecat fără o vorbă și a pornit spre ei, amenințător ca o furtună.

— Ce se întîmplă aici ?

— Păi, uite, aksakal, încercăm să aflăm dacă-i scrîntitură sau fractură.

— Ce să aflați ? se aprinse Cekiş, făcîndu-se stacojiu de mînie. Am să-i trimit numaidecît la tribunal ! O să-i împușc pe loc !

Învîrtindu-și cravașa, Cekiş s-a năpustit asupra plugarilor. Băieții au fugit, risipindu-se care încotro. Cekiş după ei. N-a izbutit să prindă pe nimeni, ci numai se învinețise și mai mult de sufocare și, aprinzîndu-se și mai vîrtos, striga și amenința cu cravașa :

— Cui am încredințat noi caii de plug ? Țștia sînt niște sabotori ! Fasciști ! Trebuie împușcați toți pînă la unul ! Cîtă trudă, cît nutreț s-au dus pe apa simbetelui ! Cu ce-o să mai arăm acum ?

Strigînd și suduind de răsuna toată curtea, el se ciocnise de Sultanmurat. Cînd băieții fugiseră, Sultanmurat a rămas pe loc. Palid, speriat, stătea privindu-l țintă pe brigadier, dar n-a îndrăznit să fugă de răspundere.

— A-a, tu erai ! Și cutezi să te mai uiți la mine ! ? Bătrînul Cekiş nu s-a mai putut stăpîni și l-a croit pe comandantul desantului cu cravașa peste umăr. Dar, ridicînd mîna să lovească a doua oară, s-a dezmeticit, a horcăit sufocat și a bătut amenințător din picior : Fugi, nemernicule ! Fugi, îți zic ! Fugi, că te omor în bătaie !

Sultanmurat stătea, trăgîndu-se îndărăt, ferindu-și instinctiv fața cu mîinile, fără a-și lua privirea speriată

de la brigadier. Aștepta ca lovitura usturătoare a cravașei să-i ardă spinarea. Își adunase toate puterile să n-o rupă la fugă, să rabde, să reziste...

— Bine ! a spus deodată Cekiș, uluit de încăpăținarea flăcăului. Restul o să-l primești când s-o întoarce taică-tău din război. Pentru treaba asta, o să-ți mai trag o chelfă-neală de față cu el !

Sultanmurat tăcea. -Dar Cekiș tot nu putea să se potolească. Se învârtea încolo și-ncolo, agitându-și miinile :

— Tu-i spui să fugă, iar el stă neclintit ! Ia gîndește-te, aș putea eu să te ajung ? Pot eu s-alerg după voi ? Să fi fugit măcar din respect, mi-ar fi fost și mie mai ușor ! Nu pot să te bat, că ți-s hainele subțiri, da' și la trup ești firav, nu ești clădit pentru cravașă. Măcar de-aș avea în ce lovi ! Bine ! Iartă-l pe bătrîn. Când s-o întoarce taică-tău, să mă ciomăgiți voi pe mine, uite-așa ! Acum, hai și-arată-mi, să vedem ce năzbîtie ați făcut...

Asta-i povestea care s-a întîmplat în ziua aceea. Sultanmurat a pățit-o. Pe drept. Brigadierul nu s-a putut stăpîni să nu-l croiască zdravăn cu cravașă. Se prăpădea atîta trudă, atîtea strădanii, căci la ce mai e bun un cal șchiop ? Doar pentru carne. Dar cine ar cuteza să ridice mîna asupra unei vite de muncă ? Singura nădejde era — așa spuneau Cekiș și alți oameni cunoscători — că vătămătura nu era periculoasă. A fost nevoie să-l ducă pe Oktoru al lui Anatai acasă la un bătrîn. Se pricepea la cai, știa să-i tămăduiască. I-au dus trifoi și ovăz și au orînduit supraviețuirea de zi cu zi acolo. Au avut noroc, după vreo cinci zile l-au adus pe Oktoru la grajd, totul mergea spre bine.

Sultanmurat a avut atunci îndeobște o săptămînă grea. Acasă, mama se îmbolnăvisc. La început s-a simțit cam rău, dar pe urmă a căzut la pat, cu fierbințeală mare. Sultanmurat a fost nevoit să rămînă acasă să îngrijească de maică-sa și de cei mici. Abia atunci și-a dat seama cîtă sărăcie se pripășise la ei în gospodărie. Când tata a plecat la armată, aveau în curte vreo zece oi, acum nu mai rămăsese nici una : două le-au tăiat pentru carne, iar pe celelalte le vînduseră ca să plătească împrumutul, impozitul de război și alte dări. Bine că le mai rămăsese vaca — ugerul i se umflase, trebuia să fete curînd — și măgărușul lui Agimurat, Coamă Neagră, care rătăcea prin curtea din spatele casei. Asta era tot avutul lor viu. Dar nici pentru atît nu prea mai aveau nutreț. Pe acoperișul șopronului mai păstrau cîțiva snopi de coceni de porumb, uscați. I-a numărat și a văzut că de-abia ajung pentru

zilele cînd o fătă vaca, iar dacă iarna o să se prelungească, o să dureze mai mult, cine știe cum se va sfîrși totul ? ! Măgarul trebuia să-și găsească singur hrana. Mîncă mărăcini și buruieni dimprejurul curții. Cu încălzitul stăteau și mai rău : tizicul era pe terminate, vreascurile ajungeau pentru vreo două-trei zile. Dar pe urmă ? Cîinele Aktoș se jigărise și el de tot. Pe Sultanmurat îl copleşea tristețea. Simțea cum îl cuprinde rușinea. Ocupat zi și noapte la oborul cailor cu pregătirea desantului pentru Aksai, n-a băgat de seamă în ce paragină ajunsese gospodăria lor. Oare așa arăta cînd era tata acasă ? Tata cosea fîn pentru toată iarna, ba mai rămînea și-n primăvară, iar tizic și vreascuri strîngea din belșug. Ce să mai vorbim, cînd era tata acasă, toată viața era orînduită altfel : trainic, înțelept, frumos. Și nu doar aici, acasă, ci pretutindeni, poate în lumea întregă. Curtea lor, de pildă, acum arăta altfel. Parcă îi lipsea ceva, precum copacului frunzele, toamna. Ailul se află în același loc, ulițele, casele sînt aceleași, totuși nu mai arată ca înainte, cînd era tata acasă. Chiar și roțile căruțelor care trec pe drum, pe lîngă poartă, nu mai răsună la fel de vesel cum răsunau cînd tata era acasă, cînd trecea el pe același drum, cu o căruță la fel...

Oamenii care fuseseră la Djambul povesteau că la oraș e alita scumpete și foamete, și îngrijorare, încît îți vine să pleci și s-ajungi cit mai degrabă acasă. Înseamnă că nici orașul nu mai e același, cum era atunci cînd el și cu tata s-au dus acolo.

De ce oare o fi așa ? Poți să zici că de cînd nu e tata totul a devenit mai rău... Unde-o fi el acum, ce-o fi făcînd ? Ultima scrisoare au primit-o cu vreo lună jumătate în urmă. Întîrzie, spune mama ca să-l liniștească. Și oftează. Adevărat, orice scrisoare poate să întîrzie, cu atît mai mult dacă vine de pe front. Și poate că acolo, nimănui acum nu-i arde de scrisori. Însă aici e deosebirea : una e cînd scrisoarea întîrzie de la canalul din Ciuisk, și alta cînd întîrzie de pe front. La asta se gîndesc mereu toți, și mama, și el.

Alaltăieri, spre ziuă, cîinele a început să latre fără istov, apoi a tăcut brusc, a scheunat bucuros, iar în fereastră a bătut cineva. Mama s-a deșteptat din somn și a sărit din pat deși era bolnăvă. El, de asemenea, s-a repezit la fereastră. Cineva stătea lîngă casă. Mama l-a recunoscut cea dintîi.

— A venit unchiul vostru, Nurgazî, i-a spus ea fiului, du-te şi-l întâmpină. Apoi s-a virit iarăşi în pat, iar dinţii-i clănţăneau de friguri.

Unchiul Nurgazî, fratele mamei, trăie în munţi de când se ştia, era cioban la sovhozul vecin. Cîndva îl luaseră şi pe el în armată, cu toate că nu mai era tînăr, dar din Djambul, împreună cu încă vreo cîţiva ciobani, i-au trimis îndărăt acasă. Nu mai avea cine să vadă de turme. Nu puteau lăsa turmele în voia soartei. Bine că îl mai aveau pe unchiul Nurgazî, care mai dădea pe la ei din cînd în cînd. Uite, şi de data asta, auzind că sora lui a căzut bolnavă, a coborît din munţi, noaptea, cînd turma se afla în ocol. Venise pentru scurt timp, să vadă ce şi cum, apoi să se întoarcă degrabă la stînă.

Cu faţa arsă de vînt, albit de promoroacă, îmbrăcat în cojocul greu, cu cizme avînd carimbii de pîslă mai sus de genunchi şi cu căciula mare de vulpe, a intrat, uriaş şi greoi, mirosînd a ger şi a oaie. Dintr-o dată casa deveni mai strîmtă şi mai gălăgioasă. Aruncîndu-şi cojocul de pe umeri, s-a aşezat lingă patul surorii, i-a luat mîna fierbinte în palmele lui butucănoase, ascultîndu-i în tăcere pulsul. A ascultat îndelung şi atent, ţinînd încheietura ei subţire între degetele lui greoaie, cu pielea de culoare cafeniu-închis, care de-abia se îndoiu. Se vede că ştia el ceva, pricepuse el ceva. Apoi a tuşit, dus pe gînduri, şi-a mîngîiat barba, i-a vorbit lui Sultanmurat, zîmbind încurajator.

— Nu-i nimic grav. A răcit zdravăn. I-a intrat mult frig în oase. Bine că am adus cu mine nişte carne şi seu din coadă de berbec... Să bei *şurpa* fierbinte cu grăsimi, cu piper şi cu ceapă, ca să asuzi cum trebuie, a sfătuit-o el pe soră-sa. Sultanmurat tu du-te şi adă *kurgiumul* * de pe şa şi goleşte-l, scoate tot ce e în el... Eu nu mai stau mult, că oile nu aşteaptă...

Cîtă vreme mama şi unchiul au vorbit de una, de alta, Sultanmurat izbutise să aprindă focul şi să fiarbă apa de ceai. Atunci s-au trezit şi cei mici. Numai decît, direct din pat şi neîmbrăcaţi, s-au repezit spre unchiul. El i-a înfăşurat în cojoc, lingă el, dar ei i s-au urcat pe genunchi, i s-au agăţat de gît. Agimurat, mai cu seamă, favoritul unchiului, parcă devenise copil mic. Se alinta ca un viţeluş, cu toate că era în clasa a treia. Şi-a pus pe cap căciula de vulpe a unchiului, a luat în mînă *kamecau* şi i s-a urcat pe umeri, chipurile ca pe cal.

* *Kurgium* — desagi.

— Cum de nu ți-e rușine ? Dă-te jos ! l-a smucit Sultanmurat de vreo două ori, dar unchiul Nurgazî i-a îngăduit :

— Lasă-l în pace, lasă-l să se zbengeie !

A fost o dimineață veselă și zgomotoasă. Era vremea ca Agimurat să plece la școală, dar el n-avea de gând. Mama a fost nevoită să strige la el, dar nici după aceea nu se prea grăbea ; se tot învârtea pe lângă unchiul, care a început și el să-l roage pe nepot să nu mai târăgăneze. Cu greu l-au făcut să se îmbrace. Până la urmă, Sultanmurat a trebuit să-l ia de mină și să-l scoată pe frate-său afară. Acesta se împotriva, iar când s-a văzut în curte, s-a pus pe bocit. Și așa, bocind, a plecat la școală. I s-a făcut milă de el.

Unchiul Nurgazî a întrebat supărat, privindu-l pe Sultanmurat, muștrător :

— Tu l-ai lovit ?

— Nu, *taiake* *, nici nu l-am atins.

— Dar de ce s-a pus pe plins ?

— Nu l-a lovit, i-a luat mama apărarea, ridicându-și capul de pe pernă. Nu, Nurgazî, a plins de dorul lui taică-său. N-ai văzut cum se lipesc copiii de tine ? Nu mai putem, așteptăm întruna, doar-doar o veni vreo știre de la el. Curind se fac două luni de când nu mai știm nimic...

Unchiul Nurgazî a început s-o liniștească pe mama, rugînd-o să nu mai plîngă. Să-și păstreze puterile pentru copii. Apoi a povestit niște întâmplări cînd pe unii nu-i mai credeau a fi printre cei vii, dar au primit scrisori de la ei după jumătate de an. Războiul, zicea el, e război...

Atunci, lîngă patul mamei bolnave, Sultanmurat și-a dat seama, mai mult ca oricînd, cît de amară devenise viața lor fără tata. Să fi fost mai mic, ca Agimurat, s-ar fi pornit să bocească în gura mare de tristețe. Și ar fi plecat, ar fi fugit plîngînd, încotro ar fi văzut cu ochii. Nu-și dorea decît o speranță, cît de mică. Chiar de n-ar fi venit numaidecît, dar ar fi vrut să știe doar că tata trăiește, atunci ar fi putut răsufila ușurat, ar fi putut să aștepte, să reziste. Acum o înțelegea foarte bine pe învățătoarea lui, Inkamal-apai.

Inkamal-apai venise odată la oborul cailor și așteptase să se înhame cai la căruța care pleca la raion. Era cu aceeași broboadă de lînă groasă și stătea lîngă poarta aple-

* Unchi din partea mamei.

cută, îmbătrînită, singură, cu o tristețe încremenită în ochi. Dar cînd s-a întors a doua zi, bătrîna învățătoare era de nerecunoscut, parcă era alta. Sau, mai curînd, devenise cea dinainte. Chiar zbîrciturile de pe față îi dispăruseră. Binevoitoare, s-a interesat cum merg treburile elevilor ei. Sultanmurat a dus-o prin curtea grajdului și i-a arătat caii desantului.

— Uitați-vă, Inkamal-apai, aceștia-s caii noștri, aceia legați de-a lungul ieseii.

— Frumoși cai, se vede cît de colo că sînt bine îngrijiți ! i-a lăudat Inkamal-apai.

— Dacă i-ați fi văzut cum erau înainte ! povestea Sultanmurat. Niște gloabe, cu pielea numai pcingine, cu greabănele roase, puroind, și cu picioarele zdrelite. Acum nici noi nu-î mai recunoaștem. Iată, Inkamal-apai, ăsta-i Ceabdar al meu. Vedeți ce frumos e ? E calul tatii. Asta-i Akbakai, ăsta Geltaman...

Pe urmă i-a arătat învățătoarei hamurile, la curelărie. Erau aproape toate gata reparate, numai bune de înhămat. Apoi s-au dus să vadă plugurile. Totul era în ordine, pu-teai oricînd să inhămi și să pornești la arat...

Inkamal-apai s-a arătat foarte mulțumită. Cînd și-a luat rămas bun, a mărturisit că a suferit și, în sufletul ei, a fost împotriva cînd i-au luat de la învățătură, dar acum vede că nu degeaba au făcut acest sacrificiu. Lucrul cel mai important acum e victoria, zicea ea, ca oamenii să se întoarcă mai curînd de la război. Și pe urmă o să reciști-găm totul negreșit...

De fapt, învățătoarea Inkamal-apai fusese la o ghicitoare renumită care, dacă prezicea o veste bună, nu lua nimic, nici o plată, bucurîndu-se și ea de fericirea altuia ca de a ei proprie. În felul ăsta nu poate să mintă. Cărtur-răreasa asta i-a spus, repetînd de trei ori așezatul cărților, că feciorul lui Inkamal-apai trăiește. Că nu e prizonier și nu e rănit, dar că este într-o misiune specială și nu au voie să scrie. Iar cînd li se va da voie — o să se convingă singură — scrisorile vor sosi una după alta... Ce-o fi ade-vărat și ce nu, cine știe ? Dar așa a povestit la grajd vi-zitiul cu care oamenii mergeau la oraș.

Sultanmurat s-a mirat atunci că însăși Inkamal-apai s-a dus la ghicitoare, dar acum înțelegea temerile și sufe-rințele ei, și s-a gîndit chiar s-o sfătuiască pe mama, cînd va fi mai bine, să se ducă la prezicătoarea aceea să-i ghicească despre tata.

Da, era greu și-l apuca groaza cînd se gîdea la toate astea. Însă erau și gînduri plăcute, pline de bucurie, care se iveau parcă de la sine, ca șuvoaiele de apă țîșnind la suprafață în gura ce gîlgie încetișor a izvorului. Acestea erau gîndurile despre ea, despre Mîrzagul. El nu se străduia de fel să stîrnească aceste gînduri, dar ele apăreau singure, cum răsare iarba din pămînt, și în asta se afla bucuria lor și lumina lor, de aceea nu dorea să se despartă de ele, voia să se gîndească, să se gîndească întruna la ea, la Mîrzagul. Gîndindu-se la ea, ar fi vrut să facă ceva, să acționeze, să nu se teamă de nimic, de nici un fel de nenorociri, de nici un fel de greutăți. Dar mai mult decît orice ar fi dorit ca despre toate acestea — cum se gîndește el la ea și ce gîndește el despre ea — să știe, să afle și ea.

El încă nu-și dădea prea bine seama cum s-ar numi tot ceea ce se petrece cu el. Dar ghicea într-un fel tulbure că pesemne asta trebuie să fie dragostea, de care auzise de la alții și citise în cărți. Nu o dată, gighiții care plecau pe front îl rugaseră să ducă o scrisoare pecetluită vreunei fete sau neveste tinere. Îndeplinea cu mîndrie asemenea înșărcinări tainice. Și niciodată n-a scăpat vreo vorbă cuiva. Un bărbat nu se cade să trîncănească despre asemenea lucruri ! Ba odată s-a întîmplat ca o rudă îndepărtată să-l roage să scrie un asemenea răvaș. Geamankul era tînăr, dar nu prea știa carte, pîbegea cu oile prin munți și în copilărie n-a mers la școală. Și iată că i-a venit ordinul de chemare la armată. Dorea pesemne flăcăul să-și ia rămas bun de la fata iubită, să-i vorbească măcar pe hîrtie despre simțămintele sale, întrucît în ail nu se obișnuia ca băiatul să se întîlnească vreodată cu fata înainte de măritiș. Uite-așa, Geamankul cel analfabet a fost nevoit să vină cu rugămîntea la feciorul rudelor sale. Geamankul dicta, iar Sultanmurat scria vorbele lui. Atunci, lui Sultanmurat i s-a părut hazlie această idee, precum și felul cum se chinuia Geamankul și cît era de tulburat alegîndu-și cuvintele, cum i se uscaseră gîturile pînă ce isprăviseră scrisoarea. Înainte de asta, Sultanmurat făcuse pe îndărătnicul, se lăsase rugat, și astfel a primit în dar un briceag cu plăsele din corn de *arhar*, fără a bănuî că nu va trece nici un an și se va izbi și el de ceea ce îl tulbura atît de mult pe sărmanul Geamankul.

Ale lui Geamankul erau și stihurile, scornite de el în singurătatea munților, pe care Sultanmurat și le-a amintit acum și le-a repetat pentru el :

*Al lui Aksai, Koksai, Sarisai pământ am colindat,
Dar nicăieri o alta, ca tine, n-am aflat...*

Deodală și-a dat seama : și el îi va scrie ei o scrisoare! Iar gândul că a găsit mijlocul, fără a fi încercat de rușine și teamă, să-și mărturisească, să-și transmită la distanță sentimentele, stârnea în el dorința de a acționa, de a săvârși fapte bune, ca și alții să se simtă tot așa de bine ca și el, ca și alții să încerce aceeași fericire ca și el. Mai întâi de toate, trebuia să-i ajute mamei să se înzdrăvenească mai curînd, să nu se mai teamă atîta pentru tata, să lucreze din nou la fermă, iar acasă să fie iarăși plăcut și cald și mama să ghicească, să presupună întrucîtva că feciorul ei iubește pe cineva și din pricina asta totul în jur s-a schimbat în bine...

În aceste două-trei zile cît a stat acasă, Sultanmurat a făcut o mulțime de treburi ; într-un an și n-ar fi făcut atîtea. A curățat, a reparat și a pus în ordine totul în gospodărie, în curte și în casă. Venea la patul mamei, una-două, și-o întreba :

— Cum te simți ? Nu-ți trebuie nimic ? Mama surîdea trist :

— Acum, chiar de-ar fi să mor, nu mi-e frică. Fii liniștit, dacă o să am nevoie de ceva, o să-ți spun...

Scrisoarea a scris-o noaptea, cînd toți dormeau. Era tare agitat, cu toate că nimeni și nimic, nu l-ar fi putut stînjeni. Și totuși era agitat. Mai întâi a chibzuit cum să înceapă. A încercat și așa, și altminteri, dar de fiecare dată i se părea că nu așa trebuie început. Gîndurile i se împrăștiau ca cercurile pe apă cînd arunci cu pietre, fără nici o țintă. A fi vrut să-i spună tot ce purta în gîndurile lui, dar cînd se apuca să aștearnă pe hîrtie, cuvintele nu se legau. Mai întâi de toate dorea să-i spună ei, lui Mirzagul, cît este de frumoasă, mai frumoasă decît toate fetele din ail, nu numai din ail, ci din lumea întreagă. Să-i spună că pentru el nu-i bucurie mai mare decît să stea în clasă și s-o privească. S-o privească, să se încînte de frumusețea ei. Dar acum totul s-a schimbat, el și cu desantul lui nu mai merg la școală și nu se știe cînd se vor întoarce la învățătură. Acum el o vede foarte rar și din pricina asta suferă tare mult, și tare, tare dor îi e de ea. Îi e atît de dor, că uneori îi vine să plîngă.

Însă asta n-avea de gînd s-o mărturisească, bărbatul trebuie să fie bărbat ; dar era adevărat că uneori simțea

cum lacrimile îi năpădesc ochii și un nod i se ridică în gît. Trebuia să-i lămurească în scrisoare că nu se apropia de ea întîmplător și fără rost în recreații, făcînd-o, chipurile, pe obraznicul, și că ea degeaba se ferea din calea lui. Mai dorea iarăși tare mult să-i lămurească și întîmplarea cu întrecerea de călărie, cînd nerușinatului de Anatai i-a trecut prin cap să arate că, vezi Doamne, el ar fi cel mai viteaz, cel mai voinic și, îndeobște, cel mai grozav din tot desantul. Dar din asta, după cum singură s-a convins, n-a ieșit nimic. Păcat numai că Oktor, calul lui Anatai, a avut de suferit. Însă lucrul cel mai de seamă ce voia să i-l spună era cum a recunoscut-o pe colină, în ceata colegilor de clasă, și cum a înțeles dintr-o dată că o iubește nespun, de multă vreme, și ce frumoasă era cînd alerga pe colină, cu brațele în lături și strigînd ceva. Ea fugea spre el ca o melodie, ca o cascadă, ca o vîlvătaie...

A trebuit să potrivească de vreo două ori lampa așezată pe pervaz. Fitulul arsese și scotea fum. Bine că mama dormea în odaia cealaltă și nu vedea cum el arde ultimele picături de gaz. Iar scrisoarea tot nu se lega, și nu pentru că nu avea ce spune, ci, dimpotrivă, din dorința de a spune totul deodată.

De mult, în ail se stinseseră luminițele la ferestre și cîinii încetaseră să mai latre, de mult toată lumea dormea în noaptea întunecoasă de februarie, în valea de sub masivul munților Manas, acoperiți de zăpadă. Afară dăinuia un întuneric de nepătruns. Părea că în toată lumea mai rămăseseră doar ei doi — noaptea și el, cu gîndurile lui despre Mirzagul.

În sfîrșit, s-a hotărît. Intitulîndu-și scrisoarea „*Aşikîlık*”^{*}, a scris mai departe că este destinată preafrumoasei M. din ailul lor, lumina frumuseții căreia poate întrece lumina lămpii din casă. A scris mai departe că la tîrg se adună o mulțime de oameni, dar își spun bună ziua numai cei ce vor să-și dea mina unul altuia. Toate acestea le ținea minte din scrisoarea lui Geamankul. Apoi a încredințat-o că vrea să-i închine viața pînă la ultima suflare și așa mai departe. În încheiere și-a amintit versurile lui Geamankul :

*Al lui Aksai, Koksai, Sarisai pămînt am colindat,
Dar nicăieri o alta ca tine n-am aflat...*

* Scrisoare de dragoste.

A doua zi, după ce Agimurat s-a întors de la școală, au plecat împreună pe cîmp, să adune vreascuri și tot ce puteau găsi pentru foc. Au înșeuat măgarul lui Agimurat, pe Coamă Neagră, au prins de șa secerile, funiile pentru legat și mănușile cu un deget. Au chemat cu ei și pe ciîncele Aktoș, care a pornit bucuros alături. După dreptul celui mai mic, Agimurat mergea călare, iar cel mare mergea alături, mîinind măgarul. Dacă nu-l îndemni, el nu se grăbește. Locul nu era prea aproape. Sultanmurat cunoștea un colîșor bogat în vreascuri uscate. Locul era departe, în vilceaua Tuiuk-Gear. Primăvara și vara se scurgeau acolo apele adunate din zăpezile topite și mai ales din ploi. Vilceaua vuia de șuvoaiele și torențele vijelioase formate după ploile torențiale și după furtuni, iar spre toamnă era năpădită de lăstărișuri de ierburi cu tulpinile lemnoase, înalte cît un stat de om. Pe acolo rareori se abătea cineva, dar cine mergea nu se întorcea cu mîna goală.

Prin apropierea ailului, tot *kuraiul* fusese adunat, așa că a fost nevoie să bată drumul pînă la Tuiak-Gear. Sultanmurat făgăduise mamei să facă provizii de vreascuri înainte de a pleca în Aksai.

La început, Sultanmurat mergea îngîndurat și nu-i prea dădea atenție fratelui său, care avea chef de vorbă. Avea la ce să se gîndească. Se apropia vremea cînd plugarii trebuiau să plece în Aksai. Zilele erau numărate. Totdeauna înaintea plecării îți dai seama cîte au mai rămas de făcut. Mai cu seamă mărunțișurile. Căci acolo, în Aksai, nici măcar un cui nu găsești, dacă se întîmplă cumva să ai trebuință. Bine că președintele Tinaliev a trecut pe la ei pe acasă. Venise să afle cum mai stă mama cu sănătatea și ce mai face comandantul desantului. Apoi le-a mai povestit ba una, alta. Le-a spus cum o să fie cu adăpostul la arat — au hotărît să ridice o iurtă — cum vor proceda cu nutrețul și hrana, dar cel mai bine a fost că a stat de vorbă cu mama. În ultima vreme, mama era nervoasă din pricina bolii și fiindcă nu primeau nici o veste de la tata. Așa că a discutat cam aprins cu președintele. Zicea : „Unde trimiteți acești copilași ? Or să piară acolo, în stepă. Nu-l las, zicea, pe băiatul meu. Eu sînt bolnavă. Ceilalți copii sînt mici. De la bărbat n-am nici o veste. Fînul s-a terminat, și nici focul nu mai au cu ce să-l aprindă“. Iar președintele a zis : „O să vă ajutăm cu ceva

fin, dar nu cine știe ce ; mai mult nu se poate, vremea aratului de primăvară bate la ușă". În privința focului, nici măcar n-a făcut vreo făgăduială. Se îngălbenise la față, de parcă ceva i se răsucise pe dinlăuntru. Apoi a zis : „Cît despre soarta copiilor în stepă, dumneata te înșeli, n-ai dreptate, cuvintele dumitale nu le pot lua în seamă, deși în suflet te înțeleg. Asta e, dacă vrei, ca o misiune de război. Iar dacă-i așa, vrei nu vrei, totuna e. Trebuie îndeplinită. Nu mai încape nici o vorbă. Iaca, dacă bărbații voștri, înainte de atac, ar începe să se plîngă că le e dor de-acasă, că asta nu e, că aia nu e, că le e frig, că le e foame și cum să mai plece ei la atac ? ! Ce s-ar mai alege de atac ? Cine-și poate îngădui așa ceva la război ? Pentru noi, Aksaiul e atacul nostru. Și ne ducem la acest atac cu ultimele noastre forțe, cu copiii de vîrstă școlară. Alți oameni nu avem.“

Cam asta a fost toată discuția. Îi părea rău de mama, dar trebuie să-l înțelegi și pe președintele Tinaliev, că nu de trai bun și nu de florile mărului a pus el la cale asemenea treabă. Apoi l-a rugat pe Sultanmurat să vină cît mai degrabă la lucru, căci timpul îi zorește. „Îndată ce mama se va simți mai bine, zice, să nu mai zăbovești nici o clipă, să te-apuci cît mai repede de treabă“...

De ieri, mama se simțea întrucîtva mai bine și începuse să trebăluiască prin casă. El putea acum să se întoarcă alături de băieți, la grajd. Însă, din pămînt din iarbă verde, trebuia să facă rost de vreascuri. Nu putea să-și lase familia fără foc, fără căldură...

Era pe la amiază. O zi caldă care prevestea primăvara. Nici iarnă, nici primăvară. Domnea în toate o pace netulburată și totul în jur era pur și nemărginit. Ici-colo, pe mantia zăpezilor subțiate, se zăreau, zdrențuite, petice negre de pămînt. Departe, în văzduhul străveziu, străluccea albeața orbitoare a gigantilor stîncoși acoperiți de omăt. Cît de mare era de jur împrejur pămîntul și ce multe griji avea omul pe acest pămînt !

Sultanmurat se opri din mers, încercînd să deslușească hotarul Aksaiului acolo, înspre apus, lîngă plaiurile povîrnite de la poalele masivului Marele Manas. Dar nu putu desluși nimic în acea depărtare numită ținutul Aksaiului. Doar întindere și lumină... Într-acolo urmau să pornească destul de curînd. Oare cum o să fie acolo ? Ce îi așteaptă pe acele meleaguri ? Un fior rece îl străbătu prin tot corpul...

Dar ziua era minunată. Agimurat se zăpăcise de-a binelea de bucurie că avea zi liberă, că fratele lui era lângă el și ciinele alerga credincios alături, că toată lumea era a lor și fiindcă se duceau după vreascuri pentru foc. Și că e călare pe măgăruș. Cu glăsciorul lui subțirel cînta felurite cîntece încă dinainte de război :

*Ber komanda, marșaldar,
(Dați comanda, mareșali,)
Kalbai teghiz cigabîz
(Toți, ca unul, vom porni la atac).
Min-million joo kelse da
(Fie vrăjmași o mie de milioane,)
Baaran teghiz jagabîz
(Îi vom nimici pe toți, pînă la unul).*

Ah, prostuțul ! Copil fără minte...

Dar Agimurat nu se sinchisea de nimic. Cînta mai departe cu însuflețire :

*Bir-eki, da, bir-eki
(Un-doi, un-doi),
Katarandî tiuzdep bas
(Țineți alinierea)...*

Sultanmurat se înveseli și el. Îi venea să ridă privind la viteazul acesta călare pe măgăruș. Ajungînd în dreptul ariei de anul trecut, tăcură fără să vrea. În acest loc retras, printre șirele de paie pe jumătate năruite, adia a primăvară. Stăruia liniștea cîmpului pustiu. După treieratul de astă-vară, aici totul se potolise. Mirosea a paie ude și a mucegai ; se mai simțeau parcă miresmele verii apuse. În *arîk* zăcea o roată ruptă de pe care fusese smuls cercul de fier. Încă mai dăinuia coliba largă, acoperită cu snopi treierați. În ea se odihneau și se adăposteau de arșiță treierătorii. Pe locul bătut de soare din mijlocul ariei, unde rămăsese pleava vînturată, din boabele căzute răsăriseră des firisoarele verzi de grîu.

Aktoș alerga încoace și-ncolo prin arie și, oprindu-se din loc în loc să adulmece, sperie un stol de porumbei sălbatici care își luară zborul de sub o streășină de paie înghețate. Toată iarna ciuguliseră aici liniștiți. Stolul lor strîns se roti deasupra cîmpului, în zbor avîntat, vesel și gălăgios. Aktoș hămăi cu blindețe, porni să alerge în urma lor, dar își luă seama, văzîndu-și de drum. Agimurat strigă și el ca să-i sperie, dar uită repede de ei. Sultanmurat urmări îndelung păsările, încîntat de zborul lor

mlădios, de culorile sidefii ale penelor ce scilipeau în lumina soarelui și, observind cum din stol se desprinsese o pereche de porumbei albaştrii, care zburară în altă parte, unul lângă altul, își aminti de tânărul profesor de matematică plecat la oaste :

*Sînt un hulub albastru și zbor
pe ceru-albastru,
Iar tu o hulubiță zburînd lîng-a mea aripă.
Nu e pe lume mai mare fericire,
Cu a inimii aleasă să fii mereu alături...*

Profesorul se chercelise la un rachier, cînd oamenii și-au luat rămas bun de la el și, plecînd cu brișca din ail. multă vreme, pînă ce nu s-a mai auzit, a cîntat că el e un hulub albaştriu care zboară pe cerul albastru, iar ea o hulubiță care zboară alături de el, aripă lîngă aripă... Atunci, cînd a auzit acest cîntec, pe Suitanmurat l-a pufnit rîsul, iar severul profesor devenise deodată tare caraghios. Dar acum, însoțind cu privirea perechea de porumbei sălbatici care se depărta, incremeni, simțind fiori în tot trupul. Cîntecul profesorului de matematică îl izbi ca un trăsnet. Băiatul înțelese că el este porumbelul ce zbura acolo, pe cerul albastru, iar ea — cea care zbura alături, aripă lîngă aripă, și i se tăie răsufllarea, simțind o dorință arzătoare de a fi neîntîrziat alături de ea, de Mirzagul, să zboare, uite așa, ca acești porumbei ce descriau deasupra cîmpului acoperit de mîntia albă a iernii un cerc larg, ușor înclinat. Își aminti de scrisoare și hotărî că trebuie să adauge și cuvintele cîntecului despre hulubi... Mai rămăsese problema cum să-i înmîneze scrisoarea. Își dădea seama că, de față cu ceilalți, ea nu va primi niciodată scrisoarea lui. Căci, chiar în recreații, se ferea de el. Iar acum el nici nu se mai duce la școală. Acasă la ea, nu se putea duce, are o familie severă... Și chiar dacă s-ar duce, ce-ar putea spune, ce explicație ar da ? De ce, s-ar întreba, trebuie să înmînezi o scrisoare cînd trăiești în același ail ?

Dar cu cît se gîndea mai mult, cu atît mai tare dorea ca ea să știe că el se gîndește la ea. Era foarte important, din cale afară de important, nebănuit de important ca ea să știe asta.

Tot drumul se gîndi cînd la ea, cînd la apropiata plecare în Aksai, cînd la tata, pe front, și nici nu băgă de seamă cînd ajunseră în vileceaua Tuiuk-Gear. Cîteva trecuse pe acolo și lucrase bine. Dar și *kuraiul* care mai rămăsese în ripă, de o parte și de alta a pîriului înghețat și

prin lăstărișul mărăcinos de câtină albă, era prea îndejuns. Acum nu mai trebuia să se îngrijească de unde să ia *kuraiul*, ci cum să-l ducă. Fără să mai stea mult pe gânduri, se apucară de treabă. Pe măgărușul Coamă Neagră îl sloboziră să pască ierburi de anul trecut, ieșite pe alocuri de sub zăpadă. Lui Aktoș nu-i duceau grija, umbla singur de colo pînă colo prin vilcea, adulmecînd nu se știe ce. Cei doi frați lucrau cu spor. Retezau cu secerile tulpinile uscate, le așezau în grămezi, urmînd apoi să le lege la un loc. Lucrau în tăcere.

Curînd se încălziră și se dezbrăcară, scoțîndu-și cojoccelele din blană de oaie. E plăcut să seceri *kuraiul* des, cu tulpinile tari. În jurul ailului nu găsești așa ceva. Nici vorbă ! Aici e o plăcere, seceri mănunchiuri întregi chiar de la rădăcină. *Kuraiul* foșnește, iar în păștile ca niște cutiuțe răsună semințele uscate, căzînd cu duiumul pe zăpadă. Și miroase iarăși a pelin amar, de parcă ar fi vară, de parcă ar fi în august. Cu greu îți îndrepti spatele înțepenit. Dar *kuraiul* de aici e foarte bun, o să dea căldură multă. Mama și surioarele vor fi mulțumite. Cînd în casă arde bine soba, și starea sufletească e bună...

Tăiaseră destul de mult *kurai* și tocmai se pregăteau să se odihnească puțin cînd, deodată, Aktoș se porni să latre cu furie. Sultanmurat își înălță capul și strigă, scăpînd seceră din mînă :

— Privește, Agimurat, o vulpe !

Înainte lor, pe zăpada întărită de ger, fugea din calea cîinelui o vulpe speriată, privind în toate părțile și oprindu-se din cînd în cînd. Vulpea alerga ușor, nestîngherită, de parcă aluneca pe zăpadă. Era destul de mare, cu urechile negre țuguiate, cu spinarea și coama lungă de culoare roșcat-fumurie. Aktoș o urmărea cu înverșunare, dar cam anapoda, și cu cît mai abitir se avînta spre pradă, cu atît mai mult se cufunda în zăpadă.

— Pune mîna pe ea ! Prinde-o ! se porni Agimurat să strige și se năpustiră amîndoi în întîmpinarea ei, fluturîndu-și secerile.

Văzînd oamenii alergînd spre ea, vulpea o coti brusc înapoi, apucînd-o pe după lăstărișul mărăcinos, și cînd Aktoș trecu în goană pe urmele ei dinainte, ea se întoarse în partea opusă. Desigur, vulpea și-ar fi păcălit fără prea multă bătaie de cap urmăritorii și s-ar fi făcut nevăzută, dar spre nenorocul ei nimeri, la capătul vilceleii, ca într-o fundătură, unde văgăuna lua sfîrșit prin niște pereți abrupti, prăpăstioși, de netrecut. Se părea că nu mai are

scăpare. De n-ar fi fost acest ciine gălăgios și neostoit, vulpea s-ar fi ascuns în lăstărișul de cătină albă, încearcă numai s-o scoți din acest mărăciniș de nepătruns ! Dar ciinele, cu toate că era un ciine prost, dulău de curte, se dovedi răbdător și îndrăzneț. Lătratul lui nu încetă o clipă, și tocmai lătratul ăsta al ciinelui o înfricoșă pe vulpe.

Cei doi frați, inflăcărați de această întâmplare neașteptată, fugeau după ea mîncînd pămîntul, asudați și înfierbîntați, asurziți de propriile strigăte și de elanul urmăririi. Vulpea nu mai avea altceva de făcut decît ori să capituleze în fața dulăului, ori să se strecoare pe lingă oameni spre ieșirea din văgăună.

Și privind încolo și-ncoace, în loc să fugă din calea lor, vulpea porni drept spre ei. De surpriză, băieții se opriră. Vulpea, aproape fără să se grăbească, se apropie pe coama unui val de zăpadă din fundul văgăunii, parcă socotind posibilitățile lui Aktoș, care venea pe urmele ei, sufocîndu-se și prăvălindu-se la fiecare pas în troienele de omăt. Bietul Aktoș era năuc de atîta goană și lătrat. Nici nu băga de seamă că vulpea îl păcălea, atrăgîndu-l prin nămeții adînci.

Dar nici cei doi frați nu se arătară cu mult mai isteți. Amîndoi se opriseră, vrăjiți de minunea ce se apropia — atîta era de frumoasă vulpea fugind, ca o luntre alunecînd vertiginos pe firul rîului. Vulpea venea la distanță egală de unul și de celălalt, străduindu-se parcă să treacă printre ei, pe la mijloc, să nu se supere nici unul. Dar pe urmă o luă puțin mai la stînga, spre Sultanmurat, și trecu în goană la doi-trei pași de el. În acea clipă scurtă, el o privi ca în vis, crezînd și necrezînd ceea ce vedea. Trecînd pe alături, cu capul întins înainte cu încordare, vulpea îl privi la rîndul ei drept în față, cu ochi negri, strălucitori. Sultanmurat izbuti să se minuneze de această privire înțeleaptă a animalului. Astfel i-a și rămas în amintire, cu capul ridicat și coada stufoasă la fel ridicată, cu burta alburie, cu labele negre și iuți, cu privirea inteligentă, știind să cîntărească totul cu iușcală... Ea știa că Sultanmurat n-o va atinge.

Se trezi cînd Agîmurat, aruncînd cu secera după vulpe, începu să strige cît îl ținea gura :

— Lovește-o ! Omoar-o !

Sultanmurat nu izbuti să schițeze nici un gest, iar vulpea o tuli în *kurai*. Aktoș o porni după ea și se îndepărtară amîndoi în josul vîlcelei.

— Ia te uită ! scăpă Sultanmurat.

Cei doi frați o luară iarăși la goană, apoi se opriră. Vulpea pierise fără urmă. Numai Aktoș mai lătra ba ici, ba colo.

— Eh, tu ! spuse apoi Agimurat. Ai lăsat să-ți scape frumusețe de vulpe. Ai rămas ținut locului, ca o stană de piatră !

Sultanmurat nu știa ce să răspundă. Fratele său avea dreptate.

— Dar de ce aveai nevoie de ea ? blîgui el.

— Cum de ce ? zise el, dar dădu din mînă fără să mai spună ce avea de spus.

Pe urmă, în tăcere, adunară la un loc vreascurile tăiate. Trebuia să mai taie încă puțin pentru a completa legăturile. Abia acum, Agimurat vorbi cu supărare :

— De ce, de ce ? ! I-am fi făcut tatii o căciulă de vulpe cum are unchiul Nurgazî. Dar tu nu te-ai mișcat !

Sultanmurat rămase cu gura căscată : iată la ce se gîndea el cînd alerga după vulpe. Acum îi părea rău că n-au izbutit să prindă această vulpe într-adevăr frumoasă, și își închipui cum ar fi arătat tata cu căciula caldă, pufoasă, ca cea a unchiului Nurgazî. I-ar fi stat tare bine tatii cu asemenea căciulă. Sultanmurat se trezi din gînduri auzind plînsul cu suspine al lui Agimurat. Frățiorul lui ședea pe o grămadă de vreascuri și plîngea amarnic.

— Ce faci ? Ce-i cu tine ? zise Sultanmurat, apropiindu-se.

— Nimic, răspunse el printre lacrimi.

Sultanmurat nu mai stăruia să-l descoasă. Ghici numai decît, amintindu-și cum deunăzi Agimurat plînsese cînd a venit unchiul Nurgazî. Înțelese că băiatul se pusese pe plîns de dorul tatii. Vulpea și căciula îi aduseseră aminte...

Sultanmurat nu știa cum să-l mîngîie pe frățiorul său. Tristețea îl coplesî și pe el. Cuprins de milă și compătimire, hotărî să-i împărtășească taina ce o ținea ascunsă în adîncul sufletului.

— Nu plînge, Agike, rosti el, așezîndu-se alături. Nu plînge. Cînd s-o întoarce tata, vreau să mă însor. Înțelegi ? Agimurat încetă să mai plîngă și holbă ochii mirat.

— Să te însori ? !

— Da. Numai dacă m-ajută într-o treabă.

— Ce treabă ? se interesă mai decît Agimurat.

— Numai că nu trebuie să spui nimănui nici o vorbă !

— N-o să spun la nimeni !

Dar Sultanmurat începu să șovăie. Să-i spună, ori să nu-i spună ? Tăcea dezorientat. Agimurat începu să stăruie :

— Hai, spune, ce treabă, spune, Sultan ! Pe cuvînt de onoare, n-o să suflu nimănui nici un cuvînt !

Sultanmurat simți că-l năpădește sudoarea și, fără să-l privească în față pe fratele său, rosti cu greutate :

— Trebuie să dai o scrisoare unei fete, la școală.

— Unde-i scrisoarea, ce scrisoare ? întrebă pe nerăsuflăte Agimurat, dîndu-se mai aproape de fratele său.

— O să ți-o arăt pe urmă. Scrisoarea nu-i aici.

— Da, unde ?

— Unde trebuie. O s-o vezi mai tîrziu.

— Și cui s-o duc, cărei fete ?

— O cunoști. Îți spun mai tîrziu.

— Spune-mi acum !

— Nu, mai tîrziu.

Agimurat se lipise ca scaiul. Oflînd din greu, Sultanmurat vorbi parcă împotriva voinței, bîlbîindu-se :

— Scrisoarea trebuie... cum să zic... s-o dai lui Mirzagul.

— Care Mirzagul ? Cea din clasa voastră ?

— Da.

— Ura ! strigă fratele cel mic cu bucurie ori poate cu năstrușnicie. O cunosc. Își închipuie că e tare frumoasă ! Cu cei din clasele mici, nici nu stă de vorbă.

— Și ce strigi așa ? se supără Sultanmurat.

— Bine, bine ! Nu mai strig ! O iubești, nu-i așa ? Ca Aiciurek și Semetei *, da ?

— Încetează ! strigă la el Sultanmurat.

— Da' ce ? N-am voie să vorbesc ? zise cel mic, răutacios.

— N-ai decît să strigi, suie-te colo, pe muntele ăla, și strigă să te-audă toată lumea !

— Uite c-o să mă sui și o să strig ! O iubești pe Mirzagul ! Uite-așa ! Așa ! O iubești...

Neobrăzarea mezinului îl scoase din sărite pe fratele cel mare. Sultanmurat ridică mîna și-i arse una zdravănă după ceafă. Acesta se schimonosi și începu să urle de răsună văgăuna :

— Tata e la război și tu mă bați ? Așteaptă tu ! Așteaptă ! O să dai socoteală ! striga el cît îl ținea gura.

* Eroi din eposul popular „Manas”.

Acum trebuia să-l potolească. Ce bătaie de cap ! Cînd se împăcară, Agimurat începu să vorbească, suspinînd încă și ștergîndu-și lacrimile de pe față, cu pumnul.

— Să nu crezi că am să spun cuiva, nici mamei n-am să-i spun. Dar tu, gata cu bătaia... O să duc scrisoarea. Am vrut să-ți spun de la început, dar tu ai sărit iute la bătaie... O să i-o dau în recreație, o s-o chem la o parte. Pentru asta, cînd s-o întoarce tata de la război, cînd tata o sosi la gară și cînd toți vor alerga să-l întîmpine, tu să mă iei cu tine. O să încălecăm împreună pe Ceabdar și vom ajunge înaintea tuturor. Tu și cu mine. Acum, Ceabdar e al tău. Tu vei sta în față și eu în spate. Apoi îi vom da tătii pe Ceabdar, iar noi vom merge alături. Pe urmă vor veni mama și ceilalți oameni...

Așa vorbea Agimurat, supărat, văitîndu-se și rugîndu-se, și acest lucru îl mișcă într-atît pe Sultanmurat, încît abia se stăpîni să nu plîngă și el. Se înfierbîntase, iar acum îi părea rău că-l lovise pe frate-său.

— Bine, Agike, nu mai plînge. O să mergem amîndoi călare pe Ceabdar, numai de s-ar întoarce tata...

Cînd adunară tot *kuraiul* ce-l tăiaseră și cînd se apucară să-l lege, ieșiră trei legături zdravene. Sultanmurat era meșter la legatul vreascurilor. La început grămada prea mare, cît un munte, ți-e teamă că n-o vei putea duce. Dar pe urmă, dacă știi să strîngi cu pricepere funia, grămada devine de trei ori mai mică. O legătură strînsă bine o poți așeza cum trebuie în spinare și e mai lesne de cărat.

Băieții făcură două legături pentru samar, căci pentru asta îl aduseseră cu ei pe Coamă Neagră, iar pe cea de a treia, Sultanmurat hotări s-o ducă el în spate. Drumul era cam lung, dar e mai bine să duci acasă cît mai multe vreascuri. Și-apoi, era păcat să lase asemenea *kurai*. Adunaseră uscături din cele mai bune în vilceaua Tuiuk-Gear.

Pe Coamă Neagră îl încărcaseră într-atît, că nu i se mai vedeau nici urechile și nici coada. Îl ducea Agimurat de căpăstru. Sultanmurat venea în urmă, încovoiat sub povara legată de umeri cruciș, într-un fel anume : frînghia care vine pe sub brațul stîng se trece peste piept pe umărul drept, apoi se înnoadă după ceafă într-un laț mobil, iar capătul lui se ține în mîini. În felul acesta se pot strînge din mers legăturile slăbite ale poverii.

Uite așa mergeau ei : Agimurat înainte, ducîndu-l de căpăstru pe Coamă Neagră, după el Sultanmurat, cu povara în spinare, iar dulăul Aktoș, care obosise binișor și venea agale în spate, încheia acest cortegi.

Cînd cari o povară de *kurai*, e foarte important să nu-ți îngădui un răgaz prea lung de odihnă. După primul popas, intervalele dintre etape se scurtează — cel de al doilea popas trebuie să dureze pe jumătate cît primul, al treilea pe jumătate cît cel de-al doilea și așa mai departe. Sultanmurat știa bine asta și, calculîndu-și puterile, mergea în pas măsurat și întins, călcînd apăsător. Acum nu mai vedea nimic în jur, se uita doar înainte, la picioare. Ca să nu obosești prea repede și să nu dorești prea repede odihna, cînd cari o povară, cel mai bine e să te gîndești la ceva.

El mergea și se gîdea că mîine se va duce la lucru, la ocolul cailor și-și va prelua din nou obligațiile sale de comandant al desantului. Era vremea să se grăbească. Zilele ce mai rămăseseră pînă la plecarea în Aksai erau numărâte. Căii erau ca și vindecați, refăcuți, plugurile și brăzdarele de rezervă erau gata, hamurile de asemenea, totuși, după ce ai ieșit la cîmp, bagi de seamă că ceva a fost uitat, totdeauna se întîmplă astfel. Vorba brigadierului Cekiș. Brigadierul Cekiș spune : „Ochiul te poate înșela, trebuie să pui temei pe priceperea mîinilor. Trebuie să ieși cu îndrăzneală la cîmp, iar acolo o să vezi despre ce e vorba în timpul lucrului. Nu poți prevedea totul“. Cine știe, poate are dreptate.

Sultanmurat se gîdea cum să facă să ușureze mamei traiul. Se istovise cu totul. La fermă mulgea și îngrijea vacile, iar acasă nu era chip să mai răsufle. Totul trecea prin mîinile ei. Aprinde focul, fierbe, spală... Fetițele sînt încă prea mici și nici de la Agimurat nu te poți aștepta la mare lucru. El, Sultanmurat, e acum ca și străin, curînd va pleca în Aksai și cine știe cînd s-o întoarce. Cine știe cît trebuie să are și să grăpeze... Cu totul sînt doar cinci atelaje. Celelalte trebuie să lucreze ogoarele vechi. Aici au mult mai mult de lucru, dar măcar sînt aproape de ail. La nevoie pot și femeile să apuce de coarneau plugului. Nu e deloc o treabă frumoasă, dar acum ele sapă și arikeri adînci pînă la brîu, irigă arăturile, înalță zăgazuri...

Cum să facă să ușureze viața mamei ? Oricît se gîndi el, nu putu născoci nimic...

Dar cel mai mult se gîndi că mîine va trimite scrisoarea ; trebuie însă mai întîi să adauge versurile din cîntecul despre hulubi. Încercă să și-o închipuie pe Mîrzagul citind epistola lui și ce va gîndi ea atunci. Uf, cît de greu e totuși să scrii o scrisoare de dragoste ! Pînă la urmă rezultă cu totul altceva decît ceea ce ai vrut să spui, nici o

hirtie nu poate cuprinde ceea ce ai în suflet. Interesant, oare ce va spune ? Trebuie să-i scrie și ea o scrisoare de răspuns. Altfel cum ? Cum o să știe el dacă ea încuviințează sau nu ca el s-o iubească ? E o problemă. Și dacă ea n-o să vrea ca el s-o iubească ?... Atunci cum rămîne ?

Vilceaua Tuiuk-Gear rămăsese de mult în urmă. Soarele care începuse să coboare spre apus lumina acum din față și dintr-o parte, spre unul din obraji. Pămîntul păstra aceeași liniște și măreție de iarnă. De obicei, așa este totdeauna înainte de furtună — pace, desfătare, acalmie, pentru ca într-o clipă toate acestea să fie răsturnate, amestecate, împrăștiate care încotro. În asemenea cazuri trebuie să rostești : „Să fie liniște și bine !“ pentru a preveni stihiiile. Uneori ajută. „Să fie liniște și bine !“ șopti pentru sine Sultanmurat, căutînd cu ochii înainte un loc bun pentru primul popas.

Locul trebuie ales de-a coasta pentru a-ți fi mai ușor apoi să te ridici în picioare. Mai întîi, cărătorul de *kurai* se leagănă pe spate, șezînd întins pe povară, se leagănă împreună cu povara, nu prea tare, dacă-i mai tare decît trebuie, povara se răstoarnă peste cap, iar cărătorul se întinde ca o broască. După ce te-ai legănat, trebuie să cazi în genunchi, apoi din genunchi să te ridici într-un picior, apoi în amîndouă și pe urmă, rostind expresia magică : „O, pirim“, să te ridici atît cît îți permite povara. În schimb, să te odihnești e simplu ca bunăziua — trebuie numai să cazi curajos pe spate.

Sultanmurat căzu pe spate, pe povară, și într-o clipă își miși ochii. Ah, ce bine e să slăbești frînghia pe piept ! Stătea, bucurîndu-se și cumpănind cam pe unde să facă al doilea popas. Cînd o să poată, odihnindu-se după o etapă grea, să se gîndească doar la ea ?

— Numai să răspunzi mai repede la scrisoarea mea, auzi ? rosti el într-o șoaptă înăbușită și zîmbi pentru el. Apoi ascultă atent.

O liniște uriașă, minunată, domnea pe pămînt în amurgul luminos care se lăsa încetul cu încetul.

7

Și sorocul se apropia...

Așteptarea chinuitoare, plină de neliniște, a răspunsului de la Mirzagul nu-l părăsea cît era ziua de mare, pînă seara tîrziu, cînd se prăvălea biruit de somn... Se gîndea la asta tot timpul, orișice ar fi făcut. Muncea fără preget,

comanda desantul, dar în gîndul lui aştepta un singur lucru : să se întoarcă Agimurat de la şcoală şi să dea fuga la grajd să-i aducă mult aşteptatul răspuns. Stabiliseră chiar nişte semnale ale lor. Dacă Mirzagul a trimis răspunsul, Agimurat trebuia să alerge sărind, hop-ţop, şi dînd din miini, dacă nu, să meargă liniştit şi cu miinile în buzunare.

Sultanmurat privea tot timpul într-acolo. Dar, zi de zi, frăţiorul venea ţinîndu-şi miinile în buzunare. Sultanmurat era amărit şi nedumerit. Începuse să-şi piardă răbdarea. Îl descosea, îl întreba şi răsîntreba pe Agimurat ce i-a spus ca cînd s-au întîlnit, cum s-a apropiat de ea şi care au fost vorbele ce şi le-au spus. Cînd ajungea acasă, îl găsea pe frate-său dormind de mult. Ar fi vrut să-l mai întrebe nişte amănunte. De fapt, nu mai avea ce să-l întrebe. După cum spunea Agimurat, această nesuferită Mirzagul-biikeci nu vorbea deloc cu el în recreaţii şi se prefăcea că nu ştie nimic şi de nimic nu-şi aminteşte. Ca şi cum n-ar fi primit nici o scrisoare. În recreaţii stă şi discută cu prietenele ei, iar pe el, pe Agimurat, nici nu-l bagă în seamă, pînă ce nu se apropie şi o trage de mincă.

Sultanmurat nu pricepea ce să însemne asta. Dacă Mirzagul nu doreşte să aibă nimic comun cu el, de ce nu răspunde, de ce nu spune limpede ? De ce tace ? Oare ea nu-şi dă seama cît de chinuitor, cît de greu e să aştepţi un răspuns ?

Cu aceste gînduri adormea, iar dimineaţa, începînd o zi nouă, iarăşi se gîndea la asta. Şi vreme de aşteptat nu mai rămăsese. În jur, zăpada se topca vîzînd cu ochii. Din clipă în clipă va începe dezgheţul şi pămîntul va răsufla ; foarte curînd va fi trasă prima brazdă în cîmp, iar pe urmă numai să poţi pridiidi...

Într-una din zile, Sultanmurat îi zise fratelui său :

— Spune-i că în curînd voi pleca în Aksai, şi pentru multă vreme...

Răspunsul sosi într-un singur cuvînt :

— „Ştiu“, i-a transmis ea, şi nimic mai mult.

Băiatul se pierdea în presupuneri. Uneori îi venea să dea fuga la şcoală, să aştepte recreaţia, s-o vadă şi să afle singur ce înseamnă toate astea. Dar nu se hotăra. Tot ce înainte părea simplu ca bună ziua, acum devenise imposibil. Teama, sfiala, ruşinea şi îndoiala, asemenea timpului schimbător din munţi, îi hărţuiau sufletul...

Dar nici munca nu şi-o putea părăsi. Avea de lucru pînă peste cap. Să fii comandantul desantului nu era o

treabă tocmai ușoară. De dimineață pînă seara, muncă și iar muncă, și cu cît se apropia sorocul plecării în Aksai, cu atît mai mult se îngrămădeau tot felul de treburi.

Primăvara care începea nu le-a înmulțit numai grijile, dar le-a înfrumusețat, le-a înnoit, le-a tulburat și viața. Acum, la adăpat, totul se schimbasese, era mai multă lărgime, era mai vesel. Gheața dispăruse ca fumul. Rîulețul, scăpat din strînsoarea ei, alerga zglobiu, se rostogolea peste pragurile de piatră. Fiecare pietricică de pe fund strălucea diferit în lumină și umbră, sub torentul năvalnic, de culoare verzuie. Caii intrau acum zgomotoși pînă în mijlocul rîului, toți laolaltă, ridicînd de sub copite puzderie de stropi. Iar băieții călări se repezeau și ei acolo, în mijlocul acelei cete. Rîsete, strigăte din pricina stropilor reci, sărituri...

Sultanmurat a zărit-o tocmai într-un asemenea moment, cînd se afla cu caii la adăpat. A zărit-o la trecerea peste rîu și a înmărmurit. Oare de ce a înmărmurit? Căci Mîrzagul nu era singură. Erau cu toatele patru fete. Se întorceau de la școală. Putea nici să nu le vadă. Parcă puțini oameni mergeau pe drumul acela trecînd peste rîu, sărînd din piatră în piatră? Dar uite că a avut noroc! S-a uitat întîmplător și a înmărmurit, strunindu-l pe Ceabdar, a recunoscut-o numaidecît. L-a recunoscut și ea. Pășea de pe o lespede pe alta, apoi s-a clătinat cumpănindu-și brațele, și cînd a ieșit pe mal, s-a oprit puțin, aruncîndu-și încă o dată privirea înspre el. Și, plecînd cu prietenile ei, s-a mai uitat de cîteva ori îndărăt. De fiecare dată cînd ea se întorcea, el era gata să pornească la galop, să zboare după ea — după fericirea făgăduită — pentru ca pe loc, fără să se mai ascundă și să se mai sfiască, să-i spună cît de mult o iubește. Și că fără ea viața nu poate fi viață. Dar de fiecare dată îl părăsea curajul, de fiecare dată cînd ea se întorcea, el murea și reînvia. Ea dispăruse de mult cu prietenile ei, la capătul uliței Aral, dar el tot îl mai strunea pe Ceabdar în mijlocul rîului. Caii se săturaseră de băut și ieșiseră la mal. Băieții îi adunau la un loc spre a porni către grajduri, dar el rămăsese pe loc, prefăcîndu-se că tot îl mai adapă pe Ceabdar...

Pe urmă s-a gîndit la asta și s-a ocărit în gînd, mirîndu-se că nu i-a dat prin minte s-o vadă, s-o întîlnească pe acest drum cînd vine de la școală. Da, acolo, la trecerea peste rîu, s-ar putea mereu întîlni ea din întîmplare. Cum de nu i-a trecut mai dinainte prin cap? Desigur, el trebuie

să facă totul s-o întâlnească și să afle chiar de la ea ce gîndește despre scrisoarea lui.

A înțeles apoi că asemenea întâlniri puteau avea loc în fiecare zi lăsată de la Dumnezeu, dacă desantul lor ar mîna caii la adăpat puțin mai tîrziu ca de obicei. Lui Sultanmurat îi era tare necaz, recunoscînd că, de fiecare dată după ce ei plecau cu caii de la adăpat, aproape în același loc apărea Mîrzagul, iar el n-a putut pricepe un lucru atît de neînsemnat. Suferă, se chinuie, cînd totul e așa de simplu...

Acum hotărî s-o aștepte. A doua zi, Sultanmurat mai întîrzie la rîu. Spuse băieților că se întoarce repede, va face o cursă de antrenament cu Ceabdar, îi roagă să aibă grijă de caii lui după adăpat : să-i lege la locul lor, să le dea nutreț.

Și iarăși Anatai !

El nu se grăbea să se întoarcă de la adăpat și îi reținea și pe ceilalți.

— Eu știu pe cine aștepți, spuse el, sfidător.

Uf, ce tip dezgustător !

Dar nici Sultanmurat nu se lăsă. În loc să-l pună la punct liniștit : „Știi ? Foarte bine. Nu te-ai înșelat“, în loc de asta, îi trînti lui Anatai :

— Ești un spion fascist !

— Cine e spion ? Eu spion ?

— Tu !

— Hai, dovedește ! Dacă eu sînt spion, să mă împuște tribunalul ! Dacă nu, o să-ți pocesc nutra !

Și se încăierară. Își îmboldiră caii unul către altul și, împingîndu-se, începură să se învîrtească în mijlocul rîului. Strigau amenințător, își aruncau priviri înverșunate, se trăgeau unul pe altul de pe cal. Băieții rîdeau pe mal, făceau haz, îi întăritau, iar ei, ca doi cocoși, se dezlănțuiseră, nu glumă. Apa clocotea în jur, zbura în stropi, caii se potecneau în apă, scrișnind cu potcoavele pe pietre. Atunci Erkinbek strigă :

— Hei, voi, iar vreți să schilodiți caii ? !

Se dezmeticiră brusc, ba chiar se bucurară că se găsisese un motiv temeinic și se despărțiră fără alte cuvinte.

Dar, oricum, îi pierise tot cheful. Cînd băieții mînară caii spre grajd, Sultanmurat încă mai răsufleta greu și, pentru a-și veni într-un fel în fire, porni la trap ușor de-a lungul rîului, uitîndu-se tot timpul înspre drum. Nu merse prea departe, se întoarse și atunci o zări. Ca și ieri, Mîrzagul se întorcea alături de prietenele sale. Își vedeau

de drum, ocupate cu discuțiile lor, și nu le păsa că cineva, aici, era gata-gata să se bată adineauri pentru una din ele, că cineva suferă, chinuit de alean, după una din ele. Mama i-a zis deunăzi, speriată : „Ce-i cu tine ? Nu cumva ești bolnav ? Prea te-ai schimbat la față !“ A liniștit-o pe mama, apoi a luat oglinda — de mult nu se mai privise, n-avea cînd — și, într-adevăr, a văzut și el că se schimbă grozav în ultima vreme. Ochii îi străluceau ca la un om bolnav, fața i se ascuțise, gîtul se lungise, ba parcă îi apăruseră chiar și două zbîrcituri, două cute între sprîncene, iar deasupra buzei de sus, un pufușor negricios. Se vede numai dacă te uiți la lumină, altfel nu. Ia te uită ! Parcă era altul, greu de recunoscut. Tata n-o să-l recunoască ușor cînd s-o întoarce...

El venea călare, dintr-o parte și, apropiindu-se, văzu cum Mirzagul se uită de vreo două ori înspre locul de adăpat caii, căutînd parcă pe cineva cu privirea. Iar cînd îl zări, tresări deodată, se opri puțin, apoi porni repede alături de prietenele ei. Ele trecură peste rîu, sărînd din piatră în piatră, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, și se îndreptară către casă. El le-o luă înainte, trecînd pe alături, de parcă se grăbea undeva cu o treabă, ieși în uliță, prin grădini, să-i vină în întîmpinare. O zări din capul uliței cum venea din celălalt capăt. Aici el încetini mersul. Cu cît se apropiau unul de altul, i se făcea tot mai frică. I se părea că toată ulița îi urmărește de la uși și ferestre, toți așteaptă să vadă cum ei se întîlnesc și să audă ce-o să-i spună el ei.

Ea venea în calea lui fără grabă. El nu înțelegea ce se petrece, de ce e atît de tulburat, căci doar învățau în aceeași clasă, pînă atunci putuse destul de ușor să-i ia vreun lucru ori chiar s-o jignească, iar acum se apropia înfiorat și cu sfială în suflet. Ar fi vrut să ocolească această întîlnire, dar era prea tîrziu. Pesemne ea simțise cumva starea lui sufletească. Cînd mai rămăsese destul de puțin, ea grăbi pe neașteptate pasul și, înainte de a ajunge acasă, intră în curtea vecinilor. El se bucură și răsufli ușurat. Îi era tare recunoscător. Cît de greu e totuși să te întîlnești unul cu altul, între patru ochi...

Pe urmă s-a dojenit singur pentru lipsă de curaj. A dormit rău toată noaptea, iar cînd s-a trezit în zori, gîndindu-se la ea, și-a dat cuvîntul că astăzi, orice ar fi, se va apropia de ea și o să-i vorbească, o s-o întrebe foarte serios dacă are de gînd să-i răspundă la scrisoare și cînd. Dacă nu, atunci nu-i nici o supărare, în cîteva zile el o să

plece în Aksai și toată povestea să rămână între ei doi. Așa o să-i spună.

Cu această hotărîre neclintită și-a început el ziua aceea, cu această dorință a muncii, cu această dorință s-a îndreptat încă o dată spre rîu, după adăpatul cailor. Era călare pe Ceabdar. Se plimba pe mal într-o parte și-n alta. În vremea asta, fără să vrea, băga de seamă că în ail, pe acoperișuri, chiar în părțile umbrite, zăpada se topise cu totul, iar lingă dîmburi și movile, unde pesto iarnă se formaseră troiene, mai stăruiau încă petice de omăt, de culoare cenușiu-închisă, care se tot micșorau. Semănau cu amibele pe care le-au desenat cîndva în caiete la lecțiile de zoologie.

Ieri, la oborul cailor, președintele Tinaliev și brigadierul Cekiş au făcut trecerea în revistă a desantului pentru Aksai. Toate plugurile au fost numerotate și repartizate plugurilor. Sultanmurat a primit plugul cu numărul unu. Apoi au pus fiecare hamurile pe cai, arătîndu-și toată iscusința, iar pe urmă au dovedit cum știu ei să înhame caii la plug. Toate cele cinci atelaje s-au aliniat în front. În general, privit din afară, totul arăta grozav, impunător ! Semănau cu căruțele ușoare de transportat mitraliere, doar că în loc de căruțe, erau pluguri. Caii erau voinici, hamurile bine potrivite, plugurile străluceau de unsoare. Plugarii, în poziție de drepti, stăteau fiecare lingă atelajul său. Președintele Tinaliev păsea prin fața desantului, încruntat, ca un comandant de armată. A venit lingă fiecare :

— Raportează starea pregătirii !

— Raportez ! Am în efectiv patru cai potcoviți, patru hamuri în stare bună, patru de rezervă, patru șleauri, o șa, un bici, un plug cu două brăzdare și trei perechi de brăzdare de rezervă !

Exact ca la armată ! Numai brigadierul Cekiş era posomorît. Ce să-i faci, el e bătrîn, nu poate pricepe !

Trecerea în revistă a decurs bine. Totuși, cu două probleme membrii desantului s-au făcut de rîs. Președintele Tinaliev i-a chemat pe toți lingă atelajul lui Ergheș.

— Ia să-mi arătați ce nu e în regulă la acest ham, le-a zis el.

S-au uitat cu toții, au pipăit, dar n-au izbutit să descopere nimic. Atunci, președintele Tinaliev le-a arătat el :

— Dar asta ce e ? Voi nu vedeți că murgul de la roată are cureaua răsucită pe crupă ? Uitați-vă ! La arat, cureaua răsucită o să roadă pielea calului. Calul nu poate

să se plingă. Trage mai departe, dar a doua zi locul se umflă, iar calul nu-l mai poți inhăma. De unde să vă găsească cai de rezervă ? N-am așa ceva ! Înseamnă că plugul o să stea din pricina neglijenței cu care sînt puse hamurile. Ia gîndiți-vă, avem noi dreptul să îngăduim una ca asta ? Pentru ce ne-am pregătit toată iarna ?...

Le venea să intre în pămînt de rușine. Un fleac, s-ar părea, dar cum de nu și-au dat seama ?

— Sultanmurat, l-a povățuit președintele Tinaliev, tu, în calitate de comandant al desantului, ești obligat să verifici totdeauna înainte de începerea lucrului, cum și-a inhămat ficcare caii. E clar ?

— Clar, tovarășe președinte !

A doua problemă cu care s-au făcut de rușine a fost mult mai serioasă. Și, pe deasupra, s-a făcut de rușine însuși comandantul. Președintele Tinaliev i-a întrebat :

— Spuneți-mi, unde o să lăsați hamurile pe timpul nopții ?

S-au gîndit, s-au socotit, au răspuns în fel și chip. Pînă la urmă au găsit de cuviință că pe cîmp, lingă pluguri.

— Dar tu ce crezi, comandante ?

— Eu cred la fel. Pe arătură, unde deshămăm caii. Acolo lăsăm hamurile, lingă pluguri. Că doar n-o să le luăm cu noi !

— Nu ! E greșit ! Hamurile nu trebuie lăsate noaptea pe cîmp. Nu pentru că le-ar fura cineva. În Aksai n-are cine să le fure. Ci fiindcă în timpul nopții poate să plouă ori să ningă. Hamurile se vor uda. Ele sînt făcute din piele tăbăcită și, cine știe, vreo vulpe ori vreun orbeț pot să le roadă pe arătură. E clar despre ce e vorba ? Va să zică ce decurge din asta ? Plugul rămîne în cîmp. Caii deshămați, cu hamurile pe ei, îi aduceți în tabără. Aveți o iurtă în care veți locui. Numai o singură iurtă. Nu mai am alta. Fiecare aduce hamurile în iurtă și le rînduiește cu grijă în locul unde o să doarmă. E clar ? Să dormiți cu hamurile la căpătii ! Asta-i lege ! Ele sînt armele voastre ! Orice soldat, înainte de toate, își păzește arma !

Uite așa a vorbit în ziua aceea președintele Tinaliev în fața detașamentului Aksaiului, aliniat pentru trecerea în revistă, gata de luptă.

Uite așa a vorbit președintele Tinaliev în ajunul plecării desantului în Aksai. Sorocul se apropia, și asta se vedea în toaște...

Uite așa a vorbit președintele Tinaliev, îndrumîndu-i și povățuindu-i de bine...

Uite așa...

Da, s-ar putea întâmpla ca peste vreo trei-patru zile, dacă timpul n-o să se strice, să pornească spre Aksai, și atunci, desigur, n-o să se mai vadă cu Mirzagul pînă, hăt, în vară. La gîndul acesta, Sultanmurat se sperie. Era greu, era peste poate să-și închipuie așa ceva — să n-o vadă, măcar de departe, atîta vreme ! Și se pregătise să-i declare astăzi că, zău, da ori nu, dacă nu, ce să-i faci, nu-i nici o nenorocire, nu-i vreme de așteptat, în Aksai sînt treburi mai importante...

Sultanmurat se uita întruna spre drum, călărind la trap de-a lungul malului. Începuse să se neliniștească. Nu mai putea rămîne prea mult. Dar iată că apărură fetele ! Însă Mirzagul nu era printre ele. Prietenele ei veneau, dar ca nu. La început, Sultanmurat fu cuprins de supărare. Ce să mai facă, dacă așa stăteau lucrurile ? Amărit, luă drumul spre ocolul cailor. Dar pe drum îl năpădi neliniștea : dar dacă s-a îmbolnăvit sau a pățit ceva ? Această neliniște creștea, și el simți că nu poate scăpa de ea pînă nu află ce s-a întîmplat. Hotărî să le întreb pe fete și îl întoarse pe Ceabdar pe urmele lor. În clipa aceea o zări. Mirzagul se întorcea singură. Era destul de aproape de trecerea peste rîu. Sultanmurat îl îndemnă ușurel pe Ceabdar să ajungă la timp, s-o întîlnească lîngă locul de trecere, iar el, de atîta bucurie — se vede că tare se mai speriasse în acele clipe — nici nu băgă de seamă cînd îi zbură de pe buze : „Draga mea !”

O întîmpină lîngă trecerea peste rîu. Sări de pe cal și, ținîndu-l de frîu, așteptă ca ea să ajungă pe mal, lîngă el.

Ea venea spre el, îl privea și zîmbea.

— Ia seamă să nu cazi ! strigă el, deși nu era cu putință să cazi de pe aceste lespezi late, acoperite cu ierburi. Ce bine că ea venea trecînd pe aceste lepezi ! Ce bine că pe acest rîu capricios de munte nu rezistă nici un podet și nici o punte !

O aștepta, întinzîndu-i mîna, ea venea spre el, privindu-l întruna și zîmbindu-i.

— Vezi să nu cazi ! spuse el încă o dată.

Ea nu răspunse. Îi zîmbea numai. Și astfel îi spunea tot ce dorea el să afle. Cît a fost de prost, s-a apucat să scrie scrisori, să se zbuciume, să aștepte răspuns...

El îi luă palma cînd ea îi întinse mîna. De atîția ani învățau în aceeași clasă și uite că nu știuse ce mîna simțitoare și inteligentă avea ea. „Iată-mă, sînt aici ! îi spunea mîna. Sînt atît de bucuroasă ! Oare tu nu simți cît sînt

de bucuroasă ?" Apoi el o privi în față și rămase înmărmurit de uimire, căci în ea se recunoscă pe sine ! Ca și el, în acest răstimp, ea devenise cu totul alta, crescuse, se lungise și ochii îi erau luminați de o strălucire stranie, absentă, ca după boală. Ea semăna cu el pentru că și ea, la fel, se gîndea mereu, nu dormea nopțile, pentru că și ea iubea, și iubirea aceasta a făcut-o să semene cu el. Și din pricina asta ea devenise și mai frumoasă, și mai dragă. Întreaga ei făptură întruchipa făgăduința fericirii. Toate acestea le simți și le știu în decursul unei clipe.

— Credeam că te-ai îmbolnăvit, îi spuse el, cu glas tremurat.

Mîrzagul nu răspunse nimic la aceste cuvinte, ci rosti cu totul altceva :

— Ține ! spuse ea și îi întinse un pachețel pregătit pentru el. Asta-i pentru tine ! Și fără să mai zăbovească, porni mai departe.

De cîte ori, pe urmă, iarăși și iarăși, a privit el această bîsmăluță cusută cu mătase ! O scotea din buzunar și iar o ascundea, și iar o privea. De mărimea unei foi de caiet, bîsmăluța era împodobită pe margini cu floricele și frunzulițe viu colorate, iar într-un colț erau cusute cu fir roșu două litere mari și una mică : „S.ș.M.“, ceea ce însemna „*Sultanmurat geana Mîrzagul*“ — „Sultanmurat și Mîrzagul“. Aceste litere latinești, pe care ei le învățaseră la școală înainte de reforma alfabetului kirghiz, erau răspunsul la scrisoarea lui lungă și la versuri.

Sultanmurat se întoarse la grajd abia stăpînindu-și bucuria-i triumfătoare. Știa că fericirea aceasta nu poate fi împărtășită cu nimeni, că ea îi e hărăzită numai lui și nimeni altcineva nu poate fi alit de fericit ca el. Și totuși tare mult ar fi dorit să povestească băieților despre întîlnirea de astăzi, să le arate bîsmăluța primită în dar...

Munca i se părea mai ușoară, mai spornică. Băieții țesău caii după adăpat, cărau ovăzul cu căldările, puneau finul în iesle. Intră de îndată în ritmul treburilor. Trecu repede cu țesala pe spinările mlădioase, pline de viçoare, și pe coapsele cailor săi, dădu fuga după ovăz. Mereu simțea bîsmăluța în buzunarul de piept al tunicii militare transformate pe măsura lui. Acolo parcă ardea o lumină nevăzută. Din pricina asta era fericit și totodată tulburat. Fericit, fiindcă Mîrzagul răspunsese iubirii lui, tulburat, fiindcă totul era începutul a ceva necunoscut...

Pe urmă alergă să aducă fin și lucernă din claia aflată în spatele grajdului. Aici era liniște, soare și mirosea puternic a ierburi uscate. Tare mult dorea să se mai uite o dată la băsmăluța lui. O scoase din buzunar și o privi îndelung, surprinzînd printre miresmele de ierburi parfumul deosebit al băsmăluței, parcă mirosea a săpun bun. Odată, la școală, a simțit cum miroase părul lui Mirzagul. Acum își aminti : „Acesta era parfumul ei”. Stătea așa, singur, privind băsmăluța cînd, deodată, cineva i-o smulse. Întoarse capul : era Anatai !

— A-a, va să zică primești și batiste de la ea !

Sultanmurat se roși ca para focului :

— Dă-mi-o înapoi !

— Stai puțin ! Întîi să mă uit.

— Dă-mi-o înapoi, îți spun !

— Nu striga, o să ți-o dau. Mie nu-mi trebuie !

— Să mi-o dai neîntîrziat !

— Strigă și mai tare ! Strigă să audă toți că ți-am luat băsmăluța primită în dar ! spuse Anatai, virînd batista în buzunar.

Sultanmurat nu-și mai aducea aminte ce s-a petrecut mai departe. Îi apărui înaintea figura lui Anatai, schimonosită de furie și spaimă, pe urmă îl mai lovi o dată din toate puterile, după care zbură într-o parte, fiind izbit în burtă. În cădere, se îndoi de durere, dar sări numaidecît în picioare de lingă claie și se repezi cu o ură și o furie și mai mare asupra netrebnicului de Anatai. Veniră în fugă băieții. Se băgară între ei. Toți trei încercară să-i despartă. Îi rugară stăruitor, se agățară de mîinile lor, dar cei doi se aruncau mereu unul asupra altuia, înceștîndu-se într-o încăierare aprinsă, necruțătoare. „Dă-mi-o ! Dă-mi-o !” repeta întruna Sultanmurat, dîndu-și seama că sfîrșitul nu poate fi decît unul singur : ori să moară, ori să-și ia îndărăt băsmăluța. Anatai era vînjos, puternic, lovea cu sînge rece, dar de partea lui Sultanmurat era dreptatea. Și el se arunca și izbea la întîmplare, deși deseori era doborît la pămînt. Ultima oară căzu pe o furcă aflată lingă claie. Mîinile o înhățară singure. Sări în picioare, ținînd furca în cumpănire. Băieții strigară toți deodată, ferindu-se la o parte :

— Stai !

— Oprește-te !

— Vino-ți în fire !

Anatai stătea înaintea lui, răsufliînd din greu, cu mîinile și picioarele răschirate, căutînd cu privirea, de jur împrejur, un loc unde s-ar putea feri, dar nu avea încotro

să fugă. Într-o parte era claia, în alta, peretele grajdului. Tocmai în aceste clipe, Sultanmurat își redobîndi stăpînire și tăria de spirit. Își dădea seama că întrecuse măsura, dar altă ieșire nu era.

— Dă-mi-o ! îi zise el lui Anatai. Altfel va fi rău !

— Na ! Ia-ți-o ! spuse Anatai fără să mai șovăie nici o clipă, încercînd să întoarcă totul în glumă. Ce să fac cu ea ? Nu poate omul să glumească ! Prostule ! adăugă el și îi aruncă băsmăluța.

Sultanmurat o puse în buzunărașul de la piept. Clipa teribilă trecuse. Băieții răsufară ușurați, începură să vorbească de-a valma, și numai atunci Sultanmurat simți că-i vîjiiie capul și-i tremură miinile și picioarele. Scuihind singe din buza lovită, se duse după claie împleticindu-se amețit, căzu pe fin și, stînd pe spate, își recăpătă respirația, venindu-și în fire...

8

Spre seară, el și Anatai încă nu se împăcaseră, dar treburile comune îi siliseră de multe ori să se ajute unul pe celălalt. În suflet îi rămăsese totuși o amintire neplăcută. Îi era rușine de întîmplarea asta prostească. În același timp însă, Sultanmurat își dădea seama că trecuse printr-o încercare importantă, că dacă s-ar fi arătat lipsit de curaj, ar fi fost primul care ar fi încetat să se mai respecte. Iar un asemenea om nu poate și nu trebuie să fie comandantul desantului.

De acest lucru se convinse în aceeași zi cînd, în amurg, la oborul cailor, își făcură apariția președintele Tinaliev și brigadierul Cekiş. Cail lor erau istoviți și stropiți de noroi, se vedea că veneau de la drum lung. Tinaliev și bătrînul Cekiş plecaseră de cu ziuă în Aksai și se întorseseră abia acum. Erau mulțumiți. Peste vreo două zile puteau să pornească spre Aksai. Zăpezile se topiseră, stea începuse să răsufle. Era mult pămînt bun. Poți ara cît poțesteți. Însemnaseră parcelele pentru arătură și aleseseră locul cantonamentului. Rămăsese doar să se instaleze acolo și să înceapă acea lucrare pentru care se pregătiseră toată iarna.

— Cum e băieți ? li se adresă președintele Tinaliev. Care-i starea de spirit ? Ce observații aveți, ce propuneri ? Spuneți acum, să nu v-aduceți aminte cînd veți fi departe de ail.

Băieții tăceau, nu mai era nimic care să ceară o rezolvare neîntîrziată, și totuși nimeni nu-și lua răspunderea să spună ultimul cuvînt.

— Avem un comandant, rosti Ergheș. El știe totul, să spună el.

Și atunci Sultanmurat spuse că deocamdată nu există nici un fel de neajunsuri ori vreo altă cerință. Totul a fost chibzuit : încălțăminte reparată, hainele cîrpite ; pentru învelit vor lua cojoacele. Pe scurt : ei, plugurile și caii sînt gata oricînd să înceapă lucrul, îndată ce pămîntul va fi bun de arat.

Pe urmă discutară felurite alte lucruri : despre bucătărie, despre foc, despre iurtă, ajungînd la părerea comună că peste vreo două-trei zile, dacă vremea nu se va schimba, dacă n-o să ningă, e timpul să iasă la cîmp...

Vremea era frumoasă, deși cerul eră noros. Printre nori însă se deschideau largi ferestre senine, și soarele ba se arăta, ba se ascundea, pămîntul încălzit aburea, mirosea a pămînt reavăn, eliberat din strînsoarea zăpezilor...

Și se apropia sorocul... Toate arătau asta...

Oricît se pregătiseră, înainte de plecare tot au mai descoperit o mulțime de treburi mărunte. Și-au dat seama că le mai trebuie două cergi de cal ; cele pe care le aveau erau vechi de tot, rupte, n-avea rost să le mai ia cu ei în Aksai. Noaptea la începutul primăverii sînt friguroase, aproape ca iarna, mai ales în primele zile de arat... Cekiş spunea că mai-nainte, cînd mai arau cu plugul de lemn, în primele zile, se întîmpla uneori să aștepte pînă la amiază să se moaie pămîntul înghețat de gerurile nopții. Iar calul care a tremurat toată noaptea în frig, neacoperit cu pătura, degeaba îl mai pui în ham...

Sultanmurat fu nevoit să alerge ba la birouri, ba la președinte, ba la brigadier, pînă ce izbutiră să cumpere pentru colhoz, din ail, încă două cergi durabile...

În acest virtej de griji și alergătură, el aștepta cel mai mult ceasul cînd ieșeau caii la adăpat. Dorea s-o vadă pe Mirzagul înainte de plecare, s-o întîlnească lingă trecerea peste pîrîu, ca atunci... De fiecare dată nădăjduia dar n-avea noroc. Sultanmurat se grăbea, nu mai avea vreme de așteptat. Simțea mereu o oarecare reținere, ceva care nu fusese spus pe de-a-ntregul în relațiile dintre ei, o oarecare vină nelămurită din pricină că nu vor izbuti să se vadă înainte de plecare. Știa că Mirzagul se gîndește la el, de asta se convinsese atunci, din privirea ei, cînd în chipul ei parcă se văzuse pe sine. Însă nu putea admite nici măcar ideea că Mirzagul ar căuta singură prilejul de a se întîlni cu el. Onoarea și mîndria de fată nu puteau

îngădui asta. Fata și-a spus cuvîntul, i-a înmînat băsmăluța brodată, restul rămînea în grija lui de bărbat...

Desigur, el ar fi izbutit să se întâlnească cu ea înaintea plecării, era convins de asta, dacă nu s-ar fi întîmplat o nouă nenorocire. În ajunul plecării în Aksai, cînd membrii desantului se pregăteau să mîne caii la cel din urmă adăpat, după care Sultanmurat avea de gînd s-o aștepte pe Mirzagul, chiar la poarta oborului cailor le ieși înainte brigadierul Cekiş. Era posomorît și neprietenos. Bărbuța lui roșcată era zbîrlită, căciula trasă pe ochi.

— Încotro ?

— Să adăpăm caii.

— Stați puțin ! Anatai, uite ce-i. tu du-te acasă. Mai-că-ta e bolnavă. Du-te, du-te acum. Descalecă de pe cal. Voi, băieți, dați fuga la adăpat și veniți iute îndărăt ! Nu zăboviți, eu vă aștept aici !

În drum spre rîu, mîinînd mica herghelie la trap, și la întoarcere, Sultanmurat căta cu privirea spre cărarea din-spre școală, dar Mirzagul nu se zărea. Nu era încă timpul să se întoarcă. De ce oare moș Cekiş i-a zorit astfel ? Ce s-o fi întîmplat ? Dacă n-ar fi fost asta, azi ar fi așteptat-o negreșit ! Dorea atît de mult să se mai vadă cu ea la trecerea peste rîu...

Cînd se întoarseră la oborul cailor și după ce duseră cai la locurile lor, bătrînul Cekiş îi strînse laolaltă, chemîndu-i deoparte.

— Vreau să vă vorbesc, mormăi el.

Apoi îi pofti să se așeze. Se așezară cu toții pe vine, rezemîndu-se cu spatele de zidul duvalului. Președintelui Tinaliev îi plăcea să vorbească stînd în picioare, iar oamenii care-l ascultau să stea tot în picioare, dar brigadierul Cekiş, dimpotrivă, prefera să discute pe îndelete și oamenii să stea jos. Ca bătrînii, ce mai ! După ce se așezară, Cekiş, mîngîindu-și mohorît barba-i roșcată, încilecită, începu :

— Vreau să vă spun, gighiți, că voi nu mai sînteți copii mici. Prea devreme v-a fost dat să gustați amarul vieții. Să vă ardă focul arșitei, să degerați în gerul cumplit al iernii. Iaca, chiar astăzi, asupra unuia dintre voi a căzut o grea năpastă : tatăl lui Anatai, Satarkul, a fost ucis pe front. Voi nu mai sînteți copii și cînd asupra unuia dintre voi se abate nenorocirea, celălalt trebuie să-i fie sprijin și alinare. Fiți gata ! O să întîmpinați și o să petreceți oamenii. O să luați în grijă caii lor. Acum lumea se va strînge acasă la răposatul Satarkul și se cuvîne ca voi să fiți acolo. Și să nu scînciți alături de Anatai ca niște tînci,

dacă e să jeliți, apăi jeliți în gura mare, bărbătește, să fie limpede că se jeluiesc prietenii credincioși ai lui Anatai. O să mergeți cu mine, de aceea v-am zorit...

Mergeau unul după altul pe cărarea ce ducea spre casa lui Anatai, de la capătul uliței. În grupuri asemănătoare, tăcute, oamenii se adunau, care călare, care pe jos, din toate părțile.

Ziua era nestatornică. Aci se arăta soarele, aci se în-nora iarăși, aci, pe neașteptate, bătea din josul riului vîntul de nord a cărui suflare rece îți îngheța picioarele de la genunchi în jos. Sultanmurat pășea spre casa lui Anatai, cu sufletul greu, chinuit de teamă și tristețe. Îi era teamă fiindcă, dintr-un minut în altul, va izbucni în ail încă un mare bocet, și încă un om care s-a născut și a crescut la poalele acestor munți strămoșești nu se va mai întoarce de la război și nimeni n-o să-l mai vadă vreodată... „Dar ce s-o fi întimplat că de la tata pînă acum n-a mai sosit nici o scrisoare, nici o veste ? Ce-o fi cu el ? Mama aproape că și-a pierdut mințile de spaimă. Numai de n-ar fi asta, numai de n-ar fi așa !”

Se apropiiau de curte, cînd în casa lui Anatai răsună un vaiet sfîșietor, și această tînguire, sporind, răzbătu în curte și în uliță, unde se îngrămădeau oamenii...

Mergînd în urma lui Cekiș, membrii desantului începură să plîngă tare și să se tînguiască toți laolaltă, așa cum îi învățase brigadierul :

— O, Satarkul, tatăl nostru, bravule și slăvitule Satarkul, tatăl nostru, unde o să te mai vedem acum, unde ai căzut, unde ți-ai culcat capul tău neprețuit ?

În clipa aceea, în clipa durerii comune, Satarkul, tatăl lui Anatai, era cu adevărat tatăl lor bun și cu adevărat, în clipa aceea, era brav și slăvit. fiindcă măreția fiecărui om se face cunoscută celor apropiați lui doar atunci cînd el nu mai este printre cei vii... Așa a fost mereu și așa o să fie...

— O, Satarkul, tatăl nostru, bravule și slăvitule Satarkul, tatăl nostru, unde o să te mai vedem acum, unde ai căzut, unde ți-ai culcat capul tău neprețuit ?

Cu aceste cuvinte de jale, băieții din desant veneau în urma lui Cekiș prin mulțime și, intrînd în curte, îl zăriră chiar lingă ușă pe Anatai. Durerea îl face pe om mai mic. Cel mai mare dintre ei, temutul și puternicul Anatai, arăta acum ca un băiețandru neajutorat. Zdrobit de nenorocirea care se abătuse asupra lui, plîngea în hohote,

ca un copil, cu glas tare și cu suspine, lipit de perete, ca un mînz rebegit de vreme rea. Fața i se umflase de plîns. Alături plîngeau frații și surorile lui mai mici.

Prietenii se apropiară de Anatai. Văzîndu-i, el începu să plîngă și mai tare, parcă jeluindu-se lor pentru durerea lui, pentru nenorocirea asta ce se împlinea în văzul tuturor. El se ruga astfel să fie ocrotit și ajutat. Această neajutorare a lui Anatai îl zgudui cel mai mult pe Sultanmurat. Toți patru stăteau lingă el, neștiind ce să facă și cum să-și aline tovarășul. Nimeni, se pare, nu putea să-l ajute cu nimic. Și nimeni nu bănuia că Sultanmurat țîșnise din curte, cu automatul în mînă, și alerga drept într-acolo, pe meleagul unde se purta războiul, alerga fără nici o clipă de răgaz drept spre front, și acolo, strigînd cu minie și înverșunare, plîngînd și țipînd, trăgea în fasciști rafale, rafale, rafale, fără oprire, din automatul neistovit, pentru tatăl ucis al prietenului său Anatai, pentru suferințele și nenorocirile pricinuite ailului...

Păcat că nu avea un automat !

Atunci Sultanmurat vorbi către Anatai (Cine altul putea să vorbească dacă nu el, comandantul desantului ?) :

— Nu plînge, Anatai. Ce să-i faci ? Căci și tatăl lui Erkinbek și al lui Kubatkuł au pierit pe front. Știi și tu asta. De la tata n-am mai primit de mult scrisori. E război. Înțelege și tu. Anatai, spune ce putem face, și noi te vom ajuta. Spune-ne numai cum să facem să-ți fie mai ușor...

Dar Anatai stătea cu fața spre perete, iar umerii îi tresăltau din pricina plînsului și nu putea rosti o vorbă. Cuvintele lui Sultanmurat nu-l alinaseră, ci, dimpotrivă, îl zgîndăriră și mai amarnic, se înăbuși din pricina lacrimilor care-l podidiră iarăși, se învineți de sufocare. Sultanmurat alergă și-i aduse apă într-un căuș.

Din acest moment se simți răspunzător pentru tot ceea ce se petrecea aici. Își dădu seama că trebuie să acționeze, să ajute cumva oamenilor. Toți patru cărară apă de la pîrîu, tăiară lemne, aprinseră focul în samovarele adunate de pe la vecini, întîmpinară și petrecură oamenii, pe bătrînii călări îi ajutară să descălcece...

Lumea sosea neconținut. Unii veneau să-și exprime părerea de rău și participarea la durerea familiei îndoliate, alții plecau după ce își împliniseră această datorie. Băieții din desant rămaseră toată ziua în curtea lui Anatai.

Cele mai grele clipe, Sultanmurat le trăi cînd sosi învățătoarea Inkamal-apai, cu fetele din clasa a șaptea,

și printre ele Mîrzagul. Îmbrățișîndu-l pe Anatai, Inkamal-apai plîngea și jelea de îi se rupea inima, și nu era cu putință să privești și să nu te apuce plînsul. Prezicerile ghicitoareii celei vestite despre feciorul învățătoarei nu se împliniseră, dar nici nu credea ea în ele. Acum se tînguia, tulburată de presimișiri, lăsa lacrimile să-i curgă în voie, să-și ușureze sufletul îndurerat. Fetele plîngeau lîngă învățătoarea lor, iar Mîrzagul stătea cu capul plecat, plîngînd în tăcere, amintindu-și, poate, și ea de tatăl și de fratele ei. Nu se uită nici măcar o dată spre el. Chiar și acum, în aceste momente de compătimire și durere, era cea mai frumoasă din toate. Ea stîrni în sufletul lui cel mai adînc simțămînt de dragoste și de mîndrie. Ar fi vrut să se apropie de ea, s-o îmbrățișeze și să plîngă, să-și uncască întristarea lui cu întristarea ei...

*..Ah, Mîrzagul, ah, Mîrzagul-biikeci,
Sint un hulub albastru și zbor pe ceru-
albastru,
Iar tu, o hulubiță zburînd lîngă-a mea
aripă...*

Pe urmă, cînd în curte răsună rugăciunea și cînd toți cîți erau acolo tăcură, rămînînd singuri cu sine, și desfăcînd palmele în fața ochilor, și privind printre ele ca în cartea destinului, ascultară rostirea solemnă și melodioasă a rugăciunii adusă aici, cu o mie de ani în urmă, din neștiuta Arabie, vestind veșnicia lumii în naștere și moarte, hărăzită acum tatălui lui Anatai, Satarkul, căzut în război, Sultanmurat, chiar și atunci, în timpul rugăciunii, înălțîndu-și privirea pe deasupra palmelor, se uită la ea. Cufundată în reculegere ca și toți ceilalți, tînăra Mîrzagul era neasemuit de frumoasă. Pe fața ei se așternuse o îngîndurare adîncă. Dar ea nu se uita la el.

Astfel și plecă, fără să schimbe cu el vreun cuvînt, oprindu-și doar privirea tristă asupra lui înainte de plecare și făcîndu-i ușor un semn de rămas bun. Ah, Mîrzagul, ah, Mîrzagul-biikeci...

Bocetul, în casa răposatului Satarkul se potolea încetul cu încetul. Se făcea simțită liniștea trezirii la realitatea crudă a împăcării cu pierderea. Bocetul înseamnă protest, revoltă, refuz; mult mai îngrozitoare este înțelegerea ireversibilității a ceea ce s-a întîmplat. Atunci omul este bîntuit de cele mai sumbre gînduri.

Anatai ședea lîngă perete, cu capul în pămînt. Lui Sultanmurat îi era greu să se uite la el. Pe Anatai cel

obraznie, puternic și rău îl strivise nenorocirea. Mai bine să fi lipsit, să fi plins, mai bine s-ar fi zbuciumat sfîșindu-și hainele de pe el.

Sultanmurat nu știa cum să-l scoată din această însingurare jalnică, disperată. Dar trebuia să-l ajute, trebuia cu orice preț să-l facă să simtă că nu e singur, că alături sînt oameni gata să-și dea și capul pentru el.

— Anatai, vino, am ceva de vorbit cu tine, îi zise Sultanmurat.

Anatai se ridică și se retraseră amîndoi într-un colț.

— Să nu crezi, Anatai... începu Sultanmurat, tulburat, alegîndu-și cu greu cuvintele. Eu, cum să zic... dacă vrei, îți dau ție basmaua aceea, pentru totdeauna.

Anatai zimbi trist.

— Ce-ți veni, Sultan? Nu trebuie, răspunse el. E a ta și să n-o dai nimănui. Eu... Iartă-mă că atunci... Iartă-mă, uită! N-o să mai fiu niciodată așa, Sultan. Mie nu-mi mai trebuie nimic... Tata, el era... Am așteptat atîta... Și, încîndu-se din pricina lacrimilor, Anatai izbucni iarăși în hohote de plîns.

Acum ei plîngeau împreună, singuri cu timpul în care trăiau și creșteau...

9

De trei zile, plugurile brăzdau cîmpia Aksaiului. De trei zile, fără încetare, plugarii își zoreau și își îndemnau caii. Și intîia parcelă proaspăt arată a desantului din Aksai se vălurea pe coslișă ca o dungă neagră, cu nuanțe brun-roșcate.

Începuseră bine munca. Cîmpul arat pînă acum în-cînta privirea. De acum înainte, totul atîrna numai de starea timpului.

În această nemărginită întindere de la poalele masivului Marele Manas, stăruia o liniște de mult netulburată de nimeni. De aici începea stepa Aksaiului, care cobora înspre pămînturile fără apă ale Cimkentului și Taşkentu-lui. În această întindere netulburată a începutului de stepă, plugarii cu plugurile și caii păreau niște cărăbuși mici tîrîndu-se pe colină și lăsînd în urma lor o diră afînată.

Deocamdată arau numai trei pluguri. Ergheș și Kubat-kul fuseseră reținuți pentru cîteva zile în ail, să ajute la grăpatul semănăturilor de toamnă pentru a acoperi și re-ține umezeala în pămînt. E lucru limpede: treaba-i nece-

sară și grabnică, dar nici în Aksai vremea nu așteaptă. Pentru a izbuti să însămîntezi un asemenea lot, trebuie să ari cu întreg desantul din zori și pînă seara, altfel n-o scoți la capăt, și toată osteneala se duce pe apa simbetiei. Sultanmurat era îngrijorat. Aștepta dintr-o zi în alta sosirea celor două atelaje rămase în ail, căci așa făgăduiseră. Din pricina asta s-a sfădit cu brigadierul Cekiş. S-au sfădit rău, nu glumă.

— Aksakal, zice, să-l anunți pe președintele Tinaliev să vină încoace, să se descurce cum o ști. Cu trei pluguri, aici, n-ai ce face. N-o să ne îndeplinim sarcina...

Dar bătrînul Cekiş? Ce putea să facă bătrînul Cekiş? El își smulgea părul din cap. Sultanmurat a înțeles cît de greu îi este înțeleptului brigadier, care le vedea și le pricepea pe toate. Vrea să facă totul cu rost, pe rînd și la timp, dar pretutindeni totul arde ca focul sub picioare; dorește să isprăvească la timp, în primăvară, o mulțime de lucruri; dar nu-i ajung puterile, oameni nu sînt, merinde nu sînt. Ce-nnoadă la un cap, ce desface la altul. Ieși stătuse multă vreme dus pe gînduri. În ail a început foamea. Rezervele sînt pe sfîrșite, iar pînă la recolta nouă mai e încă mult. Vitele slăbiseră, mureau de nemîncare și nu avea nici o noimă să le mai tai. Cînd era nevoie de carne pentru vreun bolnav, oamenii se duceau la piață, la tîrg. Un kilogram de carne costa acum cît costa înainte o vită întreagă. Dar tot se duc. Și se duc pe jos, treizeci-patruzeci de kilometri. Caii de căruță abia își mai tîrăsc picioarele. Dacă te duci călare, e primejdios, căci s-ar putea să te lase calul în drum, să te prăpădești. Cu greu au izbutit să pregătească animalele pentru semănăturile de primăvară. Acestea erau așa cum se cuvine, dar nu puteau rezista prea mult la o asemenea sarcină.

Cînd te gîndești la toate astea, te-apucă spaima. Dar cea mai mare nenorocire rămîne războiul cel fără de sfîrșit. Singura mîngiere, singura speranță nestinsă venea din știrile care anunțau că nemții au început să fie învinși, pretutindeni sînt respinși, puși pe fugă.

Astăzi de dimineață vremea parcă se mai îndreptase. Era înnorat, dar deasupra munților se arăta din cînd în cînd soarele, cerul se însenina, apoi se întuneca și se închidea din nou. La prînz însă se făcuse deodată frig și totul se întunecase de jur împrejur. Parcă se pregătea să ningă ori să plouă... Se înnegurase de tot. Cînd plugarii ieșiră la arat, după ce mîncară de prînz, își luară sacii cu ei să se acopere de ploaie sau de zăpadă.

Înaintau pe parcela începută, cu brazdele răsturnate spre înăuntru. Primul era Sultanmurat, al doilea, la vreo două sute de pași — Anatai, iar la urmă, aproape la jumătate de verstă, venea Erkinbek. Astăzi, plugarii erau singuri pe cîmp. Trei plugari și munții cei uriași în fața lor. Trei plugari și stepa întinsă în urma lor. Președintele Tinaliev a fost aici doar la început. Are treburi multe, n-a putut rămîne mai mult. A plecat, lăsîndu-l pe brigadierul Cekiş să pună totul la punct. Astăzi plecase și Cekiş să trimită atelajele lui Ergheș și Kubatkul rămase în ail. Și uite așa se nimeri că în a treia zi plugarii rămăseră singuri — cu plugurile, cu caii, cu pămîntul hărăzit să fie arat, ca să aibă de unde culege recolta, ca să aibă oamenii ce mîncă...

Parcela se afla departe de locul unde aveau tabăra — de iurta în care locuiau, de micul stog de fîn amestecat cu trifoi, de sacii cu ovăz de tot ceea ce acum alcătuia casa lor. În tabăra lor de cîmp a rămas doar bătrîna bucătăreasă, care mai mult bombăne și se plînge că vreascurile de foc sînt jilave, că aia nu e, că asta nu e, în loc să pregătească mîncarea la timp. La cîmp, dacă ai o bucată de lipie și o zeamă fierbinte, nu-ți mai trebuie nimic. Pe cînd ea bodogăne întruna, blestemă viața, de parcă ar învinui-o cîeva de ceva. Oamenii din ail n-o prea cunoșteau. Se aciuiase nu se știe de unde. Alții nu pot să-și lase casele, copiii, gospodăria, dar ea s-a învoit să vină în Aksai, să-și cîșige mîncarea pe lingă plugari. Să mănînce sănătoasă, numai să gătească mîncarea la vreme. Dar ea se-nvîrte de colo-colo și nu izbutește. Plugarii n-au cînd s-o ajute. Fiindcă, se știe, calul nu e mașină, nu e tractor pe care-l oprești și-apoi pe aci îi-e drumul! Umpli rezervorul și-ți vezi de alte treburi. Plugarul trudește el însuși în cîmp ca un cal, pe urmă se îngrijește de cai, le dă să mănînce, îi adapă, iar cînd ajunge în iurtă, se prăvălește din picioare... În zori îl așteaptă iarăși treburile... Și cel mai greu lucru e să te trezești dimineața...

Grija principală a plugarului este de a veghea ca plugurile să arc, caii, deprinzîndu-se cu munca, să-și păstreze puterile spre a le ajunge pînă la sfîrșitul primăverii. Asta-i foarte important. Foarte important. În prima zi, cînd au început aratul, la fiecare zece-douăzeci de pași, caii se opreau să-și tragă răsufierea. Se sufocau. A fost nevoie să mai salte puțin brăzdarele, să micșoreze adîncimea brazdei. Dar această măsură silită durează pînă ce animalele se deprind cu hamul.

Astăzi lucrul mergea simțitor mai bine. Caii trăgeau mai uniți, toți patru deodată — se mai obișnuiseră unul cu altul — trăgeau aplecându-se spre pământ, întinzând gîturile de opintire, ca edecarii din tabloul aflat în manualul de școală. Pas cu pas, pas cu pas, trag și trag plugul ce spintecă cu brăzdarele scoarța groasă a pămîntului.

Dar vremea le-a jucat renghiul. Uite, acum miroase a zăpadă și fulgi mari au început să roiască... Înseamnă că iarna nu-și făcuse suma și hotărîse să-și mai arate o dată tăria înainte de a-și lua tălpășița. Păcat, n-are nici un rost să facă una ca asta. Pentru plugari nu e deloc potrivit...

Sultanmurat izbuti să-și pună sacul pe cap, însă degeaba, căci asta nu-l ferea de ninsoare. Călare pe calul de la brazdă, din mijloc, învîrtind biciul deasupra capului, el se descoperea vîntului cînd dintr-o parte, cînd din alta. Zăpada începu să cadă deasă, umedă și lipicioasă, topindu-se iute. Totul se învîrtea și juca dinaintea ochilor. Munții dispăruseră în această negură plutitoare de nea, universul parcă se închisese. Doar strigătele îmbolditoare ale plugarilor răsunau în această beznă, ca strigătele păsărilor surprinse de vitregia stihiei.

Dar plugurile arau înainte. Plugurile negre ba apăreau pe colină ca pe creasta unui val, ba dispăreau iarăși în adîncitură...

Cele două perechi de cai, înghițind aerul cu lăcomie, se călărau pe pante aplecate aproape de brazdă, de parcă ieșeau, tirîndu-se, din pământ. Neaua se topea de îndată pe spinările lor fierbinți, încordate, curgînd de pe ei în șuvițe subțiri. Greu le era cailor, tare greu, pămîntul se muiase și aluneca sub copite, hamurile se îngreuiaseră de umezeală, brăzdarele se împotmoleau în straturile cli-soase ale țelinei. Dar plugurile nu puteau fi oprite. Trebuie să ari înainte. Mîine, cînd va ieși soarele, aceste brazde se vor zvînta și arătura nu se va deosebi de cea făcută pe vreme bună. Dar să oprești plugurile nu se poate. Nu încape nici o clipă de zăbavă, timpul e prețios.

Plugul se împotmolea tot mai des. Sultanmurat cobora mereu din șa, curăța cu coada biciului bulgării de lut de pe brăzdare și, dînd strigăt către Anatai și Erkinbek, care veneau din urmă, după ce auzea strigările lor de răspuns, se strecura iar printre hamurile umede și printre trupurile cailor spre calul de la brazdă, se călăra iar în șa și plugul pornea iar înainte.

Ninsoarea nu înceta. Contururile negre ale cailor și plugurilor pluteau asemenea corăbiilor într-o negură albă. Și în aceea liniște de omăt învîrtejit ce înghițea toate sunetele, peste cîmpie se auzeau doar chemările plugurilor:

— Ana-ta-ai !

— Erikin-be-ek !

— Sultanmura-a-at !

Fața îi era scăldată în apă. Nu se știe ce era : zăpadă topită ori sudoare ? Miinile i se umflaseră pe hățuri, se învinețiseră de frig și umezeală, picioarele îi erau strivite din amîndouă părțile de coapsele cailor, care se frecau unul de altul, îl dureau, ar fi vrut să și le ferească, însă n-avea cum. Dar Sultanmurat știa că după el, pe urmele lui vin Anatai și Erkinbek, că ei trei alcătuiesc laolaltă șase brăzdare și că el n-are dreptul să oprească în mijlocul zilei plugurile ce arau pămîntul Aksaiului. Numai să reziste caii, să se țină tare, numai de n-ar ceda caii. De aceea li se adresa în gînd, îndemnîndu-i :

«Răbdați, voi, cei născuți din Kambar-Ata*, opintiți-vă toți deodată ! Doar n-o să fie merou așa de greu. Astăzi ninge, dar mîine n-o să mai ningă. Mînați înainte, di, di ! Răbdați, voi cei născuți din Ciolpon-Ata, iaca, înainte se vede capătul parcelei, acolo vom întoarce curînd și vom porni de partea cealaltă, spre întoarcere. Răbdați, nu slăbiți pasul ! N-am dreptul să vă desham de la plug. Căci pentru asta v-am îngrijit toată iarna. Nu e altă ieșire. Eu vă mîn pe pămînt moale și pe pămînt tare, vă e greu, dar altfel nu se face pîinea. Bătrînul Cekiş zice că așa a fost și așa va fi în vecii vecilor. Zice că pîinea, fiecare bucată de pîine, e stropită cu sudoare, numai că mulți nu știu asta și mulți nu se gîndesc la asta cînd o mănîncă. Și noi avem mare trebuință de pîine. Mare trebuință. Pentru asta sîntem noi aici, în Aksai.

Ceabdar, tu ești fratele meu, ești calul meu de brazdă. Tu tragi plugul și mă porți și pe mine în spate. Iartă-mă că te plesnesc cu biciul. Dar așa trebuie. Nu te supăra, Ceabdar.

Ciontoru, tu mergi în stînga și calci pe arătură, ție ți-e mai greu decît celorlalți, dar tu ești cel mai puternic după Ceabdar. Pe tine, Ciontoru, tatăl meu, Bekbai, te lăuda totdeauna. Ții minte ? Ții minte cînd am mers cu tata la oraș ?... Tata nu ne-a mai scris de mult. E

* Ocrotitorul mitic al cailor.

îngrozitor ! Voi caii, nu puteți înțelege asta. Cînd oamenii de pe front nu scriu vreme îndelungată, este tare rău. Mama, s-a uscat cu totul pe picioare de dor și de teamă. Cînd l-au jeli pe tatăl lui Anatai, cel mai mult și mai sfișietor decît toți au plîns Inkamal-apai și mama. Ele știu ceva, ceva rău, dar nu spun. Ele știu ceva... Di, di; Ciontoru, nu-ți îngădui să te dai bătut. Mină, Ciontoru, înainte ! Ține-te bine !

Tu, Coadă Albă, și tu ești fratele meu. Tu mergi în dreapta mea, în mijlocul celorlalți. Trebuie să tragi zdra-văn, căci tu și cu Ceabdar sînteți cai de roată. Ești un cal frumos și ai o coadă albă nemaivăzută. Dar să nu te dai bătut, să nu-ți pierzi firea ! Nu-ți îngădui să obosești ! Di, di Coadă Albă. Să nu mă faci de rușine !

Murgule, fratele meu, tu ești un cal modest și bun. Cînd te-am ales alături de ceilalți, m-am bizuit pe tine. Ești un cal muncitor și blind. Și pe tine te cinstesc la fel de mult. Tu mergi chiar la margine și ești cel dintîi zărit. După tine, Murgule, fratele meu, se poate judeca dinafară cum merg treburile noastre. Nici pe tine n-o să te obișduiesc, numai să tragi, să nu te lași ! Îți făgăduiesc că atunci cînd vom sfîrși de arat și semănat în Aksai, cînd o să ne întoarcem în ail, tu o să mergi tot la margine, ca să te vadă toată lumea. Și vom trece pe lingă casa ei, și cînd ea va da fuga în uliță, pe tine o să te vadă cel dintîi. Murgule, fratele meu ! Pînă la urmă, tot n-am izbutit să mă văd cu ea înainte de plecare. Basmăluța ei o am la mine, mereu o port la mine. Este ascunsă de ploaie și de nea. Mereu mă gîndesc la ea, tot timpul. Nu pot să nu mă gîndesc la ea. Dacă aș înceta să mă mai gîndesc la ea, totul s-ar pustii și mi-ar fi urît să mai trăiesc...

Di, di, voi, cei născuți din Kambar-Ata ! Opintiți-vă laolaltă, înainte, înainte ! Di, di !... Și ninge, ninge necon-tenit ! Ce zăpadă umedă ! Ne-a udat learcă, din cap pînă-n picioare. Și mai suflă și vîntul. Bine-ar fi dacă bucătăresei noastre i-ar fi dat prin cap să acopere finul cu pături. Altfel se udă și se strică. Cu ce o să vă mai hrănim ? Sînteți douăsprezece capete. Trebuia să-i fi spus înainte de plecare, dar am uitat, nu m-am gîndit c-o să se pornească ninsoarea.

E cam ciudată bătrîna asta, are ochi zavistnici. Laudă mereu caii noștri, nu se mai satură privindu-i. „Ce cai grozavi, zice, bine hrăniți. Grăsimea, zice, pe coapse e de

două degete". În vremurile de altădată, cică, astfel de cai se tăiau la marile praznice. În acele vremuri, zice, mînceau carne pînă se îmbuimbau. Iar cînd fierbeau carnea de cal în cazane de patruzeci de vedre, grăsimă — *zardep**, așa-i spuneau — zice, o luau de deasupra, o scoteau cu polonicul plin și o duceau celor bolnavi. Dacă dai bolnavului să bea din grăsimă aceea, zice, se pune numaidecît pe picioare. Se vede cît de colo că e o lacomă, o hulpavă, numai la grăsimă se gîndește. Numai de n-ar deochia caii. Dă-o încolo ! La școală ne-au spus că deochiul e o minciună. N-are decît să trîncănească, dar să gătească mîncarea la vreme. Însă ieri ne-a uluit, a gătit mîncare din carne de țap de munte. Țapul era cam slab, totuși... „Au trecut, zice doi vînători care veneau de la munte, s-au abătut văzînd foc în iurtă și, uite, au lăsat o parte din vînat.” Mulțumire acelor vînători, se vede că erau oameni ce cunosc obiceiurile. Vor să aibă și altă dată noroc la vînațoare, așa că primului întîlnit i-au făcut partea ce i se cuvenea. Noi sîntem primii pe care i-au întîlnit în drumul lor, dacă au coborît din munți, în jur nu mai e nimeni. Poți să cutreieri munții, poți să cutreieri stepa, n-o să întîlnești pe nimeni. Și ninsoarea nu mai conținește. Cade intruna... Am ajuns la capătul puterilor...»

Caii se opriră istoviți... Sultanmurat sări din șa și, ținîndu-se cu greu pe picioarele-i amorțite și strivite, făcu vreo cîțiva pași în jurul plugului, schiopătînd și împleticindu-se ca un om beat. Simți că i se rupe sufletul de durere și de milă, privind la caii înspumați, care tremurau, uzi din cap pînă-n picioare, cu răsufierea grea și fierbinte. Nemaiputînd îndura, scoase un geamăt.

Ninsoarea cădea și se topea, cădea și se topea pe spinările aburinde ale cailor. Sultanmurat azvîrli de pe cap sacul ud și greu, cu miinile înțepenite, care nu-l mai ascultau, desfăcu nodurile hămurilor, apoi, nemaifiind în stare să se stăpînească, izbucni în plîns, cuprinzînd cu brațele gîtul lui Ceabdar. „Iertați-mă, iertați-mă !” șoptea el printre lacrimi, simțînd pe buze gustul fierbinte și sărat-amărui al sudorii de cal...

— Hei, Sultanmurat ! Ce faci acolo ? se auzi vocea lui Anatai, care se apropia din urmă.

— Gata, deshamă ! îi strigă drept răspuns Sultanmurat.

* Grăsimă fierbinte de cal. "ca.

Dimineața zilei următoare se potrivea să fie senină, luminoasă. Din vremeuiala de ieri nu mai rămăsese nici urmă. Doar umezeala și un geruleț înviorător, doar o ușoară roșcață deasupra pământului și mantia albă de zăpadă proaspătă a munților. Soarele se rostogoli de după culmi, vestindu-și lumii venirea prin văpaia triumfătoare a răsăritului de primăvară, revărsată pe jumătatea bolții cerești. Întreg Aksaiul nemărginit, cu toate văgăunile, văile, colinele și adânciturile lui, se pierdea în depărtările orizontului. În schimb, munții din masivul Marce Manas, lângă care ei se născuseră și crescuseră, păreau că peste noapte veniseră mai aproape. De necrezut, dar munții în acea noapte intraseră în Aksai, pentru ca, trezindu-se dimineața, plugarii să se minuneze de măreția, de frumusețea și atotputernicia lor.

Cit de aproape și totuși departe, alături parcă, totuși de neatins, străluceau culmile muntoase în razele răsăritului...

Da, frumoasă dimineață se ivise în ziua aceea în Aksai. Ieșiră la arat fără grabă, chibzuind să aștepte zvîntarea pământului.

Între timp țesălară caii, cercetară și așezară hamurile în orînduială, împrăștiară ovăzul umed să se usuce. Soarele începu să pripească. Atunci porniră și ei către pluguri. Fiecare cu cei patru cai ai săi. Plugurile erau împotmolite în arătura de ieri. Toți trei laolaltă le răsturnară din brazdă, le curățară brazdarele, unseră roțile. Apoi înhămară caii, socotind că spre seară vor sfîrși de arat parcela, iar mâine dimineață vor începe alta nouă. Lucrau cu spor... După odihna de peste noapte și îngrijirile de dimineață, caii trăgeau cu vioiciune. Acum pesemne se deprinseseră de-a binelea. Se deprinseseră cu chinga trudnică a plugului. Arătura de ieri, făcută pe ninsoare, n-a fost zadarnică, pământul se zvîntase, brazdele răstrunate pe zăpadă se fărîmau sub razele soarelui într-un șir de bulgărași mărunți. Înseamnă că pământul nu fusese „stri-cat“, „mototolit“. Înseamnă că făcuseră o arătură de bună calitate.

Frumoasă era ziua aceea. Există asemenea zile cînd totul merge bine, cînd viața are o noimă, e frumoasă și simplă. Nu degeaba se pregătiseră și trudiseră toată iarna, nevoiți să întrerupă școala; detașamentul Aksaiului este în acțiune, plugurile ară, iar astăzi trebuie să soscască

Ergheș și Kubatkuł. Vor fi atunci cinci plugari, zice brăzdare. O forță. Un adevărat desant ! Apoi vor semăna, vor boroni ogorul și pe urmă nu-ți mai rămâne decît să aștepți recolta ! Griul de primăvară nu e deloc un griu rău. Brigadierul Cekiș zice că griul de primăvară dă recolte mai mici, în schimb din el iese piinea cea mai gustoasă. Totul va merge bine. Va fi și ploaie. Nu se poate ca ploile să fie împotriva cînd se investește atîta trudă. Ploaie va fi. Numai acolo, pe front, ai noștri să reziste și să înainteze, și piinea aceasta să rodască întru bucurie, să n-o măninci cu noduri în gît...

Plugurile mergeau în susul și în josul parcelei. Primul era Sultanmurat, după el, la vreo două sute de pași, venea Anatai și, aproape la jumătate de verstă, Erkinbek...

Soarele încălzea din ce în ce mai tare. În fața ochilor licăreau colnicele stepei, smălțate de verdeața ierbii fragede. Ca în poveste : mergi într-o parte — se înverzește la dreapta, mergi în altă parte — se înverzește la stînga. Pămîntul răsufila jilav, răsufclare nouă, de primăvară. Iar plugurile străbăteau Aksaiul, lăsînd în urma lor coamele brazdelor proaspete...

Din iarbă se înălță, luîndu-și zborul, o ciocîrlie. Începu să cînte, revărsîndu-și trîlurile undevă în apropiere, apoi se mai auzi una, și încă una. Sultanmurat zîmbi. Cîntă de plăcere, n-au nici casă, nici o frunză, nici o ramură deasupra capului, trăiesc cum pot în stepa golașă. Și sînt mulțumite. Se bucură de primăvară și de soare. Oare ieri unde or fi fost, unde or fi adăstat pînă s-a potolit vremea rea ? Dar totul a trecut.

De acum, primăvara nu se va mai da bătută. Mai au încă mult de lucru, abia au început. Dar astăzi vor sosi Ergheș și Kubatkuł și vor porni asaltul cu întreg desantul, și treaba va merge, va merge bine...

La un moment dat, Sultanmurat, zări într-o parte un călăreț. Trecea la distanță pe lingă arătură, privind în direcția lor, și se îndrepta înspre munți. Pe umăr îi atrîna o pușcă. Pe cap purta o căciulă mițoasă, de iarnă. Calul de sub el era un roib vînjos, deprins cu călăria. Îl zăriră și ceilalți băieți. Începură să strige cu toții :

— Hei, vînătorule, abate-te pe la noi !

Dar vînătorul nu răspunse. Trecea pe lingă ei, la depărtare, fără să se apropie, privind mereu înspre ei. Sultanmurat se bucură de apariția lui, opri caii și, ridicîndu-se în seări, strigă înspre el :

— Hei, vînătorule, mulțumim pentru șiralga¹. Mulțumim, zic ! Îți mulțumim pentru șiralga !

Dar acela tot nu răspunse. Parcă nu auzise și nu înțelegea despre ce era vorba. Curînd dispăru printre coline. Poate că n-avea vreme, se grăbea într-ale lui.

Cam peste un ceas apăru și al doilea vînător. Și el avea pușcă și ținea drumul către munți. Dar asta venea din cealaltă parte a parcelei și tot de departe se uită în direcția lor. Trecu în tăcere, fără să se abată și să dea binețe plugarilor. După obicei, se cuvenea să se abată din drum și să ureze plugarilor sănătate și recoltă bună. Bătrînul Cekiş zice că oamenii s-au schimbat. O fi avînd dreptate, cine știe ? Cekiş e un bătrîn înțelept.

Pe urmă se petrecu întîmplarea cea mai tulburătoare.

Cel dintîi auzi Anatai, care strigă cit îl ținea gura :

— Cocorii ! Zboară cocorii !

Sultanmurat prîvi în sus. Pe întinsul neîntinat al cerului nemărginit de albastru și nemărginit de adînc, zburau cocorii rotindu-se încet, regrupîndu-se din zbor, strigîndu-se unul pe altul. Era un cîrd mare și zbură sus. Dar cerul era și mai sus. Cerul nesfîrșit și cîrdul de cocori ce pluteau ca o insulă vie în această nemărginire. Sultanmurat privea cu capul dat pe spate, abia pe urmă se dezmetici și începu să strige fără istov :

— Uraa ! Cocorii !

Toți trei vedeau prea bine că erau cocori, dar își strigau unul altuia marea și neașteptata noutate :

— Cocorii ! Cocorii ! Cocorii !

Sultanmurat își aduse aminte că sosirea timpurie a cocorilor e un semn bun.

— Cocorii timpurii sînt semn bun ! strigă el către Anatai, întorcîndu-se în șa. O să avem recoltă bună !

— Ce spui ? nu înțelege acesta.

— Recoltă, o s-avem recoltă bună !

Anatai se întoarse spre Erkinbek și îi strigă la rîndul său :

— Recoltă, o s-avem recoltă bună !

Și Erkinbek îi răspunse :

— Aud, aud ! O s-avem recoltă !

Cocorii pluteau scaldîndu-se în sincala cerului, zburau fără grabă, filfiînd lin din aripi, chemîndu-se cîte unul ori toți deodată, după care în șirurile lor se așternea iarăși liniștea. În limpezimea zilci se vedeau bine gîturile

¹ Parte de vînat.

lor suple, întinse și ciocurile subțiri, și picioarele strîns lipite de corp ale unora, ori desfăcute pe jumătate ale altora. Uneori licăreau în mișcare vîrfurile albe ale aripilor. În timp ce priveau păsările, plugarii băgară de seamă cum cîrdul începe să coboare lin. Cocorii coborau spre pămînt din ce în ce mai jos, parcă îi purta un curent într-acolo, spre colinele din depărtare. Niciodată în viață Sultanmurat nu văzuse cocori de aproape. Totdeauna pluteau sus, deasupra capului, ca un vis, ca o nălucă.

— Privește, se așază, se așază ! strigă Sultanmurat și toți trei, sărind din șa și lăsînd caii și plugurile, se avîntară în direcția în care cobora cîrdul de cocori.

Alergau repede, cît îi țineau picioarele. Doreau să vadă cum arată cocorii de aproape. Ce grozav !

Ah, cît de ușor alerga Sultanmurat ! Pămîntul i se așternea sub picioare, singur îi venea în întîmpinare. Laolaltă cu pămîntul, îi veneau în întîmpinare munții înveșmîntați cu nea, iar cîrdul cocorilor ce se rotea în văzduh și de la care nu-și lua ochii îi venea de asemenea în întîmpinare. I se tăiase răsufllarea de alergătură și de bucurie și, în timp ce fugea, bucurîndu-se, să ajungă cocorii, se gîndi că, dacă unul ar pierde vreo pană, el ar găsi-o și ar păstra-o și i-ar dărui-o ei, lui Mîrzagul, pana de cocor, și i-ar povesti totul cum a fost. Numai de i-ar putea ajunge, numai de-ar putea vedea cocorii. Alerga purtînd în suflet dîușia care-l năpădise pentru Mîrzagul. Dacă ar fi putut, ar fi alergat chiar acum la ea, cu pana de cocor... Chiar acum, cu pana de cocor...

11

Ei alergau, iar un ochi necruțător îi urmărea fără să clipească prin creștătura înălțătorului, mutînd lin vîrfurile cîtării cînd pe unul, cînd pe altul. Acest ochi privea cu dușmănie prin creștătura înălțătorului cum alergau băleții spre cocori. Dincolo de linia de ochire a puștii, pămîntul era atît de mare, iar ei păreau atît de măruni, priviți la capătul nestolornic al cîtării. Cerul deasupra lor era atît de mare, iar ei, în vîrfurile cîtării, erau atît de mici... Un bobîrnac ar fi de ajuns ca să-i spulberii... Totul poate să dispară într-o singură clipă, să înceteze a mai juca dinaintea ochilor, pe linia de ochire, ajunge doar să apeși pe trăgaci.

— Ah, ce i-aș mai secera, acuși i-aș doborî unul după altul, nici n-ar apuca să crienească, vorbi cel ce ochea, ținîndu-și răsufllarea.

— Încelează, neghiobule ! Cu glonțul nu se glumește, nu ochi de pomană, îi răspunse celălalt care ținea caii de căpăstru, în mijlocul lăstărișului de *kurai*, într-o viroagă adâncă, asemenea unui culcuș de lupi, aflată la poalele unui dîmb.

Ochitorul nu zise nimic, jucîndu-și mușchii obrazilor, dar nu lăsă pușca.

— Nu te băga, cînd îți zic ! îi porunci cel ce ținea caii. Cînd s-or sătura de alergat, or să plece. Ce-ți pasă ție?

Dar ochitorul nu se sinchisi. Slătea culcat, cu obrazul păros lipit de patul armei, îi făcea plăcere să se uite prin creștăfura înălțătorului la copilandrii fără minte, zăpăciți de strigătele cocorilor. Îl apucă ciuda. Aleargă și rid ! Aleargă și rid ! Ce bucurie o mai fi și asta ? Dacă ar trage trei focuri, ar înțepeni pe loc, nici măcar n-ar tresări. Aleargă și rid ! Te-ntrebi de ce ? Aleargă și rid...

Plugarii alergară multă vreme, dar cînd ajunseră pe colină văzură cum cocorii luau din nou înălțime... Înseamnă că se răzgîndiseră. Dar poate că doar li se păruse lor că păsările aveau de gînd să coboare pe pămînt ?

Băieții se opriră, răsufliînd din greu. Se înfierbîntaseră. Sultanmurat mai alergă puțin, apoi se opri, petrecînd cu lacrimi în ochi cîrdule de cocori...

Pe urmă se întoarseră și continuară să are pămîntul Aksaiului. Ziua era la fel de frumoasă, minunată. Pe la amiază, sosi harabaua colhozului cu fîn pentru cai. Harabagiul le mai aduse cartofi, carne, făină și lemne și le spuse că brigadierul Cekiș îi poruncise să le dea de știre că mîine o să vină chiar el împreună cu Erghes și Kubatku, cu plugurile lor. Spune-i, zice, lui Sultanmurat și băieților, să nu fie necăjiți, totul a fost hotărît, mîine desantul va fi cu efectivul întreg. Negreșit. Iar peste vreo două zile va veni la ei în Aksai președintele Tinaliev. Astfel de vești le adusesese harabagiul. Prințiseră împreună, iar cînd se pregătiră să iasă din nou la arat, bucătăreasa îi spuse lui Sultanmurat că vrea să meargă în ail, o să se întoarcă mîine cu brigadierul Cekiș. că are în ail niște treburi grabnice și că trebuie să aducă săpun de spălat rufele. Și ca să nu rămînă în lipsa ei flămînzi, le-a copt lipii pentru o zi întreagă și le lasă supa gata, pe care pot s-o încălzească singuri. Sultanmurat n-ar fi vrut ca ea să plece, dar trebui să se învoiască. Doar n-o să stea el acum de discuții, să oprească un om vîrstnic.

Cu asta, plugarii se îndreptară către plugurile lor.

Arară tot restul zilei, iar spre seară isprăviră parcela. Acum aveau ce îmbrățișa cu privirea, desțeleniseră o porțiune însemnată a cîmpului. Cel dintîi ogor. Dar mai aveau mult de arat. Însă făcuseră începutul. Căci fără început nu există nici continuare.

Se lăsase amurgul cînd răsturnară ultima brazdă, apoi arară greșurile de la colituri și, fără să mai zăbovească mult, duseră plugurile pe parcela vecină, ca mîine să poată începe aratul cît mai de dimineață.

Pînă deshămară ei caii și pînă ajunseră în tabără, se întunecase de-a binelca. În tabără era pustiu. Bucătăreasa plecase de mult. Treaba ei, doar se întoarce mîine.

Obosiseră zdravăn peste zi. Dezlegară fără grabă chingile, scoaseră hamurile de pe cai, le strînseră și le duseră în iurtă, fiecare la locul lui. Apoi duseră și caii, douăsprezece capete, la locul lor, lingă o haraba veche, fără roți, adusă aici la început, odată cu nutrețul. Da, duseră fiecare cal la locul lui, să mănînce fin din haraba. Hotărîră ca dimineața să se scoale mai devreme, să țeseale caii, să-i curețe de sudoarea uscată. Se spălară pe întuneric, apoi aprinseră focul în iurtă și, la lumina focului, cînară, fără să mai încălzească mîncarea, nu mai aveau putere.

Se culcară. Sultanmurat adormi ultimul. Înainte de culcare mai ieși o dată din iurtă să se uite la cai. Caii stăteau liniștiți, cu boturile vîrite în fin, rumegau preocupați trifoiul foșnitor și fornăiau de obosală. Da, stăteau liniștiți, cap lingă cap, cîte șase de fiecare parte a harabalei.

Vremea făgăduia să fie frumoasă. Luna pe cer era în descreștere, mai rămăsese foarte puțin din ea.

Sultanmurat făcu vreo cîțiva pași. Nu știu de ce, simți că-l cuprinde frica. Pustietate, liniște de moarte, noapte întunecoasă, de nepătruns, fără margini... Ocupat cu treburile și grijile zilnice, nu băgase de seamă cît de înfricoșătoare poate fi aici noaptea, în stepa pustie. Se grăbi să intre în iurtă. Se vîri în așternutul său, dar nu putu adormi încă multă vreme. Stătea culcat, cu ochii deschiși în întuneric. Îl năpădiseră gîndurile și aducerile aminte. Pe neașteptate simți cum îl cuprinde întristarea și dorul de acasă. Cum s-o fi descurcînd mama singură, fără el? De la tata, așadar, nu aveau încă nici o veste.

Dacă ar fi sosit vreo scrisoare, harabagiul i-ar fi adus-o astăzi, ba i-ar fi cerut și *suiuncea**. I-ar fi dat orice. Dar ce să-i dea ? Fiindcă aici nu avea nimic. I-ar fi făgăduit o jumătate de sac de grâu. La toamnă, în colhoz, se împarte grâul și i-ar fi dat. Gîndindu-se la asta, oftă întristat, aducîndu-și aminte cum Agîmurat îi smulsese făgăduiala că dacă tata s-o întoarce de la război, se vor duce împreună să-l întîmpine la gară, călare pe Ceabdar, el în față, ca cel mai mare, iar cel mic în spate. Apoi, întîmpinîndu-l, i-l vor da tatii pe Ceabdar, iar ei vor alerga pe de lături, și le vor ieși înainte mama și mulți alți oameni apropiați... Da... De s-ar întîmpla fericirea asta, l-ar deshăma de la plug pe Ceabdar și ar porni în galop.. Pe urmă ar munci de o sută de ori mai mult...

Sultanmurat plîngea încetîșor, fiindcă, tulbure, își dădea seama că asemenea fericire poate nu se va întîmpla niciodată...

Pe urmă zîmbi în întuneric, amintindu-și cum a înfilnit-o pe Mirzagul la trecerea peste rîu. Și acum ținea mîntă atingerea mîinii ei și cum mîna ei i-a șoptit : „Sînt bucuroasă ! Sînt foarte bucuroasă ! Oare tu nu simți cît sînt de bucuroasă ?” Și cum s-a recunoscut pe el în chipul ei, și cît de zguduit a fost, și de bucuros că ea era el. Pesemne acum Mirzagul doarme. Sau poate în clipa asta se gîndește la el. Căci doar ea este el. Sultanmurat pipăi bîsmăluța de la ea, ascunsă în buzunarul tunicii, și o mîngîie...

Uite așa, fără să-și dea seama, îl fură somnul. Adormi buștean. Pe urmă se cufundă într-un vis urît. Cineva îl strîngea de gît, îi răsucea mîinile. Atunci se trezi, dar nu izbuti să țipe de spaimă, că o mîină puternică, aspră și mirosind a mahorcă tare, îi astupă gura.

— Taci, dacă vrei să mai trăiești ! îi șopti la ureche un om, cu voce răgușită, hîrîind și duhnind a mahorcă. Acesta îi descleștă fălcile și i le desfăcu, mai să-i rupă încheieturile, cu laba lui de fier, îi îndesă în gură o cîrpă și, pînă să-și dea Sultanmurat seama ce se petrece, mîinile îi fură strîns legate la spate cu o funie.

Simți cum îl năpădește o sudoare rece, iar trupul începu să-i tremure fără voie. Cine sînt oamenii ăștia doi din iurtă și de ce îl legaseră ?

— Țasta-i gata, șopti unul către un altul. Acum ăilalți.

* Dar pentru o veste bună.

Se auziră foindu-se prin întuneric, acolo unde dormea Anatai. Anatai scoase un țipăt, se zbătu, dar îl legară și pe el.

Pe Erkinbek îl loviră, pare-se, în cap. El gemu și amuți pe loc.

Sultanmurat tot nu putea încă să-și dea seama ce se petrece. Călușul îi umplea gura, se înăbușea, mîinile îl dureau în strînsoarea funiei. În iurtă era întuneric beznă. Cine-or fi și ce caută oamenii ăștia aici, de ce se poartă astfel cu ei, ce vor, vor poate să-i omoare ? De ce ?

Sultanmurat începu să se smucească și să se zvîrcolească. Atunci, unul dintre ei îl apăsă cu genunchiul și, ciocănindu-l în cap cu degetu-i tare ca fierul, îi spuse încet dar deslușit :

— Încelează cu zvîrcolitul, degeaba te împotrivești. Auzi ? Se pare că tu ești șeful. V-am legat, așa că voi n-o să dați socoteală, n-aveți nici un amestec. Ai înțeles ? zise el, ciocănindu-l întruna în cap cu degetu-i de fier. Fiți băieți deștepți, totul se va isprăvi cu bine. Cînd or da peste voi aici, o să le povestiți totul cum a fost. N-au ce vă face ! Dar dacă vreunul face cumva gălăgie acum, înainte de vreme, vă sugrum ca pe niște căței. Stați cumînți, că n-o să crăpați.

Ieșiră din iurtă gîfîind, înjurînd și scuipînd. Sultanmurat auzi cum se opriră la locul unde erau priponiți caii. Oare ce făceau acolo ? Căci caii tropăiau speriați, sforăiau și se smuceau. După un timp se auzi tropot de copite multe, plesnituri de bici, și iarăși o înjurătură, după care tropotul cailor se îndepărtă și curînd se stînsese totul.

Abia atunci Sultanmurat pricepu cu groază ce se întîmplase. Hoții le furaseră caii ! Simți că i se rupe sufletul de obidă și de furie. Începu să se zvîrcolească, încercînd să-și slăbească mîinile din strînsoare, dar degeaba. Sufo-cîndu-se, își răsuci capul dintr-o parte în alta, încercînd să scoată călușul cu limba. Gura îi singera și îl ustura. Totuși pînă la urmă izbuti să scuipe din gură călușul blestemat. Se simți deodată liber. Îl apucă amețeaua din pricina aerului care-i năvăli în piept.

— Băieți, mă auziți ? rosti el, ridicîndu-și capul. Sînt eu ! Sînt eu, auziți ? !

Dar nu-i răspunse nimeni. Apoi auzi cum se mișcară pe locurile lor Anatai și Erkinbek.

— Băieți ! spuse el din nou. Nu vă fie teamă ! Aveți răbdare ! O să nascocesc eu ceva ! Îndată ! Numai să mă ascultați. Anatai, unde ești ? Mișcă-te !

Anatai scoase niște sunete nedeslușite, se suci, ridicându-se în capul oaselor.

— Anatai, ai răbdare ! Stai pe loc ! Sultanmurat se rostogoli spre el peste vrafurile de haine și hamuri. Acum culcă-te cu spatele la mine și întinde mâinile. Auzi ? Cu spatele la mine și întinde mâinile...

Stăteau culcați cu spatele unul la celălalt și Sultanmurat începu să pipăie funia ce lega mâinile prietenului său. Comandându-i lui Anatai cum să se culce și cum să se întoarcă, nimeri legătura. Înduplecându-l să mai rabde, să îndure durerea din mâini, găsi pînă la urmă nodul, trase de el și funia se slăbi. Apoi Anatai își eliberă singur mâinile...

12

Hoții de cai își luară tălpășița fără grabă. Mergeau cînd la trap, cînd la galop ușor, pe întuneric nu prea se poate galopa, dar nici n-aveau trebuință să fugă mîncînd pămîntul. Lucraseră curat. Și de cine să fugă, de niște băiețandri ? Cale de o sută de poște în jur nu întilnești nici un suflet. Iar băiețandrii zac legați, cu călușul în gură. Să mulțumească celui de sus că s-a isprăvit așa...

Luaseră cu ei patru cai. Cite o pereche de fiecare. Nu puteau lua mai mulți. Să dea Dumnezeu să scape cu ăștia, să nu se încece ca țiganul la mal... Aveau de făcut drum lung, prin locuri pustii. Vreo trei zile sînt numai pînă la marginea Tașkentului. Iar acolo ? Numai să ajungă, în rest nu le pasă, acolo e treabă de nimica. În piața Alai din Tașkent carnea se va vinde ca pîinea caldă, cu kilogramul, cu gramul, oamenii de acolo sînt pricepuți, știu să facă negoț. Se vor descurca ei. E treaba lor. Întrebarea e cum o să poată duce banii luați pentru cei patru cai de toată frumusețea, căci carnea lor se plătește acum cu greutatea ei în aur ! Asta-i o problemă, nu-i de rîs ! Unde-o să pună atîta bănet ? Aici au dat lovitura ! De-ar ajunge mai repede ! Apoi — gata ! Caută acul în carul cu fin ! Dacă ai bani, nu e greu să dispari fără urmă. Era și timpul, de mult era timpul să-și ia tălpășița de pe aici, cîtă vreme nu i-au prins. Că dacă-i prind, s-a zis cu ei. Tribunalul și pușcăria-i mîncîncă ! Dar pușcăria o să-i aștepte mult și bine ! Dacă o să aibă bani, tot într-un trai o s-o ducă ! Dincolo de Tașkent mai sînt atîtea orașe, atîta pămînt...

Nu degeaba se vorbește de noroc. Ajunseseră la capăt cu toate. Se săturaseră să tot colinde munții, pe ger și vreme rea. În căutarea vreunui *arhar*, iar dacă-l găseau, nu era mare scofală : pe timp de iarnă, carnea lui nu e bună de nimic : e numai zgîrciuri și piei, tare ca iasca. Îți rupi dinții în ea. Cartușele erau pe sfîrșite. N-o mai puteau lungi multă vreme. Cînd — cine s-ar fi gîndit ? — în Aksai picară ca din cer acești băiețandri, cu plugurile lor. I-a trimis Dumnezeu ! Căci el există, e acolo sus și are grijă de toți.

Au luat de la margine, fără să aleagă. Caii erau cu toții unul și unul, cu grăsimca de două degete pe coapse, asemenea cai, acum, nu găsești în lumca-ntreagă. Carne multă și bună, să te lingi pe degete. E un Dumnezeu în cer, este ! Le-a trimis pradă, le-a dat noroc !

Plecaseră fără grabă. N-avea rost să gonească. Caii ar fi pierdut din greutate. Măcelarii din piața Alai nici nu visează asemenea căluși. Scoateți banii, zgîrcișilor, luați-vă marfa !...

Iată-i ! Ce mîndrețe de cai ! Toți patru, cu friie lungi de piele, pregătite din vreme, aleargă la trap și fornăie. Dacă ar știi unde sînt mînați... Răpirea lor fusese bine gîndită. Nu puteau fi duși cu tabunul, că s-ar fi împrăștiat. Așa, unul ține friiele în mînă, mergînd între cai, călare, doi în dreapta, doi în stînga. Perechea lui vine în urmă, călare pe un cal roib, și îi mînă cu biciul, nu-i lasă să încetinească pasul. Așa-i bine. Fără grabă, dar nici prea încet. Cînd faci un lucru, trebuie să-l faci cu cap, da, cu cap...

13

Ceabdar se afla la locul lui. Ieșind în goană din iurtă, Sultanmurat sări pe Ceabdar și, în timp ce calul se răsucea pe loc, izbuti să mai strige :

— Anatai, dă fuga în ail ! Nu mai zăbovi ! Aleargă. Cheamă-i pe ai noștri. Eu o să-i rețin pe loc. O să-i ajung ! Dar grăbește-te ! Tu, Erkinbek, rămii aici și să nu te miști nici un pas. Ai înțeles ? Aleargă, Anatai, aleargă !...

Iar el, pe Ceabdar, porni ca vîntul încotro o apucaseră hoții de cai, judecînd după tropotul copitelor.

„Mînă, Ceabdar, fratele meu Ceabdar, înainte, prinde-i din urmă, ajunge-i ! Eu n-o să cad, n-o să mă lovesc. Nu te teme pentru mine. Înainte, Ceabdar ! Dacă e să pierim, pierim, amîndoi, dar aleargă mai iute. Știu, e întuneric.

Ți-e frică, și ție ți-e frică. Dar n-avem ce face. Înainte ! Mai iute, mai iute ! Unde-or fi ? Ce s-o fi mișcat acolo, în față ? Parcă se mișcă ceva. Numai de nu i-am scăpa. Înainte, Ceabdar, înainte !... Să nu cazî, Ceabdar, auzi ? Să nu cazî”...

14

— Suntem urmăriți ! strigă speriat unul din hoții de cai, deslușind tropot de cal ce se apropia în galop.

O porniră la goană, întii la trap întins, pe urmă la galop. Nu mai puteau să zăbovească. Actim, totul ori nimic ! Acum trebuie să fugă, mîcînd pămîntul.

Cel din față strînse mai tare în pumn friiele cailor furați și se lipi de șa. Perechea lui, plesnind din urmă cu biciul, gonia și zorea cît putea. Pămîntul duduia de tropotul copitelor în galop. Vîntul șuiera în urechi. Noaptea alerga în întîmpinare ca un fluviu negru, nemărginit și vijelios.

— Stai ! N-o să scăpați, sta-ai ! striga după ei Sultanmurat, apropiindu-se din ce în ce mai mult de pîlcul lor. Dar vocea lui se auzea doar în răstimpuri, în vuietul turbat al galopului.

Ceabdar ! Marele cal Ceabdar. Calul părintelui meu ! Cum alerga ! Parcă ar fi înțeles că nu se poate să nu-i ajungă, că nu poate și n-are dreptul să se prăbușească în acest galop înfricoșător prin Aksai, în plină noapte.

Sultanmurat ajunsese repede în dreptul hoților de cai și trecu pe lingă ei ; lor nu le era prea ușor să gonească ducînd caii de căpăstru.

— Dați-ne caii îndărăt ! Dați-ni-i ! Noi arăm cu ei ! strigă Sultanmurat.

Cel din urmă se întoarse din fugă și se repezi asupra lui ca o fiară, vrînd să-l doboare de pe cal. Dar calul se feri cu dibăcie. Bravo, Ceabdar, bravo !

Scăpînd de urmăritor, Sultanmurat țîșni înainte, apoi se apropie dintr-o parte a pîlcului și începu să-l împingă pe cel cu caii, ca să întoarcă.

— Îndărăt ! Îndărăt ! striga el.

— Pleacă, te omor ! urlă acela, căutînd să cîrmească iarăși caii, dar Sultanmurat ieși din nou înainte, și din nou începu să împingă, stingherîndu-i să meargă în linie dreaptă.

Și tot așa. Cel de al doilea hoț îl ajungea mereu, dar el se ferea cînd într-o parte, cînd într-alta, și ieșea iarăși în calea lor, împiedicîndu-i să fugă.

Pe urmă răsună o împușcătură. Sultanmurat nu o auzi, văzu numai flacăra orbitoare și apucă să se minuneze de uriașa întindere a Aksaiului, luminată pentru o clipă, și de pilcul negru al cailor și oamenilor trecînd pe lîngă el într-un galop sălbatic...

Căzînd de pe cal, zbură într-o parte, ducîndu-se de-a rostogolul, zdrelindu-se de pămîntul pietros. Cînd sări în picioare înțelese numaidecît că Ceabdar nu se poticnise pur și simplu. Calul se zbătea pe o parte, izbindu-se cu capul de pămînt, horcăia, frămîntîndu-și picioarele de parcă tot mai încerca s-o pornească în goană...

Strigînd cu deznădejde de durere și de furie, fără să mai știe ce face, Sultanmurat alerga după hoții de cai :

— Sta-ai ! N-o să scăpați ! O să vă ajung ! L-ați ucis pe Ceabdar ! Calul părintelui meu ! Ceabdar !...

Alerga în neștire, alerga cuprins de înveșunare și de ură, alerga întruna după ei, de parcă ar fi putut să-i ajungă, să-i oprească și să-i întoarcă îndărăt. Ceata cailor și a răpitorilor se îndepărta, copitele răsunau în intuneric, ceata se îndepărta din ce în ce mai mult, dar el nu putea și nu voia să se împace cu gîndul ăsta, și tot mai încerca să-i ajungă. Alerga și i se părea că e cuprins de flăcări, tot trupul îi ardea, mai cu seamă fața și mîinile însîngerate. Și cu cît alerga mai iute și mai departe, fața și mîinile îi ardeau și mai tare, nu mai putea îndura...

Pe urmă căzu și se rostogoli pe pămînt, înecîndu-se în hohote, biruindu-și cu greu sufocarea. Nu știa unde să-și vîre fața și mîinile, să scape de durerea sfișietoare. Se chircea, țipa, gemea, urînd noaptea asta, urînd această lumină de foc, orbitoare, care i se ivea, zvîcnind, în ochi...

Auzi cum se îndepărta și se stîngea tropotul galopului. Pămîntul tremura din ce în ce mai slab și mai surd, înghițînd goana îndepărtată a copitelor, și curînd totul se potoli și amuți...

A atunci se sculă și porni încet îndărăt, plîngînd amar-nic, în hohote. Nu-și putea alina cu nimic durerea și n-avea cine să-l mîngie în pustietatea Aksaiului cufundat în noapte. Plîngînd, își aminti cum îi făgăduise lui Agimurat să-l ia cu sine cînd s-o întoarcă tata de la război. Nu, acum, el și Agimurat nu se vor mai duce la gară călare pe Ceabdar, să-l întîmpine pe tata cînd o veni

de pe front. Și acum n-or să mai semene în Aksai atita griu de cît aveau nevoie. Și nu va mai fi nici ziua aceea de sărbătoare și bucurie cînd ei se vor întoarce din cîmpia Aksaiului, trăgînd plugurile, cu brăzdarele lustruite de arătură ca oglinda. Și ea n-o să mai iasă în uliță bucuroasă, minunîndu-se încîntată de el și n-o să mai vadă intrarea lui în ail... S-au spulberat visurile, s-au dus. Din pricina asta plîngea și jelea el...

15

Adulmecînd din mers și simțînd în vînt tot mai deslușit miros de sînge proaspăt, lupul înainta în salturi scurte, apropiîndu-se tot mai mult de locul de unde se răspîndea mirosul acesta puternic și răscolitor. Era o jîvină bătrînă, mare, cu toate că se cam jigărise în timpul iernii, cu coamă aspră ca de mistreț. Peste iarnă se descurcase de bine de rău cîtă vreme prin Aksai hălăduiseră pîlcurile de *saiga**, dar acum ele părăsiseră Aksaiul și plecaseră spre Nisipurile Mari, pentru prăsilă. Haitele de lupi tineri cutreierau munții, atacînd pe poteci arharii slăbiți, dar el trecea acum prin cea mai grea cumpănă. Aștepta apariția orbeților, după hibernarea din timpul iernii. Zi de zi aștepta, ceas de ceas. Azi-mîine, orbeții trebuiau să iasă, să se încălzească la soare. Asta i-ar fi fost scăparea. Ce mult au mai stat orbeții sub pămînt în găurile lor adînci, de neatîns ? Ce mult îl chinuia foamea și ce tristă îi era viața în Aksai, în acele zile !

Lupul gonea spre mirosul ademenitor, simțînd o ură surdă, năvalnică, la gîndul că altcineva ar putea să pună stăpînire pe pradă... Îl aștepta un ospăț mare, cu carne de cal. Mirosul de sudoare și de carne îl amețea, simțea cum i se învîrte capul ! În toată viața lui, doar de vreo trei sau patru ori avusese prilejul să fugărească și să atace cai, laolaltă cu haita.

Lupul gonea și balele îi curgeau din botul întredeschis, gonea și simțea dureri ascuțite în stomacul gol. Lupul gonea ca o umbră alburie, săltăreață, în negura cenușie a nopții dinaintea zorilor.

Orieft ar fi dorit el să se arunce din zbor asupra prăzii, instinctul îl sili să se stăpînească și să facă un ocol

* Animal de stepă, specie între capră, oaie și cerb (*Antilope saiga*).

mai pe departe. Și numai decît rămase înlemnit — lîngă calul ucls se afla un om. Omul tresări și sări în sus speriat.

— Hci ! strigă Sultanmurat și bătu din picior.

Lupul sări înapoi, o luă din loc fără chef, strîngîndu-și cu putere coada între picioare. Trebuia să plece de aici. Aici era un om. Omul îl stingherea, și el nu putea să-și ia prada în stăpînire. Fiara se îndepărtă puțin, apoi se opri brusc și, mîrîind surd, se întoarse spre om. Ochii lupului se aprinseră de o neliniște dușmănoasă, care țîșnea din ei ca niște vîlvătai albastrii. Cu capul aplecat, arătîndu-și colții și clocotind de furie, începu să se apropie pas cu pas.

Sultanmurat îl opri cu un strigăt amenințător și izbuti să smulgă friul de pe capul lui Ceabdar. Îl răsuci iute, ca pe o funie, și înfășură în jurul lui curelele, scoțînd în afară zăbala grea, de fier. Zăbala era acum arma lui.

Lupul se apropie și mai mult, se lipi de pămînt, zbîrlindu-și coama, și încremeni, înainte de săritură, ca un arc întins.

Pentru prima oară în viață, Sultanmurat își auzi inima deslușit, o simți în piept cît un bulgăraș, bătînd cu înfrigurare...

Sultanmurat, aștepta pregătit, puțin aplecat, gata să izbască din toate puterile cu friul...

CUPRINS

GEAMILIA	:	:	:	:	:	:	:	5
PLOPȘORUL MEU								
CU BĂSMĂLUȚĂ ROȘIE	:	:	:					53
VAPORUL ALB	.	.	.	:	:	:		143
COCORII TIMPURI	:	:	:	:	:	:		257

Lector : ALFRED NEAGU
 Tehnoredactor : GABRIELA ILIOPOLOS

Bun de tipar : 7.5.1988, Apariut : 1989
Comanda nr. 2854
Coli de tipar 22

Comanda nr. 89.317
 Combinatul Poligrafic „Casa Școlilor”
 Piața Științei nr. 1, București
 Republica Socialistă România

M. Dupuy

ISBN 973-24-0037-4

Lei 19,50